

ПОЛ СТРАТЪРН МЕДИЧИТЕ. КРЪСТНИЦИТЕ НА РЕНЕСАНСА ЛИЧНОСТИ, ПРОМЕНИЛИ КУРСА НА ЕВРОПЕЙСКАТА ИСТОРИЯ

Част 0 от „Личности, променили курса на европейската история“

Превод от английски: Стефан Аврамов, 2007

chitanka.info

На Катлийн

МЕДИЧИТЕ

Джовани ди Бичи
1360-1429

Козимо „Баща на отечеството“	1434-1464
Пиеро ди Козимо	1464-1469
Лоренцо Великолепни	1469-1492
Пиеро Младия	1492-1494
Републиканско управление, вкл. и Савонарола	1494-1512
Джовани (по-късно папа Лъв X)	1512-1513
Джулиано, херцог на Немур-1513
Лоренцо, херцог на Урбино	1513-1519
Джулио (по-късно папа Климент VII)	1519-1523
Иполито и Алесандро под настойничеството на кардинал Пасерини	1523-1527
Републиканско управление, вкл. „Христовата република“	1527-1530
Алесандро	1531-1537
Козимо I	1537-1574
Франческо	1574-1587
Фердинандо I	1587-1609
Козимо II	1609-1621
Фердинандо II	1621-1670
Козимо III	1670-1723
Джан Гастоне	1723-1737

Карта на ренесансова Италия

ПРОЛОГ ЗЕНИТЪТ

„От една страна, ако погледнем на принцовете от рода Медичи като на едно цяло, като на група, образът им ще предизвика благоговение и уважение, но от друга, ще изпитаме недоумение и ужас. Благоговението ще е предизвикано от щедростта им, от благодеянията им, от политиката и създадените от тях научни институции. Но ужасът и недоумението ще ни върхлетят, само като се заслушаме в неоспоримите и груби нарушения на добрия тон в личния им живот.“

Джон Бойл, граф на Корк и Оръри, приятел на поета Александър Поуп и един от първите британци, живели във Флоренция през 1755 г.

Флоренция, 26 април 1478 година, неделя, над покривите на града се носи звънът на църковните камбани от кулите. Заобиколен от своите фаворити, Лоренцо Великолепни си проправя път през пъстрата тълпа към катедралата Санта Мария дел Фиоре.

Двадесет и девет годишният Лоренцо е глава на рода Медичи и под маската на републиканска демокрация с помощта на своите съюзници и на мощен политически апарат управлява делата на Флоренция. Именно тук, сред богатствата и изобилието на най-преуспяващия град в Италия, старият и обсебен от Бога свят на Средновековието бавно отстъпва пред новия и самоуверен хуманизъм.

По това време банка „Медичи“ е най-успешната и уважавана финансова институция в Европа, с клонове и представители, пръснати из всички големи търговски центрове от Лондон до Венеция. Дори на съвсем скорошната загуба на управлението на папските финанси и отдаването им в ръцете на техните флорентински съперници, рода Паци, се гледа като на временно и дребно поражение. Печалбите от банка „Медичи“ превръщат Флоренция в едно от най-големите архитектурни и културни чудеса в Европа, защото родът има възможност да поръчва работи при творци като Донатело, Ботичели и Леонардо да Винчи. Но дори сред такива гении, не друг, а Лоренцо е човекът, с когото се отъждествява новият хуманизъм на Ренесанса. Неслучайно е известен сред хората като „il magnifico“. Той е принц на Флоренция, без да носи титла, а поддръжниците му искат да е кръстник на децата им. Лоренцо вижда своето управление като празненство — народът е ухажван с пиршества и карнавали. Изтънченият му вкус се проявява в поръчването на произведенията на изкуството, той разбира творците, които наема, насърчава ги да блеснат по свой собствен, характерен начин, а те на свой ред му отдават почит като на равен, когато става дума за изкуство. Самият Лоренцо е завършен музикант, атлет и фехтовач, познава подробно философията и е на път да се утвърди като един от най-изящните италиански поети на своето време.

"Лоренцо де Медичи", XV или XVI в., вероятно по модел на Андреа Верокио и Орсино Бенинтенди, Национална галерия, Вашингтон

Но въпреки всичко се гордее, че е човек от народа — облеклото му е далеч по-скромно от това на мнозинството флорентински благородници. Ако махнем аурата, дължаща се на абсолютната му власт, Лоренцо всъщност е непривлекателен на външен вид — най-известният му портрет представлява оцветен глинен бюст, чийто предполагаем автор е Верокио. Там главата на рода е представен като намръщена фигура с изненадващо груби черти — има широкия нос на Медичите и издадена долна челюст, очи с надвиснали клепачи и широка, но лишена от чувственост уста с тънки устни. Зад тези застинали черти е трудно да се усети изключителният човек, въпреки че, несъмнено, когато личността му ги е оживявала, те са излъчвали онзи магнетизъм, който го е правел толкова привлекателен в сексуален аспект и който е предизвиквал искреното възхищение на философите, хората на изкуството и дори на народа.

Звънът на камбаните се носи над града, а Лоренцо и свитата му стигат до края на виа Ларга и тръгват към площада пред катедралата. Пред тях куполът на Брунелески се издига към небето. Той е може би най-изящното архитектурно достижение на европейския Ранен ренесанс, надминато само от купола на Пантеона в Рим, построен хилядолетие преди това — едва сега Европа започва да догонва своето минало. Лоренцо и приятелите му влизат в хладната и сумрачна вътрешност на катедралата.

По-младият брат на Лоренцо Джулиано все още е на виа Ларга и се опитва да го догони, като накуцва заради пристъпа на болезнен ишиас. Придружават го Франческо де Паци и приятелят му Бернардо Бандини. Докато вървят, Франческо приятелски прегръща през рамо Джулиано, за да му помогне да преодолее накуцването, уверявайки го, че не се налага да бърза. Закачливо стиска рамото му и отбелязва, че не носи ризница под пъстрия дублет. Влизат в църквата и Джулиано вижда, че брат му е вече пред олтара, заобиколен от приятелите си и двама свещеници, в единия от които разпознава възпитател у семейство Паци. Литургията започва и Джулиано де Медичи решава да остане до вратата с Франческо де Паци, Бернардо Бандини и сподвижниците си. Исото на хора отеква сред високата вътрешност на храма под извисилия се купол, после напевът на гласовете стихва и свещеникът, който води службата, се приготвя за Голямата литургия. Звънът на камбанката в ризницата^[1] се понася над приглушените разговори, които се водят сред събралото се паство, но и техните гласове стихват, когато свещеникът вдига нафората пред олтара.

Две отделни събития се случват едновременно в мига, в който свещеникът вдига нафората. Край вратата Бернардо Бандини изважда мълниеносно кинжал, извързва се и го забива в главата на Джулиано де Медичи с такава сила, че разцепва черепа му сред пръски кръв. След Бандини и Франческо де Паци започва като обезумял да мушка падащото тяло на Джулиано. От ярост дотолкова губи разсъдък, че се хвърля върху проснатия Джулиано и, заслепен от кръвта, дори забива кинжала в своето бедро.

В същото време пред олтара двамата свещеници, застанали зад Лоренцо, бързо вадят кинжали изпод одеждите си. Единият слага ръка на рамото му и се готви да го намушка в гърба, но Лоренцо се извързва и върхът на кинжала само порязва кожата на врата му. Залита назад,

сваля със замах своята пелерина и я увива вместо щит около ръката си, а с другата светкавично изтегля сабята си. Ужасени, двамата свещеници се отдръпват, а ръцете ми все още държат вдигнатите във въздуха кинжали. Сред викове и блясък на стомана приятелите на Лоренцо го обкръжават, но в суматохата той прескача парапета на олтара и се втурва към отворената врата на ризницата. Бернардо Бандини оставя мъртвото тяло на Джулиано де Медичи и се затичва през насъбралите се богомолци с извадена сабя. Опитва се да пресече пътя на измъкващия се Лоренцо, но приятелят му Франческо Нори се хвърля между тях и Бандини го убива мигновено, пронизвайки го с един-единствен удар. В суматохата друг приятел е ранен в ръката, но докато Бандини се осъзнае, Лоренцо и свитата му влизат в ризницата и затварят тежката бронзова врата.

Лоренцо притиска ръка към врата си, кръвта тече, но раната е повърхностна. Антонио Ридолфи застава до него, импулсивно го сграбчва за раменете и сякаш го целува по врата. Лоренцо осъзнава, че приятелят му изсмуква кръвта от раната и я плюе, защото има вероятност остриетата на свещениците да са били намазани с отрова. Дори и през бронзовата врата могат да чуят врявата, която се вдига сред богомолците, които викат и реват. Лоренцо прави крачка към вратата:

— Джулиано? Спасен ли е?

Приятелите му се споглеждат — никой не отговаря.

Сред хаоса, настъпил в катедралата, убийците на Джулиано и двамата свещеници се смесват с тълпата и излизат, а през това време сред множеството отвън плъзват какви ли не слухове. Някои казват, че големият купол се е срутил, и хората се втурват по улиците, за да се крият на сигурно по домовете си. Други с викове и вой се опитват да влязат в катедралата, но по-голямата част от множеството се струпва на групи, озадачени и успокояващи разстроените и ридаещите. Изминават няколко минути и нищо повече не се случва, приятелите на Лоренцо го измъкват през страничната врата на катедралата и се втурват надолу по улицата, за да търсят убежище в двореца на Медичите.

Но само на километър от там другата част от заговора се развива по план. Водачът на втората група заговорници, архиепископ Салвиати, влиза в Сеньорията^[2], придружен от Якопо Брачиолини и

няколко от неговите спътници. Архиепископът иска да се види с гонфалониера, този, който по закон управлява града-държава Флоренция. Салвиати уведомява прислужника, че има да предаде на гонфалониера Чезаре Петручи важно съобщение от папа Сикст IV. Прислужникът поема нагоре по стълбите към апартаментите на гонфалониера, а през това време хората от свитата на архиепископа тихо се промъкват през вратата на двореца. За придружители на църковен прелат тези хора са доста неприятна сбирщина — дегизировката им само до известна степен смекчава техните груби и страховити лица и всъщност това са въоръжени до зъби наемници от Перуджа.

Когато прислужникът влиза да предаде съобщението, гонфалониерът Петручи обядва с колегите си — избраните осем членове на Сенъорията. Петручи заповядва да въведат архиепископа в залата за аудиенции, придружителите му да изчакат в коридора, а всички останали членове на свитата му да бъдат допуснати в канцлерството. Гонфалониерът продължава да обядва и през прозореца едва дочува далечната врява, долитаща от улиците.

Най-после Петручи влиза в залата за аудиенции, но когато поема треперещата ръка на архиепископа, разбира, че Салвиати е разтревожен. Прелатът започва да предава съобщението от папата, но много скоро така запелтечва, че едва му се разбира, бял е като платно и непрекъснато гледа към коридора. Гонфалониерът Петручи става подозрителен и повиква стражата, архиепископът мигновено се втурва към вратата и изкрещява на придружителите си в коридора да извикат наемниците от Перуджа.

Но перуджанците не могат да се отзоват, защото вратите на канцлерството, където са въведени, не се отварят отвътре. Чува се как наемниците блъскат по дървените двери и с пълно гърло крещят да ги пуснат. В мига, в който Петручи излиза в коридора, спътникът на архиепископа Якопо Брачиолини се втурва към него и изважда оръжието си, но гонфалониерът успява да го хване за косата и да го събори на земята. Петручи грабва първия предмет, попаднал пред очите му, който се оказва шиш, и започва да го размахва, за да прогони архиепископа и придружителите му. Гонфалониерът и колегите му разбират по шума, който вдигат наемниците, че те се измъкват от заключеното канцлерство, затова решават да изтичат към входа за

кулата и да залостят тежките ѝ врати. Бързо се качват по стълбите и започват да бият камбаната, а оглушителният ѝ звън отеква над покривите на града — обикновено така известяват жителите на Флоренция за надвиснала опасност и ги призовават да се съберат на площада пред Сенъорията.

Много скоро на открития площад започват да се стичат неспокойни тълпи, а над града все така се носи звънът на камбаната. В една от страничните улици се появява друг водач на заговора, Якопо де Паци, предвождащ кавалкада от двадесет-тридесет въоръжени мъже, които започват да скандират „Popolo e Liberta“ („Народ и свобода“) — обичайният призив на флорентинците за бунт срещу потисническо управление. Конниците яздят из площада и се опитват да насърчат тълпите, които остават подозрителни. Но тогава от кулата гонфалониерът и придружителите му започват да събарят камъни върху Якопо де Паци и неговите хора, които бързо усещат, че подозрението на тълпата към тях се превръща в гняв.

Същевременно от северната част на площада се появяват петдесетина конници, те пристигат от страничната улица, идваща право от двореца Медичи. Това са поддръжници на Медичите, които през тълпата си проправят път към Сенъорията, където слизат от конете, вадят оръжията си и влизат през портите. Втурват се по стълбите, нахвърлят се върху перуджанците и бързо ги посичат с пиките и сабите. Само след минути поддръжниците на Медичите излизат от двореца, понесли на високо вдигнатите си алебарди няколко кървави наемнически глави. Обезсърченият Якопо и хората му се обръщат, излизат от източния край на площада и поемат към двореца Паци.

Из целия град плъзват слухове и смут: има заговор, Лоренцо е промушен, семейство Паци са повели армия, която да нахлуе в града. Страховитата гледка с отсечените глави на перуджанците бързо пробужда желанието за кръв на жителите на Флоренция. От ярост и страх по улиците се втурват крещящи групи, които издирват членове на семейство Паци и техни поддръжници, нападат истински и въображаеми врагове; други пък се насочват към двореца Медичи. Лоренцо жив ли е, или мъртъв? Кой ще ги предвожда? Кой ще спаси града им в съдбовния час? Убеждават Лоренцо да се появи на балкона на двореца, където тълпите го приветстват с радостни възгласи. Но

хората са разтревожени, защото вратът му е превързан, а туниката му е драматично изпръскана с кръв.

От балкона Лоренцо се обръща към тълпата, разказва им, че има заговор, оглавен от семейство Паци, чиято цел е да отхвърли законното управление на града. Уверява хората пред двореца, че заговорът се е провалил и макар че брат му Джулиано е убит от заговорниците, самият той е спасен и само леко ранен. Не трябва да се паникьосват, трябва да запазят спокойствие, никой не бива да взема закона в свои ръце или да се опитва да си отмъщава, враговете на града ще бъдат намерени и с тях ще се разправят властите. Опитът на Лоренцо да умири хората има обратен ефект — тълпата се успокоява, че е в безопасност, и вече е твърдо решена да намери изкупителни жертви — заговорниците, техните приятели или пък някой от поддръжниците им. Пръскат се из града на жадни за кръв глутници.

В двореца Паци откриват легналия Франческо, възстановяващ се от раната, която по невнимание е нанесъл с кинжала върху бедрото си. Издърпват го гол от леглото му, влачат го по улиците до двореца на Сеньорията и нагоре по стълбите към апартаментите на гонфалониера. Петручи поема нещата в свои ръце и въздава сурова справедливост — заповядва да обесят Франческо де Паци незабавно. Нахлузват примката на врата му, така както е гол, а кръвта капе от зейналата рана, другият край на въжето завързват здраво за желязната пречка, после го бутат от прозореца. Тълпата надава одобрителни възгласи и обсипва с подигравки полюляващото се голо тяло, което се гърчи в предсмъртна агония, виснало във въздуха от високия прозорец. Идва ред и на архиепископ Салвиати, когото доличат пред гонфалониера, все още облечен в пурпурните одежди, завързват с кожен ремък ръцете зад гърба на прелата и нахлузват въжето на врата му, после хвърлят и него през прозореца. Архиепископът се поклаща на примката, бори се като обезумял, очите му едва не изскачат от орбитите, той отчаяно се опитва да се спаси и прави опити да впие зъби в поклащащото се до него голо тяло, а отдолу тълпата е извърнала лица нагоре и надава вой от удоволствие.

През следващите няколко дни из града бродят тълпи, които си отмъщават както намерят за добре. Двамата свещеници, опитали се да убият Лоренцо, са открити в Бадия, бенедиктински манастир в близост до двореца Паци. Веднага ги извеждат на улицата, разкъсват одеждите

им и ги кастрират, преди да ги повлекат, за да бъдат обесени. Примерите за яростта на тълпата са многобройни, тъй като победителите изливат гнева си над победените и се разчистват стари сметки. По думите на Макиавели, който след по-малко от половин век пише своята „История на Флоренция“, имало „толкова много мъртъвци, че улиците бяха осеяни с човешки части.“

Новините за провалилия се заговор на Паци бързо напускат границите на Флоренция и достигат до Рим, където подкрепият заговорниците папа Сикст IV е бесен, а яростта му става още по-голяма, когато научава, че един от неговите архиепископи е обесен публично, облечен в църковните си одежди. Това си е чисто светотатство! Незабавно издава папска була, отлъчваща Лоренцо от църквата и описваща го като „дете на порока и храненик на смъртта без надежда за възкресение.“ Издава и запрещение на територията на цялата Флорентинска република в нито една църква да не се отслужва литургия. Папата се свързва с краля на Неапол, позовава се на сключения между тях съюз и обявява, че Неапол и Папската държава тръгват на война срещу Флоренция.

А в самия град Лоренцо Великолепни действа с характерния за него размах и решава, че поражението на заговора на Паци трябва да бъде отпразнувано както подобава. Дава да се разбере пред съответните управленски структури, т.е. Съветът на осемте, който управлява полицията и съдебната власт, че желае да се създаде произведение на изкуството, което завинаги да напомня за триумфа му над заговорниците. Ето защо Съветът на осемте привиква любимия художник на Лоренцо Сандро Ботичели и му поставя задачата, придружена от щедро възнаграждение. Художникът получава четиридесет златни флорина, за да нарисува върху стената на предната фасада на Сеньорията огромна фреска, която да ознаменува скорошните събития. Флоренция има свой начин, когато трябва да се разправи с изпаднали в немилост граждани или предатели, та съгласно него на стената са изобразени водачите на заговора Паци — заловените имат примки на вратовете си, свидетелстващи за наказанието им, а Бернардо Бандини, който първи намушква брата на Лоренцо, Джулиано, и успява да избяга, е нарисуван с главата надолу, увиснал на един крак. Под всеки един от портретите Ботичели изписва и кратките

подигравателни стихове, написани специално за случая от самия Лоренцо. Под висналия с главата надолу Бандини пише:

*Беглецът от ориста си няма да се отърве,
върне ли се, смърт далеч по-страшна го зове.*

Ботичели е почти на върха на възможностите си и тези изображения изискват да вложи всичките си умения. Обичаят налага да са невероятно реалистични, нарисуваните лица трябва веднага да бъдат разпознати от своите съграждани. Също така кройката на дрехите и цветовете им трябва да бъдат онези, които обикновено са били носени от заговорниците. Архиепископ Салвиати, разбира се, е изобразен в яркия пурпур на одеждите си. Художникът работи дванадесет седмици, за да завърши творбата, която е своеобразен шедьовър.

Само след седем месеца обаче портретът на архиепископ Салвиати е изличен съгласно специалната клауза, поставена от папа Сикст IV в мирния договор между Флоренция и Папската държава. А след още няколко месеца се налага да бъде пренарисуван и образът на Бандини. След провала на заговора той успява да стигне до крайбрежието и се качва на борда на венецианска галера, отплаваща за Константинопол. Лоренцо изпитва толкова голямо желание да залови убиеца на обичания си брат Джулиано, че отправя молба по дипломатически път към турския султан, който на свой ред заповядва да арестуват Бандини. После окованият Бандини е върнат във Флоренция, където е обесен. Повторното изрисуване на образа на престъпника се счита за важно, но Ботичели не е в състояние да изпълни задачата. Вместо на него поръчката е дадена на не по-малък гений на изкуството — Леонардо да Винчи. В дневниците му има рисунка на обесения Бандини, която почти със сигурност е предварителна скица за фреската.

Последващи промени на тази велика творба няма да има, тя е единствена по рода си, защото обединява работата на Ботичели и Леонардо да Винчи, и остава на стената на Сеньорията, за да я виждат всички. Това е изкуството като прослава — демонстрация на могъщество и великолепие, която същевременно е и предупреждение

към онези, дръзнали да се опълчат на Медичите. Фреската остава върху двореца, докато във Флоренция властват Медичите.

[1] Ризница — специално помещение в християнските храмове, където се пазят одеждите на свещениците, богослужебните принадлежности и църковната утвар (посуда). — Б.р. ↑

[2] Сенъория — градската община. — Б.пр. ↑

ЧАСТ I
ПРОИЗХОДЪТ НА ЕДНА ДИНАСТИЯ

1. ДРЕВНОТО НАЧАЛО

Вярва се, че родът на Медичите произхожда от рицаря Аверардо, който през осми век воюва на страната на Карл Велики за покоряването на Ломбардия. Според семейните легенди на рода, Аверардо минава през долината Муджело край Флоренция и научава за великан, който държи в страх местното население. Рицарят отива да го търси и предизвиква великана на бой. Изправят се един срещу друг и великанът замахва с боздугана си. Аверардо се навежда и железните топки на боздугана с все сила се забиват в щита му, но в крайна сметка рицарят успява да убие великана. Карл Велики толкова се впечатлява, когато научава за подвига на Аверардо, че постановява от тогава нататък храбрият му рицар да използва назъбения щит като свой символ.

Казват, че гербът на Медичите — червени топки на златно поле — произлиза от пострадалия щит на Аверардо. Други твърдят, че първоначално, както и предполага името им, Медичите били аптекари, които приготвяли и раздавали лекарства на хората, и че всъщност топките на герба им са хапчета. Родът винаги отхвърля тази история, а и разполагаме с доказателства в подкрепа на тяхното отрицание — използването на хапчета за медицински цели става често срещано явление малко след появата на герба на Медичите. Най-вероятно гербът им произхожда от знака, изобразяващ монети, който средновековните сарафи окачвали пред дюкяните си. Обмяната на пари е първоначалната семейна търговия на Медичите.

Легендарният рицар Аверардо се установява в Муджело, плодородната долина по река Сиеве, течаща през планините на около четиридесет километра на северозапад от Флоренция. Дори и в наши дни тази област представлява живописно място със своите лозя и маслинови горички от двете страни на виещата се под стръмните хълмове и планините отвъд тях река. Тази изолирана долина, която се простира на не повече от петдесет и два квадратни километра, има изключителен генетичен потенциал, тъй като от нея произхождат не

само всестранно надарените Медичи, но също така и семействата на такива гении като Фра Анжелико, Галилей и Джото. Родът на Медичите произхожда от село Кафаджиоло и завинаги запазва здрави връзки с това място.

Изглежда, някъде в края на тринадесети век Медичите напускат Кафаджиоло, за да потърсят късмета си във Флоренция. По това време те не са единствените хора от провинцията, които се опитват да натрупат богатство в града. От средата на дванадесети до средата на тринадесети век населението на Флоренция се увеличава пет пъти и става 50 000 души. Средновековните методи за преброяване са печално известни със своята неточност, което поставя под съмнение подобни цифри. Начинът на преброяване на населението във Флоренция е подобен — ражданията се отбелязват чрез бобови зърна — от семейството на новороденото се очаква да пусне бобово зърно в кутията на преброителя, като съответно постави черно за момче или бяло за момиче. Въпреки това със сигурност знаем, че през този период Флоренция преживява неவிжданo до тогава увеличаване на населението и градът става по-голям от Рим или Лондон, но остава по-малък от големите средновековни средища Париж, Неапол и Милано.

Медичите се заселват в квартал Сан Лоренцо, скупчен около църквата на свети Лоренцо, чиято най-ранна част е осветена през четвърти век. Вследствие на това свети Лоренцо става светец-покровител на Медичите и някои от най-прославените синове на рода носят неговото име. Само на няколко минути път пеша от „Сан Лоренцо“ се намира Меркато Векио („Старият пазар“), който тогава е центърът на търговския живот в града, а сега е известен като големия централен Площад на републиката. От километри околоръст тук идват посетители, за да закупят от платовете, с които е прочут градът. Топовете с ярко боядисани платове са наредени по тезгясите и от тях се реже, докато купувачът се пазари за цената. Рано сутринта улиците към този голям площад се задръстват от колите на стопаните, каращи стоките си на пазара, изпълват се с докараните за продан квичаци прасета, блеещи овце и мучащи млекодайни крави. Сред виковете на търговците и животните има сергии, където се продава прясно уловена риба от река Арно, провесени на куки парчета кърваво месо, многобройни сирена и вино направо от бъчвите. Край стените прилежно са наредени купчини зеленчуци и плодове — лук и сушени

зеленчуци през пролетта; копър, смокини, череши и портокали през лятото; а през зимата оскъдните купчини на кореноплодните. Сред насъбралото се множество от граждани и селяни просещите монаси в своите овехтели одежди молят за милостиня минувачите. Гръмва тръбата на херолда и тълпата започва да се блъска на входа на виа дел Корсо, за да наблюдава как окървавеният и препъващ се престъпник, облечен с парцали и окован във вериги, е сподирен от камшика и подигравките по улиците на път към Барджелото към очакващото го публично обесване на другата сутрин.

Първият Медичи, споменат в анализите на Флоренция, е някой си Киарисимо, който се появява в юридически документ от 1201 година. Почти нищо не се знае за историята на семейството през този период, единственото известно със сигурност е, че Медичите започват да се занимават с обмяна на пари и постепенно се замогват до толкова, че до края на тринадесети век вече са сред по-известните търговски родове в града. Но дори и при тези условия на Медичите не се гледа като на управляващ род, тъй като не са представители на земевладелската аристокрация или на солидните търговци. Тогава, през 1296 година Ардинго де Медичи става първият член на рода, избран за гонфалониер.

Флоренция е независима република, която на теория се управлява съобразно демократичните норми. Ръководи я съвет от деветима, наречен Сеньория, председателстван за период от два месеца от гонфалониер. Той и Сеньорията са избирани чрез лотария измежду членовете на еснафите. Тези лотарии все по-често биват нагласяни, та Сеньорията да представлява онзи изтъкнат род или родове, които в дадения момент господстват над града. През 1299 година Гучо де Медичи е вторият представител на рода, станал гонфалониер. Явно е показал на благодетелите си, че на Медичите може да се разчита, защото през 1314 година Аверардо де Медичи става третият гонфалониер от рода.

Сравнена с градове като Париж и Милано, Флоренция не е толкова могъща и не притежава такова историческо величие, но за сметка на това бързо ги изпреварва в трупането на богатства. Основен принос за това има новоразвиващата се индустрия на тринадесети век — банковото дело, което до голяма степен е италианско откритие. Самата дума банка произлиза от италианската „banco“ и означава

първите тезгяси, върху които банкерите извършват своята дейност. През тази епоха Италия е главната икономическа сила в Европа, в която генуезците и венецианците владеят вноса на коприна и подправки от Изтока. В хрониките си Марко Поло отбелязва дори, че генуезки търговски кораби търгуват в Каспийско море, а още през 1291 година две генуезки галери изчезват, докато търсят път към Изтока покрай Западна Африка. Международната търговия се разраства въпреки опасните и неотъпкани друми и морските пътища, над които тегне заплахата от набезите на пиратите. Разстоянието от Флоренция през Алпите до северноевропейския търговски център Брюж във Фландрия е 1126 километра, но обикновено изминаването му отнема две-три седмици. Не толкова опасното плаване от Пиза през Бискайския залив трае два пъти повече.

Към платовете, вълната и зърното се добавят луксозните стоки от Изтока, които са предназначени основно за дворовете на могъщите благородници и кралете. Отварянето на банки в главните търговски центрове улеснява процъфтяващата международна търговия и вследствие на това търговците банкери натрупват големи авоари в тези центрове, които много скоро и въпреки забраната на Църквата започват да дават назаем под лихва. Много банки успяват да заобиколят забраната за лихварство, като изказват твърдението, че в търговията им винаги съществува риск да претърпят загуби, всякакви допълнителни суми са просто заплащане срещу „риска“ и изобщо не става дума за никакво лихварство. Други пък твърдят, че на практика не начисляват лихва върху заемите, а всяко увеличение при изплащането на сумата се дължи изцяло на промените в обменните курсове. Въпреки изопачеността на тези доводи много скоро банковото дело се превръща в общоприета практика.

В края на тринадесети век най-важният банков център е Сиена — град на около шестдесет и пет километра южно от Флоренция. През 1298 година обаче водещите сиенски банкери, семейство Бонсиньори, банкрутират. Това до голяма степен се дължи на заемите, отпуснати на кралските дворове и могъщите благородници, които са основните кредитополучатели на пазара и на чиито молби често е невъзможно да се откаже. Проблемът се крие в това, че банките просто нямат власт, за да си върнат заемите, защото, както на свой гръб разбират сиенските банкери, владетелите съвсем буквално представляват закона. Сиена

никога не се възстановява от краха на Бонсиньори и Флоренция бързо заема водещо място в банковото дело, в което много скоро започват да господстват три флорентински рода — Барди, Перуци и Аччайоли, превърнали се в най-големите банкови къщи в цяла Европа. Перуци създават мрежа от петнадесет клона, която се простира от Кипър до Лондон.

В началото на своя апогей Флоренция използва като символ лъва, който от време на време се появява изсечен на възпоменателни медали, а не по-често срещаната флорентинска лилия. Този лъв е много повече от произволен символ, защото по това време градът се сдобива със своите първи истински лъвове, вероятно благодарение на търговските си връзки в Леванта. Лъвовете са в огромна клетка близо до катедралата, на площад Сан Джовани. Екзотичните животни будят възхищение и гордост у гражданите. Суеверното население гледа на отекващите им по улиците резове като на поличба. В средата на четиринадесети век лъвовете са преместени зад двореца на Сензорията, където клетката им се намира на улица, която и до ден-днешен носи името виа деи Леони. Въпреки тяхната популярност и главната роля, която имат в живота на града, те не са използвани като символ на Флоренция за най-прочутата ѝ монета — тази чест се пада на лилията.

Първенството на флорентинската банкова система и солидността на банкерите ѝ превръщат валутата на града в институция. Още през 1252 година Флоренция започва да сече фиорино д'оро, който съдържа петдесет и четири грам злато и става известен под името Флорин. Благодарение на непроменящото се златно съдържание, рядкост за монетите през епохата, и използването му от флорентинските банкери флоринът се превръща в общоприета монетна единица из цяла Европа. А това е значително предимство за банкерите, които в противен случай трябва да работят с променящите се обменни курсове между различните валути.

През този период се поставят основите на съвременния капитализъм, установяват се правилата за търгуване, а банковото дело развива голяма част от своите прийоми. През 1340 година за първи път се създава двустранното счетоводство, от нищото се появяват т.нар. доверителни пари, т.е. отпускане на кредит на доверие, а не срещу реални активи, развива се плащането по ведомост и менителниците.

Това развитие обаче не попречва на флорентинските банкери да повторят сиенската грешка, като откриват сметки за получаване на заем на неаполитанския крал Робер и английския Едуард III. През 1340 година Европа преживява икономическа депресия и владетелите, които не могат да върнат заемите си, просто ги отменят. По това време Едуард III започва война, която ще остане в историята като Стогодишната война, и се смята, че дължи на банката на Перуци „стойността на едно царство“. Впоследствие трите водещи банкови рода на Флоренция фалират един след друг.

Но дори и преди тази катастрофа Флорентинската република става свидетел на неспокойни времена, в които политическата власт често преминава от едни ръце в други, и то по насилствен начин. Населението е разделено на две основни партии — гвелфи и гибелини, като, разбира се, двете на свой ред са разкъсвани от фракции. Гибелините са подкрепяни главно от благородническите семейства, а гвелфите от богатите търговци и „малките хора“ (*popolo minuto*), т.е. масите, или работническата класа. Терминът „малки хора“ освен че има презрителен оттенък, съдържа в себе си и елемент на истинност, тъй като храната на най-бедните прослойки е силно ограничена, което възпрепятства растежа им и те буквално са малки хора.

Тази политическа нестабилност обаче не попречва в началото на четиринадесети век Флоренция да изживее първия си златен век. Тогава само за половин столетие градът дава на Италия трима от най-изящните ѝ автори — Данте, Бокачо и Петрарка. Те скъсват с църковната традиция и избират да пишат на тоскански диалект, а не на латински език, като по този начин не само утвърждават тосканския като основа на италианския, но вкарват светски, хуманистичен елемент, като извеждат литературата отвъд езика на Църквата. Този светски хуманизъм се отразява и в интересите на тримата писатели. Петрарка например става известен като колекционер на ръкописи на древните класически автори, които векове наред лежат забравени из манастирите на цяла Европа. Бокачо пък се прославя със своя „Декамерон“, който представлява поредица от понякога крайно неприлични и често смешни истории, пресъздаващи живота такъв, какъвто всъщност е по онова време, а не какъвто властите и особено Църквата считат, че трябва да бъде. Двама от най-даровитите художници на епохата също живеят във Флоренция — в работите на

Джото и Пизано прозира влечение към хуманизма, защото образите им разчупват тогавашния средновековен формализъм и придобиват по-съвременен, по-близък до реалния живот облик с разпознаваем израз на чувствата. Тези светили извеждат Флоренция на прага на Ренесанса, но преди да претърпи по-нататъшното си развитие, Европа е сполетяна от най-голямото нещастие в своята история.

Икономическата депресия от началото на 40-те години на четиринадесети век е последвана от катастрофата на Черната смърт. В Европа тя пристига от Китай през 1347 година, пренесена с генуезките кораби през Черно море. Съвременните изследвания потвърждават написаното от хроникьорите на епохата, които отбелязват, че през следващите четири години около една трета от населението на Европа е покосено от чумата. Поради лошите санитарни условия и непознаването на начините за разпространение на болестта положението в градовете е по-тежко, там понякога семейства, заподозрени, че са заразени с чума, просто са зазидвани в домовете им и оставяни да умрат. Онези, които могат да си го позволят, бягат от Флоренция и се укриват сред природата на Тоскана. Повече от половината от онези, които остават, загиват. Няма нищо изненадващо в това, че първият полъх на хуманизма бързо е заменен от една суеверна болезненост. Въпреки това относителният обществен застой на средновековна Европа започва да се разпада и фундаменталните промени са неизбежни.

Дотогава родът Медичи във Флоренция се е разширил и включва в състава си двадесет или тридесет семейства. Връзките между тези семейства, разпознаваеми под общото име, са доста по-слаби от онези в рамките на едно-единствено семейство и са по-сходни до взаимоотношенията в един клан с неговите вътрешни съперничества, но споделящ една външна общностна принадлежност. Явно Медичите се възползват от празнината, оставена след фалита на трите водещи флорентински банкерски рода, и няколко представители на рода се впускат в банковото дело, като създават свои собствени малки предприятия. Братя или братовчеди се сдружават, за да предоставят дялове за първоначалния капитал, често работят заедно в ежедневното управление на банката, в което влизат дейности като обмяна на чуждестранна валута, малки влогове и сезонни заеми за търговците на вълна, тъкачите и други подобни. Най-малко две от тези предприятия

се оказват достатъчно изкусно управлявани или пък просто са били късметлии, за да оцелеят след икономическите опустошения на Черната смърт и да бъдат обединени, поставяйки основата на могъществото на Медичите. По това време Медичите дават на града не само по някой гонфалониер. Джовани де Медичи, пряк наследник на първия записан в анализите Киарисимо, изменя на традициите на рода да страни от гражданските дела, и става главнокомандващ войските. Той иска да докаже своята храброст и през 1343 година убеждава флорентинците да поведат война срещу малкия град-държава Лука, който се намира на около шестдесет и пет километра западно от града. Джовани се опитва да превземе Лука, проваля се и го обсажда, но военният поход претърпява фиаско и когато се завръща във Флоренция, е екзекутиран. След тази случка Медичите се придържат към гражданските дела, които в определени случаи се оказват също толкова опасни.

През 1378 година братовчедът на Джовани, Салвестро де Медичи, става гонфалониер и по време на двумесечния му мандат на управление избухва бунт на вълнарите, известни заради характерния звук, издаван от дървените им обувки по калдъръмените улици на града, като чиомпи. Бунтът на чиомпите привидно е предвождан от Микеле ди Ландо, представляващ вълнарите и занаятчиите, които настояват за правото да създават свои собствени еснафи и по този начин да придобият правото да гласуват, което поне на теория им дава възможност да влязат в управляващата Сеньория. Въпреки че е гонфалониер, Салвестро споделя вижданията на бунтовниците, но и ги използва, за да подсили каузата на Медичите. С цел да предизвика безредици и да унижи благородническата фракция, която пречи на Медичите, Салвестро тайно отваря вратите на затворите. Онова, което започва като протест, много бързо прераства в метеж, а Салвестро и останалите осем члена на Градската община са принудени да се барикадират в двореца на Сеньорията, докато тълпата вилнее, плякосва дворците на благородниците и търговците, опожарява домове и бие членовете на еснафите. По-късно в своята „История на Флоренция“ Макиавели отбелязва по повод на тези събития по типичен за себе си политическо-проповеднически начин: „И нека никой не бунтува града, като вярва, че може да го укроти или пък че ще държи юздите на случващото се.“

Домът на Салвестро е пощаден, както твърдят слуховете, заради симпатиите му към протестиращите, но от друга страна това навежда на мисълта, че самият той може да е подбудител на бунта. Това изглежда малко вероятно, дори и като имаме предвид непочтеността на флорентинската политика, особено с оглед на последвалите събития. Веднага след безредиците тълпата създава своя комуна, Салвестро е свален от поста гонфалониер, а на негово място е поставен предводителят на бунтовниците Микеле ди Ландо. Въпреки следващата го атмосфера на несигурност положението се запазва повече от две години. С времето Микеле ди Ландо все повече и повече разбира, че не се намира в свои води, и тайно започва да се съветва със Салвестро какъв да бъде следващият му ход. В крайна сметка чиомпите и техните поддръжници узнават това и тъй като се боят да не би властта тайно да се върне в ръцете на старите управници, отново излизат на улицата, заплашвайки, че по-скоро ще унищожат града, отколкото да позволят това да се случи. Микеле ди Ландо се изплашва и се обръща към Салвестро де Медичи, който предлага да използват общото си влияние, за да свикат народното опълчение. То се отзовава, тълпата е отблъсната без бой, разпръсква се и се прибира по домовете си — бунтът е потушен.

Членовете на еснафите, дребните търговци, както благородниците и едрите търговци, са ужасени от бунта на чиомпите. Новите еснафи, създадени от последните, са разпуснати, а аристократите здраво поемат властта в своите ръце. При обичайните обстоятелства Салвестро де Медичи и Микеле ди Ландо биха били екзекутирани, но вместо това те просто са изпратени в изгнание като признание за ролята, която изиграват в потушаването на бунта. Прогонването на Салвестро слага край на желанието на Медичите да се превърнат във водеща сила във флорентинската политика, а и нанася сериозен удар на семейната търговия, която доста трудно се управлява от изгнание.

Салвестро умира през 1388 година и основните банкови дела на Медичите са поети от братовчед му Виери. Новият глава на родовото предприятие не се интересува от политика и изцяло се отдава на изграждането на своя бизнес, като отваря кантори в Рим и Венеция, развива внос и износ през речното пристанище Пиза. Виери е първият Медичи, който постига търговски успех извън пределите на града и

както пише Макиавели: „Всеки, писал за събитията от този период, е съгласен, че ако Виери (sic.) е притежавал по-големи амбиции и не е бил толкова почтен, нищо не би се изпречило на пътя му, за да стане владетел на града.“ Невинаги можем да вярваме на преценката на Макиавели, тъй като пише 130 години след случилото се, а тук той почти със сигурност преувеличава, за да възвеличае Медичите. Още повече че политическата почтеност на клана Медичи и верността му към конституционното управление на Флоренция със сигурност са подложени на изпитание през този период, независимо от конкретния обseg на потенциалната им политическа мощ. Само десетилетие след бунта на чиомпите се разразяват нови размирици, този път сред „мършавите хора“ (popolo magro), за разликата от лишените от власт занаятчии на „малките хора“ тези са почти загинали от глад неквалифицирани работници. Когато тълпите се стичат по улиците, всички онези, които са изключени от властта, се присъединяват към тях, за да дадат израз на своето недоволство. Тълпата все още помни подкрепата на рода Медичи към каузата им и се обръща към възрастния Виери, за да ги поведе, но той тактично отклонява опасното предложение. Според Макиавели Виери казва на разочарованата тълпа „да има кураж, тъй като винаги бил готов да действа в тяхна защита, стига да следват съветите му.“ След което ги повежда към Сеньорията, където произнася прекалено любезна реч към членовете на съвета. „Той се оправда, че невежото поведение на тълпата няма нищо общо с него и освен това, веднага щом отишли при него, той ги довел право тук, пред силите на закона и реда.“ Като по чудо всички заинтересовани страни остават доволни от изиграната от Виери роля — бунтовниците се разпръскват, а Сеньорията приема думите му и му позволява да се прибере у дома, като не предприема никакви наказателни действия. Виери умело се справя с проблема, но явно напрежението за него е било прекалено голямо, защото още през същата година умира. Заедно с Виери от лицето на историята изчезва и старшата линия на рода Медичи.

2.

ОСНОВИТЕ НА БАНКА „МЕДИЧИ“

Семейните богатства на Медичите преминават в ръцете на Джовани ди Бичи де Медичи, глава на клона на рода от Кафаджиоло, наричан така, защото запазва имоти в родното село в Муджело. Джовани е роден през 1360 година и е четвъртият син на Аверардо дето Бичи, притежаващ малко имение в Кафаджиоло. Аверардо не е богат, но заема достатъчно добро обществено положение, за да се сроди с аристократичния род Спини. След неговата смърт през 1361 година имотът е поделен между съпругата и петимата му синове, но нито един от тях не е обезпечен.

По време на бунта на чиомпите Джовани ди Бичи е на осемнадесет години и почти със сигурност пребивава във Флоренция през двегодишното управление на комуната, тайно подкрепяно от далечния му роднина Салвестро де Медичи. Вероятно в резултат на това през целия си живот Джовани таи скрита симпатия към „малките хора“, въпреки че последвалият политически климат далеч не е благосклонен към подобни пристрастия. След сгромолясването на комуната старите родове бързо възстановяват властта си — установява се олигархия на могъщите родове Албизи, Капони и Узано, предвождани от Масо дели Албизи, като статуквото ще се запази през следващите тридесет години. И въпреки избухващите от време на време безредици, като онази от 1393 година, за чието потушаване спомага Виери де Медичи, това е период на просперитет и относителна стабилност за Флоренция. Олигархичното управление е строго, но се радва и на относителна подкрепа.

Могъщите семейства в олигархията твърдо се опълчват срещу Медичите и техните съюзници. На този факт може да се дължи и нежеланието на Виери да се замесва в политиката, както и на вродената му смиреност. Това нежелание се предава и на далечния му братовчед Джовани ди Бичи. Трудно е да определим дали тази политическа скромност на двамата от първите Медичи е инстинктивна, престорена или чисто и просто става дума за родова принадлежност

или дори за родова политика. В края на четиринадесети век стеснителността все още е вкоренена в средновековните нрави, хората са склонни по-скоро да гледат на себе си като на членове на едно семейство, отколкото като на отделни индивиди. Съобразно този начин на мислене първите Медичи съвсем естествено подчиняват личните си политически амбиции на дългосрочните амбиции на рода като цяло, приемайки, че родът ще постигне политическа власт в по-благоприятно време. Междувременно най-добре е да се положат основите, родът да заздравя позициите си, да увеличи още повече богатството си, за да бъде готов. Подобен поглед в бъдещето обаче показва невероятно добре развито усещане за политически амбиции. Дали Медичите таят тайни, дългосрочни желания за политическа власт или това първоначално трупане на богатства е само по себе си амбиция? От дистанцията на времето не е възможно да разберем потайните интриги и планове на рода.

Това, че принадлежи към рода, определено помага на Джовани ди Бичи, защото малко след бунта на чиомпите новият предводител на Медичите Виери го изпраща в Рим, където чиракува в местния клон на банката на чичо си. Семейните връзки винаги имат своята роля в търговията и особено в банковото дело, където доверието е жизненоважно. Дори и при тези обстоятелства е очевидно, че Джовани има дарба за търговия, защото само след няколко години става младши съдружник, а след още три оглавява римския клон. През същата 1385 година се жени за Пикарда Буери, която му донася значителна зестра в размер на 1 500 флорина, използвана почти със сигурност от него и вложена в различни лични търговски начинания...

Всички извори сочат, че през осемдесетте години на четиринадесети век търговските дела на Виери процъфтяват, като голяма част от това се дължи на успехите на римския клон под управлението на Джовани ди Бичи. Виери наближава седемдесет години — една достопочтена възраст за Късното средновековие, и в началото на 90-те години на четиринадесети век се разделя с бизнеса. Дава възможност на Джовани ди Бичи да направи римския клон свое собствено предприятие, като в съответствие със съществуващите тогава порядки е задължен да поеме както активите, така и пасивите на собствеността на Виери в Рим. Според Държавния архив на Флоренция Джовани ди Бичи губи 860 флорина от тази сделка, което

предполага, че или търговските дела на Виери претърпяват загуби, или собственикът е подправил счетоводните баланси, преди да предаде предприятието на своя управител. Шест десетилетия по-късно няма никакви доказателства за нито едно от двете, така че вероятно такива не са съществували и по онова време.

На 1 октомври 1397 година Джовани установява централния клон във Флоренция и тази дата обикновено се приема за основаването на великата банка „Медичи“. Рим с Курията и всички придворни определено е добър източник на доходи, но Флоренция е банковата столица на Европа и предоставя най-добрите възможности за инвестиции. Подробностите за основаването на банка „Медичи“ и първоначалните ѝ търговски дела могат да бъдат открити в *libro segreto* (буквално „тайна книга“) на банката, запазена в Държавния архив на Флоренция. Тази „тайна книга“ не е нищо повече от личната документация на банката, а името ѝ придава известна атмосфера на романтика и тайнственост на ранното банково дело.

Първоначалният капитал на банка „Медичи“ е 10 000 флорина, като контролните 5 500 флорина са внесени от Джовани ди Бичи, а остатъкът е додаден от двама съдружници, които не са преки членове на рода, въпреки че в такива случаи тези съдружници неизменно са свързани със семейството чрез брак. През първата година от съществуването си банката има печалба от около 10 процента, като обичайната практика е тази печалба да се изтегля от банката и съдружниците да я използват за свои лични инвестиции. Явно Джовани закупува малко обработваема земя близо до родното си село Кафаджиоло и по този начин благоразумно излиза извън превратностите на финансовия свят.

Флоренция държи първенството в банковото дело, но освен това е важен център за обработване на вълна, а продажбите ѝ на платове се простират чак до Фландрия и Англия. Заможните търговски родове имат интереси и в двете области, и през 1402 година банка „Медичи“ влага 3 000 флорина в създаването на тъкачница за платове. Архивите показват, че по-късно през същата година банката отваря свое представителство във Венеция, управлявано от Нери Торнауинчи, за да се възползва от венецианската търговия с Изтока, чието същинско осъществяване е под строгия монопол на венецианците, но чужденците могат да се възползват от допълнителните търговски дела,

които изникват покрай основните. Дотогава римският клон се е развил и е отворил подпредставителства в Неапол и пристанището Гаета, което се намира на около 129 километра югоизточно от Рим. Към това се прибавя и финансирането на още една тъкачница за вълна през 1408 година, но с него се изчерпва разширяването на банка „Медичи“ през първите двадесет години от съществуването ѝ — Джовани е предпазлив човек и предпочита да заздравява позициите си. Тенденция, която споделя със своя предшественик, главата на рода Медичи и свой далечен роднина Виери, и която със сигурност предава на сина си. Като банкери Медичите печелят пари по-скоро благодарение на благоразумие и ефективност, отколкото на нововъведения. Противно на твърденията в историята на банковото дело, те не измислят менителницата, въпреки че съществува вероятност да изиграват роля в създаването на холдинговото дружество. Успехът им почти изключително почива върху прилагането на проверени и изпитани техники, открити от други. Банка „Медичи“ никога не търпи внезапни разширявания и дори в своя зенит не може да се равнява на нито една от трите големи флорентински банки от миналия век, притежавани от Барди, Перуци и Аччайоли. Медичите не са убедени, че трябва да надскочат себе си. Печалбите на банката се увеличават, но Джовани ди Бичи дава още доказателства за своята изначално консервативна природа, като продължава да купува обработваема земя в Муджело и по тосканските хълмове около Флоренция, а когато печалбите нарастват още повече започва да придобива недвижимо имущество и вътре в града. Джовани не само основава банка „Медичи“ и създава кодекса за водене на банковите дела на рода, но и поставя здравите основи на огромното семейно богатство, което е източник на неговото могъщество.

Главата на банка „Медичи“ бързо се превръща в значима фигура във Флоренция и още през 1401 година Джовани ди Бичи става член на комисията от видни граждани, която трябва да отсъди кой е победител в международното състезание за създаване на нови бронзови врати на Баптистерията. Това е първият случай, когато един Медичи е патрон на изкуството, въпреки че тук истинският покровител е самият град. Не знаем каква е ролята на Джовани ди Бичи в избора на победителя — човекът, получил поръчката за изработката на бронзовите врати, е Лоренцо Гиберти, млад флорентински скулптор, който след години ще

се превърне в един от родоначалниците на ренесансовото изкуство, така както Джовани е родоначалник на меценатството за Медичите, което прави толкова много, за да се зароди това движение. Но по това време двадесет и три годишният Гиберти е само даровит скулптор, а четиридесет и две годишният банкер — заинтересован само от правенето на пари. Няма да преувеличим, ако кажем, че тази възможност отваря пътя на Лоренцо Гиберти към величието, но и същевременно, че отваря очите на Джовани ди Бичи за нещо по-велико от трупането на богатства.

От дистанцията на времето и при наличието на толкова оскъдни доказателства е трудно да разгадаем по-тънките нюанси в характера на Джовани ди Бичи. Най-точният му портрет, с който разполагаме, е навярно онзи на Бронцино от музея „Медичи“ във Флоренция. Това е подробно и проникателно изображение, предоставящо ни много възможни податки за природата на позиращия. Проблемът обаче е, че Бронцино е роден седемдесет години след смъртта на Джовани, което поставя под съмнение физическата достоверност на портрета, а какво остава за психологическата. Макар и рисуван в зенита на възвеличаването на Медичите, портретът не е ласкав, в него има доста осезателна прилика с други хора, ако и изсечените черти доста обезпокоително да напомнят на тези на сина му Козимо. А това предполага, че може да има известна истинност в непотвърдената история, че портретът е копие от по-ранен, рисуван приживе образ, за който Джовани ди Бичи вероятно е позирал. Бронцино изобразява проникателен и може би мъдър мъж, чиито черти запазват един оттенък на селска грубост и лукавство. Наклонът на брадичката му говори за известна гордост, очите му притежават ясен и непоколебим взор, но изящно оформеното му чело говори за човек, който непрестанно и дълбоко се тревожи, а дългите му, но тънки устни намекуват за потиснатата чувственост на аскетичен и пресметлив характер. С други думи, това е типът човек, който очакваме да видим от малкото, което ни е известно за живота му, и дори и портретът да не е „истински“, със сигурност изглежда достоверен.

Джовани ди Бичи де Медичи, портрет от Аньоло Бронцино, музей Медичи, Флоренция

През 1402 година Джовани ди Бичи оглавява флорентинската Арте дел Камбио — задругата на банкерите и сарафите, а също така заема и място в Сеньорията. Звучи като голяма чест, но на практика, въпреки печалбите, банката на Джовани във Флоренция е доста скромна. През този период банката обикновено представлява единаединствена по-голяма стая, разделена от тезгяха, дал на италиански името ѝ, зад който седят служителите и счетоводителят със своето сметало. Повечето банки имат по-малко от шестима служители, въпреки че според „тайната книга“ на банка „Медичи“ през 1402 година в нея работят общо седемнадесет души — петима в централния

офис във Флоренция, а другите дванадесет — в клоновете в Рим, Венеция, Неапол и Гаета. Банковите служители печелят по петдесет флорина годишно, което е достатъчно, за да водят скромен живот, като имаме предвид, че с годишен доход от 200 флорина човек може да издържа едно голямо семейство и да живее в голяма градска къща с двама слуги, кон и магаре. Служителите на банка „Медичи“ и на другите флорентински банки невинаги получават повишение въз основа на заслугите си, а по-скоро благодарение на връзките си вътре в семейството или с влиятелни личности извън него. Обикновено, за да се затвърди доверието, управителите стават младши съдружници в съответния клон, но въпреки тази практика понякога нещата поемат в погрешна посока, както е в случая с венецианския клон на банка „Медичи“, ръководен от Нери Торнауинчи. Споразумението за съдружие изрично му забранява да извършва търговски дела с немци, чиито бизнес методи италианците считат за изостанали и непочтени. Съществуват доказателства, че Нери получава примамливо предложение и решава да поеме риска, като отпусне заем на някакви немски търговци, но последните се измъкват през прохода Бренер, без да върнат парите. В клона на Нери се появява голям дефицит, като, разбира се, никъде не се споменава за търговската му спекулация с немците. Управителят се изплашва, че в централата ще разберат, и заема сума, която не само покрива дефицита, но в крайна сметка се оказва, че венецианският клон реализира доста добра печалба. За нещастие парите са заети при безбожно висока лихва, така че независимо от всички отчаяни опити, които прави Нери при ежедневното управление на банката, не може да си докара достатъчна печалба, за да покрие лихвите и да оправи счетоводния баланс. В архивите е записано, че на 25 април 1406 година Нери Торнауинчи е повикан във Флоренция, където Джовани ди Бичи го освобождава от поста му и завежда дело за финансови злоупотреби. Нери е принуден да продаде всичко, включително и дома си, но дори и това не е достатъчно да се покрие дългът, така че той поема на дръзко пътешествие отвъд Алпите, за да се опита да открие немците. Изглежда, в крайна сметка ги настига в Краков, Полша, където успява да прибере част от дълга. Но се намира толкова далеч от дома, че решава да не изпраща парите на Джовани, а с тях да започне нов живот. Тази история красноречиво показва климата на банковото дело

в началото на петнадесети век — както във всяко друго търговско начинание и тук равновесието между риск и доверие се крепят на ръба на бръснача, дори и за толкова предпазлив човек като Джовани ди Бичи.

Пък и въпреки цялата си предпазливост самият Джовани не е застрахован от липсата на добра преценка. Изричната забрана за търгуване с немците, записана в договорите на банката, предполага, че и Джовани се е опарил в някое тевтонско начинание. Дори и основните му търговски връзки са с хора, които далеч не вдъхват доверие. Такъв определено е случаят с Балтазар Коса^[1], с когото Джовани се сприятелява, докато работи в римския клон. Балтазар произхожда от обеднял неаполитански благороднически род и като млад поема по моретата, където като пират натрупва състояние. След като се установява на твърда земя, използва парите, за да си купи докторска степен по право от Болонския университет, а после си купува и място в Църквата, където бързо започва да се издига. През 1402 година решава да се сдобие с кардиналска шапчица и се обръща към Джовани ди Бичи за заем от 10 хиляди дуката, равни приблизително на 12 хиляди флорина. Изненадващо, но Джовани се съгласява, решението е още по-неочаквано, като имаме предвид характера на Балтазар Коса. Според един хронист от епохата през деветте години, които Балтазар прекарва в Болоня като нунций, духовните му добродетели са равни на „нула или под нулата“, а резиденцията на кардинала много бързо се сдобива с печална слава заради „двестата девици, съпруги и вдовици, както и многото монахини.“

Тогава защо предпазливият Джовани се замесва с безскрупулен развратник като Балтазар? Да не говорим за „отпускането в заем“ на толкова голяма сума? Отговорът е прост — Джовани залага на Балтазар Коса, защото знае, че последният е евентуален кандидат за папския трон, а ди Бичи е работил достатъчно дълго в Рим, за да му е известно, че като банкер на папата ще получи възможно най-високата награда. Ако банка „Медичи“ започне да управлява финансовите дела на Курията, тя ще се превърне в една от големите търговски институции в Европа. В продължение на осем години Джовани се отнася благосклонно към Балтазар Коса и играе ролята на негов банкер, редовно си разменят писма и прави всичко възможно, за да ограничи разточителността на кардинала, която редовно източва

касите на банка „Медичи“. Най-последно, през 1410 година, всичко се връща — Балтазар Коса е избран за папа под името Йоан XXIII, а банка „Медичи“ поема управлението на финансите на Римската курия.

До началото на петнадесети век банковото дело се превръща в основно оръжие на понтифекса. За разлика от средствата на другите европейски монархии през епохата, по-голямата част от приходите на папството се трупат извън страната, като идват главно под формата на ренти от различните епархии из цяла Европа. Тези епархии достигат до всички краища на западния свят — чак до Исландия и дори Гренландия, чийто епископ плаща в тюленови кожи и балени, осребрявани в Брюж. Друг източник на приходи е търговията с реликви, които често се продават за феноменални суми, тъй като имат силата да преобразуват цялата икономика и да превърнат даден регион, който ги притежава, в място за поклонение. Още по-доходоносна е търговията с индулгенции, като последните дават на купувача папско опрощение на греховете, при тях цената се увеличава от сериозността на греха. Четвърти и постоянен източник на пари е продажбата на служби към Курията, като под това се разбира цялата йерархия — от най-ниските длъжности, та чак до кардиналската шапка.

Сумите, които се разиграват в това търговско начинание, обхванало целия континент, са колосални и далеч надхвърлят оборотите на която и да е международна компания в наши дни. Съответно банката, управляваща тези финанси, получава своята комисиона, която носи огромен годишен приход. Избраната да ръководи папските финансови дела банка трябва да докаже, че има уменията, защото работи с пари, събрани от всички краища на Европа, и трябва да ѝ се има пълно доверие, защото единственият, пред когото носи отговорност, е папата. Джовани прави достатъчно, за да убеди Балтазар Коса, че е напълно подготвен, че може да му се има абсолютно доверие и най-важното — че му е напълно верен, което постига още преди последният да стане папа под името Йоан XXIII.

Освен с тези приходи римският клон на банка „Медичи“ се занимава с привличането сред своите клиенти на кардинали, други прелати и какви ли не съветници, които считат за свое задължение да съпровождат двора в Рим. Въпреки това е любопитно, че според архивите на Медичите римският клон на банката прекарва повече време в заемане на пари, отколкото в трупането им. Високите постове

в Църквата може да носят високи доходи, но явно с тях вървят и още по-големи разходи — от счетоводството на Медичите разбираме, че много от кардиналите често превишават кредита си, при това със значителни суми. Въпреки всички заеми дворът в Рим носи не по-малко от 30 процента печалби от инвестициите на Джовани ди Бичи и съдружниците му. Нещо повече, този клон допринася за повече от половината печалба за цялата банка. Според „тайната книга“ от 1397 до 1420 година клонът към Римската курия донася 79 195 флорина от обща печалба, равна на 151 820. Печалбата с лекота надминава общите усилия на клоновете във Флоренция, Венеция, Неапол, Гаета, на многобройни представители и на двете тъкачници. Сравнени със съвременните финансови статистики сумите може да изглеждат малки, но благодарение на банката Джовани има доход от почти 1 900 флорина годишно, когато един благородник спокойно може да преживява с 200 флорина, а един умел занаятчия трябва да издържа цялото си семейство с годишен доход по-малък от 100 флорина.

Финансовото бъдеще на Джовани ди Бичи и на банка „Медичи“ изглежда осигурено. Но външността е измамна, особено що се отнася до дела, свързани с папството. Това е епохата на Великата схизма, когато в определен момент има ни повече, ни по-малко от трима претенденти за папския престол — Йоан XXIII, Григорий XII и Бенедикт XIII. За щастие повечето висши представители на Църквата са на мнение, че папа Йоан XXIII поне е водещият кандидат, за съжаление обаче богословските обосновки нямат никакво значение за неаполитанския крал Ладислав, който подкрепя Григорий XII. Кралят на Неапол повежда военен поход срещу съседната Папска държава и в крайна сметка Йоан XXIII е принуден да подпише унизителен мирен договор, в който се съгласява да плати на крал Ладислав 95 000 флорина. Йоан XXIII се намира във финансово затруднение и се обръща към папските банкери за заем, за да изплати сумата. Известно време Джовани ди Бичи се измъчва, но решава, че тези допълнителни разходи навярно си струват риска, ако не за друго, то поне за да запази инвестициите си. Самият факт, че може да си позволи да обмисли отпускането на подобна сума, която надхвърля с 20 процента всички печалби на римския клон за период от двадесет години, говори за размера на състоянието, което пестеливият Джовани е натрупал, въпреки че се налага и самият той да намери поне част от тази сума

под формата на заеми. Банка „Медичи“ вече е замесена в рисковете, а не само в печалбите на големите финанси. Джовани урежда отпускането на 95 000 флорина на Йоан XXIII, но взема предпазни мерки, като иска нещо в залог. Папата го осигурява под формата на древна, обсипана със скъпоценни камъни митра и многобройни златни съдове, извадени от папската съкровищница.

Обаче остава проблемът на Йоан XXIII с двамата му съперници — Григорий XII и Бенедикт XIII. Могъщият император на Свещената римска империя Сигизмунд, чиито владения се простират над целия немскоговорещ свят от Австрия до Северно море, решава, че е дошло време веднъж завинаги да сложи край на Великата схизма. През 1414 година свиква събор в Констанц и приканва тримата претенденти за папския престол да изложат претенциите си пред него. За да предпази инвестициите си, Джовани нарежда на своя по-голям син Козимо да придружи Йоан XXIII по време на пътешествието му на север през Алпите към разположения на брега на едноименното езеро град Констанц, който по това време е имперска столица. Козимо е на двадесет и пет години и показва забележителни способности като banker и както ще видим, пътуването до Констанц в защита на интересите на банка „Медичи“ е дело от изключителна важност, но също така изборът на Козимо демонстрира пълното доверие на Джовани в сина си.

Според записите в „тайната книга“ по това време банка „Медичи“ има два клона в Рим — римския и този при Курията. Много историци приемат това географско разположение буквално, като изтъкват, че нуждата от два клона в Рим е доказателство за размера на търговските дела, извършвани от банка „Медичи“ във Вечния град. Всъщност само единият клон остава в столицата, другият придружава папския двор, тоест Курията, по време на пътуването му до Констанц, за да поеме непосредствените финансови нужди на папата. Междувременно първоначалният клон остава в Рим, за да се грижи за жизненоважните дела на папските доходи от чужбина.

Съборът в Констанц се превръща в най-голямото обществено и политическо събитие от началото на петнадесети век и привлича значими фигури от цяла Европа. Тук многообещаващият Козимо има възможност да се срещне с всички водещи международни банки и търговски родове, като Фугер от Аугсбург и търговци, идващи чак от

Полша и Испания. Всъщност личните контакти на събора ще затвърдят обширните търговски връзки за десетилетия напред, а в някои случаи ще предоставят единствената възможност в живота му да се срещне с водещите фигури на търговски предприятия, на чиито имена ще разчита от този миг нататък, за да гарантират солидността на менителниците, кредитните известия и останалата търговска документация, която представлява кръвообращението на зараждащия се капиталистически свят на Западна Европа. Но основната и уговорена цел на събора остава ни повече, ни по-малко разрешаването веднъж завинаги на проблема с духовната власт над християнския свят. Освен че иска да се справи с Великата схизма, Сигизмунд възнамерява да изглади определени доктринални различия, появили се вътре в Свещената римска империя. За тази цел е привикан чешкият еретик Ян Хус, императорът лично му гарантира правото на безпрепятствено пътуване, за да защити сектантските си религиозни възгледи, един от които е срещу продажбата на папски индулгенции. На практика решават, че учението на Хус е неприемливо по тринадесет точки и въпреки дадената дума Сигизмунд заповядва да го изгорят на клада. Съборът се заема с разглеждането на доказателствата, представени от тримата съперници за папския престол — Йоан XXIII, пристигнал от Рим, Бенедикт XIII от Авиньон и Григорий XII, чийто странстващ двор броди из Северна Италия. Идва ред на Йоан XXIII, който губи присъствие на духа, когато начинът му на живот като папа се оказва обект на разследване, като има цял списък с обвинения в различни простъпки. Освен неизменното обвинение в ерес, което може да се окаже нещо доста сериозно, както е в случая с Хус, Йоан XXIII е обвинен, че отравя предшественика си папа Александър V, както и в още седемдесет престъпления, като в крайна сметка шестнадесет „от най-неописуемите развратни деяния отпадат, но не от уважение към папата, а в името на общественото благоприличие.“ Това заявление определено не е евфемизъм, тъй като историкът от осемнадесети век Едуард Гибън пише: „Най-скандалните обвинения са премълчани и Христовият викарий е обвинен само в пиратство, убийство, изнасилване, содомия и кръвосмешение.“ Йоан XXIII предпочита да се оттегли, вместо да остави да се ровят из личния му живот, като неговото условие е двамата му съперници да сторят същото. А после избягва от града, преоблечен като стрелец с лък. Този ход не означава,

че папата е загубил присъствие на духа, напротив, той е пресметнат и лишава събора от властта му, защото според църковните доктрини един вселенски събор е невалиден, ако на него не присъства папата. Сигизмунд не е в настроение да си губи времето с подобни дреболии и заповядва на събора да продължи с обсъжданията независимо от това, като същевременно изпраща войници, които да заловят Йоан XXIII и да го затворят в замък Хайделберг.

Козимо остава сам в Констанц. Бързо осъзнава дебнещите го опасности, произтичащи от положението, в което се намира, и също избягва от града. Така не само се изплъзва на евентуалните преследвачи, изпратени от императора, но и успява да запази за себе си украсена със скъпоценни камъни митра, която, преди да избяга, Йоан XXIII оставя при него на съхранение. Не е ясно дали става дума за същата митра, която папата залага срещу 95 000 флорина, заети му да плати на краля на Неапол. Ако е същата, тогава по някое време Йоан XXIII я е откупил и е върнал заема. В „тайната книга“ на банка „Медичи“ за периода не са записани никакви трансакции, в които да става дума за украсена със скъпоценни камъни митра, принадлежаща на папството, вероятно защото тези дела са прекалено тайни дори и за „тайната книга“.

Император Сигизмунд обявява, че папа Йоан XXIII е свален. А в Констанц другите папи са приканени да се откажат от претенциите си — Григорий XII е принуден да абдикира, в крайна сметка и Бенедикт XIII е свален, а Великата схизма приключва през 1417 година с избора на нов папа — Мартин V. Сигизмунд обявява, че бившият папа Йоан XXIII, сега само Балтазар Коса, е заложник срещу сумата от 38 500 рейнски гулдена, равни на 35 000 флорина. Коса е в затвора, болен и мизерстващ, но успява тайно да изпрати известие на Козимо, че е готов да го направи свой наследник, ако събере откупа от 35 000 флорина. Дали има смисъл да се хвърлят пари залудо? Козимо решава, че има, отива при Джовани и се опитва да го убеди да плати за Йоан XXIII. И този път сумата, за която става дума, е огромна, равняваща се почти на половината от печалбата на цялата банка „Медичи“ за двадесетте години от основаването ѝ, но този път рискът е далеч по-голям. Бъдещето на Балтазар е доста мрачно, той няма никаква собственост и не съществуват почти никакви изгледи за евентуални доходи. Джовани ди Бичи обаче е склонен да поема риска, целият откуп за Балтазар

Коса е платен на император Сигизмунд и опозореният бивш папа е освободен.

Защо обикновено предпазливият Джовани ди Бичи залага отново толкова много на тази вече безполезна личност? Противно на всички очаквания, това изобщо не е необикновено рискован ход, защото няма никакъв риск, тъй като не съществува и най-малка възможност да си върне парите. Действията му не са продиктувани и от лична вярност, поне доколкото можем да предположим, въпреки че Балтазар има навика в писмата си да нарича Джовани „мой много скъп приятелю“. Изглежда, че уговорката между двамата се дължи на чисто търговска вярност. Както обаче ще видим, това се оказва един от най-проницателните ходове, който Джовани ди Бичи предприема през целия си живот, изобилстващ с множество такива ходове. Няма нищо случайно и в това, че е подтикнат от сина си Козимо, който се оказва също толкова далновиден, колкото и своя баща.

[1] По-подробно скандалната история на Балтазар Коса е разказана в книгата **„Пирагът папа“** от Александър Парадисис, издание на „Персей“. — Б.р. ↑

3.

НАСЛЕДСТВОТО НА ДЖОВАНИ

През 1418 година, след тригодишно пленничество в мрачния затвор на Хайделберг, Балтазар Коса е освободен и се отправя към Флоренция, където веднага му е предложено да отседне в дома на Джовани ди Бичи. Само един жест и общественото положение на рода Медичи се променя, сега Балтазар може да е само свален папа, но въпреки това Джовани приветства в дома си човек, който някога е бил духовен водач на цялото християнство. Доброто име на банка „Медичи“ също се разнася из цяла Европа, явно предприятието е непоклатимо като скала, след като старшият съдружник в него може да си позволи да заеме 35 000 флорина на един обикновен делови приятел, при това без изгледи да си ги върне.

Хитростта на Джовани е продиктувана и от нужда. С тази си постъпка демонстрира искрената и неотклонна вяност на Медичите — ако не постъпи така, съперниците на рода ще разпространят из Европа, че на банка „Медичи“ не може да се разчита, и така значително ще се намали международното доверие в нея. В несигурния свят на банковото дело от Късното средновековие подобно предателство не се забравя поколения наред. Решението на Джовани да подкрепи Балтазар е повече от далновиден ход, предвиден да повлияе на бъдещите събития, той е замислен да окаже влияние и върху настоящите. За пореден път Джовани прави планове да надиграе всички — иска да стане banker на новия папа Мартин V, който по това време живее във Флоренция, тъй като Рим е превзет от неаполитанската кралица Джована. Ди Бичи бързо съзира начин да извлече полза от положението. Преди да изплати откупа, съобщава на Балтазар, че ще му услужи при едно условие — бившият папа да пристигне във Флоренция и публично да се помири с папа Мартин V. Помиряването става както подобава и Мартин V е очарован от възможността понтификата му да е първият неоспорван от 1378 година насам. Изразява своето задоволство, като назначава болния и стар Балтазар за кардинал-епископ на Фраскати. За благодарност за ролята,

изиграна от Джовани ди Бичи в помирението, папата го прави граф на Монтеверде, но той вежливо отказва да ползва титлата с обосновката, че желае да остане обикновен гражданин. Освен титлата обаче не следва никакъв конкретен израз на приятелство от страна на Мартин V, който се дистанцира от Джовани, а и съществува проблемът с безценната, инкрустирана със скъпоценни камъни митра, която Йоан XXIII дава, преди да избяга от Констанц, и за която светият отец твърди, че е собственост на папството. Сега-засега папата не е склонен да назначи Джовани ди Бичи за папски banker и положението остава непроменено през следващите две години.

През септември 1420 година под погледа на разочарования Джовани папа Мартин V напуска Флоренция, за да се настани в Рим — понтифексът е избрал аристократичния флорентински род Спини за свои банкери. Чрез майка си Джовани е сроден за Спини, но това семейство, което има по-високо обществено положение, остава стар съперник на Медичите.

Балтазар е умрял предишната година. По изключение удържа на думата си и посочва Медичите за изпълнители на завещанието му, като с това те извличат значителни печалби за себе си. Балтазар се връща от пленничеството си в замък Хайделберг привидно беден, но явно има скрити спестявания. Джовани ди Бичи наследява любимата му реликва — пръст от Йоан Кръстител, който папата носи със себе си през цялото време, като суеверно вярва, че ще го избави от лош късмет. Медичите, като изпълнители на завещанието, отговарят и за създаването на гробницата на бившия папа в Баптистерията във Флоренция. За тази цел Джовани наема скулптора Донатело и архитекта Микелоцо, които създават една от първите гробници в новия ренесансов стил. В завещанието си Балтазар пожелава на гробницата му да пише „*Joannes Quondam Papa XXIII*“ — „Йоан XXIII, някогашен папа“. Мартин V побеснява, когато до Рим достигат новините за това, защото гледа на Балтазар като на антипапа, и държи отговорен Джовани за обидата, нанесена на папството. Не всички ходове на Джовани са безпогрешни.

Политическата ситуация във Флоренция е променена. Водачът на управляващата олигархия Масо дели Албизи умира на осемдесет и четири години, покосен от чумната епидемия, връхлетяла града през 1417 година. Най-голямо влияние сред олигарсите придобива Николо

да Узано — достоен за уважение флорентински аристократ, който всъщност заедно с Джовани ди Бичи успява да убеди упорития Балтазар да се помири с папа Мартин V. След тази история Джовани прави всичко възможно, за да се сприятели с влиятелния Николо, който отговаря на опитите, но в крайна сметка таи дълбоки подозрения към Медичите. Управлението на олигарсите не се харесва на гражданите на Флоренция, а Медичите запазват славата си на тайни симпатизанти на „малките хора“, които сега аристократите наричат с презрителното „*riagnoni*“, буквално „хленчовците“ или „сополанковците“. Това определение също съдържа елемент от бруталната публична истина, тъй като недодяланите ниски слоеве непрекъснато подсмърчат, вместо да си духат носовете. Заради недостатъчната храна и неподходящите дрехи през зимата те непрекъснато настиват, а дробовете им са раздирани от кашлица — „малките хора“ имат и кратък живот.

През 1421 година има предложение Джовани ди Бичи да бъде избран за гонфалониер, но Никола да Узано веднага се противопоставя, а като довод изтъква предателското поведение на Салвестро де Медичи по време на бунта на чиомпите, случил се преди четиридесет и три години. Според Николо Джовани ди Бичи представлява още по-голяма заплаха, защото е много по-умен и упорит, дълги години чака да му дойде времето, като системно трупа богатства и власт, тихомълком увеличавайки популярността си сред „малките хора“ с щедри дарове. Същевременно обаче прави всичко възможно да скрие богатството си под маската на скромен и непретенциозен живот, по същия начин прикрива и политическите си амбиции, като се преструва, че се интересува единствено от трупането на пари, докато използва богатството си за изграждане на мрежа от поддръжници на Медичите, които някой ден могат да се използват за политически цели. От гледна точка на Николо да Узано Джовани няма намерение да почита републиканските традиции на Флоренция и ако бъде избран, ще използва властта си само за своя собствена облага и тази на семейството си. Мнозина от флорентинците виждат иронията в думите, като се има предвид техният източник, но Николо не е далеч от истината. Въпреки тези възражения Джовани ди Бичи е избран за гонфалониер през 1421 година. Медичите не установяват постоянен контрол над града, но събитието може да се счита за първия израз на

новото политическо влияние на рода, което завършва с поемането на пълната власт над Флоренция за повече от три века.

След още три години Джовани ди Бичи постига още една от целите си, тогава рода Спини банкрутира и папа Мартин V остава без банкер. Джовани бързо запълва празнината и банка „Медичи“ отново започва да печели пари — бързо и в голямо количество. В „тайната книга“ има няколко интересни записа — в счетоводния баланс на римския клон има дълъг списък на лични сметки „a discrezione“, т.е. тайни влогове, върху които се плаща лихва в противоречие със забраната за лихварство на Църквата. Различните влогове са в размер от 2 600 до 15 000 флорина, а сред вложителите са двама кардинали, няколко прелати, най-близкият довереник на папата и апостолическият ковчезник.

През 1420 година умира съдружникът Бенедето де Барди и това дава възможност на Джовани ди Бичи да реорганизира делата на банката. Излиза от едно от съдружията в тъкачниците, а новият управител на флорентинския клон се казва Фолко д'Адоардо Портинари, потомък на Дантевата Беатриче. Джовани е на шестдесет години и решава да предаде търговските дела на синовете си Козимо и Лоренцо. Новият капитал на банката възлиза на 24 000 флорина, като с 16 000 влизат двамата Медичи, а другите 8 000 идват от член на рода Барди. Джовани запазва връзките си с банката, но зад кулисите — той съветва, предлага, предупреждава. Живее в центъра, в непретенциозен дом на площада близо до катедралата, на сегашната виа Рома и на около триста метра пеш от седалището на банка „Медичи“ на виа Порта Роса. През повечето дни хората все така го виждат да изминава това разстояние, обикновено придружаван единствено от личния си слуга, за разлика от представителите на изтъкнатите семейства в града, които рядко се осмеляват да излязат сред обществото без свита, имаща роля на охрана и същевременно демонстрираща общественото им положение. Джовани ди Бичи продължава да води скромен живот отчасти заради характера си, отчасти по политически причини. Само през горещите летни месеци прекарва известно време в къщата си в Кафаджиоло. Никога не отсъства дълго време от града, защото, освен че увеличава задкулиската си политическа власт, се отдава и на меценатство. През 1419 година започва първия си важен проект — оглавява обществената комисия, която поръчва изграждането на

Оспedale дели Иноченти — градския приют за сираци. След две години заедно с още седем съседни семейства Джовани поръчва издигането на нова църква на свети Лоренцо, старата е осветена от свети Анселм през 393 година и е в окаяно състояние, още преди да бъде повредена от пожара през 1417 година. Тези авантюри на Медичите в меценатството са част от усилията на рода да придобие обществено положение, отговарящо на нарастващото му политическо влияние, и са също толкова прозорливо подбрани. Оспedale дели Иноченти се радва на особената любов на „малките хора“, мнозина от които израстват там, в „Сан Лоренцо“ се черкуват всички от рода Медичи, а името на светията носят много от синовете, така че с изграждането на тези места родът изгражда и репутацията си.

Човекът, който получава поръчката за изграждането на Оспedale дели Иноченти и „Сан Лоренцо“, е Брунелески, най-изтъкнатият по това време архитект на Флоренция. Той има раздразнителен и груб характер, а в свободното си време обича да пише ругателни сонети за своите врагове, но този потаен и амбициозен мъж е един от основоположниците на Ренесанса. Именно той преоткрива правилата за перспективата, забравени от древни времена, а галерията с колони на Оспedale дели Иноченти обикновено е считана за първия образец на ренесансовата архитектура. Линията е изчистена и класическа, отразяваща архитектурния стил на Древния Рим, но тънките изящни колони не са само декоративни, а имат и подпорна функция — метод, неизползван от римско време до този момент. Изграждането на Оспedale дели Иноченти и „Сан Лоренцо“ са големи начинания и отнемат на Брунелески повече от десетилетие, през което лукавият покровител и архитектът с труден характер изграждат неподозирано приятелство.

Но съвсем скоро на Джовани му се налага да се заеме с по-належащи дела. Италианската политика остава все така размирна, а търканията между Флоренция и мощния ѝ експанзионистичен съперник Милано не секват. През 1422 година херцогът на Милано Филипо Мария Висконти подписва мирен договор с Флоренция, за да може Милано да атакува западния си съсед Генуа, без да се притеснява от нападение в гръб. Въпреки договора обаче Милано окупира Форли, малък град в областта Романия, който поне привидно се намира под протекцията на Флоренция. Благородническите семейства на

Флоренция — Албизи и Узано — са за обявяване на война, но народът, подкрепян от Медичите, е за мирно разрешаване на проблема — на обикновените граждани им е писнало да плащат данъци за подобни военни авантюри, които обикновено приключват катастрофално. Противно на общественото настроение Сеньорията бива убедена да гласува в полза на войната, след което Джовани ди Бичи патриотично приема решението и помага за военната подготовка. Медичите може да се радват на популярност, но все още не контролират града и органите му на управление.

Страховете на Джовани се оправдават, войната тръгва зле и през първите три години Милано отвоюва много територии. Разстоянието между града и Флоренция не е голямо, около двеста и шестдесет километра, но завзетите от Милано територии не са достатъчни, за да сложат край на военните действия. Такива войни се водят главно от наемници, които високо ценят живота си по време на сблъсъците със своите събратя от противниковата страна, та са склонни да протакат, докато ковчежниците могат да си позволят да плащат. След третата година Венеция влиза във войната на страната на Флоренция и сериозно накланя везните в нейна полза. Наемниците продължават да водят своите подобия на битки през следващите две години, докато в крайна сметка през 1427 година Висконти от Милано не е принуден да подпише унизителен мирен договор.

Флоренция е изправена пред перспективата да наложи убийствени данъци, за да плати за тази разорително скъпа война. Според Макиавели „за войната флорентинците похарчват три милиона и половина дуката“, равни на потресаващите 4 200 000 флорина. В миналото градът набира голяма част от приходите си от данъци, основани на *estimo* системата, използвана главно от онези, които са на власт, за да нанесат зашеметяващ удар върху своите противници. При тази система, както подсказва и името ѝ, се изчислява доходът, което пък означава, че земевладелците плащат малко. Хората с високи доходи правят всичко възможно да ги скрият, а онези, които имат прекалено ниски доходи, за да ги покрият, понасят непропорционално висока данъчна тежест. От години системата е повод за недоволство сред хората, който нямат полза от нея, а това е мнозинството от населението.

Скоро разбират, че ще бъде трудно да съберат достатъчно данъци, за да платят за войната. Единственият изход е да сменят данъчната система и по този повод е въведен нов начин на облагане — catasto или регистър на собствеността, базиран на цялото имущество на един гражданин, а не само върху доходите му. Богатството се декларира в обществен регистър, в който се записват всички притежания, както и доходът от собствеността и от всякакъв друг източник. Регистърът се води от инспектори, които имат на свое разположение платени информатори, за да са сигурни, че в него се записват отговарящи на истината данни. Системата измества ударението от лесно укриваемите доходи върху облагането на земята и реалните богатства.

Системата се радва на голяма популярност сред народа, но не и сред всичките му симпатизанти. Няма нищо изненадващо в това, че винаги предпазливият шестдесет и седем годишен Джовани ди Бичи първоначално таи резерви към този начин на облагане, но след като вижда накъде духа вятърът, става един от най-пламенните му поддръжници. В крайна сметка Риналдо дели Албизи, водачът на олигархията, е принуден от общественения натиск да въведе новия начин на облагане, въпреки че почти няма заслуги за това. По същото време Джовани ди Бичи успява да се постави в положение, при което се радва на по-голямата част от общественото одобрение, защото безкористно подкрепя нововъведението.

Не всички действия на Джовани обаче имат за цел напредъка на рода Медичи. Той е и състрадателен. Чрез разпростиращите се навсякъде пипала на международната банкова система до него достигат новините, че опозореният му венециански управител Нери Торнауинчи живее в крайна бедност в Краков, и Джовани веднага нарежда да бъде преведена сумата от тридесет и шест флорина на бившия му служител. Подобни малки жестове на щедрост са чести и неизменно пазени в тайна, Медичите се стремят към аристокрацията и постепенно възприемат някои от качества и отговорностите ѝ.

Джовани ди Бичи се разболява през 1428 година, на шестдесет и осем години е и знае, че умира. Извиква синовете си Козимо и Лоренцо край своя одър и според легендите им дава следните съвети: „Никога не се мотайте край двореца на Сеньорията, сякаш това е мястото, където вършите делата си. Ходете там, само когато ви

извикат, и приемайте само длъжностите, с които ви удостоят. Никога не се перчете пред народа, а ако се налага, тогава го правете колкото е възможно по-незабележимо. Не се набивайте в очите на обществото, никога не се опълчвайте срещу желанието на народа, освен ако то не защитава нещо пагубно..." Малко вероятно е Джовани да е използвал точно тези думи, но те остават в легендите на Медичите. Години наред представителите на рода ще се придържа към тези съвети, а когато не го правят, ще имат усещането, че ги следват, или поне ще си мислят, че така трябва да ги следват. Джовани изгражда силен, съзидателен образ на Медичите, а в съответствие с него е и последната молба към синовете му — да бъде погребан тихо, без никакви показни процесии.

Козимо вероятно би се подчинил, но общественото настроение изисква друго. Старецът допринася за доброто име на Флоренция и се смята, че използва влиянието си за благото на народа, така че хората искат да бъде погребан с всички почести. Синът решава, че може би в крайна сметка е време да се покажат пред обществото, но съответно посланието ще е уклончиво: народното погребение на Джовани ди Бичи няма да е очевидна демонстрация на могъществото на Медичите, а израз на искрено уважение към един изключителен гражданин, който е починал. Но по време на самото събитие нещата поемат по свой собствен ход и всеки иска да бъде част от това честване за прослава на Флоренция.

Първо трябва да се изпълни древен обичай, за който казват, че води началото си от етруско време, много-много отдавна, още две хиляди години преди Римската република. При смъртта на главата на семейството се пробива дупка в стената на дома му и тялото се изнася през нея, преди да бъде поставено в ковчега начело на процесията. Тялото на Джовани ди Бичи е поставено в отворен ковчег и по улиците след него вървят двадесет и четирима представители на рода Медичи. Зад тях, подредени по ранг, са всички чуждестранни посланици, които пребивават в града, следвани от гонфалониера и членовете на Сеньорията, след които пък идват представителите на еснафите и т.н. Козимо възнамерява посланието да е уклончиво, но за всички онези, съзрели дългото шествие, виещо се по улиците към църквата „Сан Лоренцо“, то е пределно ясно — Медичите са тук.

4.

ВЪЗХОДЪТ НА КОЗИМО

Козимо ди Джовани де Медичи, т.е. син на Джовани, е роден през 1389 година. Почти нищо не се знае за ранните години от живота му, освен че е близък с малкия си брат Лоренцо. Двамата получават образованието си в килийното училище към „Санта Мария дели Анджели“. Още по онова време училището има славата на люлка на знанието, в която се възражда интересът към изучаването на Древна Гърция и Рим.

През Средновековието доста от древното познание просто изчезва от Европа, съхранено е само в Близкия Изток, където арабските учени страстно го изучават. В първите години от своето съществуване ислямът насърчава философските и научни размишления — да знаеш устройството на света, означава да прозреш Божия замисъл. Така произведенията на древногръцките философи, особено на ранните, се разпространяват из Арабската империя, която през осми век вече е в пределите на Европа, заема целия Иберийски полуостров и достига до Южна Франция и Италия. Християнските учени преоткриват много непознати произведения на древните философи, когато през тринадесети век големите арабски центрове на познанието в Южна Испания, Кордоба и Севиля попадат в ръцете на християните.

Вследствие на това из цяла Европа се разпространява напълно ново отношение към познанието. То пропагандира възраждане на изучаването на класическите автори на Древна Гърция и Рим за сметка на схоластиката и относителния интелектуален застой през Средновековието. Някои тогавашни учени предпочитат да не приемат за чиста монета авторитета на теологията и закостенялата версия на Аристотеловата философия и започват да възприемат с известна доза съмнение гръцките философи и римските писатели.

Козимо де Медичи, литография

Още през тринадесети век преводи на арабски интерпретации на Аристотел от мюсюлмански философи като Авероеш и Авицена хвърлят съмнение върху възприетата християнска версия на Аристотел. Започват да се появяват непознати досега произведения на самия Аристотел, някои от които развиват идеите му в нови насоки. По ирония на съдбата безспорният авторитет на Аристотел е подкопан от собствените му творби. По-голямата част от преоткритите произведения на древните автори са на други древногръцки и римски писатели — философи, поети, реторици и историци. Тези творби карат

хората да осъзнаят, че някога е имало епоха, която далеч е превъзхождала тяхната, епоха, която е поставяла ударението върху човешката природа, а не толкова върху духовната същност на човечеството. В резултат на това се заражда нов хуманизъм, който защитава свободомислието и изразяването на човешката индивидуалност, особено в литературата, философията и всички форми на изкуството, а не себеотрицателното подчинение, изисквано от средновековните философи-теолози.

Едва когато остарява, Джовани ди Бичи разбира, че животът е нещо повече от банковото дело и съпровождатите го рискове. Парите могат да бъдат трансформирани в дълговечността на изкуството чрез покровителство и при този процес човек се озовава в друг свят на извечни ценности, лишен от покварата на религиозната власт или от нечестните козни на властимащите и банкерите. Козимо обаче знае за този свят от детството си, образованието му го прави хуманист, но запазва и проницателния характер на баща си, а Джовани прави всичко възможно той да бъде напълно съвместим с уменията му в банковото дело. Вероятно Козимо демонстрира изключителни заложи, след като неговият предпазлив баща му поверява задачата да се грижи за папа Йоан XXIII по време на събора в Констанц. Това не е никак лека задача за един двадесет и пет годишен мъж.

По време на престоя си в Констанц Козимо има възможност да завърже полезни запознанства сред другите международни банкови родове, които са там. Най-важната му поръка обаче е да наглежда папа Йоан XXIII, но явно бягството на преоблечения понтифекс и последвалото му залавяне и затваряне в замъка Хавделберг го хващат неподготвен. Известно ни е, че и Козимо бяга от Констанц, вероятно също преоблечен, но някак успява да вземе със себе си всички ценни предмети, включително и оспорваната инкрустирана със скъпоценни камъни митра.

Тук изворите са разноречиви. Според едни Козимо веднага се връща във Флоренция — версия, подкрепена от факта, че за кратко е член на Сеньорията през 1415 и 1417 година. Според друг тогавашен мемоарист след бягството от Констанц Козимо поема на пътешествие из Северна Европа, което продължава няколко години. По това време Медичите имат малко на брой сътрудници в значими финансови центрове като Женева, Лион и Авиньон. Все още не са отворили

истински клонове на банката извън Италия. Изглежда доста вероятно Джовани да е изпратил Козимо на обиколка из тези центрове, за да провери партньорите на Медичите и да види за евентуални възможности за по-нататъшни търговски взаимоотношения. Много вероятно е Козимо да се е отбил в Брюж във Фландрия, защото според големия експерт по въпросите на банка „Медичи“ Реймонд де Рувер през 1416 година банката има кореспондент там, малко след това се появява такъв и в Лондон. Брюж има съществена роля в северноевропейските финанси, тъй като е център на търговията с вълна и връзките му се простират през цяла Европа от Англия до Италия. Има търговски взаимоотношения на изток с Ханзенската лига, чиито пристанища държат монопола върху търговията в Балтийско море и Северна Германия. Именно през този период в Брюж на малкия площад срещу хана на семейство Ван дер Бурс се търгуват менителници, а от фамилиното им име води началото си думата „борса“. Твърди се, че по време на това пътуване Козимо започва да купува първите редки ръкописи, които един ден ще станат част от безценна сбирка. Ако съдим от подробните инструкции, изпращани по-късно до европейските му кореспонденти и отнасящи се до покупката на ръкописи, то той със сигурност познава методите на този обширен пазар. Най-правдоподобното обяснение на противоречащите си версии за Козимо е, че той първоначално се връща във Флоренция, а после предприема няколко по-кратки пътувания из Северна Европа.

Със сигурност е във Флоренция в началото на 1416 година, защото тогава се жени за племенницата на бащиния си съдружник — млада жена, известна като Контесина де Барди. Любопитното е, че явно я наричат „Контесина“ и същевременно това е титлата ѝ, означаваща „малката графиня“ или „дъщерята на графиня“. Съгласно обичаите от онова време бракът на Козимо е уреден от баща му Джовани и така Медичите правят значителна крачка нагоре по обществената стълбица. Барди са едно от старите банкерски семейства, разорени по време на флорентинската банкова криза през четиридесетте години на четиринадесети век. Запазват част от предишното си обществено положение, но имат сравнително малко богатство. Зестрата на Контесина де Барди включва стария и леко порутен родов дом — дворецът Барди, който се намира на южния бряг на река Арно. Веднага след сватбата двадесет и седем годишният Козимо се заема с

възстановяването на двореца, като демонстративно поставя на фасадата герба на Медичите — щитът с топките. Още в началото този герб, който ще стане символ на амбициите и могъществото на Медичите, има различни варианти. Първоначално на щита могат да се изброят до дванадесет топки, но когато Козимо започва да използва двореца Барди, щитът вече има само шест. Бройката е често срещана, но никога не е уточнена официално, та през вековете се появяват щитове с пет и дори с осем топки.

След две години Контесина ражда сина и наследник на Козимо, Пиеро, но тогава съпругът ѝ със сигурност е на път. Около година по-късно Джовани го назначава на важния пост постоянен управител на римския клон на банка „Медичи“. Родът Спини, а не Медичите, са папски банкери, но римският клон остава главен източник на печалби сред предприятията на семейството. Не можем да разберем точната сума на годишния доход от „тайната книга“, но явно няколко от могъщите кардинали запазват тайните си депозити и клонът все още носи повече от половината от печалбите на банката.

Със сигурност знаем, че по време на тригодишния си престой в Рим един от агентите на банката води на Козимо млада бяла робиня, купена във Венеция, където е преценена като „истинска девица, без никакви болести и на възраст двадесет и една години.“ Момичето постъпва в домакинството на Козимо, който я нарича Магдалена. След Черната смърт робството не е рядко срещано явление сред италианските богаташи, защото тогава е трудно да се намерят слуги. През петнадесети век във Флоренция има средно около сто слуги, които са в домакинствата на могъщите родове, същото се отнася и за други големи италиански градове. Генуезките и венецианските търговци внасят робите от Леванта и Черноморието. Робите от славянски произход са предпочитани пред турците или татарите, защото са по-добри работници, по-бързо възприемат и като цяло ги считат за „не чак такива варвари“. Повечето от тези роби са млади и от женски пол, използват ги за домашни прислужници. Според обичаите от онова време слугите в Италия вечерят заедно с господарите и на тях се гледа като на второстепенни членове на семейството, при което често остават при едни и същи господари до края на живота си. Срещат се случаи на малтретиране, но те са рядкост, не толкова редки обаче са случаите, когато робините забременяват. Обикновено за това е отговорен

господарят на дома, но последствията са сериозни, ако виновникът е младият син или някой злочест паж.

По всичко личи, че Козимо де Медичи не води безразборен сексуален живот, но със сигурност се привързва към робинята си в Рим, която му ражда син, наречен Карло. Детето е отгледано с двамата му синове във Флоренция, нещо, което по онова време не е изключение. Подобно на много такива издънки и Карло е предопределен да стане свещеник и няма да работи за семейния бизнес. През тази епоха незаконните деца се приемат в семейството, но въпреки това никога не стават негови пълноправни членове — разграниченията са фини, но много строги. Показателно е и самото име, което Козимо избира за незаконния си син. Медичите доста се ограничават в избора си, когато става дума за първите имена на момчетата — Аверардо, Лоренцо, Козимо и Джовани се появяват отново и отново във всеки клон на родословното дърво, Карло обаче не е сред тези имена. Робинята Магдалена е отведена във Флоренция, където, ако съдим по данъците, плащани от Козимо, през 1457 година все още работи за семейството или то се грижи за нея, а тогава тя е на повече от четиридесет години, което е завидна възраст за работеща жена от епохата.

Не знаем как Контесина гледа на това, но най-вероятно просто проявява търпимост към поведението на Козимо, което е типично за италианския мъж от онова време. Твърди се, че е закръглена и доста хубава жена, която се наслаждава на храната и на растящото си семейство — през 1421 година ражда втория си син Джовани. Историците от миналото са склонни да гледат на нея като на домакиня и добра майка, която почти не се интересува от търговските дела на съпруга си или от нарастващото политическо влияние на семейството. Козимо рядко ѝ пише, но тя понася отсъствието му спокойно. Много малко от писмата на Контесина са запазени, но те обрисуват доста различна картина. В едно от тях пише на Козимо: „Тази вечер получих писмото ти и разбрах колко трябва да платим за буретата в Кареджи... Получих писмо от Антонио Мартели, в което ми пише, че изпраща девет топа лен... нареди да ги съхраняват на сухо.“ Това и малкото други писма сочат, че Контесина има голямо участие в управлението на непрестанно увеличаващите се провинциални имения на Медичите, както и в управлението на търговията с галантерия на рода, която носи добри печалби въпреки несигурността на пазара. Оцелелите писма до

други членове на семейството разкриват голямата ѝ загриженост за Козимо, когато отсъства: „Казаха ми, че е напълнял, което е добър знак.“

Поведението на Козимо по това време говори за сплотено семейство, което се поддържа. Той наследява лукавството на баща си, но у него склонността на Джовани към суха пресметливост и тесногърдие са смекчени. Кръгозорът му е разширен от хуманистичното образование, но явно става по-чувствителен благодарение на съпругата си, която запазва близко и топло присъствие в живота му, дори и когато на практика не е до него. Вкусът на Контесина почти със сигурност повлиява на Козимо, нейната женственост влива живот и обогатява интелектуалния му хуманистичен характер. По този начин тя играе немалка роля за оформянето на вкуса на мъжа, чието разбиране за изкуството променя цяла епоха.

През 1420 година Джовани ди Бичи се оттегля и предава управлението на банката на синовете си, като привидно поставя Козимо начело. Тридесет и една годишният Козимо постепенно излиза от сянката на баща си, но отпечатъкът му върху делата на банката бързо започва да се забелязва. Почти сме убедени, че влиятелните личности, с които Козимо се сприятелява в Рим, убеждават Мартин V отново да направи Медичите папски банкери след банкрута на семейство Спини. Козимо оглавява основния финансов бизнес във Флоренция, а след осем години, когато Джовани ди Бичи умира, става глава на рода и водач на влиятелната му фракция във флорентинската политика. Макиавели пише: „Онези, които се зарадваха на смъртта на Джовани, сега съжеляват, защото разбират какъв тип човек е Козимо.“ Бързо се проявяват политическите му умения. Козимо упълномощава брат си Лоренцо да се грижи за всекидневните дела на банката, но продължава да взема важните решения. Същевременно верният, но амбициозен братовчед Аверардо де Медичи се грижи за политическия устрем и организация, подкрепящи каузата на Медичите. Козимо осъзнава, че не е време да се държи настрана. Срещу Медичите се обединяват могъщи сили, а родът все още няма истинска политическа власт — или трябва да се сдобият с власт, или ще бъдат унищожени от многобройните врагове сред управляващата олигархия.

През 1430 година Козимо решава, че Медичите трябва да притежават свой истински дворец, а не наследения от Барди. Избира

едно място в края на виа Ларга, сега виа Кавур, която е основната улица, водеща на север от центъра на града, и наема Брунелески, предпочитаният архитект на баща му, когото вече считат за водещия архитект на своето време. Той трябва да направи проект за бъдещия дворец Медичи. Брунелески се заема за работа, а крайният резултат е великолепен и амбициозен проект, който по всеобщо мнение е шедьовър. Козимо обаче се колебае, което е необичайно за него. Отхвърля проекта на Брунелески, след като разпространява, подробности от плановете, за да сондира общественото мнение, вероятно това е било първоначалното му намерение. Козимо заявява, че планът на Брунелески е прекалено показен, един по-скромен проект съответства повече на вкуса на Медичите. В крайна сметка избира проекта на многообещаващия млад архитект Микелоцо, на чиито рисунки е изобразена по-скромна фасада.

Но вътре, далеч от очите на хората, нещата са съвсем различни. Козимо поръчва на скулптора Донатело да направи бронзова статуя на библейския Давид, която ще се намира във вътрешния двор, за да впечатлява всички, удостоени с честта да бъдат поканени в двореца Медичи. Както може да се очаква от Козимо, с поръчката на Давид той прави поредния си умел ход — флорентинците смятат младия Давид, който убива великана Голиат, за символ на своя град — за тях Давид възпламенява триумфа на справедливостта над тиранията, той е олицетворение на прехвалените републикански ценности на града. Така Козимо косвено, както винаги, заявява, че Медичите са на страната на „малките хора“ и че родът взема присърце интересите на народа. Изборът на Давид е и скрито предупреждение към все по-могъщата олигархия — така се виждат Медичите — поддръжници на една справедлива република, срещу всеки, който се опита да установи тиранично управление.

Скулпторът Донатело е роден във Флоренция преди около четиридесет и четири години, и е малко по-възрастен от Козимо, с когото през годините все повече и повече ще се сближава. Бащата на Донатело е чепкал вълна и е взел участие в бунта на чиомпите. Въпреки че не е хуманист-интелектуалец, ваятелят подробно изучава древните скулптури и попива много от хуманистичните идеали в изкуството. Донатело води нетипично скромен живот за известен флорентински майстор и освен инструментите си притежава много малко неща.

Вероятно той заедно с другите приятели хуманисти на Козимо успява да убеди своя патрон да започне да събира антики, много от които реставрира сам. По същото време Козимо поръчва на Донатело и бронзов бюст на Контесина — още едно доказателството за уважението, което изпитва към съпругата си и факт, сочещ за влиянието ѝ върху вкуса му. Ранните скулптури на Донатело се славят със своя реализъм, но след като навлиза в тридесетте години на своя живот, този реализъм започва да придобива един вътрешен оттенък, който надхвърля обикновената правдоподобност. Най-великият пример за това е „Давид“, който прави за вътрешния двор на двореца Медичи и който по няколко начина открива нови хоризонти.

За начало, това е първата самостоятелна бронзова скулптура в естествена големина, създадена от класическата епоха насам, въпреки че тук древните техники са усъвършенствани както никога досега. „Давид“ на Донатело надминава класическото съвършенство и представя много съвременна изразителност — външната форма се оживява от една несъмнено нова вътрешна човечност, а същевременно гъвкавата и гола фигура с шапка и къдри има подчертано невойнолюбива поза. Давид на Донатело се наслаждава на голата си мъжка красота и разкрива недвусмислената лична истина за своя създател — неговата хомосексуалност. Но скулптурата е много повече от израз на забраненото сексуално влечение, фактът, че Козимо приема статуята, говори много за неговите, а и тези на семейството му, вкус и разбирания. Новият хуманизъм разчупва формата на общоприетата средновековна религиозност и сексуална потиснатост, той гледа на красотата като на човешко качество, а не само като на отражение на една възвисена духовност.

Давид с главата на Голиат, Донатело, ок. 1430 г. Барджело, Флоренция

Освен това, един от интелектуалните центрове на новия хуманизъм във Флоренция остава манастирът „Санта Мария дели Анджели“, където се помещава старото училище на Козимо. Там той се среща с такива личности като монаха Амброджо Траверсари, изключителен учен, който получава много поръчки от Козимо, свързани с превода на редки ръкописи на гръцки, латински и иврит. Други

интелектуални личности, които съчетават професионалния живот с литературното поприще, са поетът и общински служител Николо Тинучи, известен с политическата си проникателност и стиховете си, който държи в течение Козимо за политиката на управляващите. Кръгът от учени и хуманисти, изграден от покровителството на Медичите, вече привлича не само хора на изкуството, но и хора на идеите.

Но тези прогресивни идеи неминуемо предизвикват и консервативна реакция, защото новият хуманизъм не се нрави на всички. Арогантният водач на старите олигархически родове Риналдо дели Албизи презира тази съвременна тенденция, счита я за пагубна и антирелигиозна, въпреки че привлича много свещеници и прелати. Старите родове все повече се ядосват заради сумите, които трябва да плащат съгласно новата данъчна система, за която държат отговорен бащата на Козимо, затова решават да унищожат популярността на системата. За тази цел настояват тя да бъде наложена не само във Флоренция, но и в другите тоскански градове, намиращи се под флорентинска власт — градове, които по правило са оставени сами да определят данъчните си системи, стига да изпращат исканите от тях приходи в хазната на Сеньорията. Властите решават, че всички градове трябва да въведат тяхната данъчна система, и предизвикват силно негодувание, което достига такива размери, че във Волтера избухва бунт, който се налага да бъде потушен от народното опълчение.

Старите олигархически семейства носят най-голяма отговорност за войната срещу Милано, която се проточва катастрофално и води до въвеждането на кадастровата данъчна система. Въпреки това сега виждат възможност да си върнат честа. На около шестдесет и пет километра западно се намира независимият град Лука, който по време на война предателски взема страната на Милано и така застрашава връзките на Флоренция през Пиза с морето. Риналдо дели Албизи и управляващите семейства започват да подклаждат общественото мнение за война срещу Лука и скоро народът е убеден, че за победоносна Флоренция плячката ще означава по-малко данъци за плащане.

Медичите са надхитрени. Козимо храни лоши предчувствия за войната — това е последното нещо, от което се нуждае Флоренция. Когато обаче го приканват да се присъедини към Съвета на десетте, създаден да води войната, той счита, че патриотизмът му го задължава

да потисне чувствата си и да приеме, така публично демонстрира подкрепата си. Неговият по-пламенен братовчед Аверардо де Медичи таи още по-малко съмнения и поема командването на войските в Пиза. Медичите са принудени да заемат позиция, в която напълно подкрепят войната заедно с управляващата олигархия.

През 1430 година флорентинската армия под командването на Риналдо дели Албизи поема на поход срещу Лука, която пък веднага се обръща за помощ към Милано. Първоначалните лоши предчувствия на Козимо за неразумното влизане във войната с Лука се оправдават, когато владетелят на Милано изпраща най-добрия си кондотиер^[1] Франческо Сфорца начело на наемниците да защити града. Флорентинските войски, лагеруващи пред стените на Лука, много бързо са принудени от закоравелите в битки наемници на Сфорца да извършат тактическо отстъпление. Кондотиерът влиза в града, на това отгоре сваля управляващия тиранин и установява републиканско управление. Сега Флоренция, която се гордее, че е най-големият защитник на републиканската идея, има още по-нищожно извинение за нападението срещу Лука — Съветът на десетте е объркан, а управляващата Сеньория се двоуми — воденето на войната от един съвет се оказва безкрайно неефективно. В крайна сметка флорентинците решават, че най-добрият начин за действие е да подкупят Сфорца с 50 000 флорина, за да напусне Лука. Като истинска наемническа армия войската на Сфорца приема допълнителното си заплащане и оставя бившите си и не толкова щедри милански господари сами да си оправят проблемите. Винаги благоразумният, когато става дума за пари, Козимо е отвратен и пише, че това е „ненужен разход, Сфорца така и така ще напусне Флоренция, защото сред войниците плъзва чума, а и провизиите му свършват.“ Аверардо де Медичи вижда нещата по различен начин и се заклева във вярност на Риналдо дели Албизи, макар че изпраща писма, в които изразява подкрепата си и към Козимо.

Флорентинската армия отново се отправя към стените на Лука и възстановява обсадата, но безрезултатно, защото републиканското управление на Лука и гражданите му, които току-що са получили изборителни права, с нов прилив на сили са решени да защитават града си. Риналдо дели Албизи се връща във Флоренция и убеждава Съвета на десетте да приеме находчивия му план, в който влизат архитектът Брунелески, както и Микелоцо и Донатело, изпратени пред Лука, за да

надзирават инженерните работи. Планът е да се заприщи река Серкио, водите ѝ да се отклонят и да се пуснат надолу по хълма, за да може яростният поток да отнесе укрепленията на Лука. Хората на изкуството и архитектите се заемат за работа и направляват войниците, трупаци калта пред очите на командващия на гарнизона на Лука, който ги гледа от бойните стени. Слънцето залязва, през нощта язовирът се пълни с вода, а на следващата сутрин потокът ще бъде отприщен над Лука. Но командващият на Лука съставя свой план и под прикритието на нощта изпраща войниците си да разрушат другата страна на язовира, в резултат на което отприщената вода залива целия лагер на флорентинците.

Козимо подава оставка от Съвета на десетте в знак на отвращение, когато във Флоренция научават за нелепия разгром, и заминава за Верона. Няма намерение да носи отговорност за катастрофалното водене на войната. След като Козимо не се пречка, Риналдо дели Албизи съзира своя шанс и решава да направи всичко възможно Флоренция веднъж завинаги да се отърве от Медичите. Започва да настройва общественото мнение срещу рода, като разпространява слухове за двуличието на Медичите — че не се интересуват от благото на народа, че единственото, което искат, е да превземат града и да установят еднолично управление. Риналдо е уверен в подкрепата на повечето от олигархическите родове, но и Медичите имат могъщи съюзници. Джовани ди Бичи много отдавна е предвидил тези трудности и добре е организирал браковете на синовете си. Козимо е женен за една от потомките на рода Барди, а малкият му брат Лоренцо встъпва в брак с Джиневра Кавалканти, която свързва Медичите едновременно с два могъщи рода — Кавалканти и Малеспини. Няколко от приятелите хуманисти на Козимо също принадлежат към старите олигархически семейства. Риналдо дели Албизи трябва да има съкрушителна подкрепа, ако иска да приключи с Медичите. С тази мисъл той се обръща към Николо да Узано, който няколко години преди това се противопоставя на избора на Джовани ди Бичи за гонфалониер и на когото гледат като на най-изтъкнатия възрастен държавник в града. Николо обаче не приема аргументите на Риналдо, че Медичите искат да превземат града и да установят тирания, тъй като много добре знае, че самият род Албизи от години таи

подобни планове. Без подкрепата на Николо да Узано се установява тревожно патово положение.

След година обаче Николо да Узано умира, Козимо се завръща и заварва града в безпорядък. Хазната е изпразнена заради войната, а Флоренция е затрупана с дългове. При такива обстоятелства изтъкнатите родове на града, банкери и други, отпускат „принудителни заеми“. Лихвата е изкуствено завишена, така че често кредиторите си докарват добра печалба. Но е очевидно, че за подобни мерки е късно — Козимо нарежда на банка „Медичи“ да заеме на градската хазна достатъчно пари, които да покрият поне най-належащите дългове, въпреки че на всички заинтересовани страни е ясно, че нито главницата, нито пък каквато и да било лихва могат да бъдат изплатени. Новините за това плъзват из града и Козимо се радва на популярност сред гражданите, на които им е писнало от високи данъци, но и същевременно затвърждава подозренията на олигархията към Медичите. Улиците на града са пълни със слухове за заговори и за мерките за тяхното осуetyаване.

Времената са опасни, залозите високи — евентуалният изход е смърт, разорение или изгнание, а пред него са изправени всички, които ще загубят битката, както и техните семейства и поддръжници. Същевременно цяла Северна Италия е обзета от вълнения, войната на флорентинците срещу Лука е като водовъртеж, който засмуква всички големи играчи наоколо. Венеция обявява война на Милано и принуждава града да преустанови подкрепата си за Лука, при което пък могъщата генуезка флота вдига платна и се отправя към жизненоважното за Флоренция пристанище Пиза, но е разгромена от обединените армади на Венеция и Пиза. Най-после през април 1433 година е сключен мир, в който всички страни се съгласяват да възстановят статуквото отпреди войната. Флоренция води война цели три години, губи цяло състояние и не печели нищо — мнозина ще трябва да платят за това, а и мнозина са ядосани. Съзнанието на флорентинците вече не е заето с външните дела и те здраво се захващат с вътрешните проблеми, а ситуацията става все по-напрегната, защото съперническите си фракции предприемат своите ходове. През нощта всяко едно от могъщите семейства здраво се залоства в дворците си, които повече от всякога заприличват на лични бастиони. Стените на повечето флорентински дворци от този период са направо на улицата,

но прозорците са високо над земята и винаги са препречени с решетки, а огромните дървени порти, подсилени с желязо, се отварят към вътрешните дворове и се правят така, че да издържат обсада. Под прикритието на нощта избухват все повече и повече сблъсъци, които се проточват през дългите горещи летни месеци. Едно от тези типични нападения е, когато „потомък на един от управляващите родове“ се прибира късно вечерта от двореца на Сеньорията и „е нападнат, сграбчен за косата и ударен в лицето... от двама граждани с неизвестни фамилии от квартала на Медичите в Сан Джовани.“

Започва война на нерви и през една нощ в началото на май 1433 година вратите на дома на Медичите са обагрене в кръв, което е ясно и смразяващо предупреждение за всички. Козимо често е описван като умел интригант, но и като човек, на когото липсва физическа смелост. Ако съдим от доказателствата обаче, трудно можем да кажем къде, особено при тези обстоятелства, свършва благоразумието и къде започва малодушието. Козимо незабавно решава, че е време да се изнесе в родовите имения в Муджело, но този път не отсяда в обичайната си лятна резиденция в Кафаджиоло, а се оттегля в близката вила Ил Требио, превърната в малък преустроен средновековен бастион, възстановен наскоро от Микелоцо.

Козимо е извън града и пътят пред Риналдо дели Албизи, за следващия му унищожителен удар е разчистен. Той подправя изборите за нов гонфалониер и за членове на управляващата Сеньория. След тях се оказва, че седмина от деветимата, които трябва да поемат властта през септември, са поддръжници на Албизи, а новият гонфалониер Бернардо Гуадани здраво затъва в джоба на Албизи, които изплащат данъчните му задължения, за да може да поеме управлението, тъй като на длъжниците не е позволено да заемат обществени постове. Сеньорията разполага с живота и смъртта на гражданите на Флоренция и само с един удар може да доведе всеки един враг до банкрут. Времето на Козимо де Медичи изтича и изглежда, че той не може да направи почти нищо.

Политическата сила на Козимо се топи с всяка изминала минута, но като един истински Медичи той прави всичко възможно финансовата мощ да потече в друга посока. През горещите летни дни тайно нарежда прехвърлянето на големи суми от банка „Медичи“ във Флоренция към клоновете в Рим и Венеция. „Тайната книга“ на банката от този период

е вълнуващо четиво, като записите от 30 май 1433 година бележат върха. През този ден от двореца на Медичите тайно са изнесени 2 400 флорина в златни венециански дукати и са предадени на съхранение на бенедиктинските монаси в древния манастир „Сан Миниато ал Монте“, който е разположен на един хълм южно от Флоренция. Пак в същия ден 4 700 флорина във венециански златни дукати са прехвърлени при доминиканските монаси в „Сан Марко“. По същото време 15 000 флорина са прехвърлени от флорентинския във венецианския клон — и всичко само за един ден! На това отгоре Козимо нарежда на Лоренцо да прехвърли стоките, които Медичите държат във Флоренция, в римския клон, така че каквото и да се случи, инвестициите на Козимо да не могат лесно да бъдат присвоени от враговете му.

Козимо прави всичко възможно новата Сеньория да няма какво да заграби, ако заповяда конфискация на имуществото му. Папа Мартин V е наследен от Евгений IV, който запазва управлението на финансовите дела на Курията в ръцете на банка „Медичи“, и няма нищо изненадващо, че папският банкер има много приятели в Църквата. Нито едно управление няма да се осмели да нападне манастирите, където Козимо пренася своето злато, защото може да си навлече гнева на Църквата. Но всички тези предпазни мерки показват, че Козимо не мисли само за собствените си авоари, той прави всичко възможно да има поддръка достатъчно пари извън републиката, в случай че някой от предприетите ходове срещу него завърши с нападение над флорентинския клон на банката. Банка „Медичи“ няма да банкрутира, каквото и да става, тя ще запази добро си име и доверието на своите клиенти. Правилата, които Джовани втълпява на Козимо, ще бъдат съблюдавани независимо от обстоятелствата. Но цялата тази предвидливост е само предпазна мярка, защото оцеляването на Козимо зависи много от ходовете, които ще предприеме в отговор на задаващите се събития. Тези събития изиграват централна роля за съдбата на рода Медичи и поради това си струва да ги проследим по-подробно.

[1] Кондотиер — професионален наемен войник от времето на Ренесанса. — Б.р. ↑

5. МИГЪТ НА ИСТИНАТА

В началото на септември 1433 година, както подобава, новият гонфалониер и членовете на Сеньорията се настаняват в двореца и изпращат официално съобщение до Козимо де Медичи в Муджело, в което изискват от него незабавно да се върне във Флоренция и да се яви пред съвета, защото „трябва да се вземат няколко важни решения.“ Козимо веднага поема към Флоренция, „въпреки че много от приятелите му се опитват да го разубедят“, както пише Макиавели в своята доста пристрастна „История на Флоренция“, чието описание на последвалите събития почива на разказите на очевидци, подправени с общоприети клюки. Според също толкова пристрастния дневник за тези събития, записани от самия Козимо малко по-късно, той пристига във Флоренция на 4 септември и веднага отива да се срещне с гонфалониера Бернардо Гуадани и членовете на Сеньорията в двореца. Главата на рода Медичи не си губи времето и заговаря за обезпокоителните слухове, стигнали до него в Муджело, а именно че Сеньорията възнамерява да вдигне революция във Флоренция, за да изझे имуществото му и да го унищожи. Самият Козимо описва нещата така: „Отрекоха, когато им казах какво съм чул, и ме обнадеждиха, че възнамеряват да оставят града в същото състояние, в което са го намерили, когато са били избрани.“ Ако все пак изпитва някакви колебания, трябва да ги изкаже на събранието на Сеньорията след три дни, на което е поканен да присъства.

Козимо си тръгва и се отправя към помещенията на банката, намиращи се на близката виа Порта Роса, където взема необходимите мерки братовчедът на Контесина Липачо де Барди, в когото има пълно доверие, да поеме управлението на цялата банка „Медичи“ и да се грижи за нея по време на последващите събития. След три дни, на сутринта на 7 септември, Козимо пристига в двореца на Сеньорията и с изненада установява, че членовете ѝ вече заседават. Нагоре по стълбите го ескортира началникът на стражата и войниците му, които за ужас на Козимо минават край затворената врата, зад която заседава

Сеньорията, и го повеждат към кулата. Побутват го по тъмните каменни стъпала на девет-десетметровата кула и го хвърлят в малката килия, известна на жителите на Флоренция като „alberghetto“ („малката странноприемница“).

Както пише Козимо: „Когато чу за това, целият град се вдигна.“ В най-добрия случай главата на рода преувеличава, тъй като всъщност Риналдо дели Албизи заповядва на сина си и на група от въоръжени последователи да заемат площада пред двореца и да демонстрират сила, за да разубедят всички евентуални протестиращи и да попречат на опитите да бъде спасен Козимо. Вътре в двореца картината е различна. Членовете на Сеньорията и стражата на двореца изпадат в паника, изплашени от чудовищността на извършеното от тях, а по думите на един свидетел „навсякъде се миткаха хора, някои тичаха нагоре по стълбите, други надолу, някои говореха, други викаха, всички бяха обзети от ярост, силна възбуда и страх.“ В крайна сметка Риналдо дели Албизи успява да възстанови някакво подобие на ред и убеждава гонфалониера и членовете на Сеньорията да произнесат присъда над Козимо. Затворникът е обвинен в „опит да се издигне над ранга на обикновен гражданин“ — привидно невинно обвинение, но всъщност е едно от сериозните, които могат да бъдат предявени на гражданин на Флорентинската република, тъй като наказанието за него е смърт. Като доказателство към обвинението срещу Козимо е посочен дворецът, който строи на виа Ларга, защото въпреки предпазните мерки, взети от собственика му по отношение на фасадата, зданието е описано като прекалено пищно, за да подслонява обикновен гражданин, и по-скоро прилича на дворец за един бъдещ тиранин. Посланието, криещо се зад обвинението, е ясно — Козимо де Медичи възнамерява да превземе града, той е предател и заслужава ориста на предателите.

Площадът пред Сенъорията (сега Палацо Векио)

Но в случая Сенъорията е прекалено изплашена, за да приведе в изпълнение смъртната присъда, искана от Риналдо, и вместо това осъжда Козимо на изгнание за пет години. По същото време Козимо се навежда от килията си и загрижено гледа към въоръжените мъже, които вдигат глъчка на площада под него. Не знае какво точно се случва, но се опасява от най-лошото! Въображението му е взело връх и той смята, че може изобщо да не го екзекутират, а да го хвърлят от върха на кулата — подобни неща са се случвали и преди.

Достоверни източници разказват, че когато тъмничарят отворил вратата на килията, за да прочете присъдата на затворника, Козимо „изгубил съзнание“. Този момент не се споменава в дневника, въпреки

че Козимо описва как реагира на присъдата: „Брат ми Лоренцо, намиращ се в Муджело, веднага бе известен за решението, както и братовчед ми Аверардо, който бе пред стените на Пиза... Същия ден Лоренцо се върна във Флоренция и от Сеньорията го повикаха, но беше предупреден за какво го викат и веднага напусна, прибра се обратно в Ил Требио. Аверардо също избяга от Пиза, защото бяха заповядали да го затворят. Щяхме да се окажем в много тежко положение, ако бяха арестували и трима ни.“ Козимо продължава и споменава: „Известихме и Николо да Толентино, предводителя на народа, който бе мой добър приятел.“ По-късно ще разберем важността на това.

Козимо остава зад решетките, а Риналдо дели Албизи продължава да настоява за смъртна присъда или просто да уреди нещата по свой начин. През целия ужасяващ период, в продължение на два дни, Козимо не хапва, защото се страхува от отрова в храната. Явно страховете му са оправдани, защото сега знаем, че Риналдо тайно плаща на двамина от стражата при първа възможност да отровят Козимо.

На 9 септември Козимо е зашеметен от звука на камбаната на двореца, която зазвънява от камбанарията в кулата над главата му. Голямата камбана е известна като „vassa“ („кравата“), заради плътния звън, подобен на мучене, който се разнася от нея, щом я забият, за да призове гражданите на Флоренция на площада на Сеньорията в случай на опасност. Събирането на всички граждани, имащи право на глас, се нарича „парламенто“, италианската дума съвсем точно обхваща всички аспекти на преговарянето и парламента, тъй като на тези сборове гражданите обсъждат и гласуват по проблеми от жизненоважно за управлението на града значение, включително и промени в конституцията. Но този път въоръжените хора на Риналдо дели Албизи завардват всяка улица, водеща към широкия площад, и всички граждани, за които знаят, че са поддръжници на Медичите, или за които се смята, че има вероятност да подкрепят каузата на рода, са връщани. Козимо безпомощно гледа от малкия прозорец на килията си в кулата на двореца, очевидно рода Албизи иска да избегне всички рискове и както пише самият Медичи в дневника си, само двадесет и трима души са допуснати на площада, за да сформират „парламенто“.

Съгласно обичая членовете на Сеньорията се събират на издигната каменна тераса пред двореца, а гонфалониерът официално се обръща към събралия се „парламент“ да гласува дали да бъде свикана балия, която да „реорганизира града в името на благото на народа.“ Валията е събрание от 200 граждани, които се избират всеки път, когато трябва да се вземе решение относно някакви промени в конституцията на града, или пък да се реши нещо важно в името на Флоренция. Двадесет и тримата подставени лица от „парламент“ съответно извикват „Да! Да!“ и се решава свикването на балия. Кликата на Албизи започва да подготвя списъците, като прави всичко възможно, когато балията бъде събрана, да е пълна с техни хора.

Макиавели много ярко описва Козимо, останал в килията си и пазен от тъмничар на име Федерико Малаволти: „Той чува събирането на Съвета, подрънкването на оръжията на площада, както и честия звън на камбаната, която свиква балията, и изпитва силен страх за сигурността си, но още повече го плаши възможността личните му врагове да го умъртвят по някой необичаен начин. Почти не хапва нищо и за четири дни изядва само малко хляб. Федерико вижда, че се безпокои, и му казва: «Козимо, страхуваш се да не те отровят, но със сигурност сам ускоряваш края си с глад. Заблуждаваш се, като мислиш, че мога да участвам в такова отвратително деяние. Не мисля, че животът ти е в опасност, тъй като имаш толкова много приятели както в двореца, така и извън него, но ако в крайна сметка го загубиш, бъди сигурен, че за тази цел ще използват някого другиго, а не мен, защото никога не бих обагрил ръцете си с нечия кръв, още по-малко с твоята, тъй като никога не си ми сторил зло. Успокой се, хапни и съхрани живота за приятелите и страната си. А за да няма от какво да се боиш, ще ям от храната заедно с теб.» Думите му донесли облекчение за Козимо, който със сълзи на очи прегърнал и целунал Федерико, благодарил от все сърце за внимателното и състрадателно поведение и обещал, че ако се отдаде възможност, ще му се отблагодари.“

След това Козимо бавно започва да си връща присъствието на духа, а когато му поднасят вечерята, Федерико води със себе си някого, който да му прави компания и да го развесели — Ил Фарнагачо (прякор, който в свободен превод означава „Лудия“). Козимо добре познава Ил Фарнагачо, а и прекрасно знае, че е приятел на

гонфалониера Гуадани, така че, когато Федерико тактично излиза, главата на рода му подава лист хартия. Казва на Ил Фарнагачо веднага да отиде при управителя на болницата „Санта Мария Нуова“, който, веднага след като го получи, ще му даде 1 100 венециански дуката. Фарнагачо трябва да запази сто за себе си, а остатъкът колкото е възможно по-дискретно да предаде на гонфалониера Гуадани.

Междувременно под тях събранието на балията преминава доста бурно, защото въпреки настояването на Риналдо дели Албизи хората не са склонни да вземат решение, а мнозина от двестата специално избрани членове започват да се усъмняват в онова, което очакват от тях. Сред сипещите се от всички страни доводи балията започва да се дели на фракции, според Макиавели едни „настояват за смъртта на Козимо, други — да бъде изпратен в изгнание, трети мълчат или от състрадание към него, или от страх.“ В крайна сметка успяват да възстановят реда и балията гласува Козимо да бъде прогонен за десет години. Привидно Риналдо дели Албизи приема присъдата, но решава, че е време да поеме нещата в свои ръце.

Козимо все още е затворен в килията, но успява да научи за случващото се извън града — „добрият му приятел“ Пиколо да Толентино изпълнява предварително уговорени инструкции — веднага свиква своята рота въоръжени наемници и се отправя в бърз марш от Пиза по долината на река По към Ластра, която се намира само на около десет километра от стените на Флоренция. Тук спират с надеждата, че в града ще избухне бунт, и същевременно се страхуват, че ако влязат, може да ускорят убийството на Козимо. Новините за ареста на Козимо вече минават планините на Романя и достигат до крепостта на Медичите в Муджело, където селяните от околността се въоръжават и се сбират пред укрепената вила Ил Требио в подкрепа на Лоренцо, където той и семейството му се укриват. Но Лоренцо е посъветван да не тръгва към града, да не би нещо лошо да сполети Козимо, който е напуснат от хладнокръвието и изпада в отчаяна ярост, щом научава, че брат му е последвал съвета. Както той сам пише, „съветът бе даден от роднини и приятели, но при цялата му искреност не бе добър, защото, ако бе тръгнал веднага, щях да съм свободен, а онзи, който ми причини всичко, щеше да е мъртъв.“

Евентуалните избавители се колебаят, но Риналдо дели Албизи действа, като изпраща хората си да открият и затворят известен брой

знайни поддръжници на Медичите, сред които е приятелят на Козимо, поетът-хуманист и нотариус Николо Тинучи, когото веднага подлагат на изтезания. След няколко ужасяващи часа на мъчения Тинучи се пречупва и е принуден да подпише самопризнание, в което казва, че Козимо е възнамерявал да предизвика революция във Флоренция с помощта на чуждестранни войски, след което е смятал да се провъзгласи за деспот. Най-после разполагат с неопровержимо доказателство за държавна измяна, а Риналдо дели Албизи знае, че при подобна простъпка и дума не може да става за изгнание, несъмнено Козимо го чака бесилото.

Новините за участието на Козимо напускат границите на Флорентинската република и предизвикват международен отговор. Дейността на Козимо като banker е незаменима за няколко чуждестранни сили, които много бързо дават израз на чувствата си — първият, който отговаря, е владетелят на съседна Ферара, защото има основателни причини да е благодарен на Козимо заради големите заеми и е вбесен от удара нанесен по неговите потенциални разходи. По сто и десет километровия път към Флоренция е изпратен куриер, за да отнесе послание, съдържащо възможно най-силните думи, но както Риналдо дели Албизи, така и Козимо де Медичи добре знаят, че могат да го пренебрегнат, тъй като Ферара не е голям играч.

Венеция обаче е по-трудна пречка за Риналдо. Още през 1402 година във Венецианската република се открива клон на банка „Медичи“ и до този момент клонът играе много важна роля в далечната търговия на Серенисима, като търгува с вълна от Валенсия и работи с подправките и кехлибара, които венецианските търговци донасят от Изтока. „Тайната книга“ от 1427 година показва, че венецианският клон има оборот от колосалната сума от 50 568 флорина и печалба равна на 4 080 флорина, което е около 8 процента. Търговците, работещи с банка „Медичи“, са сред влиятелните родове на Венецианската република и възможно най-бързо е изпратена делегация с трима посланици, които имат заповед да осигурят незабавното освобождаване на Козимо де Медичи.

Подобен е и отговорът от Рим, защото папа Евгений IV е син на венециански търговец и е много добре запознат с ползотворната роля на Козимо в търговията на града. Но по-важното е, че Козимо е и папски banker. Евгений IV изпраща съобщение във Флоренция и

заповядва на местния папски представител Амброджо Траверсари, приятел на Козимо и преводач на няколко от редките му ръкописи, да се намеси в негова полза. Когато Траверсари настоява да узнае защо Козимо е затворен, го информират за признанието на Николо Тинучи, че Козимо планира да превземе града с помощта на чуждестранни войски. Траверсари нито за миг не вярва на „признанието“ на своя събрат хуманист и приятел. Тримата венециански посланици също не се впечатляват от неубедителното доказателство, защото всички вече много добре знаят как е изтръгнато.

Свикано е събрание на гонфалониера и Сеньорията, но по това време Гуадани с благодарност приема своите 1 000 дуката от Козимо и решава да се подсигури. Няколко души от Сеньорията приемат помалки подкупи от същия източник. А Козимо отбелязва в дневника си: „Разполагаха с малко информация, защото иначе можеха да получат 10 000 и дори повече, за да ме избавят от смъртна опасност.“ Гонфалониерът Гуадани съобщава на Сеньорията, че е твърде болен, за да присъства на събранието, и делегира правото си на глас на друг член, също подкупен от Козимо.

Риналдо дели Албизи бързо разбира какво става, а и много добре знае какъв ефект върху града има чакащият при Ластра със своите наемници Николо да Толентино. Албизи трябва да действа бързо и решително, преди цялата подкрепа към него да се стопи, защото, ако Козимо се измъкне невредим, както се очертава, тогава родът Албизи ще се бори за живота си. На 28 септември се свиква ново събрание на Сеньорията, защото, прибягвайки до това последно средство, Риналдо знае, че въпреки подкупите на Козимо, Албизи все още държат здраво седем от деветте членове. Сеньорията отново взема решение Козимо да бъде прогонен за десет години в Падуа заедно с други водещи членове на рода Медичи — Аверардо за десет години в Неапол, а Лоренцо за пет във Венеция — като изгнанието е придружено и от много допълнителни условия. Нещо повече, фракцията на Медичите никога вече няма да има право на обществени постове в града. Само с един удар могъществото на Медичите във Флоренция е съсечено, а благодарният Риналдо дели Албизи уверява седмината верни му членове на Сеньорията, че като награда ще бъдат назначени на подходящи синекурни длъжности.

На 3 октомври Козимо де Медичи е изведен от килията и, придружен от въоръжена охрана, се изправя пред Сеньорията, където официално му прочитат присъдата. Мненията за реакцията на Козимо се различават. Макиавели, като верен поддръжник на Медичите, твърди, че Козимо посрещнал присъдата си с весело изражение. От друга страна, съвременният историк Кристофър Хърбърт, който няма скрити подбуди, има различно гледище по въпроса, почиващо на противоречащите си извори, и описва Козимо като „нещастен“, тъй като „сред многото му добродетели изглежда не се числяла и физическата смелост.“

Но дали зад всичко това не се крие още нещо? В отговора си пред Сеньорията Козимо заявява, че е готов да отиде в изгнание дори ако решат да го изпратят „да живее сред арабите или всеки друг народ, чужд на нашите порядки.“ И продължава: „Приемам нещастieto, което ме сполетява по ваша заповед, като дар и полза за мен и собствеността ми.“ Това определено говори за унизително поведение, но от последната му молба към Сеньорията става ясно, че той моли за живота си: „Имайте грижата онези, които са въвн на площада с оръжие в ръка и жадуват кръвта ми, да не ме докоснат.“ И добавя с известна злоба: „Болката ми не ще бъде голяма, но вие ще се покриете завинаги с безчестие.“ След като придумва Сеньорията, открито я предупреждава за последствията, ако „случайно“ бъде намушкан в бъркотията от някой от поддръжниците на Албизи, чакащи отвън, докато го превеждат през площада. Досетил се е какво му готви Риналдо дели Албизи, а и всички доказателства говорят, че предположението му е вярно.

Изреченото предупреждение явно изиграва своята роля, защото членовете разбират, че ако Козимо бъде убит, ще последват големи кръвопролития. Флоренция вече е разбунена, Николо да Толентино и неговите наемници са готови да влязат в града, а управляващата олигархия ще залее улиците със своите хора. Никой не може да каже как ще приключи всичко. Сеньорията дава заповед Козимо да остане в двореца до залез, докато тълпата се разпръсне. А после под прикритието на тъмнината и придружен от стражата на двореца тайно е преведен по улиците към северната порта на града, Порта Сан Карло, а оттам въоръжена охрана го отвежда на шестдесет и пет километра на североизток до границата на Флорентинската република. На 5

октомври 1433 година Козимо де Медичи е конвоиран през високопланинския проход под покрития със сняг връх Чимоне до границата, откъдето се отправя в изгнание.

ЧАСТ II

КРАЯТ НА МРАКА

6. МЕДИЧИТЕ В ИЗГНАНИЕ

В крайна сметка Козимо де Медичи преживява съдбовния миг. Има вероятност нещата да завършат трагично, но благодарение на смесицата от умела пресметливост и късмет той успява да спаси живота и търговията си. Но изглежда, че претърпява и провал, тъй като е победен от старите си врагове в олигархията и е прогонен от своя щаб във Флоренция. Само че това привидно поражение в крайна сметка се превръща в основна победа за Медичите.

Флоренция остава в ръцете на рода Албизи и техните поддръжници сред старите семейства в олигархията, но от този миг нататък който и да управлява града няма да може да разчита на парите на Медичите, за да избави хазната. Риналдо дели Албизи е принуден да я кара някак си, доколкото му позволяват възможностите, и да се опитва да контролира град, който все така е разцепен на фракции. Поддръжниците на Медичите продължават да заговорничат и Риналдо е принуден да застави управляващата Сеньория да предприеме все по-деспотични мерки, като определени поддръжници на Медичите системно са прогонвани за по десет години.

Козимо е в изгнание, но получава разрешение да напусне Падуа и да се присъедини към брат си Лоренцо във Венеция, откъдето внимателно следи събитията във Флоренция, но същевременно полага всички усилия да се дистанцира от всички действия, предприети в негово име. Венецианските власти му позволяват да се установи със семейството си в манастира „Сан Джорджо Маджоре“, намиращ се на малкия остров срещу входа на Гран Канале и в който манастир някога папа Евгений IV е бил монах. Като признание за усилията на папата да го освободи, Козимо решава да построи нова библиотека за манастира, като поръчва проекта на своя любим архитект Микелоцо.

Доколко са верни на Козимо хората на изкуството, съдим по поведението им след неговото прогонване от Флоренция. Микелоцо и Донатело веднага спират строежа на двореца Медичи — Донатело заминава за Рим, за да изучава древните скулптури, които започват да

вадят сред руините, а Микелоцо следва Козимо в изгнание. И двамата художници са флорентинци, нищо не им пречи да останат в града, където играят голяма роля в процъфтяващото хуманистично възраждане. По това време влиянието на възраждането едва започва да излиза извън границите и все още не е проникнало в изкуството и архитектурата. Когато последват Козимо в изгнание, се изолират не само от родния си град и приятелите си хуманисти, но и от кръга богати покровители сред олигархическите родове, осигуряващи им работа и признание сред народа им.

Шест месеца след прогонването на Козимо, през април 1434 година, обществената нагласа срещу рода Албизи се засилва до такава степен, че дори bankerските родове в средите на олигархията изчакват, за да видят накъде ще задуха вятърът. Козимо със задоволство научава, че не могат да убедят никого да сложи в градската хазна дори и „шамфъстък“. През лятото избухва война с Милано и флорентинската войска е победена от миланските наемници при честата ябълка на раздора — малкия град Имола. Въпреки всички опити на Албизи да подправят изборите, и на осемте места в Сеньорията са избрани поддръжници на Медичите, а симпатизант на рода дори е назначен за гонфалониер. Риналдо дели Албизи е готов на всичко да не позволи Сеньорията да поеме властта, но това е крайна мярка и подигравка с цялата флорентинска политическа система. По един неявен начин системата лесно се корумпира, но гражданите на Флоренция се гордеят с нея — със своята републиканска форма на управление, която дори при тази претенция за много ограничен демократичен процес издига града над деспотизма и политическата пошлост на неговите съседи. Според Макиавели дори някои от управляващите семейства смятат, че предложената от Риналдо дели Албизи мярка е „прекалено насилствена и има голяма вероятност да бъде съпроводена от голямо зло.“ Към Риналдо, за да уталожи страстите, се обръща наследникът на Николо да Узано — най-възрастния държавник в града, Папа Строци, невероятно богат и ерудиран мъж, надарен със способността да убеждава. Строци съветва да бъдат предпазливи и Риналдо с неохота се подчинява, но при едно условие — Сеньорията няма да прави опити да отмени присъдата за изгнание на Козимо де Медичи и няма да го кани да се върне. Сеньорията се съгласява и поема властта, но само

след месец, когато Риналдо за кратко е извън Флоренция по работа, изпращат писмо до Венеция и питат дали Козимо желае да се завърне.

Няколко дни по-късно Риналдо се прибира в града и веднага е повикан да се яви в двореца на Сенъорията. Дели Албизи помни какво се е случило на Козимо де Медичи, когато се подчинява на подобна заповед, пренебрегва Сенъорията и поема към двореца Албизи, където веднага задейства явно предварително подготвен за подобен случай план. Заповядва на охраната си от 500 души да заеме стратегически места и да окупира църквата „Сан Пиер Скераджо“, на нейно място сега се намира Уфици, която гледа към площада на Сенъорията пред двореца. В същото време на вратаря на двореца са предложени толкова златни дукати, колкото може да побере шлемът му, за да остави портите незалостени — планът на Риналдо е да щурмува двореца, да сваля Сенъорията и да окупира седалището на властта.

Но Сенъорията също е подготвена и изпраща стражата на двореца отвън, за да се разправи с хората на Риналдо. Дели Албизи знае, че стражите могат с лекота да бъдат отстранени, но ще предизвика сериозно кръвопролитие, и за известно време настъпва напрегнато изчакване, докато въоръжените мъже се гледат от двете страни на площада. Няколко рода от олигархията се разколебават дали да подкрепят Риналдо, когато узнават за възможността флорентинска кръв да бъде пролята от флорентинци. Папа Строци, обещал в подкрепа на Риналдо своята охрана от 500 души, се появява на среща с него на близкия площад „Сент Аполинер“ само с двамина от личната си охрана. Следва кратка размяна на реплики, след което Строци се оттегля, като се заклева, че няма да участва повече в бунта. Но Риналдо все още е уверен, че има достатъчно подкрепа, за да сваля Сенъорията, която е обсадена в двореца.

И тогава Сенъорията изиграва своя коз. По това време папа Евгений IV е във Флоренция, отседнал в манастира „Санта Мария Новела“, намиращ се в западната част на града. Папата се скарва с императора на Свещената римска империя Сигизмунд, същевременно миланските войски влизат в Рим. Населението на града се вдига срещу понтифекса и застрашава живота му, при което Евгений IV е принуден преоблечен да бяга по улиците и в крайна сметка се добира до Флоренция, където властите подслоняват Христовия викарий и свитата му от верни кардинали в просторния манастир „Санта Мария Новела“.

Сеньорията изпраща съобщение на Евгений IV с молба да бъде арбитър на спора, заплашващ да погълне града. Папата, който не желае да бяга от още един град, обхванат от безредици, с готовност се съгласява и изпраща кардинал Вителески — „най-близкия приятел на Риналдо“ — с покана за среща. Показателен за тази разностранна вяръност, която придава определена сложност на ходовете, е и фактът, че Козимо също нарича кардинал Вителески „мой добър приятел“, а и самият папа попада в същата категория, въпреки че избира да потърси спасение при враговете на Медичите.

На кардинал Вителески му отнема известно време, за да убеди Риналдо, който в крайна сметка се съгласява да се срещне с Евгений IV. Но вече е късно следобед и към хората на Риналдо се присъединяват няколко групи, изпратени от другите олигархически родове. Дели Албизи препуска по улиците към „Санта Мария Новела“ начело на шумна и непрекъснато увеличаваща броя си войска. Според един свидетел силите му са толкова многобройни, че „последният от хората му не е напуснал площада, когато първият от тях достига манастира“ — разстояние повече от четиристотин метра. Риналдо влиза вътре, за да се срещне с папата, а все по-избухливите му войски остават отвън на площада. Нощта се спуска, идва време за вечеря и войниците започват да си подават виното.

Когато Риналдо отива на срещата, понтифексът е силно разтревожен заради размириците, които обхващат града, въпреки че според хрониките „нестихващите сълзи на папата имаха същия извор, както и тези на крокодила.“ Най-накрая Евгений IV успява да убеди Риналдо да сложи край на бунта, като му обещава, че Сеньорията няма да предприеме репресивни мерки срещу Дели Албизи и родовете от олигархията. Дава думата си като папа, че няма да има прогонвания в изгнание, конфискация на имущество и дори глоби.

Най-сетне в ранните часове Риналдо излиза, за да види, че по-голямата част от войските му се е разпръснала и се е прибрала по домовете си, за да ношува. На практика има твърде малко войници, които са толкова пияни, че Риналдо решава, че най-добре ще бъде да остане при папата, вместо да рискува да пътува по тъмните улици без истинска защита.

Бунтът все пак е потушен. Сеньорията изпраща пратеници в планините, за да призове отряд наемници, за които плащат

флорентинците. Те влизат в града под прикритието на нощта. На следващия ден „кравата“ завънява и призовава всички граждани, имащи право на глас, на площада на Сеньорията, който е охраняван от наемниците. Членовете на Сеньорията излизат от двореца, придружени от винаги вдъхващата доверие фигура на кардинал Вителески. Събралите се граждани трябва да решат дали искат балия. Молбата е потвърдена от съкрушителния вик „Да!“ Избира се балия от 350 граждани, които веднага гласуват за официалното премахване на наказанието за изгнание на Медичите.

В мига, в който научава това, Козимо напуска Венеция, сподирен от благопожеланията на Венецианската република, открито изразени с ескорт от 300 венециански войници, които го отвеждат до границата. След два дни новините, че Козимо е преминал на флорентинска територия, са посрещнати с всенародна радост, а много скоро пътят му към Флоренция се превръща в триумфално шествие, като хората се тълпят от двете страни, за да го приветстват. Какво става? Нито Козимо, нито някой друг има ясна представа. Както често се случва при спонтанния изблик на народни чувства и тук събитията приемат свой, непредвиден от никого, собствен ход. Няма съмнения обаче, че се случва нещо жизненоважно, което Макиавели описва по следния начин: „Рядко гражданин, споходен от голяма победа, е посрещан от такова стълпотворение на хора, като онова, с което народът изрази привързаността си при завръщането на Козимо от изгнание.“

На 5 октомври Козимо достига до вилата си в Кареджи току пред стените на Флоренция, където спира със свитата си, за да похапнат. Но толкова много хора се стичат по улиците на града и с нетърпение очакват завръщането му, че Сеньорията изпраща съобщение до Кареджи, в което умолява Козимо да не влиза в града следобед, защото се боят от безредици. Не става ясно от какво естество биха били безредиците, от които се бои Сеньорията — може празненствата да бъдат превърнати в отмъстително разчистване на сметки от страна на тържествуващите поддръжници на Медичите или пък градът все още е разделен на лагери и Козимо е изложен на опасността да бъде убит, докато си проправя път през изпълнените с хора улици. Във всеки случай Козимо се съгласява със Сеньорията и отлага потеглянето си към града, докато се стъмни, когато тръгва придружен само от брат си Лоренцо и един висш градски служител. Козимо тихо е въведен през

една странична порта в градските стени източно от Барджело и е преведен през улиците към двореца на Сеньорията, където го оставят да пренощува в една от стаите, заемана обикновено от член на осемте.

Първото нещо, което Козимо прави на следващата сутрин, е да засвидетелства уважението си към папата, за да му благодари за подкрепата, да затвърди приятелството и вероятно да покаже на обществото, че има високопоставени приятели. Но новините за пристигането на Козимо във Флоренция вече плъзват из града и докато стигне до дома си, двореца Барди, тълпите по улиците го приветстват „по такъв начин, че човек би си помислил, че е принц.“

Всъщност има няколко описания за връщането на Козимо от изгнание и те значително се различават основно в акцента. Макиавели, който е „за“ Медичите, набляга на голямата обществена радост, а други отбелязват, че „той се промъкна в града много тихо.“ Има вероятност всичко това да се е случило, но няма никакво съмнение, че Козимо се завръща, за да поеме властта над Флоренция.

Поражението се превръща в победа — малко вероятно е, ако Козимо не бе прогонен, да се появи възможност да бъде приветстван по такъв начин, и въпреки че никой не го казва с толкова много думи, изобщо не можем да се съмняваме, че е посрещнат като национален спасител. Сега открито го признават за владетел на Флоренция както гражданите, така и международните сили, които преди това неефективно са се опитвали да го спасят. Градът е в краката му, Флоренция изглежда е готова да приеме постоянен и известен на всички владетел, но предпазливостта кара Козимо да се колебае. Сега е моментът, в който решава да си припомни съвета на своя баща, даден на смъртното му легло — „избягвай да се набиваш на очи“, а и остава традицията на флорентинския републиканизъм, който е съпътстваща самозаблуда. Козимо предпочита старите методи, а увъртането подхожда както на неговия характер, така и на града му. Ще управлява, но няма да виждат, че управлява. Както винаги ще се занимава с търговските дела, но и нещо много повече от това!

Осъществява се обаче важна промяна — Козимо запазва съзнателно непретенциозното си поведение и насърчава политическата машина на града да извършва своите ходове. За никого обаче няма съмнение кой държи юздите на властта. Пратеничествата на чуждестранните владетели веднага се отправят към двореца му и се

обръщат лично към него, гражданите, които търсят официално потвърждение, настояват за аудиенция при него и за тази цел дори се фиксира определен час от деня. Вероятно по същото време Козимо започва да получава и да приема покани от влиятелните граждани да стане кръстник на първородните им синове. Този начин за подсигуряване на вяроност му подхожда — не е показен, но е обвързващ.

Властта на родовете от олигархията бързо е разбита от Сеньорията, разбира се, под натиска на Козимо. Въпреки обещанието на папата Риналдо и водещите представители на фракцията на Албизи са прогонени от града, което кара самия Риналдо да си размени остри думи с Евгений IV: „Виня себе си, защото си помислих, че ти, който бе прогонен от собствения си град, ще можеш да ме спасиш да не бъда прогонен от моя“. Другите семейства също са сполетени от подобна тежка съдба, дори седемдесетгодишният Пала Строци, който прави толкова много, за да се осъществи завръщането на Медичите, е осъден на десет години изгнание, което на практика си е до живот. Интелектуалните интереси на Строци често го свързват с Козимо, с когото създават известно приятелство, но студенината в думите на Козимо, когато е помолен да се намеси в защита на Строци, говорят много. Сеньорията разбира това и прогонването на Строци не е отменено. Козимо си дава сметка, че богатството и влиянието на възрастния държавник неизбежно ще станат притегателна сила за омразата към управлението на Медичите, а сега не е време да се проявява търпимост към опозицията. След годините на беди и размирици Козимо желае да бъде установен период на стабилно управление, което да донесе мир и благоденствие на Флоренция. Заема се да приведе в действие плановете си, разбира се, и този път с характерната за него дискретност. Както отбелязва негов приятел хуманист, „когато искаше да постигне нещо, той се постараваше идеята да излезе от други, а не от него, за да избегне, доколкото е възможно всякаква завист.“

Козимо прави всичко възможно, за да не изглежда като нещо повече от обикновен гражданин на републиката — могъщ, но въпреки това гражданин, при това такъв, който уважава закона като всички останали. Дава пример на обществото, бидейки най-големият данъкоплатец в града, въпреки че на практика доходът, който

декларира за плащане, неизменно е по-нисък от същинските му приходи — счетоводните баланси, до които има достъп обществото, са подправени с неимоверно надутите и дори фиктивни суми на дълговете, но никой не желае да подлага на съмнение счетоводните му методи. От друга страна тайният му контрол над органите за определяне на данъците и тяхното събиране е пълен, а машината от поддръжници на Медичите прави всичко възможно това да остане така. Всеки, който създава проблеми, може лесно да бъде унищожен чрез наказателна ставка, като се завиши стойността на облаганите с данъци имущество и имоти, а това много бързо се превръща в предпочитания метод на Козимо за премахване на всякаква опозиция. Богатите противници просто биват довеждани до банкрут или пък биват обложени с толкова унищожителен данък, че са принудени доброволно да се отправят в изгнание, при което доверените водачи на партията на Медичите придобиват изоставените имения на ниски цени и ги преразпределят сред преданите. Мирът на Медичите си има своя цена.

Същевременно се прокарват отдавна чакани реформи, които въвеждат определени мерки на засилена демокрация в тайнствената флорентинска политическа система. „Малките хора“ са възнаградени за своята вяност и редовно всяка година приблизително сто от заслужилите представители на тяхната класа получават правото да гласуват по време на избора за Сеньория и така поне на теория самите те имат шанса да бъдат избрани да заемат обществени постове.

Козимо използва значителните си дипломатически възможности и в отношенията си с външните страни, за да покаже на всички стабилността на Флоренция, разбира се, доколкото това е възможно в коварния и крехък свят на италианската политика. Основната сила в Северна Италия остава Милано, управляван от забележителния Филипо Мария Висконти, херцог на Милано, който непрекъснато търси начини да разшири държавата си за сметка на флорентинска територия. За да усложнят още повече положението, изгонените в изгнание Албизи подтикват Милано да нападне Флоренция и да ги възстанови като верни на Висконти владетели. За известно време Флоренция успява да укроти Милано, като поддържа един нелек съюз с Венеция и винаги нестабилната Папска държава.

През 1436 година, само две години след завръщането си, Козимо предприема крайна стъпка, която има дълготраен ефект върху външната политика на града — кани във Флоренция могъщия кондотиер Франческо Сфорца. Този тридесет и четири годишен пълководец е незаконен син на земеделец от Романия, решил да стане кондотиер и приел името Сфорца, което означава „сила“. Франческо наследява баща си като командир, бързо печели уважение със своите закоравели в боя наемници и се сдобива със славата на най-добрия пълководец в Италия. Спечелва си това име благодарение на уменията си на бойното поле и способността си да вдъхва вяроност у своите наемници. Сфорца има здрави връзки с Милано и дори храни амбиции да се ожени за незаконната дъщеря на херцога с надеждата да наследи херцогството на Филипо Мария Висконти. Франческо добре осъзнава нарастващата си политическа сила и започва да създава свое кралство в Романия, като окупира територии, официално принадлежащи на Папската държава. Козимо рискува да обърне срещу себе си херцога на Милано и папата, като кани Сфорца във Флоренция, но пресмята, че рискът си струва. Медичи научава от баща си, че за да успееш, понякога трябва да обединиш богатствата си с могъщи, но ненадеждни характери, като Балтазар Коса, с когото има взаимоотношения. Той познава слабостите на такива мъже, но и разбира, че работата с тях изисква невероятни дипломатически умения.

Франческо Сфорца е човек с внушително физическо присъствие, който няма никакво време за етикеция — чертите му са широки и някак груби, но зад този безцеремонен и предизвикващ неприязън маниер се крие известно момчешко очарование. Привидно изтънченият Козимо, който е на средна възраст, разгадава характера на Франческо отведнъж — Сфорца иска да бъде харесван, да бъде ценен заради самия себе си, а не заради името му, вдъхващо страх на бойното поле. Козимо го очарова, отнася се с него сякаш е едно от неговите умни млади протежета хуманисти. Първоначално Сфорца е озадачен, тъй като никога не са се отнасяли към него с такова разбиране и любезност, и много скоро е поразен от Козимо. Това не е преувеличение, защото, след като се завръща в Романия, Франческо започва редовно да пише на Козимо на своята смесица от италиански диалекти, като се обръща към него с „*Magnifice tanquam Pater*

carissime“ („Великолепни и най-скъпи мой почти родителю“). Медичи печели могъщ и опасен приятел.

Козимо е в зенита на възможностите си и навлиза в период, който му спечелва място в историята. Оттук нататък той е повече от един изключително умел банкер, повече и от един лукав и манипулативен управник, повече дори и от щедър и прозорлив покровител. Защото такива хора почти не се помнят извън своята епоха, но Козимо блясва като най-богатият човек на своето време, основател на династия, човекът, насърчил първия разцвет на Ренесанса. И все пак кой е този мъж, който неразривно свързва името на Медичите с един от крайгълните камъни в западната култура?

Съществуват няколко портрета от негови съвременници, които сякаш ласкаят една сравнително безлична фигура, макар че под блясъка на рафинираността са загатнати наследените от Козимо черти от трудния и предприемчив характер на баща му. Но и този път най-проницателният портрет е рисуван половин век след смъртта на Козимо от Якопо да Понтормо. Тук няма почти никакви опити за ласкателство или измама — портретът сякаш е балансиран, но проницателен психологически образ, окончателна преценка на един забележителен човек.

Чистото изображение на очите носи в себе си далечна нотка на правдоподобност, която вероятно почива на някои по-реалистични съвременни рисунки, които не са запазени. Козимо позира в скромна, но добре ушита, поръбена с кожа алена мантия, а жълтеникавото му и с хлътнали бузи лице е извърнато встрани от художника, разкривайки изпъкналия нос на Медичите и едно голямо, месесто ухо. Но онова, което впечатлява и дори е загатнато в някои от ласкателните съвременни портрети, е позата на Козимо, която е леко извъртяна и изглежда доста неудобна.

Когато остарява Козимо страда от подагра и артрит, но портретът на Понтормо намеква и за нещо повече от късните му физически болести, говори за нещо дълбоко несигурно в неговия характер. Най-интересни от всичко са ръцете, които съвсем не елегантно са стиснати една в друга, но в същото време в това има и нещо категорично — те привличат внимание с неспособността си да запазят спокойствие — това е синът на човек, издигнал се от народа, човек, който тайно съзнава собствената си погрешимост, своята обикновена човешка

природа. Козимо де Медичи може да е наследил предприемчивата природа на баща си, може да е постигнал много благодарение на амбициите си, но е и късметлия и приема щастливата си човешка природа като благословия. Такъв е мъжът, който прави толкова много, за да подпомогне новия хуманизъм, зараждащ се във Флоренция, и играе водеща роля в Ренесанса, който води началото си от него.

7.

ЗОРАТА НА ХУМАНИЗМА

Видяхме, че хуманизмът води началото си от такива личности като флорентинския поет от четиринадесети век Петрарка, който умира само петнадесет години преди Козимо де Медичи да се роди. Петрарка открива, че неговата свръхчувствителност на поет не подхожда на непрактичната духовност на средновековното християнство. В произведенията на класическите автори от Древна Гърция и Рим съзира напълно различен начин на живот и вместо да се отрече от живота си в полза на откъсването, той вижда развиване на една земна чувствителност, силни желания и лични възможности. Вместо да върши добри дела в стремежа си към чисто духовни ценности, вижда възможност да се стреми към пълно изразяване на човешката си природа на този свят.

По-голямата част от оригиналните творения на древните автори са загубени след падането на Римската империя и в началото на Средновековието, а онова, което се запазва, в повечето случаи представлява осакатени и християнизирани коментари върху тези произведения. Петрарка се отдава на издирването на изгубени оригинални ръкописи и по време на пътуванията си из Европа открива известен брой важни произведения, сред които има няколко на римлянина Цицерон, писал за гражданските добродетели и за това как да водиш добър живот, може да бъде от полза както за личността, така и за обществото като цяло. Ето едно ново и положително отношение към живота — оформя се образът на една велика и динамична епоха, предшества упадък през Средновековието, а с него осъзнават, че има възможност да пресъздадат тази епоха отново.

Флоренция остава център на новия интерес към класиците, въпреки временните препятствия поставени от Черната смърт в средата на четиринадесети век, а от този интерес се заражда хуманизмът, от който произлиза и съвременният термин „хуманитарни науки“. Ударението тук пада върху всеобхватността на интелектуалното познание, което, от една страна, граничи с

теологията, а от друга, с естествената философия. Хуманизмът и хуманитарните науки наблягат по-скоро на разбирането на човешките, а не на духовните или теологични аспекти от познанието. Това са първите вълни на признаването на правото на съществуване на отделната личност като израз на основното човешко право.

Не бива да забравяме обаче, че в преобладаващата си част случилото се е един бавен и постепен процес. Много от ценностите, характеризиращи средновековната мисъл, не са отхвърлени нито бързо, нито напълно, а новият хуманизъм се развива на фона на всепроникващия и неоспорван християнски контекст. Най-ранните произведения на изобразителното изкуство, литературата и архитектурата са религиозни, като в тях влизат картини с религиозни сцени, стихотворения с набожно съдържание, църкви и т.н. Всъщност онова, което се смята за новост на зараждащата се хуманистична концепция, често е само леко изместване в нюансите. Тази поява на изгряващия Ренесанс и на практика на пълното му процъфтяване е бавна и сложна промяна, а не внезапно преминаване в една напълно нова епоха. Онова, което само леко е загатнато при Петрарка през четиринадесети век, преминава през няколко дълги периода и се нуждае от повече от два века, за да бъде напълно осъществено.

Една от водещите фигури в хуманистичните кръгове на Флоренция от началото на петнадесети век е Николо Николи, който е един от по-възрастните приятели на младия Козимо де Медичи. Николи е с двадесет и пет години по-възрастен от Козимо и е син на новозабогатял търговец на вълна, натрупал богатството се по време на възстановяването на Флоренция след Черната смърт. Почти половината от населението на града е погубено от чумата, но възстановяването му е относително бързо и отчасти се дължи на това, че болестта засяга предимно бедните и неквалифицирани работници. Онези, разполагащи с някакви пари, а това включва по-широк спектър от хора във флорентинското общество, отколкото могат да се срещнат в други, не толкова богати и не толкова републикански устроени общества, просто бягат в провинцията.

Николо Николи е един от първите арбитри по въпросите на добрия вкус, които оформят Ренесанса, а отдадеността му на откриването на древни текстове и разпространяването на техните идеи се превръща в негова идея фикс. Малко след като се сприятелява с

Козимо, двамата планират пътешествие до Светите земи, за да търсят изгубени древногръцки ръкописи, но бащата Джовани де Медичи не дава своето одобрение и Козимо набързо е изпратен да чиракува в сферата на семейното банково дело. Почти не съществува вероятност да се е противил дълго, тъй като се превръща в невероятно способен, но и извънредно предпазлив банкер, по което прилича на баща си. Но хуманитарното образование, което получава, и ранното му сприятеляване с Николо Николи също са в съзвучие с черта от характера му, защото непосредствено след смъртта на Джовани, Козимо започва да отдава голяма част от своята значителна енергия на хуманистичните си занимания. След оттеглянето си от търговските дела Джовани просто изпълнява своите граждански задължения като част от флорентинската традиция и започва да покровителства строежа на църкви. Заниманията на Козимо обаче осъществяват негова лична необходимост и многото време, енергия и пари, които им отделя, донякъде говорят за това колко е трябвало да я потиска през първите четиридесет години от живота си.

За много флорентинци и специално за Джовани ди Бичи влиянието на Николи е спорно. Облеченият в древноримска тога и даващ израз на всички превземки на своята „чувствителност“ Николо представлява нелепа фигура и изглежда като привилегирована личност, която пилее наследството си. Николи обаче е енергичен и неотстъпчив, а в съюз със своя приятел, възрастния държавник Пала Строци, оказва съществено влияние върху Флорентинския университет, основан през 1321 година, но потънал в рутината на средновековната схоластика. През 1397 година Николи и Строци осъществяват отдавнашното желание на Петрарка в университета да се назначи преподавател по старогръцки и така дават възможност да се изучават откритите наскоро ръкописи на Платон. За тази цел наемат Мануил Хризолорас, пратеник на византийския император от Константинопол, установил се в Италия като преподавател по гръцки. Древногръцкият не се радва на широка популярност през Средновековието и дори Петрарка никога не овладява езика напълно, главно защото не успява да намери достатъчно способен учител.

Влиянието на Николи във Флоренция е всепроникващо и се простира дотам, че през първите три десетилетия на петнадесети век той оглавява интелектуалния живот на града почти като неофициален

министър на културата. Освен поддръжката на прекрасната си къща във Флоренция, той плаща на агенти, които да издирват древни ръкописи из цяла Европа — скъпо начинание, изправило го в крайна сметка на ръба на банкрута. Избавя го Козимо, който дискретно му се притичва на помощ, като нарежда банковите менителници на Николи незабавно да бъдат изплащани във всички клонове на банка „Медичи“. Николо има късмет, тъй като благодарение на хапливия си характер извън кръговете на хуманистите във Флоренция има малко приятели, а дори и сред тях неведнъж участва в ожесточени спорове. Най-честите му кавги обаче се разразяват в дома му с любовницата му Бенвентура, която първоначално е метреса на по-младия му брат, но както пише един съвременен източник, „тази сирена“ успя с „очарование и съблазън да вземе надмощие над благородните принципи на Николи“ и той я открадва от брат си. На свой ред Николо бързо открива, че Бенвентура изисква по-големи символи на внимание, отколкото научната му природа има желание или възможности да ѝ дари, и затова еднообразието на ергенския му живот у дома се превръща в драма, изпълнена с изненади, достойни за оперен сюжет.

Изтънченият вкус на Николи му попречва да създаде свое оригинално произведение, защото, когато започва да нахвърля мислите си, прекалено ясно осъзнава у себе си нещо, на което гледа като на липса на познания, въпреки че работата му оказва дълготраен ефект по свой обиколен път. Николи има навик да прави копия на многото редки ръкописи в своята библиотека. Онези ръкописи, които не може да придобие, често му се дават в заем, за да препише съдържанието им, защото епохата на печатарската преса все още тепърва предстои и това е единственият начин за разпространение на съдържанието на редките произведения. По ирония на съдбата именно това неинтересно занимание оставя най-оригиналната и дълготрайна следа от Николи — един ден изчистеният и четлив, наклонен надясно почерк, който разработва за преписването на ръкописи, е заимстван от първите италиански печатари след смъртта му и става известен като „курсив“.

Влиянието на Николи се простира отвъд литературата и играе формираща роля за вкуса на хора на изкуството като Донатело и Брунелески, които се запознават с Николо в дома на Козимо. Именно Николи разпалва страстта към класическата скулптура у Донатело, пак той отваря очите на Брунелески за чудесата на Древния Рим, които все

още лежат в руини сред порутения средновековен град, израснал на негово място. Николи умира през 1437 година и завещава своята библиотека от 800 ръкописа на Козимо. Хуманистът винаги е гледал на сбирката си като на обществено благо, отворено за любознателността на всеки учен или човек на изкуството, който може да се изправи срещу откритите въпроси на нейния собственик, и знае, че Козимо ще продължи тази традиция на достъпност. Четиристотин от ръкописите на Николи съставляват ядрото на бъдещата библиотека „Медичи“, създадена от Козимо през 1444 година, след като най-после се пренася в двореца Медичи на виа Ларга. Козимо добавя манускрипти от собствената си колекция и я превръща в първата обществена библиотека в Европа. Има възможност дори да се заемат ръкописи, а де Медичи непрекъснато я обогатява. В един момент наема ни повече, ни по-малко от четиридесет и пет преписвачи, които само за две години добавят още 200 ръкописа към сбирката. Останалата част от библиотеката на Николи Козимо поделя между личната си колекция и библиотеката, която създава в „Сан Джорджо Маджоре“ във Венеция в знак на благодарност за оказаното гостоприемство по време на изгнанието.

Друго нововъведение в библиотеката на Козимо е, че предлага знания, чийто източник не е Църквата, което е първата открита демонстрация на едно ново светско учение. И обратно, ръкописите, които Козимо набавя за библиотеката в религиозната институция „Сан Джорджо Маджоре“, бележат разширяване на познанието достъпно вътре в Църквата, която губи своя средновековен монопол върху знанието, но първоначално това не представлява конфликт, тъй като светското и духовното познание съжителстват миролюбиво.

Несъмнено най-добрият агент, използван от Николи за издирването на ръкописи из цяла Европа, е Поджо Брачиолини, който става още една от пътеводните светлини в кръга от хуманисти на Козимо, както като писател, така и като колекционер на манускрипти. Брачиолини се ражда през 1380 година и е син на беден аптекар от малкия град Арецо, намиращ се на около шестдесет и пет километра югоизточно от Флоренция. Твърди се, че на осемнадесет години пристига във Флоренция без пукната пара. Някак си успява да убеди да го приемат в университета и започва да следва право, но намира време да изучава и гръцки, като е един от първите, възползвали се от

новоназначения преподавател Мануил Хризолорас, който в наши дни е всепризнат като основоположник на класическата филология в Италия. Брачиолини се дипломира през 1403 година и заема пост като писар на папска служба, а когато през 1410 година Балтазар Коса става папа Йоан XXIII, получава поста на главен писар на папските писма и були. През 1414 година Брачиолини придружава папа Йоан XXIII на съдбовния Вселенски събор в Констанц и именно тук става близък приятел с младия Козимо де Медичи, който също е част от папската свита.

След това изглежда, че няколко години Брачиолини работи като наемен ловец на ръкописи и преброжда манастирите в Швейцария, Германия и Франция, за да издирва изгубени древни манускрипти за различни работодатели, в това число Николо Николи и Козимо де Медичи, който отскоро е започнал да събира книги и древни писания. Брачиолини има възвишената цел да търси знание, но това не му пречи да използва непочтени методи, за да получи онова, което иска — прави копия на ръкописи, дори когато има изрична забрана, и често подкупва или подлъгва несъгласните абати. Когато се натъкне на тайно скривалище сред прашните манастирски изби, използва скрит джоб в пелерината си, никой не разбира за кражбата и по този начин науката в Италия е подкрепена за пореден път, а откривателят получава съответното щедро възнаграждение. Така Брачиолини има възможност да продължи да пътува като заможен гражданин, както е свикнал, а в интерес на истината, твърдят, че охотата му за древните знания се равнявала единствено на апетита му за хубава храна и красиви жени.

Сред откритията му са цял куп забравени древни ръкописи, намерени в тъмницата на една кула в швейцарския манастир „Сен Гален“, но най-известното му откритие става факт през 1417 година, когато изважда на бял свят пълния манускрипт на „За природата на нещата“ от римския автор от първи век преди Христа Лукреций. Произведението е изгубено след падането на Римската империя и само благодарение на кратките позовавания в работите на други автори не е забравено. „За природата на нещата“ е дълга поема, чиито шест книги включват полунаучно обяснение за вселената, а голяма част от него води началото си от древногръцки философи като Демокрит и Епикур, описващи изненадващо съвременна вселена като структура, изградена от атоми и управлявана от законите на науката, в която боговете не

играят никаква роля. В „За природата на нещата“ Лукреций възприема епикурейските възгледи, че човек трябва да преследва удоволствията и да избягва болката, философията е предназначена да излекува човечеството от страха му от смъртта и боговете, а религията се появява като чудовище, чийто отвратителен лик се визира надолу от един далечен край на небето. Според Лукреций Епикур достига отвъд „огнените предели на света“ и прозира в самото ядро на истината за природата. Преди почти хилядолетие и половина Лукреций ясно изразява повечето от онова, което все още остава в зародиш в ранните хуманистични възгледи — в него човечеството вижда стимул да се открие и да открие механизмите на един свят, свободен от метафизично влияние.

Брачиолини изпраща ръкописа на Лукреций на Николи във Флоренция, където последният старателно го копира със своя педантично точен курсив. Това се оказва удачна предпазна мярка, тъй като ръкописът, открит от Брачиолини, е изгубен и всичко, което ни е известно днес, знаем от копието на Николи. На следващата година след чудотворното откритие Брачиолини заминава за четири години в Англия, където се надява да направи нови открития, но е разочарован, защото влажният климат покрива много от древните манускрипти с плесен и ги прави нечетими. Постъпва отново на папска служба след завръщането си в Италия и има възможност да продължи с издирването на ръкописи и със създаването на собствените си произведения. За разлика от много други длъжности в Курията за тази не му се налага да дава обет за безбрачие и впоследствие, на петдесет и шест годишна възраст, решава да се задоми и се жени за осемнадесетгодишно момиче, което в допълнение към четиринадесетте незаконни деца му ражда още шест.

По-късно Брачиолини се завръща завинаги във Флоренция, където заема водеща роля в кръга от хуманисти и става близък приятел на Козимо де Медичи. През 1427 година двамата дори отиват на почивка заедно в Остия, пристанището на Рим, където извършват разкопки сред руините, които по това време са пръснати и почти никой не им обръща внимание. За близкото му приятелство с Козимо съдим и от взаимоотношенията им по време на изгнанието на де Медичи, когато Брачиолини му изпраща поредица от писма, които изразяват подкрепата му, но в известна степен са и лицемерни, макар и

изпълнени с философски съвети като: „Благодари се, че животът ти даде възможност да изпиташ тази славна добродетел.“ Интересно, но изглежда, сякаш Брачиолини приема, че Козимо няма да се завърне във Флоренция, и го успокоява: „Накъдето и да те отведе съдбата, приеми тази земя за своя родина“ — това мнение събужда подозренията, че такова е всеобщото усещане във Флоренция по онова време.

Брачиолини дава съвети на Козимо как да подреди своята разрастващата се библиотека от ръкописи. Съществува дори вероятност именно Брачиолини да е насочил Козимо да наеме Кириах от Анкона, известен търговец и антиквар. Кириах обхожда Близкия Изток и Северна Африка, като преписва ръкописи, открити сред руините от класическата епоха, и създава първите описания на много древни обекти (векове по-късно те се превръщат в основни извори за археолозите). Козимо изпраща Кириах на търговски експедиции до Константинопол, Светите земи и Египет, като същевременно му дава заповед да издирва ръкописи. Именно тази задача кара историка Едуард Гибън да напише своето прочуто, но до известна степен преувеличено описание за Козимо, когато той е на върха на славата си: „Богатствата му бяха отдадени в услуга на човечеството, кореспондираше си едновременно с Кайро и Лондон, а често товарът с подправки пътуваше в един и същи кораб с гръцките книги.“

Ако литературните произведения на Брачиолини могат да ни послужат за ключ към характера му, тогава бихме могли да предположим, че е бил скъп и забавен приятел на Козимо. Творбите му са едни от най-добрите през ранния хуманизъм: изискани, остроумни и оригинални, включващи пълната гама от вулгарни истории до дълбоки философски диалози. В един от диалозите, „За нещастieto на принцовете“, Николи се появява като олицетворение на класическия вкус, а Козимо като светски, но възвишен банкер. Твърди се, че когато някой противоречи на Брачиолини, последният е в състояние да създаде едни от най-злотворните и хулителни филипики в онази епоха на спорове — писанията му често осмиват покварата на Църквата и лицемерието на свещениците, които стават бащи на незаконни деца (тема, по която самият Брачиолини несъмнено е специалист). По съвпадение и неговият характерен почерк, оформен по подобие на издържания начин на писане с ясно отделени думи, срещан в немските ръкописи от единадесети век, също оставя трайна следа през годините.

След единадесети век писането се изражда в бързия и едва четим готически шрифт, предпочитан от отегчените кописисти в средновековните манастири. Почеркът на Брачиолини също прави впечатление на първите италиански печатари през следващия век, когато е използван за модел на онова, което в наши дни е известно като римски тип и остава един от най-предпочитаните. На седемдесет и три години Брачиолини е дълбоко трогнат, когато го избират за канцлер на Флоренция, като най-вероятно в избора му има пръст неговият приятел Козимо. След шест години Брачиолини умира и Флоренция отдава почит на писателя, за чийто латински казват, че бил сладък като меда, и който предпочита да работи, седнал до красива жена „вместо до рогат бивол“, което представлява неговата фантазьорска представа за условията, преобладаващи в средновековните манастири.

Друга водеща фигура в кръга на хуманистите във Флоренция, с която Козимо е приятел, е роденият през 1433 година Марсилио Фичино — син на личния му лекар. Фичино е странен образ — има малка гърбица и куца, отдаден е на духовното, но от време на време дава израз на избухливия си характер. Първоначално изучава медицина, но същевременно учи гръцки и толкова дълбоко се впечатлява от Платон, че с времето започват да го считат за водещ специалист по въпросите, свързани с философа и неговите произведения. Козимо изпитва особено желание да чете Платон, но не може да намери задоволителни преводи. На практика осиновява Фичино и го настанява в една малка къща в имението си в Муджело, където Марсилио трябва да му преведе всичките диалози на Платон на латински. През лятото, когато де Медичи се оттегля заради жегата във Флоренция сред прохладата на планинския въздух на Муджело, Фичино е канен всяка вечер във вилата, където до късно през нощта четат и обсъждат Платон.

Животът, воден от Козимо, го прави особено податлив на философски размисли. Строго погледнато лихварството, благодарение на което процъфтява банката му, е смъртен грях и това го тревожи. А и непочтените политически машинации, чрез които управлява града, го карат да се замисли над нравствеността на своя живот. Зад разсъдливата хуманистична фасада се таи една все по-разяждана от вина душа, а разсъжденията на Платон за безсмъртието на същата тази душа и идеалната република, управлявана от философ-владетел, както

и качествата, необходими за воденето на един добър живот, силно го вълнуват.

В крайна сметка Фичино създава свои неоплатонични идеи по тези въпроси. Той смята, че безсмъртието на душата зависи от ролята, която играе приживе в божествените свойства на разума — единството и независимостта. Според Фичино произведенията на древногръцките философи създават предварителна представа за истината на християнската религия и той се стреми да обедини езическата философия на Платон с християнството в една ясно хуманистична религия. Вижданията на Платон за красотата, истината и абсолютното заемат централно място в мисленето на Фичино, в резултат на което неговите интерпретации на тези идеи упражняват изключително голямо влияние сред артистичните и литературни хуманистични кръгове във Флоренция. Фичино много точно пише, че красотата „не е в сенките на материята, а в светлината и формата, не в тъмната тлен на тялото, а в чистата му пропорция, не в мързеливото и петнящо бреме на плътта, а в броя и мярката.“ Това с лекота би могло да бъде определено като манифеста на хората на изкуството в периода на хуманизма.

Въпреки това Фичино не приема всички прояви на човешката природа, идеите му по-скоро клонят към духовното и едва на тридесет години той става, свещеник. През една зимна вечер, когато чете копие на Лукрециевата „За природата на нещата“, толкова се отчайва от епикурейската ѝ материалност, че я праща в огъня. Козимо не е единственият разтревожен от дълбоките противоречия, които излизат на бял свят, когато се опитва да води нов начин на живот.

8. ИЗТОКЪТ СРЕЩУ ЗАПАДА

Само четири години след като се връща от изгнание, Козимо осигурява най-големия международен триумф за Флорентинската република. През 1439 години градът е домакин на великия Вселенски събор, свикан, за да се изгладят различията между Римокатолическата църква и Православието на Константинопол, известен още като Византион, а в наши дни като Истанбул.

Схизмата между Курията и Византийската църква води началото си от късната епоха на Римската империя, когато християнизираната империя се разделя на две. Източната, гръцка църква поддържа строга ортодоксалност и настоява, че не бива да има никакви отклонения от доктрините на християнството, а Римската, западна църква до известна степен се развива през вековете и в резултат на това нито една от двете църкви не смята, че другата прилага истинското християнство.

През 1204 година схизмата допълнително е задълбочена, когато кръстоносците от Четвъртия поход на път за Светите земи се озовават под стените на Константинопол. Сред безпътния хаос, който наставя, кръстоносците изнасилват и грабят из целия град, и поставят пияна проститутка на трона на императора в „Света София“. След подобно пълно разложение на нравите всякакви надежди за обединяване между Рим и Константинопол изглеждат нереалистични, но два века по-късно отоманската армия завладява по-голямата част от днешна Турция и вече заплашва самия Цариград. Византийският император Йоан VIII Палеолог се обръща към папата с молба за помощ „в името на Христа“. Папа Евгений IV отговаря с предложение водачите на двете църкви да се срещнат и да разрешат доктриналните различия, византийският император се съгласява и се отправя по море начело на делегация от 700 души, сред които има двадесет и трима владици, за среща в северноиталианския град Ферара.

Византийската делегация пристига във Ферара през януари 1438 година. По това време градът мръзне под студените напори на вятъра от Алпите, а градските власти не са в състояние да подслонят голямата

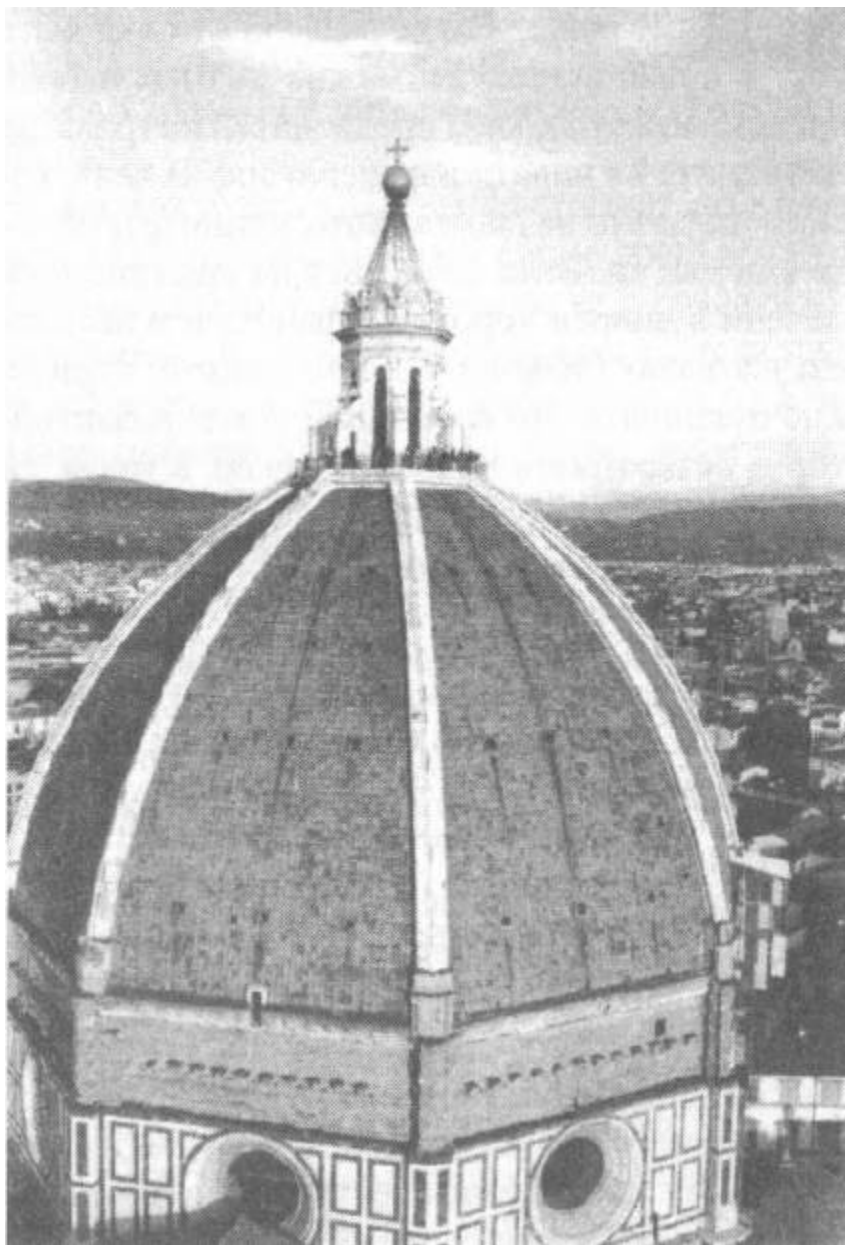
римска делегация, както и неочаквано голямото пратеничество от Константинопол. Папа Евгений IV прекарва почти целия си живот в манастир и няма никакви финансови познания, вследствие на което затъва в големи дългове. Като домакин от него се очаква да плати за византийския император и сякаш безбройната му свита, в която влиза дори и менажерия с възможно най-екзотични животни. Първоначално папа Евгений IV заема от банка „Медичи“ 10 000 флорина, но те се оказват безнадеждно недостатъчни и той е принуден да вземе още 10 000 флорина, но дори и те не стигат. Без да се посъветва с банкерите от рода Медичи, успява да вземе още един голям заем, но само след като бива убеден да заложить като гаранция цялата средновековна крепост в Асизи.

Във Флоренция Козимо де Медичи следи отблизо развоя на събитията и когато му съобщават за избухването на чумна епидемия във Ферара, решава, че е време да действа, и изпраща брат си Лоренцо със съобщение до папата. Предлага великият Вселенски събор да се премести сред по-здравословния климат на Флоренция, а за да улесни преместването в града, с готовност плаща 1 500 флорина на месец, за да подпомогне покриването на разходите на събора през цялото време, докато траят заседанията. Евгений IV много добре знае за мотивите на Козимо, криещи се зад това предложение, защото е ясно, че преместването на Вселенския събор във Флоренция ще донесе невероятен престиж на града, а същевременно ще предизвика огромен разцвет в търговията, от което значително ще се възползват местните търговци, да не говорим за банките, които имат представителства там. Папата няма избор, защото по всичко изглежда, че чумата ще се разрази с пълна сила, когато времето се затопли, така че съборът се отправя към Флоренция.

По този повод Козимо решава да се раздели с обичайната си предпазливост и прави всичко възможно да бъде избран за гонфалониер, така че лично, като предводител на града, да приветства делегациите на папата и императора. В деня, когато се очаква пристигането на делегациите, улиците на Флоренция са украсени със знамена, а по пътя на шествието са подредени облечени в ливреи херолди с фанфари и несметни тълпи, които изпълват балконите и прозорците, дори са се покатерили по покривите. Но когато най-после византийският император и безкрайната му свита влизат в града, ги

посреща проливен дъжд, придружен от бурен вятър. Дъждът е толкова силен, че тълпата бързо се разпръсва, балконите се опразват, а зяпачите изчезват от покривите и оставят окаляната императорска процесия да върви под отворилите се небеса по пустите улици. Бързо ги извеждат от украсения със знамена път на шествието и по една странична уличка ги отвеждат към близкия дворец, където подслоняват измокрените, кални и объркани хора.

Въпреки неблагоприятното начало великият Вселенски събор започва своите заседания и флорентинският букинист от онова време Веспасиано отбелязва в своите ярки „Спомени“: „Когато времето е хубаво, папата и цялата Римска курия, императорът на гърците и всички епископи и прелати се събираха в «Санта Мария дел Фиоре», където бяха взети всички мерки, за да бъдат настанени светите отци на двете църкви.“ Сред огромния отекващ кораб на катедралата и под великолепното кубе на Брунелески започват първоначалните обсъждания. Църковните отци много бързо завързват спор върху проблеми от жизненоважно доктринално значение. Дали нафората, използвана по време на отслужването на литургията да бъде подквасена, както твърдят католиците, или неподквасена, както твърдят православните? Дали по време на последното си пътуване към рая или ада, душите първо трябва да минат през чистилицето, както настояват католиците, или не — както твърдят православните? Но проблемът, който предизвиква най-много спорове и разделя всички, засяга Светата троица на „Баща, Син и Светия дух“ — дали както твърдят католиците Светият дух произлиза от Бащата и Сина, или само на Бащата, според православните?

Санта Мария дел Фиоре, куполът, на която е построен от Филипо Брунелески

Двата лагера започват да дебатират и страстите се нажежават, когато става дума за спорния проблем дали трябва, или не да се приеме формулата „и Сина“.

Но най-голямото въздействие на събора се усеща извън кулоарите и заседателната зала, по самите улици, където гражданите на Флоренция и особено хората на изкуството в града са изправени пред неவிждан дотогава спектакъл. През деня, докато вървят по

улиците, флорентинци се сблъскват с всякакъв вид брадати и екзотично облечени прелати, покрити с пищни копринени одежди. Очевидците се дивят на гръцките владици, облечени от главата до петите в черно, на увенчаните им с черни, прилични на кюнци калимавки, над които са спуснати черни воали на раменете им — покрити с пелерини в ярки цветове с бели и пурпурни вертикални райета. Според Веспасиано сред делегатите има „няколко арменци, якобити (представители на еретичната секта на монофизитите от Македония) и копти, изпратени от отец Йоан (легендарния християнски владетел на Изтока).“ Със сигурност има украинци и руснаци, придружавани от своите слуги татари, а сред свитата на други има маври, бербери и черни африканци. Очевидно поне една от делегациите има домашни любимци маймуни, а други водят пойни птици с екзотично оперение, трети пък — опитомени пантери — всички те по-късно се появяват в картините на флорентинските художници. Гостите оказват влияние дори върху флорентинската кухня, защото, когато забелязват, че византийският император предпочита яйцата му да бъдат приготвени по определен начин — сложени в нагорещен тиган и разбъркани с ароматни треви и подправки, а после сервирани в чинията му, Флоренция открива бърканите яйца.

В летните вечери след обилната храна и когато теологичните спорове останат встрани, започват частните срещи на учените в дворците, където са настанени делегатите от Изтока. Особено интересни са онези сбирки, чийто домакин е владиката Васарион, прочут теолог и философ, който идва от Трапезунд на Черно море. Друга водеща фигура на тези срещи е Гемистос Плетон, който няма равен в познанията си върху Платон. Козимо и приятелите му хуманисти с благоговение слушат Плетон, когато тълкува идеите на Платон. Хората са като оковани затворници в тъмна пещера с лица, обърнати към стената, а светът, който виждат, се състои само от сенките, играещи върху стената на пещерата. За да постигнат просветление и да прозрат истината, те трябва да извърнат поглед от света на сенките и да се изправят пред истинската същност на идеите, съществуващи в светлината извън пещерата.

Не така живее Козимо обаче, напротив, той винаги е бил земен човек, който отдава голямо внимание на счетоводните книги и

непрекъснато прави планове за осъществяването на политическите си намерения. Въпреки това нещо в Платоновия идеализъм докосва характера му и вероятно удовлетворява някаква дълбока и незадоволена духовна нужда в него, което може би е остатък от младежкото му влечение към античността, което баща му го принуждава да изостави. Именно тези беседи с византийските философи вдъхновяват Козимо да поръча на Фичино латинския превод на произведенията на Платон, така че да може сам да ги чете. Същевременно Козимо започва да мечтае за създаването на школа, подобна на създадената от Платон в Атина преди повече от 1 800 години. Той основава във Флоренция Платонова академия, където философските идеи се обсъждат и разпространяват сред споделящите същите възгледи интелектуалци, които са и факлоносците на новото познание.

След четири дълги и знойни летни месеца, изпълнени с препирни, Вселенският събор най-после постига съгласие върху теологична формулировка, която позволява на двете църкви да образуват единен християнски свят — схизмата, продължила шест века, най-накрая приключва. Папата е признат за всеобщ предводител на Църквата, а византийците се съгласяват на компромис по жизненоважния въпрос, свързан със Светия дух. Съгласяват се на тази стъпка, защото гърците не са убедени в своята точна доктринална позиция по проблема, като основната причина се дължи на това, че незнайно как забравят съответните сборници с древни текстове в Константинопол.

На 6 юли 1439 година се провежда последното събрание на събора, на което тържествено са подписани договорите, скрепяващи обединяването на двете църкви в единен християнски свят. Според Веспасиано: „Цяла Флоренция се бе изсипала, за да наблюдава благородното събитие.“ От едната страна е папата със своята делегация, „а от другата има стол, покрит с коприна, на който седи византийският император, облечен в пищните си одежди от Дамаски брокат и с корона по гръцки маниер, на чийто връх има великолепен скъпоценен камък. Той беше много красив мъж с брада, подстригана по гръцки.“ Прокламацията е прочетена първо на латински, а после на гръцки: „Нека небесата тържествуват, а на земята да настъпи всенародно веселие, защото стената, разделяща Западната и Източната

църква, падна. Мирът и съгласието се завърнаха.“ Римските кардинали и гръцките владци радушно се прегръщат, преди да коленичат пред папския престол.

После император Йоан VIII Папеолог отплава обратно за Константинопол, за да очаква войските, обещани му от папата в защита на града от турците. Но когато се завръща и условията на споразумението стават известни на обществото, народът бива обзет от силен гняв и се вдига на бунт. Константинопол не иска да има нищо общо с новото споразумение, което е анатема за вярата им. Съглашението се разпада и съдбата на Константинопол е неизбежна, само след десетилетие, през 1453 година, султан Мехмед Завоевателят и несметните му османски орди пристигат пред стените и обсаждат града. В крайна сметка непристъпните стени са пробити и османските войски се изсипват в Константинопол. През следващите три дни, докато траят кръвопролитията из столицата, главата на последния византийски император Константин IX Палеолог е отрязана от тялото с ятаган и поставена на една колона сред радостните викове на тълпите на Хиподрума.

В интерес на истината, по това време Константинопол е само бледа сянка на предишното си величие. По-голямата част от населението напуска града, защото се страхува от най-лошото, сред бягащите има много учени и философи, които достигат до Италия и започват да водят нов живот. След края на Вселенския събор владиката Васарион е убеден да остане в Италия, а папата го прави кардинал. Сега страната се превръща в убежище за гръцките учени, които превръщат всичко гръцко в мода. Много скоро децата на висшето общество започват да учат древногръцки и умението да водиш разговор на гръцки се счита за върха на интелектуалната мода. С времето някои от флорентинците започват да описват случващото се с думата „rinascimento“ („ренесанс“, или „възраждане“) на древното познание.

Думата „ренесанс“, такава каквато я разбираме, се появява за първи път в творбите на флорентинския художник и биограф Базари, въпреки че контекстът, в който я намираме, ни кара да мислим, че се използва вече от няколко години. Едва в началото на деветнадесети век думата ще достигне до Франция, а във Великобритания и Германия ще се разпространи в средата на века. Едва когато авторите започват да

разбират какво се е случвало от чисто историческа гледна точка, едва тогава определят това като отделна епоха.

Възраждането през петнадесети век на познанието в Италия, и по-конкретно във Флоренция, получава допълнителен тласък от многото редки гръцки ръкописи, купени от избягалите от Константинопол учени. В манускриптите се говори за всичко, включително и на теми, непознати или забравени на Запад, като се почне от философията и се стигне до математиката, от алхимията до астрологията. Всички тези теми се възраждат — през настъпващата епоха рационалното и ирационалното, сетивното и несетивното процъфтяват. След дългото въздържание през Средновековието гладът за знание е всепоглътящ.

Притокът на ръкописи дава възможност на Козимо де Медичи да прибави още бройки към голямата си библиотека, за която казват, че в своя зенит има повече от 10 000 манускрипта на старогръцки, латински и иврит. По изключение в тази област не върви по стъпките на баща си — Джовани ди Бичи притежава само три книги, всички те посветени на средновековната теология. А след като се оттегля, Козимо открива удоволствията да поръчва произведения на изкуството, защото от един богат гражданин на Флоренция се очаква именно по този начин да почете града си. Това се счита почти за обществено задължение. Козимо тръгва по стъпките на баща си, но с размах, неочакван от никого.

9.

ВЪЗРОДЕНОТО ИЗКУСТВО: ЯЙЦЕВИДНИЯТ КУПОЛ И ЧОВЕШКАТА СТАТУЯ

Новият хуманизъм, появил се от преоткриването на древните познания и литература, на свой ред поражда Ренесанса, който започва като „възраждане“, но бързо придобива свой собствен облик. Има един съдбовен аспект, свързващ този дълъг и постепенен процес, който разцъфва напълно с напредването на петнадесети век. Този аспект е познанието — първите хуманисти го преоткриват, но ренесансовите хора на изкуството го допълват. Най-характерният и оригинален израз на Ренесанса е неговото изкуство, но от особено важно значение е, че самите хора на изкуството гледат на произведенията си като форма на образование и поне тук преходът от хуманизма към Ренесанса изобщо не е плавен.

Ренесансовите художници изобразяват ликовете на едно човечество, видимо различно от нарисуваното на религиозните картини от техните средновековни предшественици. Това се постига, като се отърсват от стилистиката и формализма на миналото, въпреки че запазват голяма част от средновековния религиозен символизъм, който все повече и повече, смекчен от художника, придава на фигурите оттенък на психологически реализъм. Човекът се изобразява в цялата правдоподобност на една класическа статуя и обикновено се поставя на фона на разпознаваем пейзаж. Темите остават почти същите — светци, Богородица, библейски сцени и т.н. — но на тези свети ликове не се гледа като на абстрактни или метафизични образи, а като на хора, живели сред действителността на своя човешки живот. Изкуството се превръща във форма на познание за същността на човека, за разбиране на чисто човешките настроения. Това ново изкуство се опитва по един почти научен начин да образува човека за собствената му природа и, в интерес на истината, в много аспекти се стреми да бъде наука. Както по-късно ще видим, хората на изкуството от Късния ренесанс, като Леонардо да Винчи, дори се опитват да използват своето изкуство, за да изобразяват тайните на природата и на човешката натура, рисувайки

невъзможните за изобразяване водни потоци, човешката анатомия, както и да измислят или сътворяват сложни машини. Важно е да не забравяме, че тази страна на изкуството като форма на познание е неразделна част от едно ново начинание. Още от самата зора на Ренесанса художниците виждат в себе си откриватели на нови истини за изкуството, за техниките, за човечеството и света.

Първите прояви на това ново движение в изкуството се осъществяват в Италия през петнадесети век, но почти само във Флоренция. Защо обаче всичко започва от тук, защо не в Неапол или Венеция, Милано или Рим? Всички тези градове са достатъчно богати, достатъчно рафинирани и притежават онези вливащи живот контакти с международната търговия и въпреки това у всеки един тях съществува онзи отслабващ фактор, спъващ нововъведенията, независимостта и възможността за перспектива, нужни, за да се провокира толкова основна промяна като Ренесанса. Неапол и Милано се намират под властта на аристокрацията, а Рим по това време е изостанал град, подвластен на приумиците на различните папи, Венеция пък е управлявана от неизменните патриции. Флоренция обаче гледа на себе си като на полудемократична република, въпреки че същите тези тайнствени демократични процеси са несигурни и подвластни на поквара, а може би точно тази политическа нестабилност изиграва толкова благоприятна роля за промените. Традицията на покровителство на изкуството от страна на гражданите има вековна история — от успешите търговци се очаква да допринесат за славата на Флоренция и на това се гледа почти като на патриотично задължение. Отчасти в резултат на това градът поддържа традицията на превъзходство в изкуството през поколенията, още през четиринадесети век Данте, Петрарка и Бокачо поддържат тесни връзки с Флоренция. А градът гледа на себе си като на средище на изкуството, което дава на света както прекрасни художници, така и други хора на изкуството, които се нуждаят от покровителство. Това се превръща в един самозадвижващ се процес, който насърчава съзидателната искра на съперничеството и първооткривателството, като същевременно заедно с този процес процъфтява интелектуалната традиция, чийто интерес към древните ръкописи поражда ранните идеи на хуманизма, водещи до една обмяна на идеи, където хората на изкуството и поетите се събират с новите философи-хуманисти и учени. Всички тези

фактори, а не някоя конкретна причина, водят вероятно до уникалната роля на Флоренция за поставянето на основите на Ренесанса, а още по-забележителна роля за подсилването на движението изиграват Медичите. Обширното, но и изтънчено покровителство на Козимо има формираща роля. Флорентинският ренесанс със сигурност би се осъществил и без Медичите, а родът би бил просто едно от флорентинските семейства, допринесли за този първоначален разцвет, но техният отличителен и просветителски принос, тяхната особена насърчителна роля към мнозина от ренесансовите хора на изкуството оставя своя неизлечим белег. Това е съставна част от Флорентинския ренесанс, характерен за Медичите, и за добро или зло се поражда от ролята им на кръстници на няколко поколения както на града, така и на културния му живот.

Медичите са въввлечени в развитието на новото изкуство още от самата му зора. Поразително е съвпадението, че в резултат на първата роля на Джовани ди Бичи като покровител на изкуството се появява онова, което мнозина считат за първия голям ренесансов шедьовър — бронзовите врати на баптистерия „Сан Джовани“. Поръчката на това произведение е вдъхновено от събитие от скорошната история на Флоренция. През 1401 година в града избухва чумна епидемия, която изпълва всички със страх и ужас. За щастие чумата изчезва почти толкова бързо, колкото се и появява, но разбужда спомените за Черната смърт, която само половин век преди това оставя разрушителното си клеймо. В знак на благодарност към Бог, че е избавил Флоренция от още една черна смърт, властите решават да поставят великолепни нови бронзови врати на баптистерия от дванадесети век „Сан Джовани“. Той се намира на площада пред катедралата „Санта Мария дел Фиоре“ и заема особено място в сърцата на флорентинците, защото баптистерия е мястото, където всяко новородено в града бива кръстено.

Различни майстори са приканени да участват в конкурси да представят проекти за дверите, свиква се и комисия, която да избере победителя. Джовани ди Бичи е в тази комисия, има вероятност това да е първият му обществен пост, който дава възможност на проницателния banker на средна възраст за първи път да се сблъска със света на изкуството и покровителството. Решението, взето от комисията, предизвиква противоречия, защото спечелилият проект е

представен от непознат, незаконороден двадесет и четири годишен златар, наречен Лоренцо Гиберти.

Изминават двадесет години, преди Гиберти да остане доволен от бронзовите двери, но за да го постигне, променя изкуството на леене на бронз, като въвежда два нови метода и ново приспособление. Това е почти толкова победа на технологията, колкото и произведение на изкуството. Дверите на Гиберти представляват поредица от библейски сцени, излети релефно, изобразяващи облечени в дрехи от класическата епоха фигури, имащи невероятна прилика с действителността и пресъздаващи драматични сцени на фона на забележителен архитектурен заден план, като внушителната древноримска арка или Ноевия ковчег във формата на пирамида. Фонът и диплите на дрехите на много от фигурите отразяват силния интерес на Гиберти към пренебрегваните дотогава древни руини, които сякаш едва сега биват забелязани за първи път, както и интересът му към преоткритите класически учения. Изображението на Ноевия ковчег като пирамида е вдъхновено от гръцкия теолог от трети век Ориген, чието описание е пренебрегвано през цялото Средновековие.

Вратите на баптистерия от Гиберти са посрещнати с голямо одобрение, а в наши дни се смятат за едно от формиращите произведения на ранното ренесансово изкуство. Успехът им е толкова голям, че Гиберти получава поръчка за другите двери на източната страна на баптистерия, за чието завършване му трябват тридесет години, и приключва с работата си през 1452 година, което не се дължи изцяло на стремежа му към съвършенство. През този период Гиберти приема и други поръчки, защото вратите на баптистерия го правят известен, и той става един от най-богатите хора на изкуството в града. Информацията в данъчния регистър от по-късните години показва, че притежава стопанство извън Флоренция, лозе и дори стадо овце. Автопортретът, който скромно поставя на източните врати, го изобразява като дружелюбен и оплешивяващ мъж. Толкова много време работи върху втория чифт врати, че ги поставят на мястото им една година след смъртта му. Легендата гласи, че години по-късно, когато младият Микеланджело вижда вратите, дотолкова се впечатлява от красотата им, че заявява: „Достойни са да бъдат райски двери.“

Но не всички хора на изкуството във Флоренция са толкова впечатлени. Човекът, когото Гиберти побеждава с малко през 1402

година, е толкова ядосан, че е отхвърлен, че отива да живее в Рим. Този човек е Филипо Брунелески, роден във Флоренция през 1377 година и прочут с трудния си характер — горд, докачлив, потаен и избухлив. Едно от любимите му занимания е да изпраща вулгарни и оскърбителни анонимни стихове на хората, за които смята, че са го обидили по някакъв начин.

Брунелески се чувства толкова унижен от победата на Гиберти в конкурса за вратите на баптистерия, че решава да изостави изящните изкуства, за да стане архитект, но си дава обещание, че няма да има подобър от него. Отпътува за Рим, придружен от преждевременно развития шестнадесетгодишен скулптор Донатело, който се слави със също толкова избухлив характер. Заедно проучват и обсъждат руините на Древния Рим, като изравят статуи и изучават фронтони. Удивително е, че Брунелески никога не доверява на Донатело, че се учи, за да стане архитект, въпреки че по време на тези проучвания открива една от най-големите тайни в историята на архитектурата.

Сред малкото непокътнати класически сгради в Рим е и Пантеона със своя изумителен, широк 43 метра купол, построен за император Адриан в зенита на римското имперско величие. Тайната на съграждането му е изгубена през вековете и цели 1 300 години той е най-широкият купол, издиган някога. Брунелески е заинтригуван и някак си успява да се изкачи на покрива на Пантеона, където маха няколко от външните плочи на купола, като в резултат на това открива, че има и вътрешен купол. Вътрешният свод е изграден от каменни блокове, които чрез длаб и зъб се съединяват един с друг и на практика се крепят взаимно. Същевременно обаче връзките между външния и вътрешния купол също са направени така, че фактически да се поддържат.

Брунелески се завръща във Флоренция през 1417 година и бързо си създава име на един от водещите архитекти в града. Видяхме, че през 1419 година Джовани ди Бичи оглавява комисията, която поръчва на Брунелески да построи приюта за сираци в града, наречен по един остарял евфеминистичен начин „Оспedale дели Иноченти“. Това е една от първите големи работи на Брунелески, а изчистената ѝ класическа фасада, изградена от преоткритите технически елементи като елегантните поддържащи колони, рязко контрастира със заобикалящите я средновековни сгради. Неочаквано в процеса на

работа въздържаният стар banker и темпераментният архитект създават силно приятелство. Още от самото начало Брунелески много точно изказва вижданията за типа сграда, която иска да построи, Джовани обаче се чувства несигурен в новата си роля на покровител и се съветва със своя получил хуманитарно образование син Козимо. Последният не се нуждае от голямо насърчение, за да бъде въвлечен в проекта, и разясненията, които дава за новаторските цели на Брунелески, изпълват Джовани с възхищение към архитекта, а подплатеното със знания разбиране към намеренията на Брунелески от страна на Козимо означава, че и те на свой ред стават приятели. Двата успяват да убедят Джовани да се развие като покровител и в резултат на това той поръчва на Брунелески да възстанови и разшири „Сан Лоренцо“ — църквата на рода Медичи. В края на краищата архитектът успява да завърши ризницата на „Сан Лоренцо“ точно за погребението на Джовани през 1429 година, макар че по същото време работи по проект, с който ще го запомнят завинаги.

Строежът на катедралата „Санта Мария дел Фиоре“ започва още през 1260 година, по време на първия банков разцвет на Флоренция и господството на града като център на търговията с вълна, които го правят един от най-богатите градове в Европа. Жителите на Флоренция са изпълнение с гордост и гледат на града си като на възплъщение на новия Рим. Решават да ознаменуват първенството, което сами си приписват, с издигането на един от най-големите храмове в християнския свят, който да е достоен съперник на великите готически катедрали в Северна Европа и византийската „Света София“ в Константинопол с нейните прочути кубета.

Но Флоренция е сполетяна внезапно от банкрута на банка „Перуци“, последвана от „Барди“ и „Аччайоли“, след тях настъпва Черната смърт и вследствие на това половин век след началото на строежа новата катедрала все още стои незавършена. Недовършената фасада огражда парче земя, изложено на природните стихии, които я правят да изглежда повече като руини, отколкото като строеж — основите от източната страна толкова дълго остават открити, че улицата, минаваща край бъдещата катедрала, става известна като Лунго ди Фондаменти („Край основите“).

Градът отново почва да богатее, търговията с вълна отново процъфтява и второто поколение флорентински банки затвърждава

превъзходството си, като сред тях банка „Медичи“ няма равна в цяла Европа. Строежът на катедралата „Санта Мария дел Фиоре“ започва отново и през 1418 година е готова да бъде увенчана с голям купол. На преден план излиза следният проблем — според първоначалните планове на катедралата разстоянието в основата на купола трябва да е 40 метра, т.е. единственият по-широк от него е този на Пантеона в Рим. Кубето трябва да олицетворява гордостта и достиженията на великия град Флоренция, но за нещастие амбициите на нейните граждани надминават достиженията на всеки архитект от епохата. В резултат на това, вместо да олицетворява гордостта и достиженията, невъзможният за изпълнение купол прави Флоренция за присмех.

Остава въпросът как да се издигне тази огромна конструкция, без стените на катедралата да се срутят под непосилната маса. Свикват се тревожни събрания на Сеньорията и на всички свързани с проблема комисии, дават се всякакви находчиви предложения. Вероятно има възможност куполът да бъде изграден от по-лек материал, например пемза, тогава пък откриват, че няма достатъчно дърва, за да издигнат подходящо скеле. Предлага се разрешение и на този проблем — цялата вътрешност на катедралата да бъде запълнена с пръст, така че куполът да бъде построен, като камъните му се поддържат отдолу. Тогава пък възниква въпросът как ще изчистят вътрешността на катедралата, когато завършат строежа. Има предложение да разхвърлят из пръстта дребни монети, което ще стимулира бедните и малките момчета да я изнесат безплатно! Комисията се отчайва, последното средство, до което прибегват, е да обявят конкурс с награда.

Брунелески се записва за участие и предлага купол с яйцевидна форма, поддържан от каменни ребра на кръстовидния свод. Решават, че от единадесетте подадени предложения неговото е най-добро. Съдиите искат да се уверят, че може да изпълни задачата, преди да го обявят за победител, и настояват да узнаят как точно възнамерява да изгради купола. Брунелески остава непреклонен в отказа да разкрие тайната си и на свой ред задава въпрос в отговор на настояванията на комисията: изважда от джоба си яйце и пита членовете дали някой от тях може да го закрепят право. Когато никой не успява, Брунелески рязко удря яйцето в масата, счупва го, но го задържа изправено. Членовете на комисията възразяват, че всеки от тях може да го направи, а

Брунелески им отговаря: „Така е, но бихте казали същото, ако ви издам как възнамерявам да построя купола.“

Комисията не е убедена. В крайна сметка присъждат победата на неговия проект, но за да се предпазят, поставят едно условие — Брунелески трябва да си вземе съдружник, който да му помага в този строеж. Съдружникът, избран от комисията, е Гиберти и когато Брунелески научава, че трябва да работи заедно с най-големия си съперник, до такава степен излиза извън себе си от ярост, че комисията се вижда принудена да извика дворцовата стража, за да го изведат насила и да го изхвърлят на площада. В крайна сметка, благодарение на чистото упорство и твърдоглавие Брунелески постига своето. Но дори и след това остава не по-малко подозрителен — от този момент нататък ревностно пази тайните на начините си за строеж, като изпълва чертежите си с тайни символи и използва свой код с арабски цифри за изчисленията. Неговите начини не само са тайни, но много от тях никога не са изпробвани, рискът е огромен и дори самият Брунелески не е сигурен, че ще проработят. Решава да издигне купола без поддържащо скеле и измисля начин, при който камъните на арките сами се поддържат по време на строежа. Тайната на този начин е заимствана от Пантеона в Рим — издига два купола, един в друг, като единият поддържа другия, а тухлите на вътрешния купол са подредени зигзагообразно при зидането, за да се застъпват и крепят. Всички тези техники обаче са много повече от просто възпроизвеждане, защото римляните може да оставят купола след себе си, но не оставят указания за начина на изграждане. Което значи, че когато се стига до същинските подробности на строежа, Брунелески трябва да прибегне до смесица от изучаване и нагаждане на историята, вдъхновени предположения и гениални нововъведения. Познанието се възражда, но в същото време се и приспособява. Резултатът е едно величествено произведение на изкуството, един от шедьоврите на Ранния ренесанс. Това е и върхово достижение на инженерната мисъл — за изграждането на купола са използвани четири милиона тухли, тежащи около 1 500 тона, Брунелески не само конструира кран, който да ги вдига, но по-късно измисля и нов подемник, оказал се още по-ефикасен. За пореден път изкуството се нуждае от науката — още в самата зора на Ренесанса двете са неразделни и напредъкът на едното се оказва невъзможен без напредък на другата.

Строежът на купола на „Санта Мария дел Фиоре“ отнема на Брунелески над петнадесет години и приключва през 1436 година. Този забележителен и нов архитектурен символ променя силуета на Флоренция. Същевременно обаче градът се променя и на улично ниво. Брунелески работи над купола, но продължава работата си за Козимо над капела Медичи в църквата „Сан Лоренцо“ и завършва много други проекти в града. След смъртта на Джовани Козимо де Медичи е свободен да излива пари в няколко проекта за сгради и в центъра на средновековна Флоренция започва да се появява нов ренесансов град. Архитектите, избрани от Козимо — Брунелески, Донатело и Микелоцо, изучават руините на Древния Рим и продължават напред, като изграждат свои версии на римския класически стил във Флоренция.

Новото изкуство се нуждае от науката, но със сигурност се нуждае и от пари, до голяма степен набавяни от Козимо, който, както пише един възхищаващ му се историк, „се оказва твърдо решен да превърне средновековна Флоренция в един напълно нов ренесансов град.“ Това изобщо не е преувеличение, защото Козимо финансира строежа или обновяването на дворци и библиотеки, църкви и манастири. След години, когато проверява счетоводните книги, внукът му Лоренцо Великолепни остава смаян от сумите, изсипани от Козимо в тези проекти: от сметките става ясно, че между 1414 и 1471 година е похарчена впечатляващата сума от 663 755 златни флорина. Козимо умира през 1464 година, но оставените в наследство и незавършени проекти продължават. Трудно е да поставим подобна сума в определен контекст, но е достатъчно да споменем, че само век по-рано всичките авоари на великата банка „Перуци“ в зенита ѝ, събрани със сумите от всичките ѝ клонове из цяла Западна Европа, Кипър и Бейрут, са равни на 103 000 златни флорина.

Но подобна щедрост винаги почива на основите на солидно банково дело. Ако прегледаме балансите на банка „Медичи“, ще видим, че тя се възползва от най-ефикасните финансови инструменти на своето време, макар че не прави нововъведения в работата си, което сравнено с други такива институции е изключително консервативен подход. Нито Джовани ди Бичи, нито Козимо де Медичи въвеждат нови методи или начини за осъществяване на търговските операции, работата им изцяло почива на ефикасното и предпазливо прилагане на

доказани методи, въведени от други. Никога не бива да забравяме това, както и политическата организация на Медичите — двете дават възможност на Козимо да осъществява всичките си други замисли. Независимо от това с какво се занимава, винаги и преди всичко той си остава предпазливият и изключително проницателен banker. В интерес на истината, единственият постоянно присъстващ съзидателен елемент в счетоводството му се оказва, че е свързан с декларирането на доходи, но и това все пак е установена италианска банкова традиция.

Козимо може да е консервативен по отношение на банковото дело, може от предпазливост да води скромен и сдържан начин на живот, но изненадващо толерира най-екстравагантните прояви сред протежетата си. Най-добрият пример за това е история, свързана с докачливия Донатело, който вероятно му е любимец. Веднъж по препоръка на Козимо един генуезки търговец поръчва на Донатело да отлее бронзова глава в естествена големина, но когато скулпторът завърша работата си, търговецът отказва да плати под предлог, че Донатело иска прекалено много. Козимо е призован за посредник — заповядва да отнесат главата на покрива на двореца и да я поставят на парапета, където има възможност да бъде видяна при най-добрата светлина. При все това генуезкият търговец продължава да се оплаква, че му искат прекалено висока цена, като посочва, че на Донатело му трябва само един месец, за да изпълни поръчката, а иска повече от петнадесет флорина. Скулпторът се вбесява от тези думи и заявява, че е човек на изкуството, а не работник, на когото плащат на час. Преди да успеят да го спрат, Донатело се хвърля напред, събаря бронзовата глава през парапета и тя се разбива на парчета на улицата пред двореца. Търговецът веднага бива обзет от угризения заради случилото се и обещава да плати двойно на Донатело, ако му направи друга глава. Скулпторът обаче остава непреклонен въпреки обещанията на търговеца и молбите на Козимо — Донатело не иска да направи нищо за търговеца, независимо, че е приятел на Медичи.

Изненадващо, но Козимо не порицава подобно поведение. Проявява се като един от първите покровители, които признават новия вид хора на изкуството, създадени от Ренесанса, и заявява, че „човек трябва да се отнася към тези невероятно надарени хора сякаш са небесни ангели, а не сякаш са товарни животни.“ Ефект от хуманизма е насърчаването на индивидуалността, личността е призната като

неразделна част от онова, което представлява човешкото същество, и не е само прерогатив на владетелите. Донатело е точно такъв пример — сложната му личност се състои от противоречиви елементи, които ще проникнат в изкуството му по неவிждан до тогава начин. Парадоксалното е, че характерът му определено запазва средновековната духовност, Донатело до такава степен не обръща внимание на външността си, че в крайна сметка Козимо решава, че е време да го приведе в приличен вид. За да отучи скулптора да ходи мърляв, му дава комплект хубави червени дрехи и нова пелерина. Донатело носи чистите си червени дрехи няколко дни, но бързо се връща към обичайното си работно облекло и Козимо се отказва.

Въпреки лесно ранимата си гордост Донатело почти не обръща внимание на парите, има навика да поставя спечеленото в една кошница в своето ателие и разрешава на помощниците си да вземат от нея, когато имат нужда. Но срещу такова доверие изисква абсолютна вяност. Разказват, че когато един от помощниците му избягва, Донатело го преследва чак до Ферара с намерението да го убие. Разбира се зад тази история се крият повече неща — Донатело е хомосексуален и много от яростните му изблици със сигурност са свързани със страстните му увлечения. За първи път името му се споменава в архивите, когато е на петнадесет години и участва в сбиване с един немец. Според същия този рапорт противникът на Донатело е ударен с дебело парче дърво по главата и започва обилно да кърви. Година по-късно заминава за Рим с Брунелески и това бележи началото на приятелство за цял живот, изпъстрено с буреносни паузи — Донатело получава голямо количество от обидните стихотворения, но явно бързо ги забравя.

Скулпторът не крие своята хомосексуалност и неговите покровители търпят поведението му. Със сигурност знаем, че Козимо играе роля на помирител в поне една любовна свада между Донатело и един от младите му помощници. Във Флоренция настроенията към хомосексуалността се оказват доста противоречиви. Страстният млад италианец се намира в трудно положение, защото момичетата се омъжват доста по-рано от мъжете, като девствеността им се цени изключително високо. В резултат на това всеки младеж с гореща кръв, който попречи на това, рискува да си навлече сериозни проблеми, да не кажем смъртна опасност от страна на обезчестеното семейство.

Дефлорирането на девойка означава обезценяването на значителна семейна придобивка, да не говорим за обезчестяването на семейството и евентуалния младоженец.

Ето защо хомосексуалността сред младите мъже тайно се толерира, въпреки че указите, забраняващи това, се появяват сравнително често (1415, 1418, 1432 година). На практика хомосексуализмът рядко се преследва и дотолкова е широко разпространено явление през четиринадесети век, че немската жаргонна дума за педераст е „флорентинец“. През 1432 година Флоренция губи войната срещу Лука и по-непримиримите представители сред флорентинската войска хвърлят вината за поражението върху голямото количество хомосексуалисти сред войниците. Властите са силно обезпокоени от факта и решават да направят нещо по въпроса — издават поредния указ, забраняващ всякакъв вид хомосексуално поведение, но този път решават да предприемат по-положителни мерки. Около Меркато Векио се отварят известен брой законни публични домове, а проститутките, работещи там, стават известни под името „меретричи“, т.е. „изгодните“, от тук произлиза и английската дума за „заслужен“. Съобразно обичая из цяла Италия всички меретричи трябва да носят отличителни ръкавици, обувки с високи токове и малки звънчета в косите си, инструктират ги и „да не влизат в «порядъчните» църкви“. Появата на меретричите тогава се радва на голяма известност във Флоренция, а и напред ще бъде така — след 130 години на всеки триста души от населението се пада по една проститутка.

Нищо от това обаче не повлиява на Донатело, чийто шедьовър е един от най-открито хомосексуалните произведения на изкуството през епохата. Става дума за бронзовата скулптура в естествена големина „Давид“, създадена за Козимо, поставена на колона във вътрешния двор на двореца Медичи и превърнала се в едно от най-ценните произведения, поръчвани от Медичите. Съществуват мнения обаче, че фигурата първоначално не е създадена за тях, а е само закупена, тъй като не съществуват записи за нейното поръчване. Доказателствата срещу това твърдение се намират на лавровия венец, увенчал шапката върху главата на Давид, и по-големия лавров венец, обгръщащ основата на статуята. Светецът, на когото е посветена църквата на Медичите, и светецът-покровител на рода е свети

Лоренцо, коренът от името на когото срещаме и в италианската дума за лавър „лауро“.

Статуята е безсрамен шедьовър на хомоеротичната сексуалност, а чувствената ѝ голота само се подчертава от украсените и високи до под коляното кожени ботуши на младия Давид, от голямата му, широка „селска“ шапка и дългите къдрици, спускащи се по раменете му. Ботушът с отрязан нос, през който се виждат пръстите на крака, небрежно е отпуснат върху отрязаната, покрита с шлем глава на сразения великан Голиат, но по такъв начин, че прекалено голямото перо на шлема нежно го гали от вътрешната страна на бедрото. Специално потъмненият бронз допълнително подчертава меката гладкост на плътта и ѝ придава чувственост, която ни дава да разберем, че това не е идеализирана ренесансова фигура или легендарен древен герой, когото гледаме със страхопочитание. Напротив, това е фигура, която мами окото, която едва ли не подлъгва зрителя да почувства сияйната ѝ повърхност. Но мощта на красотата е такава, че се издига над крещящия хомоеротизъм, това е много повече от обект на желание, това е естетически шедьовър.

И това произведение на изкуството е свързано с важно научно откритие. Статуята е първата самостоятелна бронзова скулптура, направена след повече от хилядолетие, и като такава е преоткриване на отдавна изгубени знания, самото ѝ отливане е голямо техническо постижение. В миналото статуите са правени за ниши в сградите или като част от архитектурната украса, а не като самостоятелни предмети. Самият факт, че скулптурата се вижда от всички страни, е още едно научно достижение. „Давид“ на Донатело е произведение с невероятна анатомична точност, което изисква повече от повърхностни знания по темата. Меката и закръглена плът на юношата смекчава линията на ребрата, а леко издаденият напред корем, извивката на бедрата и набръчканата кожа на показалеца, стиснал меч, говорят за око към психологическия детайл. В същото време обаче не можем да отречем, че това е статуя на точно определено човешко тяло, на конкретен индивид. Чувствеността на подпряната в бедрото ръка може да изглежда обидна за сексуалната праволинейност дори и в наши дни, но тя не е преувеличена. От анатомична и психологическа точка това е шедьовър — изкуство и наука в едно.

При все това обаче „Давид“ на Донатело си остава загадка, Давид е емблематична фигура на Флорентинската република — героят, сломил колоса на потисничеството, който е и символ на свободната от властта на аристократите република. Това обяснява защо статуята е поръчана първоначално, така както хомосексуалността на Донатело обяснява защо поръчката е изпълнена точно по този начин. Но дали от Донатело се е очаквало да създаде такава статуя наистина? Със сигурност има предварителни скици и модели, видени от Козимо, така че вероятно е знаел какво следва, но защо завършената работа се приема толкова добре, че е поставена на почетно място в двора на двореца Медичи? Не разполагаме с информация дали скулптурата предизвиква някакви полемки, когато е поставена там за първи път, напротив — родът Медичи, и особено Козимо, много я харесват, въпреки че не е точно най-подходящата статуя, олицетворяваща републиканска Флоренция, всъщност от тази гледна точка тя е *напълно* неподходяща.

Но ключът към тайната на статуята вероятно се крие в самата ѝ неуместност — нейната върховна красота извисява всяка конкретна сексуалност до едно почти хермафродитно ниво и всъщност може да таи езотерично послание. В класическата митология хермафродитът е завладяващ образ, съчетание на Хермес и Афродита, който обаче играе важна роля в алхимията и херметизма, които също преживяват възраждане през Ренесанса заедно с други езотерични „науки“ като астрологията, магията и геомантията. Всички те процъфтяват в Константинопол и достигат до Западна Европа заедно с потока от ръкописи и последователи, предшествващи упадъка на Византийската империя, а в резултат на това Ренесансът преживява възраждане на рационалното и ирационалното познание. (Показателен за тази двоякост е фактът, че преди да завърши превода си на Платон, Фичино се отклонява, за да преведе „Корпус Херметикум“ на гръцкия алхимик Хермес Трисмегист.) Има вероятност „Давид“ на Донатело да е сътворен с намерението да олицетворява обобщение на познанието или на абсолютната красота, чиито алюзии обаче ни убягват в наши дни. Съчетанието на мъжка и женска сексуалност не са чужди на Платоновия идеал за човешкото съвършенство.

10. „БАЩА НА ОТЕЧЕСТВОТО“

Знаем, че Козимо де Медичи е инстинктивно предпазлив човек, когато става дума за личния му, политическия и професионалния му живот. Тогава защо е толкова разточителен в своето покровителство? За това има няколко причини и всяка е неделима част от сложния му характер. Първо, изпитва вина, защото християнството все така изрично забранява лихварството, въпреки че Църквата си затваря очите: „Ако дадеш в заем пари... не искай лихва.“ (Изход 22:25) — има още много други отпратки, които ясно го формулират. Козимо не забравя и присъдата, изречена от Христос: „И още ви казвам: по-лесно е камила да мине през иглени уши, нежели богат да влезе в царството Божие.“ (Мат. 19:24) През целия си живот Козимо е благочестив християнин и настоява счетоводните книги на банка „Медичи“, подобно на другите банки от епохата, да започват с надписа „Col Nome di Dio e di Bona Ventura“, което съобразно контекста често се превежда като „В името на Бог и Печалбата“, защото последното е значението на „щастлива случайност“ за един банкер. Козимо навлиза в средата на своя живот и конфликтът между вярата и земните дела започва да трови съзнанието му. В началото на четиридесетте си години има лична аудиенция при папа Евгений IV по време на неговото пребиваване във Флоренция. Папата предлага за спасение на душата си Козимо да финансира реконструирането на манастира „Сан Марко“ и де Медичи веднага наема Микелоцо, за да се заеме със задачата, за която в крайна сметка похарчва повече от 30 000 флорина. Сумата е огромна, но изглежда Козимо е взел проекта много присърце и дори запазва килията си в „Сан Марко“, където от време на време се оттегля за размисъл. Тогава започват и теологичните му дебати с помощник абата Антонио Пиероци, който е дребен, емоционален мъж със строг и забележителен характер, чиито изключителни духовни качества са причина да го канонизират след смъртта му.

Нещо в характера на Пиероци допада много на Козимо и вероятно безгрешният помощник абат го убеждава да търси пълно

опрощение за своите греховете. А когато става дума за лихварство, това може да се постигне само като раздаде всичко, натрупано по този начин, което със сигурност обяснява пълното разточителство на покровителството на Козимо. Но ако внимателно прегледаме „тайната книга“ виждаме, че дори огромната сума от 660 000 флорина, която знаем, че раздава, не е всичко, което спечелва. Изчислено е, че след смъртта на баща си Джовани ди Бичи Козимо наследява приблизително 100 000 флорина и въпреки благотворителността му след смъртта му остават повече от 200 000 флорина.

Не можем да отречем, че мотивите на Козимо за благотворителността не са изцяло духовни. Тя със сигурност подпомага политическите му цели, създава му репутация във Флоренция, както и разнася името на банка „Медичи“ из цяла Европа. Козимо финансира престрояването на колежа за флорентински студенти в Париж и подновява италианската църква „Санто Спирито“ в Йерусалим. Но си остава политически реалист, както разбираме от думите, записани от съвременника му Веспасиано: „Познавам методите на Флоренция и след петдесет години рода Медичи ще е изгнаник, но моите сгради ще останат.“ Козимо желае да се обезсмърти чрез работите, осъществени благодарение на неговото покровителство. Това донякъде обяснява защо избира да финансира проекти, които са видими за обществото, а когато става дума за лично и не толкова видимо покровителство, като картини например, предпочита да остави нещата на синовете си Пиеро и Джовани.

Козимо може да не вярва в дълготрайността на властта на Медичите, след като си отиде от този свят, но прави всичко, което е по силите му, семейството да контролира Флоренция, докато е жив, и всички евентуални политически съперници бързо се отстраняват. Много богатства са натрупани по време на „царуването“ на Козимо, а парите във Флоренция означават власт — в това градът се показва поне отчасти достоен за републиканските идеали и със сигурност е повече от всеки друг главен град в Италия или изобщо в Европа. Традиционно властта във Флоренция е в ръцете на търговската класа, а земевладелската аристокрация нарочно е отстранена от демократичните процеси, вместо това може да се наслаждава на титлите си, макар че някои успяват да заобиколят забраната, като стават членове на търговски еснаф.

Щом Козимо забележи, че някое семейство натрупва достатъчно богатство, за да се превърне в евентуален център на опозицията, не се поколебава да отправи прикрито предупреждение. Въпреки тайния характер съветът е съвсем недвусмислен: главата на семейството трябва да разпредели капиталите си, като закупи земи в провинцията, и получава благородническа титла. Ако не го направи, очаква го разорителна данъчна оценка от инспекторите, които са предани на партията на Медичите.

Властта на Козимо се простира над всичко, както отбелязва един чуждестранен пратеник в града: „Козимо върши всичко... Без него нищо не може да бъде направено.“ Но властта му е неуловима, той не е управлението, а само властта зад него, а на подобна мощ е трудно да се противопоставиш или да я премахнеш. По думите на известния ренесансов историк от двадесети век Дж. Р. Хейл „предвид градския размер на по-голямата част от италианското държавническо изкуство, не без основание можем да сравним Козимо с «боса» в чикагската или даласката задкулисна политика, или с «падре» в зоната на влияние на мафията“. Сравнението е безпристрастно, тъй като известен брой кървави дела са извършени в името на Козимо из малките улички през нощта, разбира се не непременно по негова пряка заповед. Въпреки това обаче, когато се разчита на широка обществена подкрепа, трудно можем да класифицираме управлението му като тирания. Очевидно е, че хората на Флоренция имат нужда от своя кръстник, и естествено разбират, че дори и да не го искат, алтернативите са далеч по-лоши.

Това е в сила за вътрешната политика на Флоренция, но външната е съвсем различно нещо. Тук Козимо е до голяма степен видимата движеща сила и желае всички извън Флоренция да го знаят. Не съществуват никакви съмнения, че е много далновиден държавник, който постоянно работи за добруването на Флоренция и нейните граждани, управлявани и управляващи. Козимо има виждания, които далеч надхвърлят нивото на местната политика, и това до голяма степен се дължи на положението му като банкер. Ако банка „Медичи“ иска да процъфтява или дори да оцелее, трябва отблизо да следи политическата сцена, а за това международната му мрежа от клонове и представители му служи добре, като му предоставя непрекъснат поток от информация. До петдесетте години на петнадесети век банка „Медичи“ има клонове из почти цяла Западна Европа от Лондон до

Неапол, от Кьолн до Анкона. Единствените страни, оставащи в по-голямата си част извън обсега на Медичите, са Испания — която ревностно монополизира търговията с Новия свят — Австрия и Южна Германия — сфера на влияние на великото немско банкерско семейство Фугер от Аугсбург — и Балтика — монополизирана от Ханзенската лига.

Козимо може и да прегрешава като кръстник на Ренесанса, но несъмнено е сред светците, когато става дума за основните играчи на италианската сцена. Главният съперник на Флоренция е могъщият и несметно богат град Милано, чиято неустановена териториална граница често е само на около осемдесет километра на север. От 1412 година Милано се управлява от херцог Филипо Мария Висконти, изродена издънка на прославен род, който живее като отшелник в непристъпната си крепост в града и дори и сред собствения си народ придобива формата на зловеща легенда. Висконти е невероятно дебел и ужасно грозен, затова рядко се появява на публични места, отказва да присъства на обществени тържества, дори и когато става дума за посещение на император или представител на владетелски род, защото се засяга заради външния си вид. Наследява херцогството след убийството на брат си и непрекъснато се страхува от заговори срещу себе си, спи в силно въоръжени спални и сменя леглото си три пъти на нощ, за да се изплъзне на евентуалните убийци. Филипо е и суеверен до абсурдност, ужасът му от гръмотевици го принуждава да построи специална звукоизолирана стая с двойна врата в средата на замъка, така че да не чува тази страшна поличба.

Когато на двадесет години Филипо Мария Висконти внезапно наследява херцогството, намира хазната празна и за да поправи това, се жени за четиридесет и две годишната вдовица на един от своите кондотиери Беатриче, която му носи зестра от 40 000 флорина. Брачните взаимоотношения между водещия уединен живот Филипо и неочаквано образованата бивша съпруга на наемен генерал се оказват трудни още от самото начало, а след няколко години параноята надделява. Беатриче е арестувана и изправена пред съда за прелюбодеяние заедно с един паж в юношеска възраст, чието единствено престъпление е, че забавлява господарката си, като свири на лютня в присъствието на придворните ѝ дами. Всички, включително и придворните дами, са измъчвани, докато не признават,

че Беатриче му изневерява, после са екзекутирани, а всички доказателства, свързани със „съдебния процес“, са заличени от архивите. След това е уреден друг политически целесъобразен брак с младата Мария Савойска, като по този начин Милано се застрахова срещу нападение от север. Но когато двойката се оттегля към брачното ложе, Филипо чува воя на куче в нощта и вследствие на тази ужасяваща поличба отказва да остане под един и същи покрив със съпругата си — решение, което почти със сигурност ѝ спасява живота. Обаче няма пряк наследник на Висконти за херцогството, макар че Филипо има незаконна дъщеря Бианка.

С такава личност за съсед Козимо де Медичи е принуден да упражни значителните си дипломатически умения с пълна сила. Филипо Мария Висконти живее затворен в замък си, но мечтае да направи Милано върховна сила в Северна Италия и плановите му показват всички умения на убедения параноик. Почти е невъзможно да се предвиди следващият му ход, който може да е продиктуван от последната му консултация с личния астролог. Капризът е друг фактор, който кара враговете му непрекъснато да правят предположения, и се оказва особено ефективен в отношенията му с могъщите кондотиери, наети от Филипо да водят войните му. Когато забавя плащанията, те често продължават да се бият, вместо да се оттеглят и да оставят друг кондотиер да ги замени и да прибере парите им. Висконти знае как да използва дори и най-малките страхове и подозрения на другите.

Козимо успява да постигне известно равновесие в Северна Италия, като поддържа традиционния съюз на Флоренция с Венеция. Но дори и при тези условия Милано остава постоянна заплаха, а херцог Филипо Мария е насърчаван от изгнаника Риналдо дели Албизи, заклел се да отмъсти на Козимо. Миланските войски навлизат в територията на Флоренция през 1437 година и отново през 1438 година, като и двата пъти са успешно отблъснати, но не без усилия, които стават видни за международните сили. За да води война срещу наемните войски на Милано, Козимо наема своя нов приятел, великият генерал Франческо Сфорца, и му заповядва да прогони миланските сили от флорентинска територия, а после да превземе Лука — ход, за който знае, че ще срещне одобрение във Флоренция. Сфорца напредва, като принуждава миланските войски да се оттеглят към Лука, но не е склонен максимално да се възползва от предимството си, като атакува

града и миланските сили. Няма желание да обижда Филипо Мария, тъй като все още таи надежда да се ожени за незаконната дъщеря на херцога Бианка. Същевременно и Венеция отказва да подкрепи Флоренция при нападение срещу Лука, тъй като не е съгласна на увеличаване на флорентинската територия. През 1438 година самият Козимо пътува до Венеция, за да се опита да убеди съюзника си да се присъедини към него, но Серенисима не отстъпва от своя неутралитет. Козимо осъзнава, че на Венеция никога не може да разчита напълно.

През 1440 година миланските наемници, предвождани от Риналдо дели Албизи, отново навлизат на флорентинска територия, но пак са отблъснати, което принуждава Риналдо да се оттегли със съжаление и да се отправи на дълго пътешествие из Светите земи. Междувременно Сфорца е възнаграден за тайната си вяност към Милано — херцог Филипо Мария му позволява да се ожени за Бианка и дори дава смътни обещания да обяви Франческо за свой наследник.

След шест години, през 1447, Филипо Мария Милански умира. Не посочва наследник и от всички страни се появяват претенденти за Милано. Претенциите на Сфорца са пренебрегнати, когато кралят на Неапол Алфонсо и Орлеанският херцог във Франция по отделно изявяват своите претенции. Същевременно гражданите на Милано провъзгласяват града за република по флорентински модел. След три години на международни интриги и разправии Сфорца просто влиза в града с армията си и се обявява за херцог на Милано. Козимо е подкрепил правилния човек, някогашният враг на Флоренция вече е съюзник.

Действията на Сфорца имат опасни последствия. Венеция незабавно разваля отношенията си с Флоренция и се съюзява с Неаполитанското кралство, което все още предявява претенции към Миланското херцогство. Флорентинските граждани са прогонени от Венеция и Неапол, а банка „Медичи“ е принудена при значителни загуби да затвори клоновете си в двата града — всеки се отмята от задълженията си към врага. В отплата Сфорца кани Козимо да отвори клон на банка „Медичи“ в Милано, като предлага един дворец за седалище. Франческо толкова много разчита на банка „Медичи“, че дворецът практически се превръща във финансово министерство на херцогството. И този път късметът на Козимо не му изневерява.

В Италия се установява несигурен мир, изглежда, че Неапол и Венеция са склонни да чакат сгоден момент, а за облекчение на Козимо това означава, че търговията продължава. Съюзът с Милано е добър за флорентинските търговци и външната търговия, но по-голямата част от населението не го одобрява. Мнозина са се били във войните срещу Милано и трудно преглъщат съюза със стария враг. Същевременно от Неапол и Венеция се завръщат огорчени изгнаници, които разпространяват слуха, че Козимо поддържа Сфорца, само защото наемният генерал му дължи цяло състояние, което иска да си върне чрез миланската хазна.

Промените на италианската политическа сцена имат последствия извън страната. Венеция се чувства застрашена и се обръща към императора на Свещената римска империя Фридрих III да разруши съюза между Флоренция и Милано, който застрашава цяла Северна Италия. В отговор на тази заплаха Козимо решава, че единствената възможност е да се обърне за подкрепа към врага на император Фридрих III френския крал Шарл VII. Медичи знае, че трябва изключително внимателно да подходи към тази молба, тъй като Франция от много време има териториални претенции в Италия и на всяка цена трябва да бъде избегнато навлизането на голяма френска армия в страната. Първоначално Козимо мисли да пътува на север, за да се срещне лично с Шарл VII, но разбира, че положението в града е прекалено несигурно, за да напусне Флоренция и да поема на дългото пътешествие към Франция. Вместо това избира за свой пратеник приятеля си, хуманиста Аччайоли, представител на едно от старите флорентински семейства, останали верни на Медичите. Самият Аччайоли е прогонен от Риналдо дели Албизи по време на изгнанието на Козимо. Той е и изключително надарен оратор, прекарал безброй приятни часове с Козимо в четене на римския писател и ритор Цицерон. Вероятно като компенсация за неспособността си да говори на публични места Козимо храни голямо уважение към речите на Цицерон, които защитават републиканските добродетели на Древния Рим и изтъкват, че гражданският дълг е едно от необходимите изисквания за добър живот.

През 1451 година Аччайоли е изпратен към Франция, където ораторското му майсторство очарова Шарл VII, както си му е редът, и кралят обещава да признае съюза на Милано и Флоренция за

следващите две години. Флоренция е лишена от търговията с Венеция и се обръща към Франция. Уверението на Шарл VII означава, че разрастващата се търговия между двете държави може да продължи за известно време. Но Ачиайоли е принуден да направи малка отстъпка — Милано и Флоренция не трябва да се противопоставят, ако Франция предяви претенции към Неаполитанското кралство. Това означава, че френският претендент Ръоне д'Анжу може да потегли на юг към Неапол, като безпрепятствено прекоси флорентинска Тоскана.

Козимо остава предпазлив към намесата на Франция в Италия и неочаквано му се отдава възможност да противодейства на това. През 1452 година императорът на Свещената римска империя Фридрих III преминава през Флоренция на връщане от чисто формалната му коронация от папата. Козимо заповядва императорът и свитата му от 1 500 австрийски рицари да бъдат настанени и забавлявани за сметка на града, а банка „Медичи“ получава нареждане да покрие всички дългове на бързо изпразващата се градска хазна. Цената е огромна, но срещу нея купува трайното благоволение на императора. Гражданите на Флоренция обаче не са толкова впечатлени и броженията срещу Медичите се увеличават. Стойността за издръжката на Сфорца в Милано се оказва един от основните разходи на градската каса — голямата му армия от наемници не се бие, но въпреки това трябва да ѝ се плаща, а сега населението на Флоренция финансира пиянските пристъпи на хилядите недодялани австрийски рицари. Кое е следващото, което Медичите ще поискат?

Тогава ги сполетява нещастие: кралят на Неапол Алфонсо е вбесен, че Флоренция признава френските претенции към трона му, и изпраща армия под командването на незаконния си син Феранте, която да нахлуе във Флорентинската република. Новините, че Феранте и войската му прекосяват южната граница и напредват от юг край село Ренчине, бързо достигат до Флоренция. В града настъпва смут, вината за това нещастие се приписва на Медичите. Козимо е ужасен, но запазва самообладание. В един миг в кабинета му в двореца Медичи нахлува обзет от паника търговец, който крещи: „Ренчине падна!“ Козимо спокойно вдига поглед и озадачено пита: „Ренчине? Къде е Ренчине?“ Сякаш това няма никакво значение.

Козимо уверява хората край себе си, че няма повод за тревога, но не след дълго и той губи самообладание. Докато обзетите от страх

граждани на Флоренция се тълпят пред двореца Медичи и настояват да узнаят какво ще се случи с тях, Козимо се дотътря до спалнята си на горния етаж. На шестдесет и четири години всичко изведнъж му идва прекалено много. Някои хроникьори твърдят, че се преструва на болен, други — че наистина се разболява от тревога, най-вероятно преживява малък нервен срыв. Абсолютният властник не може да понесе мисълта, че губи контрол, че този път губи всичко и нищо не може да направи по въпроса.

В този миг до Флоренция достигат новините, че Ръоне д'Анжу и невероятната му френска армия е прекосила границата и се отправя на юг, за да нападне неаполитанците. Сякаш по чудо Флоренция е спасена. Козимо се оттегля в провинциалното си имение в Кафаджиоло в планините, за да се възстанови, и постепенно възвръща предишното си хладнокръвие. Но сега е изправен пред друга заплаха. През 1453 година двугодишната гаранция за подкрепа от Шарл VII изтича, което означава, че венецианците могат да нападнат всеки миг. Но още веднъж късметът не изневерява на Флоренция, тъй като в Европа достигат новините за унищожителен удар, нанесен на Венеция: Константинопол пада под ударите на османските турци. Това е катастрофа за венецианската търговия и далечните ѝ гръцки и адриатически притежания зависят изцяло от милостта на турците. Много скоро обаче разбират, че това не е само катастрофа за Венеция, защото цяла Италия е застрашена от османците. През 1454 година Венеция, Флоренция, Милано и Папството се обединяват в Свещена лига срещу турските неверници, към нея скоро се присъединява Неапол и в Италия настъпва мир.

Козимо де Медичи твърдо вярва, че „търговията сближава народите и обсипва със слава онези, които рискуват в нея.“ В това се състои съществената разлика между него и съперниците му на италианската и европейската сцена. За крале, херцози, принцове, императори и папи на дневен ред стоят вечните власт и териториални амбиции. С изключение на Венеция — показателно е, че и тя е република — търговията не е от първостепенно значение, подобно нещо е за търговците и банкерите. Козимо не е заинтересуван от безсмислени конфликти, в това той е много съвременен управник. Но се интересува от пари, на които гледа като на основа за могъщество, а този му интерес поне отчасти се споделя и от гражданите на

Флоренция. Преследването на личното му благоденствие и това на Флоренция се оказват също толкова рисковани, колкото стремежа на всеки крал към слава и завоевания. В международната политика Козимо е достатъчно прозорлив, за да подкрепи Сфорца — избор, който напомня за рискованата подкрепа, оказана от баща му на Балтазар Коса. Но Балтазар става папа и поверява на Медичите доходоносните папски сметки. Сфорца обаче става само херцог на Милано и крайъгълен камък в политиката на Козимо за постигане на мир, но и неспирно източва финансите на Медичите. Основният източник на приходи за банка „Медичи“ остават постъпленията от Римската курия и връзката с Рим е толкова жизненоважна, колкото и тази с Милано.

Но Козимо е принуден да поеме голям риск. Години преди да превземе Милано, Сфорца започва да си създава своя държава, като завладява земи в Романия, състоящи се от много полуавтономни малки градове държави, принадлежащи официално на Папството. Сфорца се превръща във враг на папа Евгений IV, който никак не е щастлив, когато научава за срещата на Козимо и последвалото приятелство с кондотиера. В резултат банка „Медичи“ губи правото да управлява папските приходи през последните години от понтификата на Евгений IV. Банката губи клона си при Римската курия, но запазва другия си римски клон, който продължава да осъществява доходоносните си дела, като съхранява голяма част от личните сметки на папата, както и на мнозина от неговите кардинали.

Козимо предвижда подобен развой на събитията и както винаги е предприел необходимите предпазни мерки. Знае, че възрастният Евгений IV няма да живее дълго и от доста време изгражда приятелски отношения с Томасо Парентучели, който е най-вероятният му наследник.

Парентучели е син на беден лекар от далечен край на северна Тоскана. Поради липса на средства като млад мъж е принуден да изостави следването си в Болонския университет. Около 1420 година пристига във Флоренция, където е нает от Риналдо дели Албизи и Пала Строци за възпитател на децата им. По това време става хуманист и е част от кръга на Козимо. Споделя любовта на Козимо към книгите и играе основна роля в изграждането на библиотеката му, която е отворена за всички и дори дава под наем редки ръкописи на бедни

учени като Парентучели. От своя страна Томасо прочита всяка книга и ръкопис, които попаднат в ръцете му, така че след няколко години за него казват, че „всичко, което не знае, е отвъд границите на човешкото познание.“ Скоро привлича вниманието на Евгений IV, който го назначава за епископ на Болоня, а Козимо заема големи суми на Парентучели, за да издирва и закупува за Църквата редки ръкописи. Двамата отново се срещат, когато Парентучели присъства на Вселенския събор във Флоренция през 1439 година. Дълбоките му познания впечатляват византийските делегати и той успява да играе главна роля в убеждаването на арменците, етиопците и якобитите да забравят за различията си с Константинопол и да прегърнат вселенските цели на събора.

Най-после през 1447 година Евгений IV умира. Парентучели го наследява като папа Николай V и мястото на Козимо като папски banker е затвърдено за пореден път. Но зад приятелството стои нещо повече от чистия финансов интерес. Николай V се съветва с Козимо за създаването на Ватиканската библиотека, която е направена по модел на библиотека „Медичи“. Също така желанието на папата за мир в Италия „без използването на други оръжия освен Христовите“ съвпада с по-светското желание на Козимо за мир и благоденствие. Николай V запознава Козимо със сиенския си приятел Енеас Пиколомини, който след единадесет години, през 1458 година, ще стане папа Пий II.

Ако Николай V е първият папа, който е и хуманист, то Пий II прави още една крачка и е първият хуманист, който е и папа. Пиколомини обаче е доста неправдоподобен избор за Христов викарий не само заради преобладаващата си вяра в хуманизма. Преминал е четиридесетте години, когато дава обет за безбрачие, а дотогава си създава заслужено име на завършен латинист, но и на също толкова завършен женкар. Еротичната му „История за двама любовници“ и бляскавите му латински стихове привличат вниманието на императора на Свещената римска империя Фридрих III, който го назначава за придворен поет. Оказва се, че Пиколомини дава обет за безбрачие от чиста амбиция, защото той с нищо не променя поведението му. Но сега впряга широките си хуманистични познания в създаването на няколко по-сериозни произведения, като забележително иновативната му географска история, озаглавена „За Азия“, която по-късно вдъхновява Христофор Колумб да търси западен път към Китай (Китай).

На петдесет и три годишна възраст Пиколомини в крайна сметка постига амбицията си и става папа Пий II. Но за изумление на Козимо дава управлението на папските финанси на банкер от родния си град Сиена, въпреки че запазва личната си сметка в римския клон на банка „Медичи“. Козимо незабавно подема публична кампания, за да убеди Пий II да промени решението си, и когато малко след избирането си новият папа преминава през Флоренция, в негова чест се прави пищно празненство. Рицарски турнир на светлината на факли на площада пред Сеньорията и грандиозно драматизиране на моменти от историята, като сред участниците е и деветгодишният внук на Козимо, бъдещият Лоренцо Великолепни. Зад затворените врати се дават разточителни пирове, на които на почетните гости се поднасят отбрани вина, а компания им правят най-красивите куртизанки на Флоренция.

Козимо обаче е стар, страда от пристъпи на подагра и артрит. Когато го представят на папата, не може да го поздрави, както подобава — не може нито да се изправи, нито да коленичи в краката му. Козимо се шегува с това и двамата се разсмиват, но опитът му да спечели желаните папски сметки, е неуспешен. Но и този път Козимо взема всички предпазни мерки и когато папа Пий II умира след пет години, той вече е спечелил благоволенieto на бъдещия папа Павел II, а папските сметки отново се връщат в банка „Медичи“.

Към края на живота си Козимо прекарва повече време сред чистия планински въздух на именията си в долината Муджело. Става рано, за да подрязва лозите, да надзирава брането или пресоването на реколтата от маслини, чак след това се занимава със съобщенията, донесени от града по куриер. Вечерите прекарва в обсъждане на Платон с Фичино, чиято колиба е наблизо. От време на време т.нар. Платонова академия прави своите сбирки — основана е от Козимо, за да се обсъждат философът и произведенията му. През зимата сбирките са редовни и се провеждат в двореца Медичи в присъствието на мнозина от приятелите хуманисти на Козимо, а през лятото са в градината под кулите на провинциалната му вила в Кафаджиоло. (Последните изследвания изобщо поставят под съмнение съществуването на Платонова академия, но е ясно, че кръгът от хуманисти във Флоренция се събира относително редовно в полуофициална обстановка, за да обсъжда древната философия, сигурно е и че тези срещи стават известни като Платонова академия.)

Козимо винаги е бил затворен в себе си човек, а неговата изисканост и присъствие на духа му спечелват име на загадъчна личност. Но когато остарява, постоянните болки от артрит, подагратата и проблемите с пикочния мехур го превръщат в печален и язвителен човек, макар че сарказмът му не губи хумористичните си нотки. Когато неговият свят и добър стар приятел Пиероци, сега архиепископ на Флоренция, се опитва да го убеди да забрани на всички свещеници да играят комар, Козимо отговаря: „Нека започнем от началото. Не трябва ли да им забраним да играят с фалшиви зарове.“

Според Фичино първоначално Козимо „скъпеше времето си толкова, колкото и Мидас своето злато.“ Сега с часове наред седи в стола си и когато неговата съпруга Контесина му натяква и го пита какво прави, той отговаря: „Като заминаваме в провинцията, ти със седмици се приготвяш за пренасянето. Дай ми малко време да се приготвя за заминаването ми в провинцията, от което няма да се върна.“ Въпреки това все още е дълбоко ангажиран с делата на Флоренция и отказва да предаде юздите на властта в ръцете на своите синове, които го разочароват. По-големият син Пиеро е болен от малък, наближава петдесетте и страда от наследствената болест — подагратата, а натежалите клепачи му придават вечно заспал вид. По-малкият му брат Джовани е любимец на Козимо, но пък се отдава на прекомерни удоволствия. Наследява ума на баща си, но е прекалено пълен и никога не е спортувал. Пиеро помага в управлението на банката и го прави достатъчно компетентно, а Джовани от време на време е изпращан на дипломатически мисии, на които неговото остроумие и чар постигат желаната цел. Но Джовани изпада в лоши настроения, защото и той страда от подагра. Миланският посланик разказва един паметен случай, когато се отбива в двореца Медичи и открива стария Козимо в господарското легло, а двамата му сина на средна възраст лежат от двете му страни — тримата са повалени от подагратата и тримата са в еднакво раздразнително настроение.

Козимо усеща, че не може да разчита на синовете си, дори и в случая, когато самият той губи самообладание по време на неаполитанското нашествие на Феранте. След няколко години, когато Феранте наследява трона на Неапол и отново заплашва с война, Козимо прибегва до коварство. Семената на Ренесанса вече достигат до Неапол и Феранте, който получава хуманистично образование, все

още има силен интерес към знанията от класическата епоха. Козимо научава, че кралят на Неапол силно желае да притежава безценно и изключително рядко произведение от римския историк Ливий, от което са оцелели едва няколко ръкописа. За да се преодолее кризата, надвиснала над Неапол и Флоренция, Козимо изпраща на Феранте безценния ръкопис на Ливий от колекцията си. Кралят на Неапол е извън себе си от радост и същевременно е поласкан, че е признат за голям учен. Козимо знае как се правят тези неща, но вече се тревожи за онова, което ще се случи след смъртта му и след като неговите синове поемат управлението. Мнозина имат сметки за разчистване с Медичите и той има лоши предчувствия: „Знам, че след моята смърт синовете ми ще се сблъскат с повече проблеми, отколкото синовете, на който и да е гражданин на Флоренция, починал много, много отдавна.“

И тогава, през 1463 година Джовани умира от сърдечен удар. Козимо е съкрушен, още повече, защото е убеден, че Пиеро няма да живее дълго. Чуват главата на рода да казва, докато слугите му го носят на лектиката^[1] из залите на двореца Медичи, че това е „прекалено голяма къща за толкова малко семейство.“ Когато го оставят сам, той лежи на леглото със затворени очи, а щом Контесина го упрекне, ѝ отвръща сардонистично: „Като си отида, ще бъде тъмно, та искам да свикна.“

Козимо знае, че краят му приближава и търси във философията смисъла на живота. Стига с Цицерон и дълга към обществото, сега се опитва да разбере Платон и *summum bonum* (върховната добродетел). В последните си дни вика Пиеро и Контесина на смъртния си одър и както разказва самият Пиеро, им обяснява, че не желае пищно и тържествено погребение. През 1464 година, на седемдесет и четири години Козимо де Медичи издъхва, докато слуша Фичино, който му чете Платон. Погребението му е просто, но цяла Флоренция тихо се стича на улиците около църквата на Медичите „Сан Лоренцо“, докато спускат ковчега на Козимо. Сеньорията заповядва върху надгробната му плоча да бъдат изсечени думите „Pater Patriae“ („Баща на отечеството“).

[1] Лектика — носилка, която в Древна Гърция, Рим и Азия са използвали за превоз на хора. — Б.р. ↑

11. ПИЕРО ПОДАГРИЧАВИЯ

Пиеро ди Козимо де Медичи, или Пиеро Подагричавия, както става известен, управлява Флоренция само пет години. На този период често се гледа като на кратка прелюдия между по-благоразумната епоха на Козимо и по-пищната на Лоренцо Великолепни. Но всъщност е много повече от това.

Със смъртта на Козимо през 1464 година Пиеро е „приемственик“, властта на баща му е факт, но не е призната публично. При Пиеро господството на Медичите за първи път е обществено признато явление, на него гледат като на владетел на Флоренция, дошъл на власт благодарение на правото си на наследство — събитие, което не е свързано с никакъв демократичен процес. А онова, което тактично е прието в началото на петгодишното властване на Пиеро, е утвърдено явление в края му, когато го наследява синът му Лоренцо. Промяната е неуловима, но същностна, из основи — Лоренцо Великолепни върви по улиците като всепризнат владетел, а Козимо никога не го е правил. Синът му Пиеро сдържано приема положението на водач, докато Лоренцо гледа на него като на свое право и му се наслаждава.

Въпреки осакатяващата си болест Пиеро е по-забележителен на външен вид от баща си — бюстовете и портретите изобразяват един мъж със сурова красота, което е рядкост в рода Медичи. Козимо вероятно никога не осъзнава, че той има скрити дарби. Баща му урежда женитбата на Пиеро с една изключителна жена — Лукреция Торнабуони, дъщеря на дългогодишния управител на банка „Медичи“ в Рим. Лукреция е енергична, смела и начетена жена, която е добра майка и изключително одухотворена представителка на нежния пол. Тя играе водеща роля в разпростирането на покровителството над хората на изкуството на Пиеро и е лична приятелка с няколко от тях. Пише доста добра поезия, която в наши дни е почти непозната, заради изключително религиозното ѝ съдържание. А формиращото влияние, което има над най-големия си син Лоренцо, е поразително.

Не може да се отрече, че подаграта на Пиеро се отразява на характера му. В определени моменти той демонстрира изискани маниери, липсващи на Козимо, но по време на все по-зачестяващите болезнени пристъпи Пиеро е хладен, резервиран или раздразнителен. Дори юношата Лоренцо забелязва как по невнимание баща му понякога отблъсква хората, а италианските взаимоотношения тогава, както и сега, се градят на топлината, чието отсъствие често разстройва хората.

А каква е тази „подагра“, която тегне над рода Медичи и почти осакатява Пиеро? Няма съмнение, че болестта е наследена от Козимо, а свадливият вид на Джовани ди Бичи предполага, че и дядото на Пиеро може да е страдал от същото. Няма съмнение и че болестта на Пиеро е подсилена от хранителните му навици, преобладаващи сред заможните италианци от епохата. Онзи, които са на върха на обществото, имат навика да изяждат огромно количество месо — за удоволствие, за да се нахранят здраво и като израз на общественото им положение, тъй като месото е скъпо. През онази епоха обикновено се сервира с гъсти и пикантни сосове, за да прикрият вкуса на месото, което бързо се разваля в жегата векове преди хладилниците. Флорентинците в частност питаят особена любов към ястия с бъбреци и черен дроб. По-голямата част от зеленчуците се считат за храна на селяните и рядко се поднасят. Истинската вреда обаче се нанася през зимата, защото това е сезонът на кореноплодните, считани за храна за добитъка. Няма проблем, ако „малките хора“ се хранят с такива неща, но изисканите дори и не помислят да посегнат към тях. В резултат на това сред висшите слоеве на обществото, особено през зимата, преобладава недостиг на витамини и минерали.

Не бива да се изненадваме, че подаграта на Пиеро се влошава при подобна диета, но е малко вероятно да е причинена от нея. От чисто медицинска гледна точка подаграта и артритът му са следствие от задържането на пикочна киселина, което води до заболяване на бъбреците, в резултат на което пък цветът на лицето му е тъмно жълт. Задържането на пикочна киселина води до натрупване на кристали, които предизвикват болки и отичане на ставите, така че няма нищо изненадващо във факта, че през по-голямата част от втория период от живота си Пиеро е носен на лектика. Свидетели разказват, че в определени случаи дотолкова е парализиран, че единственото, което

може да помръдне, е езика си, за да говори. Този инвалид обаче се оказва умел владетел, защото грешките, допуснати от него, не са причинени от замъгленото му от болка съзнание. Самообладанието и волята на Пиеро са почти равни на тези на баща му.

Няколко години преди смъртта на Козимо известен брой знатни граждани на Флоренция постепенно започват да показват недоволството си от неговото управление. Обикновените съперничества и омрази се трупат и увеличават броя на онези, които изпитват мълчаливо недоволство. Сред тях е и старият приятел на Козимо Аньоло Ачиайоли, който се обръща срещу него и смята, че Пиеро е напълно негоден да поеме управлението. Ачиайоли счита възрастния Козимо за страхливец, защото според него „избягва да взема всякакви решения, които биха изисквали от главата на рода да прояви енергичност.“ Както е в подобни случаи и в този има известна доза истина — няколко богати граждани на Флоренция силно надвишават кредита си в банка „Медичи“, но Козимо не ги притиска да покрият дълговете си. И така по време на смъртта му състоянието на банката не е особено добро.

Друг сред онези, които тихо се обръщат срещу Козимо, е довереният му съветник Диотисалви Нерони, представител на старо флорентинско семейство, натрупал значително богатство. Нерони желае да превърне състоянието си във власт и е разгневен от идването на власт на друг Медичи, което му попречва.

Пиеро поема управлението на банка „Медичи“ от Козимо и смята за благоразумно да помоли стария приятел на баща си Нерони да прегледа счетоводните книги на банката и да го въведе във финансовото ѝ състояние. Нерони решава да изплаши Пиеро като преувеличи рискованото положение, в което се намира банка „Медичи“. По това време много флорентински търговци силно надвишават кредита си, заради политическите събития по източното Средиземноморие — от 1463 година турците и венецианците водят война, нанасяща големи вреди на търговията с подправки и коприна от Изтока. Вследствие на преувеличенията на Нерони Пиеро решава незабавно да свие разходите на банката — големите задължения във всички клонове, където ги има, включително в Лондон, Брюж и у дома във Флоренция, да бъдат събрани.

Резултатът е печален и макар че сам по себе си не е пагубен, можем да гледаме на него като на първия значителен упадък в делата на банката, създадена от Козимо. Става ясно, че в лондонския клон има малка вероятност дълговете на крал Едуард IV да бъдат изплатени. Открития, подобни на това в Лондон, а после и в Брюж, дават да се разбере, че почти няма вероятност Медичите да продължат да трупат богатства в Северна Европа.

Положението във Флоренция е по-належащо и опасно, поне от политическа гледна точка, защото, когато Пиеро протестира няколко дълга в местния клон на банка „Медичи“, мнозина от надхвърлилите кредита си търговци са изправени пред банкрут. Търговската класа започва да се настройва срещу Медичите, а водачът на тази разрастваща се фракция е Лука Пити, глава на древния банкерски род, чиито търговски дела преживяват нов разцвет през последните четири десетилетия.

Пити става известен с показното пилеене на пари, което често прави с цел да се самоизтъкне. Голяма част от екстравагантните атракции по време на посрещането във Флоренция на папа Пий II са негово дело, а Козимо с неохота се съгласява да направи тези ненужни според него разходи. Пити иска да се покаже като една от главните движещи сили в града и да получи международно признание. В продължение на няколко години строи голям дворец на хълм на южния бряг на река Арно, който се извисява над онази част от Флоренция, известна като Олтрарно („отвън Арно“). Козимо е склонен да остави Пити да живее с мисълта, че е на път да се превърне в основния политически фактор в града. Отчасти заради последвалото нежелание на Козимо да се занимава с тревожни и дълготрайни проблеми, отчасти заради тайното нарастване на истинското могъщество на рода Пити, но Лука Пити безспорно се очертава като много явна и ярка сила, с която трябва да се съобразяват.

Общественото мнение във Флоренция започва да се раздвоява между Партията от хълма (фракцията Пити с център двореца на рода) и Партията от равнината (фракцията Медичи, съсредоточена около по-скромния дворец в равнината на север от центъра на града). Аччайоли и Нерони малко по-тайно заемат страната на Партията от хълма. Към тях се присъединява и идеалистът, син на знатно и старо флорентинско семейство, Николо Содерини, който е изключително надарен оратор.

Содерини става говорител на Партията от хълма и търси обществена подкрепа за каузата, като настоява за премахването на корумпираната избирателна система, с която Медичите запазват властта си. Пламенният Пити решава, че е дошло времето, и на четири очи призовава за незабавни действия срещу Медичите, като твърди че с обществената подкрепа и опората от страна на търговците управлението на Медичите лесно ще бъде свалено с въоръжен бунт. Пиеро може да бъде пленен и убит, всички други главни представители на рода изпратени в изгнание, а градът завинаги прочистен от семейството. Пити много добре съзнава, че партията на Медичите може да получи подкрепа от Сфорца в Милано, но вече е подсигурил за Партията от хълма в случай на въоръжен конфликт помощта на Венеция, Ферара и на новия папа Павел II, също венецианец.

Содерини обаче се противопоставя и успява да убеди другите заговорници да не използват въоръжена сила. Идеализмът му спечелва още една победа и много скоро призивът за „свобода и равенство“ на Содерини е подет от населението. В резултат от нарастващото обществено напрежение системата за избор на Сеньорията, чиито членове се предлагат от еснафите и която лесно се контролира от Медичите, е заменена от по-демократичния избор чрез жребий, който е използван в миналото, и Содерини става гонфалониер с всеобща подкрепа.

Търговците обаче бързо разбират накъде духа вятърът, населението настоява за радикални промени в начина на управление на града, а никой не може да каже как ще завърши всичко. По ирония на съдбата политическото разложение в управлението от страна на управляващите фракции води до стабилност и сега търговците виждат как властта се изплъзва от ръцете им. Народното управление води до безредици, търговията страда и градът може да бъде съсипан. На всяка крачка Содерини се сблъсква с опозиция, когато представя идеалистичните си предложения пред градските съвети, останали в стари и не толкова подкрепяни от народа ръце. По време на управлението си гонфалониерът и радващата се на народна популярност Сеньория не постигат нищо, общественото мнение се обръща срещу тях и когато мандатът им изтича, някой поставя бележка на портите на двореца на Сеньорията, на която пише: „Деветте магарета си тръгнаха.“

Содерини е възмутен, когато потокът от всенародни демократични реформи не помита Пиеро де Медичи, а и от друга страна, сега търговците подкрепят старата система и той сякаш е помогъщ от всякога. Содерини решава да заложи на Пити и съучастниците му в заговора Аччайоли и Нерони. Времето за идеализъм отминава и трябва да се предприемат по-крайни мерки. Заговорниците изпращат тайно послание до Ферара и Венеция, за да координират усилията си, но много скоро събитията приемат неочакван обрат.

През март 1466 година до Флоренция достига новината, че великият бивш кондотиер и приятел на Козимо де Медичи Франческо Сфорца е починал. Като херцог на Милано го наследява двадесет и две годишният му син Галеацо Мария Сфорца. Галеацо има доста чудат характер и вече се говори, че проявява признаци на опасно душевно разстройство. Плъзват отвратителни истории за изнасилени съпруги на благородници из тържествените зали на двореца му, говорят, че в тъмниците под палата лично херцогът ръководи изтезанията на враговете си и понякога със собствените си ръце изтръгва крайниците им.

Пиеро де Медичи осъзнава колко е опасно положението, в което се намира, и се решава на дипломатически риск. През април изпраща седемнадесетгодишния си син Лоренцо на посещение в Неапол с надеждата, че ще спечели Феранте за каузата на Медичите. След няколко седмици Лоренцо се завръща, пленил Феранте с юношеския си интелект и самоувереност и станал добър приятел с монарха.

Но тогава сред летните августовски жеги Пиеро е повален от силен пристъп на подагра. Практически е парализиран и е пренесен на лектика, за да се възстанови сред прохладата на вилата му в Кареджи на няколко километра северно от Флоренция. Заговорниците предприемат необходимите стъпки. Пиеро е изваден от строя и в Кареджи, когато до него достига новината, че херцогът на Ферара изпраща армия, която да прекоси планините и да нахлуе на флорентинска територия, за да плени Пиеро и сина му Лоренцо и да ги убие. Положението става още по-опасно, когато разбира, че венецианците също подготвят армия под предводителството на най-добрия си кондотиер Бартоломео Колеони, чиято фамилия означава

„лъвско сърце“. Колеони заема мястото на покойния Франческо Сфорца и се смята за най-способният пълководец в Италия.

Пиеро действа мигновено въпреки силните болки и заповядва веднага да бъде отнесен обратно във Флоренция. Лоренцо язди начело и когато приближават града, някакви селяни му казват, че въоръжени мъже им готвят засада пред градските порти. Лоренцо препуска обратно при баща си и го предупреждава за опасността. Дватамата решават да заобиколят и да влязат през друга от градските врати. След като пристигат в двореца Медичи, Пиеро се заема да събере поддръжниците на каузата на рода. Неочаквано до тях достигат новините, че Галеацо Сфорца е изпратил кавалерия от 1 500 души от Милано, които да влязат в бой със силите на херцога на Ферара.

Внезапното връщане на Пиеро в двореца Медичи заварва заговорниците неподготвени. Ачиайоли, Содерини и Нерони препускат, за да съберат хората си, и оставят Пити в незавършения му дворец. Часовете минават и страхът на Пити, че е изоставен, нараства все повече и повече, докато в крайна сметка не изгубва самообладание. Яхва коня и препуска с всички сили по Понте Векио над Арно, през града към двореца Медичи, където иска незабавна аудиенция с Пиеро. Разказите за срещата се различават: според един Пити пламенно моли Пиеро за пощада, като се заклева, че от този миг нататък „ще го подкрепя до смъртта си“. Не е ясно дали по това време Пиеро знае колко дълбоко е замесен в заговора за убийството му Пити, но във всеки случай великодушно му прощава. Друг от хронистите стига дотам да твърди, че Пиеро дори приема предложението на Пити да ожени сина си Лоренцо за една от дъщерите му, за да поправят разделението, обзело града.

Пиеро успява да събере въоръжената си стража и изпраща съобщение на Галеацо Сфорца да препусне възможно най-бързо с кавалерията си към Флоренция. Същевременно и Содерини изпраща куриер до армията на херцога на Ферара да тръгне към града, а после се отправя към двореца на Сеньорията, за да принуди членовете на съвета да арестуват Пиеро. Градът е обзет от смут и паника, които обаче не водят до всенародното въстание, на което се надява Пити. Никой не е изпратен да арестува Пиеро, а въоръжените групи на заговорниците губят кураж и се разпръскват из страничните улици. Армията на херцога на Ферара научава за това и разбира, че е

подведена за положението във Флоренция. Населението няма да се вдигне и да ги приветства като освободители, както им е обещал Содерини, така че ферарци решават да се върнат. Когато новините достигат Венеция, войската на Колеони дори не е напуснала Венеция.

Заговорът се проваля и Пиеро заповядва на политическата машина на Медичите да вземе необходимите мерки, за да възстанови спокойствието в града. Избрана е Сеньорията, поддържаща каузата на Медичите, гласът на голямата камбана се понася над Флоренция и всички имащи право да гласуват се отправят към площада. Тук вече са се събрали 3 000 войници — обединените сили на градската стража и въоръжените поддръжници на Медичите, начело с младия, облечен в доспехи Лоренцо, който препуска между тях. Събралите си граждани са силно изплашени от слуховете за гражданска война и нахлуването на чужди войски и приемат свикването на балия, която много бързо се съгласява да възстанови стария начин за назначаване на членовете на Сеньорията от еснафите вместо по-демократичния избор чрез жребий, който довежда до избора на Содерини за гонфалониер. Всякакви демократични реформи се отлагат за период от двадесет години, докато Флоренция не се стабилизира напълно. Всички много добре разбират случилото се — властта на Медичите е възстановена и получава народно одобрение вероятно за десетилетия напред. Флорентинци са принудени да го приемат, независимо от това дали искат, или не, а доколкото можем да преценим, съгласието им не е чак толкова неохотно, тъй като това е цената, нужна за стабилитета.

Главните заговорници Аччайоли, Нерони и Содерини са осъдени на смърт, но Пиеро се намесва и присъдите са заменени с изгнание. Намерението му е да заздравя връзките в разединения град, но изпращането на заговорниците в изгнание се оказва скъпо струваща грешка. Содерини и Нерони заминават направо за Венеция, чиито управници все повече се страхуват от съюза между Флоренция и Милано. Дожът на Венеция и съветът му са убедени, че се налага да действат срещу Флоренция и през май 1467 година Колеони е изпратен да нападне града. Всяващият страх Колеони е на шестдесет и седем години и това си проличава. Учил се е от самия Сфорца и сега командва огромна армия от 8 000 конници и 6 000 пехотинци.

Както винаги, когато научава новините, Пиеро действа незабавно и изпраща съобщение до Феранте в Неапол и Галеацо в Милано, като

ги призовава да изпратят колкото е възможно повече подкрепа. Същевременно назначава генерал Федерико да Монтефелтро за командващ войските на Флоренция — четиридесет и пет годишният Монтефелтро е владетел на малкия град-държава Урбино в южните подстъпи към Романия и се слави като достоен съперник на Колеони във военното поприще. Той също се е учил от Сфорца и дори се жени за дъщеря му Батиста.

Двете армии започват да маневрират по хълмовете и долините на Романия, като предпазливо изчакват другият да направи погрешен ход. Всъщност Монтефелтро избягва бойни действия и изчаква пристигането на подкрепленията от Милано и Неапол. Постига целта си и много скоро към него се присъединяват неаполитанските сили под предводителството на херцога на Калабрия и голямо подкрепление от Милано, водено от самия Галеацо.

Монтефелтро бързо преминава в настъпление и принуждава Колеони и войската му да заемат неизгодни позиции, но преди да нанесе удара, Галеацо неочаквано решава да остави врага да избяга. Когато Сеньорията във Флоренция изпраща съобщение, в което настоява да им бъде обяснено случилото се, Монтефелтро възразява, че по силата на каприза Галеацо решава, че един Сфорца не може да получава заповеди от бивш офицер, подчинен на баща му. Сеньорията дипломатично приканва Галеацо във Флоренция, за да разкаже лично за положението на бойното поле и да даде съвет как да действат флорентинските войски. Монтефелтро вече не е възпрепятстван от младия, но ненадежден херцог на Милано и успява да притисне венецианската армия, която се оттегля към Имола. Колеони най-после е принуден да се бие и приема сражението. Силите на Монтефелтро бързо вземат надмощие, но слънцето залязва и двете войски са принудени да се бият на светлината от огньовете. В настъпилото объркване Колеони заповядва на хората си да отстъпят. Монтефелтро обявява, че флорентинската войска е победила, но всъщност изходът от битката не е ясен, тъй като Колеони се връща във Венеция, а по-голямата част от армията му е незасегната. Венецианците обаче не желаят да водят дълга война и след година между двата града е подписан мирен договор, с който Пиеро успява да изгради отново стария съюз. Мирът е възстановен, както във Флоренция, така и във

външнополитическо отношение и той окончателно се превръща във владетел на града.

Пиеро е отговорен и за търговския удар, носещ непрекъсната печалба за банка „Медичи“, като по този начин прикрива постепенното западане на банковата ѝ дейност из цяла Европа. Няколко години по-рано баща му Козимо замесва банка „Медичи“ в търговията със стипца, която се намира под монопола на Папството. Стипцата представлява минерални соли от вулканични наноси, използвани за фиксиране на ярките багри на платовете, и е от жизненоважно значение за текстилната промишленост във Флоренция, както и за Холандия, Белгия и Лондон. Годици наред европейските доставки от висококачествена стипца идват от мините в Мала Азия, близо до Смирна, в наши дни Измир, които се намират под контрола на генуезците, докато през 1455 година не попадат в ръцете на османските турци. Търговията със стипца обаче продължава и според един хронист турският султан „печели годишно от християните повече от 300 000 в злато.“ Това значи, че европейците практически финансират войната, която турците водят на Балканите и по източното Средиземноморие. За щастие тази пагубна аномалия спира през 1462 година, когато откриват „седемте хълма със стипца“ при Толфа — част от Папската държава, намираща се само на няколко километра от западния бряг на Италия при Чивитавекия.

Папските власти веднага завладяват ценния източник на полезни изкопаеми и установяват монопол, като обявяват, че от този миг нататък всеки, внасящ стипца от турците, е отлъчен от църквата. Всъщност папата има толкова силно желание да запази този безценен източник на приходи, че отива и по-далеч — във всички индулгенции, продавани за опрощение на греховете, изрично е упоменато, че те са лишени от сила за всеки, който дори използва внесена турска стипца. Това обаче предизвиква доктринален проблем, тъй като монополната търговия, подобно на лихварството, е абсолютно забранена от Църквата. За щастие вещите теолози при папския двор бързо успяват да намерят дупка в закона. Мините за добив на стипца лишават неверниците турци от доход, т.е. на практика се използват в името на християнската кауза, което напълно оправдава очевидно незаконните средства, и конкретно в този случай монополната търговия не е грях.

Като папски финансист банка „Медичи“ се намира в изгодно положение, за да се включи в търговията със стипца, а и разполага със създадена мрежа от борси под формата на разпръснатите из цяла Европа клонове. Така до 1464 година банка „Медичи“ държи почти половината от стипцата, вадена при Толфа, което е значително начинание, тъй като ни е известно, че през 1471 година годишно се вадят около 70 000 кантара стипца („кантар“ е древна мярка за тежина, разпространена из цялото Средиземноморие, и е равна на около 54,4 кг.), количество, което приблизително се равнява на 3 444 тона.

Козимо е прекалено болен, за да ръководи това търговско начинание, чието начало е поставено в годината на неговата смърт. Вместо него тъстът на Пиеро Джовани Торнабуони се заема с управлението му. След кончината на Козимо Торнабуони започва да се оплаква на Пиеро, че пазарът на стипца не носи почти никаква печалба. Цялостният монопол се ръководи толкова неумело от папските служители, че пазарът често се пренасища, което води до срыв на цените, още преди по-скъпо закупената стипца да достигне предназначението си. Торнабуони съветва Пиеро да се откажат от търговията или да си извоюват изключителни права от папските власти, което налага монопол от страна на Медичите и фиксира продажната цена на подходящо ниво. Но в резултат на войната от 1465 година между Флоренция и Венеция папа Павел II изтегля папските авоари от банка „Медичи“ и ги прехвърля в банката на един от своите роднини.

Този ход поставя банка „Медичи“ в затруднение — оставането в търговията със стипца по времето на Павел II ще бъде трудно, да не говорим за опит за осигуряване на монопол. За пореден път Пиеро залага на своя син и през март 1466 година изпраща седемнадесетгодишния Лоренцо в Рим, като разчита не само на младежката му способност да очарова, но и което е по-изненадващо, на търговската му преценка. Лоренцо пристига в Рим, а Пиеро му пише от Флоренция, че трябва „да уреди този проблем и други неща, както намери за добре.“ Синът вече е получил инструкции от баща си за онова, което трябва да изрече — само банка „Медичи“ може да си позволи да оборудва галери, които да пренасят стипцата по дългото плаване до Лондон и Холандия. Опасностите в лицето на пирати и корабокрушения означават, че всеки по-дребен представител рано или

късно ще е разорен, а банка „Медичи“ може да си позволи да покрие подобни загуби. Съчетанието от светските умения на Лоренцо и убедителните аргументи на Пиеро успяват и на 1 април 1466 година банка „Медичи“ получава монопол върху стипцата. На следващия ден Торнабуони пише на Пиеро и с удоволствие го уведомява, че банката може вече да наложи двойно по-висока цена от предишната за стипцата на лондонските и брюжките пазари. Банка „Медичи“ си осигурява огромен доход за години напред.

Изчисленията за големината на този доход се различават. Известно е, че папските власти получават малко по-малко от два флорина за всеки кантар, преминаващ през дворцовите складове в Чивитавекия. Същевременно знаем, че в Брюж банка „Медичи“ обикновено изкарва между три и четири флорина за кантар. Дори ако приспаднем разходите за транспортиране, излиза, че банката вероятно получава минимум около 70 000 флорина на година, което е огромна сума, като имаме предвид, че цялата печалба на банка „Медичи“ за период от двадесет и три години до 1420 година е 152 000 флорина.

Пиеро Подагричавия запазва още една от великите традиции на Медичите — покровителството над хората на изкуството. Козимо желае да остави вечно наследство от Медичите под формата на сгради, а поръчката на картини оставя за синовете си Джовани и Пиеро. Решението му не само показва техния интерес към изобразителното изкуство, но и предполага един развит вкус и познаване. Докато баща му е жив и по време на болезнените пет години от своето управление, Пиеро често поръчва картини на няколко художници. Продължава да подкрепя любимеца на баща си Донатело, а когато той умира през 1466 година, отдава почит на художника, като изпълнява желанието му да бъде погребан в църквата „Сан Лоренцо“ до Козимо — жест, показващ силната съпричастност на Медичите към хората на изкуството, работили за тях. Медичите са сред първите, които разбират и открито признават, че хората на изкуството са не само обикновени занаятчии. Същевременно творците развиват увереност в себе си, вървяща ръка за ръка с появата на хуманизма. Те започват да вярват в себе си, в своята уникална визия за света. Всъщност от този период нататък можем да говорим за концепцията за човека на изкуството като „гений“ и всичко, свързано с нея. Виждаме творецът, който показва изключителната си дарба, изключителното си поведение, изключителната си

самоувереност и, парадоксално, в резултат на това изключителното си психологическо терзание.

Типичен представител на този нов обществен вид е художникът Фра Филипо Липи, който първо работи за Козимо, а после за Пиеро и става приятел на младия Лоренцо. Липи е син на касапин и е роден около 1406 година във Флоренция. От ранна възраст остава сирак и е отгледан от бедната си леля, но често бяга, за да води босоногия живот на уличните хлапаци, който формира жизненоважни черти от характера му. На петнадесетгодишна възраст отчаяната му леля го изпраща в манастира „Санта Мария дел Кармине“ в Олтрано, където той дава обет като кармелит, оттам и титлата му „фра“, съкратено от „отец“ или „брат“. Животът в манастира не оказва почти никакво влияние върху буйния Липи, но го запознава с друга оформяща характера му личност.

През 1426 година манастирът „Санта Мария дел Кармине“ наема двадесет и пет годишния художник Мазачо, за да нарисува поредица от фрески върху стените на капела Бранкачи. Мазачо е един от първите, открили нов начин на рисуване, при който фигурите във фреските му са като живи, притежават правдоподобност и драматична сила, неவிждани дотогава. Фра Липи е заинтригуван и прекарва часове в съзерцание на младия Мазачо по време на работа. Художникът открива, че младият монах има дарба да рисува, и започва да му показва тайните на своя рисунък — използването на светлина и перспектива, умението да се рисува човешка анатомия и претворяването на чувствата.

Две години по-късно, през 1428, Мазачо умира, но новата му изразителна техника достига пълен разцвет в изкуството на Липи, който напуска манастира и заминава за Падуа с намерението да стане художник. От ранния му период не оцелява нито една картина, но сигурно оригиналността му си е личала още от самото начало, защото влиянието на стила му върху другите падуански художници лесно се разпознава — светът на изобразителното изкуство е разтърсен от нов порив.

Вероятно заради спор за жена Липи напуска дискредитиран Падуа и тръгва по южния бряг към Анкона. Веднъж излиза да плава, но вятърът отвява лодката му навътре в морето, където е пленен от мавърски корсари, които го откарват до Северна Африка като роб.

Прекарва година и половина в пленничество, като на стената в килията си изографисва портрет на местния халиф — ислямът забранява изобразяването на фигури, но когато халифът вижда лика си, толкова го харесва, че дарява на Липи свободата му. Историята не се счита за много достоверна, тъй като единственият ѝ извор е ненадеждният Липи, но със сигурност знаем, че по това време се появява в Неапол, където съчетава живота на придворен художник със забавленията в бордеите. През този период или малко по-късно попада за кратко в затвора и е публично бичуван заради измама, след което със сигурност напуска Неапол и през 1437 година се завръща във Флоренция.

Тук успява да получи поръчка от монахините в „Сант Амброджо“, където рисува картина зад олтара, която е на изключително ниво и привлича вниманието на Козимо де Медичи. Дори в наши дни съвършенството в работата на Липи се вижда мигновено. Изобразените от него лица изпъкват на фона, сякаш са релефни. Казват, че Липи се научава да рисува така, докато наблюдава релефите на Донатело и техния ефект. Тази релефност на лицата и експресивната им индивидуалност превръщат картините му в нещо невиждано още от самата им поява. Съвсем ясно усещаме, че всяка мадона е жена, познавана от Липи, и дори кръглоликото дете в ръцете ѝ е лесно разпознаваема личност, а не синтезиран образ.

По-голямата част от поръчките към Липи са религиозни, което се дължи на начина, по който художниците биват наемани през този период. Вероятно при неговия характер е неизбежно картините му да не бъдат пропити с дълбока религиозност, но пък притежават предизвикателен реализъм. Неговите благовещения, мадони и картини зад олтара изобразяват изключително живи сцени, одухотвореността на участниците в тях не е тържествена или преувеличена — ние разчитаме позата им или тяхната изразителност по естествения израз на лицата им така, сякаш ги виждаме в реалния живот. Лекотата на линиите и цветовете напомнят за влиянието му, забелязано при художниците в Падуа — внезапно разпознаваме един призрачен предшественик на Ботичели в целия блясък на рисунъка и цветовете му.

Единствено ярката дарба на Липи е причина за безкрайното търпение на Козимо де Медичи във взаимоотношенията му с този непокорен художник, защото покровителите на Липи са

възнаграждавани с непрекъсната неблагодарност, която е един от малкото постоянни елементи в характера му. Медичите са принудени да упражняят целия си талант на благодетели, когато става дума за Липи. Козимо, а по-късно и Пиеро, се научават да задържат плащането на поръчките до тяхното завършване, въпреки че понякога и това не е достатъчен стимул. Като последно средство Липи получава ателие в двореца Медичи и тук го затварят, доставят му храна и материали за рисуване, но вратите остават заключени, докато поръчаната картина не бъде завършена. През тези периоди Липи е принуден дори да спи в ателието. Знаем това, защото веднъж успява да избяга, като нахвърля чаршафите, завързва ги и се спуска по тях на улицата. После изчезва за няколко дни, а Козимо изпраща слуги да го търсят из бордеите около Стария пазар и пивниците в бедняшките квартали по края на Санта Кроче, намиращ се покрай бластития северен бряг на Арно, на изток от центъра на града. Липи обаче изиграва роля за разбирането, което Козимо проявява към хората на изкуството, които наема, защото след тази случка Медичи „решава в бъдеще да се опита да го задържи, като се отнася внимателно и доброжелателно, и да му позволява да идва и да си отива, когато пожелае.“

Вероятно като част от тази просветителска стратегия през 1446 година Козимо насърчава Липи да изостави охолството на Флоренция и да замине да работи в провинцията в Прато, в подножието на планините, на около шестнадесет километра на северозапад от града. По препоръка на Козимо енорийският свещеник на църквата „Свети Стефан“, който е и негов незаконен син на име Карло, поръчва на Липи да направи фреските. Художникът го изобразява в една от тях.

Малко след това Липи получава поръчка да нарисува картина за монахините в „Санта Маргерита“ в Прато. Успява да убеди абатисата да му позволи да използва като модел за своята Мадона деветнадесетгодишната монахиня Лукреция Бути. След два месеца Лукреция забременява и двамата избягват. Скандалът е огромен, тъй като и двамата са дали обет за безбрачие, а църковните власти са принудени да отнесат въпроса до папата.

Този път Козимо трябва да упражни цялото си влияние, за да оправи положението. През 1458 година прочутият хуманист и автор на еротични истории Пиколомини става папа Пий II и по време на празненствата в чест на посещението му във Флоренция Козимо го

убеждава да разгледа случая на Липи и Бути. Папата издава специално решение и ги освобождава от дадените обети, което им позволява да се оженят и да създадат дом с невръстния си син, който след години става изтъкнатият ренесансов художник Филипино Липи. Но много скоро Липи-баща изоставя съпругата и сина си и започва да работи над поредица от все по-невероятни шедьоври и да извършва все по-непростими простъпки, като един от случаите завършва с обвинение в незаконно присвояване на пари от неговия помощник, заради което го „измъчват на дибата, докато не се изпусне.“ Липи умира на 8 октомври през 1469 година на шестдесет и три годишна възраст в Сполето, отровен, както казват, от побеснелите роднини на прелъстено от него младо момиче.

Изненадващо, но Липи е погребан в катедралата в Сполето, което става почти със сигурност по настояване на Медичите. Това е едно от последните дела на Пиеро Подагричавия, който умира след два месеца от болестта, дала прякора му. До края на своя живот следва съвета на баща си да бъде дискретен, но мъдър и решителен владетел. През последните месеци от живота си е прикован към леглото в двореца Медичи, където научава, че определени млади и буйни хора от партията се възползват от силното влияние на рода — по думите на Макиавели „сякаш Бог и съдбата бяха превърнали града в тяхна плячка.“ На представителите на други семейства се устройват засади през нощта, а понякога дори ги ограбват през деня, когато прекосяват претъпканите улици около църквата „Сан Лоренцо“, която традиционно се смята за територия на Медичите. Въпреки тежкото си състояние Пиеро извиква подстрекателите край леглото си и ги предупреждава, че ако определени родове не се чувстват сигурни по улиците на Флоренция, той ще бъде принуден да върне от изгнание главите на тези родове, за да предпазят своята плът и кръв. Блъфът му успява и улиците на града отново стават сигурни за всички. Наследството на Пиеро е възстановяването на мира както във Флоренция, така и между съседните държави.

ЧАСТ III
ПРИНЦЪТ И ПРОРОКЪТ НА СТРАШНИЯ
СЪД

12. РЕНЕСАНСОВИЯТ ПРИНЦ

През декември 1469 година, два дни след смъртта на Пиеро де Медичи, в двореца на рода пристига делегация от изтъкнати флорентински граждани, за да се срещне със сина му Лоренцо. Предвожда ги Томасо Содерини, който остава верен на Медичите по време на бунта въпреки изпращането в изгнание на неговия брат Николо. Делегацията изказва съболезнованията си за кончината на бащата на Лоренцо, а после, както записва Лоренцо в своите „Анали“, представляващи кратка история на рода Медичи: „Въпреки че бях прекалено млад, едва на двадесет години, те ме насърчиха да се погрижа за града и държавата, така както баща ми и дядо ми преди това.“ По този начин открито се признава наследственото възшествие на Медичите. Лоренцо продължава: „Естествено, предложението противоречеше на младежките ми инстинкти. Усещах, че бремето и опасностите ще ми дойдат в повече, и с неохота се съгласих.“ В случая с Лоренцо става дума за нещо доста рядко — фалшива скромност — тъй като от малък е отгледан, за да ръководи — нещо, което напълно съзнава. Стеснителността му обаче не е съвсем лицемерна, защото знае, че хората на Флоренция искат да са граждани на република. Това е част от гордото и патриотично наследство, отличаващо ги от другите държави в Италия.

В основата си неразрешеният проблем между същинската и конституционната власт е приемлив, стига всички да са съгласни да се преструват. В своите „Анали“ Лоренцо обяснява истинската причина, поради която е склонен да се „грижи за града“: „Направих го, за да предпазя приятелите и собствеността ни, тъй като на онзи, който е богат, но не властва, не му върви.“ Положението е неизбежно — Медичите са признати за водачи, но нямат титла, трябва обаче да приемат ролята, за да оцелеят. Историкът Фраческо Гучардини е дете по време на Лоренцо, но много умело формулира противоречията в управлението му с думите „великодушен деспот в конституционна република.“

Лоренцо де Медичи е роден през 1449 година и началото на живота му съвпада с великите години на консолидирането на могъществото на Медичите — като дете е любимец на дядо си Козимо. Веднъж, когато възрастният Козимо има важна среща с пратеници от Лука, внукът му влиза в залата с пръчка в ръка. Лоренцо го моли Козимо да издялка от нея свирка и дядото веднага се захваща за работа. Детето доволно излиза, понесло свирката, а пратениците на Лука упрекват Козимо, че е прекъснал важна среща. Той остава непоколебим и им отговаря: „А вие не сте ли баща и дядовци? Имате късмет, че момчето не ме помоли да изсвирия нещо. Защото, ако го беше направило, щях да изпълня желанието му.“

Няма съмнение, че голямо влияние върху Лоренцо има майка му Лукреция, по баща Торнабуони. Чрез характера и възпитанието ѝ силната ѝ и дълбоко артистична личност внася в гените на Медичите една съзидателна частица, която до този момент не е изразена. Свързан с това е и друг оформящ аспект в отглеждането на Лоренцо. До този момент могъщите семейства във Флоренция съществуват главно като кланове, което се вижда не само в начина им на живот, но и в избора им на място за живеене. Разширените, почти племенни родове обитават заедно семейния дворец, а водачът ръководи общото съществуване. Верността и до голяма степен индивидуалността определят клановата идентичност. Същото важи и за семейните кланове, които не живеят в дворци, но се обединяват в съседни къщи.

Нещо ново обаче се заражда в новите дворци, които изтъкнатите родове на Флоренция строят. Тези дворци са все така обширни — издигнатият за рода Паци дворец е по-голям от палатите на мнозина европейски владетели. Но с появата на новата хуманистична индивидуалност семейните кланове започват да се делят на отделни семейни ядра — развитие, отразено в интериора на новите дворци и в начина, по който се населяват. Дворецът Медичи е издигнат за едно семейство и неговите слуги, а не за цял клан, дворецът Барди, който е предишното им седалище, се простира на цяла улица от имоти на рода, а вратите му са отворени за всички членове на клана. За разлика от него, в двореца Медичи семейството може да се оттегли от обществения живот и да се наслаждава на личния си, който е само негов — ето как започва да се развива разделянето на обществения от личния живот.

Охлабването на връзките в клана засилва връзките в семейството: родителите са по-близки с децата и внуците си. Припомнете си думите на Козимо към делегатите от Лука: „А вие не сте ли бащи и дядовци?“ Той смята играта с Лоренцо за почти толкова важна, колкото и срещата с чуждестранно пратеничество, като същевременно прави силно впечатление, че хората от Лука не го разбират, защото идеите на Ренесанса все още не са проникнали толкова силно в града им.

От важно значение е преместването на Медичите в двореца на виа Ларга точно пет години преди раждането на Лоренцо. В неговия случай то създава необикновено силна връзка с майка му, а както ще видим по-късно, ще бъде много близък и с красивия си по-малък брат Джулиано. За разлика от взаимоотношенията в предишните поколения изглежда, че връзката между Пиеро и по-големия му син също е по-силна. Влиянието на Джовани ди Бичи върху Козимо е почти пълно, защото чисто практическите решения на сина му са идентични с онези, които би взел бащата. Едва след смъртта на Джовани Козимо успява да излезе от психологическата сянка на баща си и разцъфтява като отделна личност. От друга страна, във взаимоотношенията на Козимо със синовете му силното патриархално влияние е смекчено от близостта — когато имат пристъп на подагра и тримата лягат заедно. Синовете започват да носят отговорност и получават правото да се занимават с важните и скъпи дела, свързани с покровителството на художниците. Доверието е оправдано по време на дискретното, но умело управление на Пиеро — не едно от решенията му ги избавят от поражение, въпреки това обаче поверява на сина си Лоренцо мисии, които са почти толкова съдбоносни. Връзката на Пиеро с Лоренцо е особено силна и почиваща на взаимно разбирателство, подобна няма до този момент в рода Медичи.

Когато дядото Козимо умира и Пиеро Подагричавия поема юздите на властта, Лоренцо е на петнадесет години. Пиеро знае, че не му остава да живее много, затова Лоренцо не само бива подготвен да управлява, но и в много отношения се превръща в общественото лице на властта на баща си. Това не е преувеличение, тъй като за петнадесетте си години Лоренцо вече е изпращан на мисии, в които замества Пиеро като представител на Флорентинската република. Първата му мисия е до Милано за сватбата на сина на Феранте, краля на Неапол, с дъщерята на херцога на Милано Галеацо. „Не забравяй, че

трябва да си вежлив и винаги нащрек“, пише Пиеро на своя син юноша. „Дръж се като мъж, не като момче. Проявявай разум, изобретателност и мъжка решителност, защото може да бъдеш въввлечен в по-важни дела.“ Доверието на Пиеро към Лоренцо е оправдано и много скоро на сина са поверени мисии в Болоня, Ферара и Венеция. Само на седемнадесет е, но вече притежава известен дипломатически опит, когато през 1466 година го изпращат в Рим при папа Павел II на деликатната мисия по осигуряването на монопол за банка „Медичи“ в търговията със стипца.

По това време обаче Пиеро прави една голяма и вероятно неизбежна грешка, свързана със сина си. От Лоренцо се очаква, докато е в Рим, бързо да научи от вуйчо си, уменията управител на римския клон Джовани Торнабуони, как да управлява банката. Обстоятелствата налагат обаче този образователен курс да продължи едва няколко седмици — Лоренцо няма нито време, нито склонност да изучава банково дело. Личността му, артистичният му разум и яркият му характер изобщо не подходат на рутинните и често предпазливи занимания, свързани с управлението на семейните финанси. Това по-късно се оказва сериозен пропуск, но сега-засега е само недостатък, който лесно може да се преодолее с умелите съвети на доверените управители, които се грижат за ежедневните дела на всеки от клоновете на банка „Медичи“.

Дори и в тази ранна възраст всички доказателства сочат, че Лоренцо е не само талантлив. В духа на семейната традиция получава най-доброто хуманитарно образование за епохата — в Европа няма друг принц, който да е по-образован. Първо е обучаван от умения латинист Джентиле Беки, по-късно епископ на Арецо, който му вдъхва любов към поезията на Овидий, както и към реториката и гражданските добродетели на Цицерон. После научава гръцки от протежето на Козимо Марсилио Фичино, чийто заразителен ентусиазъм изгражда у Лоренцо дълбока обич към идеалистичната философия на Платон. Фичино с наслада преподава на Лоренцо, като отбелязва „природно веселия му характер“. Като юноша Лоренцо получава позволение да посещава сбирките на т.нар. Платонова академия, вдъхновена от Козимо. В нея Лоренцо става свидетел и скоро започва да участва в интелектуалните спорове на най-изтънчени теми. Чува как Брачиолини и други представители на кръга от хуманисти на Козимо обсъждат неочакваните открития в гръцката философия, латинската реторика и

най-новите идеи в изкуството и науката. Слуша и хора като изтъкнатия византийски учен Йоанис Аргиропулос, с когото Козимо се среща за първи път по време на Вселенския събор във Флоренция и който по-късно се установява в Италия и играе водеща роля за възраждането на древногръцкото познание. Всичко изглежда толкова ново, тъй като голяма част от това знание лежи в забрава повече от хилядолетие. Лоренцо до голяма степен е продукт на флорентинската интелектуална традиция, върху която по-късно самият той на свой ред оказва толкова голямо влияние.

Образованието му обаче не се ограничава само с развиване на ума. Наслаждава се на лова с коне или соколи, или пък на веселата, буйна и „без правила“ игра с топка, която групичката от момчета играят и която е предшественик на съвременния футбол. Лоренцо е силен, начетен, енергичен — роден водач. Когато язди, с наслада подхваща многозначителни и неприлични песни, които често остроумно разкрасява, вдъхновен от мига. Всичко това е повече от разбираема хипербола, която толкова често се полага на младостта на някоя велика личност — Лоренцо създава първите си стихотворения на същата възраст, на която неговият баща му поверява важни дипломатически мисии. Пише на тоскански диалект, а не на по-официалния и предпочитан от мнозина латински. На седемнадесет притежава такива лингвистични умения, че уверено твърди: „Тосканският може точно да възпроизведе също толкова много теми и чувства, колкото и латинският.“ Това е диалектът на Флоренция, използван за първи път от великия поет Данте, който с годините се превръща в италианския език, а няколко от стихотворенията на Лоренцо де Медичи, написани в зряла възраст, са достатъчно значими, за да влязат в канона на ранната италианска поезия.

Няма съмнение, че още от самото начало Лоренцо де Медичи впечатлява, куриозно е обаче, че това не се дължи на външността му, позната ни от многото му изображения, в която определено няма нищо впечатлително. Тук той е истински Медичи. Не можем да отречем, че жълтеникавите му черти са грозни, обградени от правата му, разделена по средата коса, стигаща до раменете, а под надвисналите вежди се таят очите с отпуснати клепачи като на баща му. Има прекалено ясно изразена брадичка и издадена долна устна, а носът му е толкова широк и сплеснат, че буквално няма никакво усещане за мирис, което обаче

може да е причина за изострянето на другите му сетива, когато става дума за естетически преценки и поезия. Движенията му са тромави, има висока и яка, но лишена от грация фигура — единствено ръцете му са дълги и изящни. Според Гучардини „гласът и произношението му са груби и неприятни, защото говори носово. Но си остава фактът, че жените го намират за привлекателен.“ Самият човек е антитеза на външния си вид.

Тези противоречащи си елементи намират отражение във всички описания на неговия характер. Според Макиавели: „да го видиш, когато е мрачен и когато е весел, означава да видиш две различни личности, свързани с невидима спойка.“ Загадката на характера на Лоренцо прави впечатление на мнозина прозорливи наблюдатели. Приятелят му, поетът Анджелио Полициано, описва един ден, прекаран в негово присъствие: „Вчера всички излязохме да яздим извън Флоренция и пеехме щастливо. От време на време спирахме, за да водим сериозни разговори на благочестиви теми, за да си припомним, че са Велики пости.“ Спират, за да пийнат, а Полициано отбелязва „колоритността“, с която Лоренцо оживява компанията. Същата вечер седят и четат философията на свети Августин, „а после четенето преминава в музициране“ и танци. Първото, което вижда на другата сутрин е Лоренцо, който отива на литургия. Така преминават двадесет и четири часа в присъствието на Лоренцо.

Всичко изглежда прекалено, но френетичната скорост и безумните смени на настроението продължават. Знатната младеж на Флоренция от този период води златен живот — един приятел описва следната случка на Лоренцо, който по това време отсъства: „Целият град е покрит със сняг — за някои е досада, защото са принудени да си стоят вкъщи, но за нас е извор на радост.“ В два сутринта, понесла факли и надула тропети и флейти, групата се отправя към момичето, за което е сгоден един от тях, за да ѝ направят серенада. Започват да хвърлят снежни топки към балкона ѝ. „Какво тържество бе, когато един от нас успя да посипе лицето ѝ със сняг, което бе тъй бяло като самия сняг!... Мариета е толкова умела, колкото и красива, та започна да ни замерва със сняг, докато тропетите тръбяха, а останалите надаваха радостни възгласи при тази гледка.“

Сцената и днес е толкова жива, колкото е била и тогава. Когато говори за случката, биографът на Медичите Дж. Е. Йънг отбелязва

колко на място е следното стихче от Лоренцо:

*Quant'è bella giovinezza
Che si jugge tuttavia.
Chi vuol esser lieto, sia
Di doman non c'è? certezza.*

*Младостта е тъй красива,
но и тъй летлива.
В тегоби време не губи,
защото утре що ли ще те сполети.*

Това е поезия на размишлението, защото разсъждава над такива сцени и същевременно отразява характера на Лоренцо. Ако съществува „невидима спойка“ между двете личности на Лоренцо, тя се крие в този двустранен елемент — участието и размишлението.

Подобно на дядо си и Лоренцо изпитва дълбока любов към философията на Платон, според която светът е само една мечта, макар и изградена от съвършени абстрактни идеи. Самата ѝ красота допада на Лоренцо и го вдъхновява да бъде съзидателен, но Фичино схватливо отбелязва, че де Медичи не вярва в Платон, а го използва, въпреки че съществува вероятност Лоренцо да използва Платон за нещо повече от съзидателни цели. Зад цялата онази показност, зад приливите на невероятна, но ефимерна енергия, се крие определена дистанцираност и намек за философско съзерцание, които вероятно са част от дълбоките пластове на Лоренцовия характер, безразсъдната увереност и редките случаи на самоотвержена храброст.

Щом става дума за Лоренцо, Пиеро е твърдо решен да не оставя нищо на случайността и през последните две години от живота си се заема да уреди брака на своя по-голям син. Знатните семейства на Флоренция неизменно затвърждават съюзите помежду си с бракове, а Пиеро дори обещава на Лука Пити да ожени Лоренцо за една от дъщерите му като жест за обединяването на града. Проектът обаче тихо потъва в забвение по две причини: първо, Пиеро научава, че Пити е настоявал за убийството му, и второ, след провала на заговора и низкото

малодушие на Пити сега гражданите на Флоренция гледат на тази някога всесилна фигура с присмех и презрение.

Пиеро е реалист и не изпълнява обещанието си, освен това престъпва старата флорентинска традиция да сроди сина си с някое място и знатно семейство. Предизвиква силни противоречия, когато решава да потърси съпруга на Лоренцо извън града. Пиеро е твърде болен, за да пътува, така че разузнаването е поверено на съпругата му Лукреция. Под предлог, че посещава брат си Джовани Торнабуони, Лукреция е изпратена в Рим, откъдето изпраща доклад за шестнадесетгодишната Клариче Орсини, момичето, на което Пиеро се спира за Лоренцо. „Тя е сравнително висока и с бледа кожа. Има изискани маниери, лишени от изтънчеността на флорентинките, но изглежда, че бързо се учи... Лицето ѝ е по-скоро кръгло, но достатъчно приятно... Не мога да преценя гръдта ѝ, защото римлянките прикриват своя бюст, но сякаш е добре оформена... Изглежда над средното ниво, но не може да бъде сравнявана с нашите дъщери.“ Подобни са докладите за чистокръвността на стоката, предшествващи уговорените бракове, но Лукреция добавя: „Ако одобри, Лоренцо ще те извести.“

Изглежда обаче, че Лоренцо няма кой знае какъв избор, Пиеро има план и с избора на римлянка за съпруга на своя син и наследник сякаш е твърдо решен да си навлече непопулярност сред флорентинците. Рим се счита за много провинциален, а жителите на Флоренция гледат на себе си като на нови римляни, като наследници на Древния Рим, така че сродяването с римско семейство наемква, че нито един флорентински род не е достатъчно знатен. Не може да се отрече обаче, че семейство Орсини са стар и изтъкнат римски род — седалището на рода е най-великолепният замък в централна Италия, разположен на брега на езерото Брачиано, на около тридесет и два километра северозападно от Рим. Родът притежава и големи имения в покрайнините на Неапол. Но най-важното от всичко е, че поддържат собствена порядъчно голяма частна армия. Пиеро си извлича поука от скорошния бунт, предвождан от Лука Пити, и е твърдо решен отсега нататък, ако войските на Медичите имат нужда от подкрепа, да не разчитат на помощта на други. Вече са сила, с която всеки трябва да се съобразява.

Това не е всичко, защото почти със сигурност Пиеро изпълнява таен план на Медичите, наследен от Козимо. Чрез брака с Орсини

Медичите за първи път се сродяват с хора над тяхното обществено положение и с едно от най-знатните италиански аристократични семейства. Медичите може да са папски банкери, но Орсини имат власт в самата Църква — представители на рода често стават кардинали, а един от тях е бил дори папа. Пиеро несъмнено гледа в бъдещето, когато жени Лоренцо за Клариче Орсини.

Както може да се очаква, Флоренция не гледа с добро око на римската невеста, избрана за Лоренцо, и Пиеро решава да даде празненство за гражданите на града в чест на сватбата на своя син, за да преодолее негативизма.

Бюст на Лукреция Донати, дело на Верокио

Поне така изглежда, но тогава Пиеро е толкова болен, че вместо него самият Лоренцо се заема с организацията. Едва сега той се разкрива в истинската си светлина, защото резултатът е наистина зрелищен турнир, който се провежда на традиционната арена на площад Санта Кроче през март 1469 година.

Нека си представим огромния настлан с плочи площад, покрит с пясък, за да не се хлъзгат конските копита. От едната страна на площада е издигната трибуна, драпирана с ярки сенници, под които са насядали знатните флорентински семейства. Колоритната тълпа е скупчена под сградите на другите три страни на площада, хората надничат през прозорците и от балконите, украсени с щандарти, трети са накацали по покривите под ясното синьо небе. Облечените в ливреи херолди надуват тръбите, когато осемнадесетте рицари излизат на коне на арената, водени от пажове в туники с техните цветове. Един по един рицарите минават край трибуната и свалят копието си пред трона на „Кралицата на турнира“, която е Лукреция Донати, младата съпруга на един знатен гражданин, призната от всички за най-красивата жена в града. Лъскавите доспехи и увенчаните с пера шлемове проблясват на слънчевите лъчи, когато рицарите яздят към отредените им места, а тълпата ги посреща с радостни възгласи, когато вдигат украсените с гербовете си щитове. Но никой не изглежда по-великолепен от Лоренцо, възседнал белия си кавалерийски кон, покрит с червено и бяло кадифе, бялата му копринена пелерина, поръбена с алено, пада на дипли от рамената му, а върху щита му с герба на Медичите проблясва диамант. После започват двубоите, всеки рицар поема в галоп срещу своя противник, докато някой не падне от седлото. Ревът на тълпата се надига, когато копитата на конете затрополяват по покритите с пясък плочи и двамата рицари запрепускат един срещу друг...

*Гневът Ахил в еката на сблъскващи се копия
и пламъци на Етна грейват в бляскави доспехи.*

Подробностите от турнира са записани от приятеля на Лоренцо, поета Луиджи Пулки, в поемата „Двубоят на Лоренцо де Медичи“, която се превръща в една от най-известните балади на епохата. Въпреки храбростта и въодушевлението турнирът си остава представление —

никой не трябва да бъде наранен, още по-малко Лоренцо. Нещастни случаи обаче има, защото по време на предишен турнир великият кондотиер Монтефелтро, владетел на Урбино, случайно губи едното си око. По време на тези двубои обаче няма ранени, но и няма съмнение кой ще спечели, или както самият Лоренцо изящно признава: „Дадох ми първа награда, макар че не бях много умел в боравенето с оръжията и не знаех как най-добре да нанасям удари на противниците си.“ Празненството има небивал успех и гражданите на Флоренция се разотиват щастливи — урок, който Лоренцо взема присърце. Едва ли има значение, когато впоследствие установяват, че цялото събитие струва над 8 000 флорина, с 2 000 флорина повече от обещаната зестра на Клариче!

След четири месеца за сватбата във Флоренция пристига Клариче Орсини, по пътя към църквата минава белият кавалерийски кон на Лоренцо, същият, който той язди по време на турнира и който му е подарък от краля на Неапол. След церемонията има тридневен пир в двореца Медичи — в двора и градините, под разноцветните шатри сервират глигани и прасенца сукалчета, от балконите свирят менестрели^[1], а гостите танцуват на издигната естрада под преплетените гербове на Медичи и Орсини. До края на празненствата са изпити повече от 300 бъчви от най-хубавото тосканско вино.

И този път всички се прибират по домовете си щастливи, като единственото изключение са младоженецът и булката, защото много скоро става ясно, че изобщо не си подхождат. Лоренцо е труден за живеене човек, за някои жени харизматичната му грозота има почти животинска привлекателност, макар че в интерес на истината той не се възползва от нея толкова, колкото би могъл. Изглежда прекарва повече време в писане на любовни сонети от чисто платонично естество в установената италианска традиция — от всеки поет се очаква да има своя „любима“ — Данте има своята Беатриче, а Петрарка своята Лаура. Подобни връзки често дори не са лични и остават изключително в сферата на поезията, именно по този начин Лоренцо пише любовни стихове на Лукреция Донати, „Кралицата на турнира“, и продължавана да пише сонети, посветени на нейните наследнички като красавици на Флоренция.

Клариче пък се оказва безинтересна млада жена с муден ум, но убедена в собственото си превъзходство. Изтънченият панаир на

суетата на флорентинското общество я обърква и като защитна реакция тя започва да гледа отвисоко на хората около себе си. Отношението ѝ към Лоренцо е също толкова неодобрително, макар че през повечето време Клариче просто си мълчи. Истината е, че и двамата правят значителни усилия, за да запазят фасадата на един типичен италиански брак от епохата, и както често бива в подобни случаи, привидността се превръща в реалност — в крайна сметка Лоренцо и Клариче имат ни повече, ни по-малко от десет деца, три от които умират още като малки. Често са разделени, но писмата, които си разменят, разкриват една неангажираща бърливост. Тя му пише: „Ако имаш новини, които не са държавна тайна, пиши и ми ти разкажи. Ще ни доставиш голямо удоволствие.“ Често обаче натяква на Лоренцо за приятелите му, които я считат за отегчителна и имат навика да се изказват пренебрежително за нея, когато не е наоколо.

Само месеци след като църковните камбани бият, за да ознаменуват брака на Лоренцо, звънът им отново се понася из града, но този път за смъртта на неговия баща Пиеро. Двадесетгодишният Лоренцо поема ролята, за която е отгледан. Подобно на баща си и той започва своето управление с ревизия на сметките, като „открива, че притежаваме 237 988 скуди“, около 200 000 флорина. Краткото властване на Пиеро не намалява семейното богатство, а общата печалба на банка „Медичи“ се оказва също толкова добра, тъй като е вдигната от монопола върху търговията със стипца.

Но проблемите не са далеч и през пролетта на 1470 година до Флоренция достигат тревожни новини. Един от заговорниците, прогонен от Пиеро Подагричавия заедно с Нерони и Ачиайоли, отмъстителен и безскрупулен човек на име Бернардо Нарди, повежда войска, която нахлува във Флорентинската република. Армията влиза в Прато, който се намира само на шестнадесет километра, и се говори, че очаква още подкрепления под предводителството на Нерони, преди да тръгне към Флоренция. Сеньорията незабавно свиква градското опълчение и му заповядва възможно най-бързо да тръгне към Прато.

За щастие случката завършва с фиаско и когато флорентинските войници достигат Прато, откриват, че бунтът е приключил. Кметът на града Чезаре Петручи свиква местното опълчение, залавя Нарди и неговите бунтовници и публично обесва всички водачи. Лоренцо е особено доволен от бързите действия на Петручи, които не само

спасяват Флоренция, но и показват, че населението в провинцията стои твърдо зад управлението на Медичите. В съответствие с политиката, която дядо му Козимо поддържа, след като се връща от изгнание, Лоренцо набелязва кмета за бъдещо повишение. Такива хора често се оказват по-верни от членове на рода Медичи и Петручи не е изключение от правилото. (В крайна сметка става гонфалониер и като такъв навременните му действия по време на заговора Паци спасяват Медичите.)

Няколко месеца след събитията в Прато добре смазаният политически апарат на Медичите се сблъсква с неочаквана опозиция вътре в града. Постоянният съвет отказва да назначи препоръчаните от Медичите хора, предложени от Томасо Содерини, за членове на комисията, която съблюдава гласуването за членове на Сеньорията. Кое то на свой ред води до по-демократичния избор чрез жребий. По ирония на съдбата същата тази система води до избора на брата на Содерини, заговорника Николо Содерини, за гонфалониер. Лоренцо не бърза и чака мига, когато везните отново ще се наклонят в полза на Медичите, чак тогава въвежда система, даваща още по-здрав контрол на рода. Доводите за правотата на неговите действия са свързани с това, че Флоренция се нуждае от „постоянно управление“, когато става дума за разправа с неговите врагове. От този миг нататък всички основни съвети на войната, финансите или обществения ред запазват едно работещо мнозинство на Медичите.

Лоренцо е свободен да укрепи външната политика на Флоренция и през 1471 година докачливият Галеацо, херцог на Милано, получава покана за държавно посещение в града заедно със съпругата си Бона, която е представител на Савойската династия. (Родът Сфорца продължава традицията на Висконти да се сродява със Савойската династия, за да предпази северната алпийска граница на Милано.) Посещението на Галеацо е още един повод за веселия и пиршества за наслада на населението и за голямо удоволствие на изтъкнатия гост, в чиято свита има 2 000 облечени в брокат рицари, стегнато в униформи войнство, соколари и дори 500 ловни хрътки. Флоренция е впечатлена, но въпреки това нейните граждани и особено владетелят ѝ с наслада и ненатрапчиво демонстрират културното си превъзходство. Престоят на Галеацо в двореца Медичи с неговите великолепни картини и скулптури толкова вдъхновява херцога, че след завръщането си в

Милано той започва да поръчва на художници и архитекти да украсят града му.

Плещестият кондотиер и баща на Галеацо Франческо е подтикнат от Козимо де Медичи да поръчва сгради и статуи, този ранен ренесансов период в Милано е подпомогнат и от Пиджело Портинари, видния местен управител на банка „Медичи“, който прави толкова много, за да подкрепя Франческо Сфорца. Въпреки това в много отношения, засягащи културата, Милано все още се влачи след Флоренция. Показателно е, че катедралата, строяща се в града, е чисто готическа — голяма средновековна сграда с много шпилове и висящи контрафорси, която би могла да е издигната през миналите векове във Франция или Германия. Дори и при тези обстоятелства пълният разцвет на Ренесанса в изкуството на Флоренция, силно подпомагано с парите на Медичите, започва да се разпростира и над съседните ѝ италиански държави.

Но отношенията между самите държави не се подобряват — италианската политика си остава трудна и коварна както винаги, а най-незначителните действия могат да имат непредвидени дипломатически последствия. Пищните обществени тържества в чест на херцога на Милано Галеацо предизвикват завист у краля на Неапол Феранте, който в крайна сметка е изпратил великолепия бял кавалерийски кон за сватбата на Лоренцо — младият владетел на Флоренция трябва да бъде негов приятел.

Папа Павел II умира през 1471 година и е наследен от папа Сикст IV — изтънченият хуманист от Сиена е наследен от един общо взето още по-труден и решителен характер.

Аудиенция при папа Сикст IV, фреска от Мелоцо да Форли

Сикст IV е роден по Лигурийското крайбрежие близо до Генуа, като младеж постъпва във францискански манастир, където демонстрира един преждевременно развит, но и твърдоглав интелект, който, обединен с богобоязливостта и амбицията, му дават възможност бързо да се издигне в Църквата. На петдесет и седем години, когато го

избират за папа, вече е една забележителна личност. Висок и як мъж с огромна глава, сплескан нос и без зъби, твърдо решен да възвърне политическата власт на папството. Първата му цел е да си върне контрола над папските земи в централна Италия, много от които са васални само на хартия.

През 1471 година Лоренцо де Медичи оглавява флорентинското пратеничество в Рим, което отива, за да поздрави новия папа за възкачването му на Светия престол. По всичко изглежда, че папа Сикст IV е дълбоко впечатлен от знатния си млад посетител. Съгласява се да остави папските авоари в банка „Медичи“, но не пожелава да направи кардинал малкия брат на Лоренцо Джулиано. Медичите все още не могат да се издигнат в църковната йерархия въпреки сродяването си с рода Орсини. (Лоренцо не знае, но Сикст IV възнамерява да въздигне в кардиналски сан ни повече, ни по-малко от шестима свои племенници.) Като утешителна награда папата подарява на Лоренцо древен римски бюст на император Август. Този път херцогът на Милано Галеацо е недоволен, а новините са придружени от сведения за доста застрашителни събития, засягащи владетеля на основния съюзник на Флоренция. Съобщението на Ачерито Портинари, наследил брат си Пиджело като управител на банка „Медичи“ в Милано, предполага, че Галеацо все повече губи разсъдъка си. Сред още по-странните му постъпки е и скорошното зазиждане на личния му астролог, който е и свещеник, в килия с чаша вино и пилешко бутче, защото предсказал, че Галеацо ще властва по-малко от единадесет години.

Но Лоренцо няма време, за да размишлява над тези злокобни събития, тъй като е изправен пред разразила се с цялата си сила криза. Във Волтера, град в Южна Тоскана под флорентинско управление, са открити още залежи на стипца и градските власти дават минната концесия на търговско дружество, в което трима от съсобствениците са едни от главните поддръжници на Медичите. Много скоро става ясно, че мините за стипца имат далеч по-големи залежи, отколкото първоначално се предполага, вследствие на което властите на Волтера решават да оттеглят разрешението за концесията и да го дадат в ръцете на свои съграждани. Решението им е анулирано от властите във Флоренция, но когато във Волтера научават, избухва бунт и няколко флорентинци са убити. Един от съсобствениците, поддръжници на Медичите, е хвърлен от прозореца, а местният кмет, назначен от

Флоренция, се спасява само защото успява да се барикадира в своя дворец.

Лоренцо решава, че трябва да демонстрира сила, с което не са съгласни Томасо Содерини и Сеньорията във Флоренция. Ако Волтера се измъкне от властта на Флоренция, и други тоскански градове може да я последват. Наемат владетеля на Урбино, кондотиера Монтефелтро, който да тръгне със своята наемническа армия към Волтера, отправила напразни молби за помощ към Венеция и Неапол. Градът се предава сред четириседмична обсада и портите са отворени, но в този момент Монтефелтро губи контрол над своите наемници, които започват да вилнеят, убиват, плячкосват и изнасилват. Лоренцо се ужасява, когато научава, и веднага тръгва за Волтера, опитва се да поправи стореното, като лично обикаля на белия си кон сред населението на града и раздава пари на отчаяните граждани. Разкажанието му е искрено, но именно негово е решението да бъдат изпратени войски. Може от ранна възраст да е възпитаван да управлява, но все още няма практическите умения на своя дядо или на баща си, които със сигурност най-напред щяха да се опитат да уталожат напрежението и биха прибегнали до насилие само в краен случай.

[1] Менестрел — средновековен певец-поет. — Б.р. ↑

13.

УБИЙСТВО В КАТЕДРАЛАТА

Ден след Коледа, на 26 декември 1476 година, херцогът на Милано Галеацо влиза в църквата, където е намушкан от трима благородници. Населението се обединява в подкрепа на съпругата му Бона Савойска, но нестихващите интриги сред оцелелите братя на Галеацо правят положението много нестабилно — основният съюзник на Флоренция тъне в безредици и на него не може да се разчита. Същевременно Сикст IV започва своите походи, за да си върне папските земи в Романия. Това е човекът, за когото казват, че „издига в политически принцип непотизма^[1]“. Папата се нуждае от армия, на която да разчита, и затова урежда един от племенниците си да се ожени за най-голямата дъщеря на владетеля на Урбино Монтефелтро, който пък за награда получава херцогска титла. Става ясно, че от този миг нататък новият херцог на Урбино ще използва своята наемническа армия в услуга на понтифекса, а не на Флоренция. В същото време Сикст IV започва да назначава своите роднини за кардинали — изобщо не се замисля за чувствата на Лоренцо де Медичи или на гражданите на Флоренция и назначава умствено изостаналия си племенник Пиери Риарио за кардинал и архиепископ на Флоренция. Много скоро приказките в града се завъртат около необикновения обичай на новия архиепископ да подарява на любовницата си златни нощни гърнета. За съжаление остават само клюките, защото три години по-късно преждевременно го спохожда смъртта.

По-сериозни са интригите, в които е замесен братът на архиепископ Риарио, Джироламо, за когото много силно подозират, че по-скоро е син на папата, отколкото негов племенник. Като част от своята кампания за разширяване на папските владения Сикст IV търси начини да купи града-държава Имола и да постави Джироламо Риарио за негов владетел. По това време градът принадлежи на Милано и собствениците му искат сума равна на 40 000 флорина, при което Сикст IV се обръща към Торнабуони в банка „Медичи“ в Рим за заем, с който да покрие разхода. Торнабуони се свързва с Лоренцо, който с

основание се колебае, тъй като Сикст IV не само дължи 10 000 флорина по личната си сметка, но Имола е стратегически важна за Флоренция, защото в нейна власт се намират търговските пътища през планините към Адриатика. От друга страна Лоренцо не иска да обиди папата, решава да спечели време и да се подsigури срещу евентуални загуби. Сикст IV не е свикнал да го разтакават, изпада в ярост, изтегля папските авоари от банка „Медичи“ и се обръща към основните съперници на рода в лицето на банка „Паци“, което обаче има вероятност да е предварително уговорен ход. Управителят на банката в Рим Франческо де Паци с готовност удовлетворява папската молба за заем.

Родът Паци има изтъкнато флорентинско потекло и е сред най-знатните семейства в града от почти 500 години. Един от първите представители на фамилията се завръща от Първия кръстоносен поход с няколко камъчета, отчупени от Христовия гроб в Йерусалим, които се намират в църквата „Сант Апостоли“ и са най-почитаните реликви на Флоренция. В миналото Паци имат аристократична титла, но през четиринадесети век се отказват от нея, за да станат членове на банкерската задруга. Създадената от тях банка много бързо процъфтява до такава степен, че във Флоренция я смятат за единствената, която донякъде може да съперничи на банка „Медичи“. Поръчват на Брунелески да построи семейния дворец, а данъчните регистри показват, че до 1457 година Паци са вторият по богатство род във Флоренция. Пиеро де Медичи го забелязва и урежда любимата по-голяма сестра на Лоренцо Бианка да се омъжи за Гилелмо де Паци, по-малкия брат на Франческо. Бракът обединява двете семейства и те вече поддържат едно приятелско съперничество, а Гилелмо става близък приятел с Лоренцо, прекарва доста време в дома му и ходи с него на лов.

От друга страна обаче, Франческо де Паци силно завижда на Медичите за успеха им. Той е надменен и превзет човек, който негодува срещу важността, която си придават Медичите, завижда им за властта и парите и най-после успява да нанесе сериозен удар върху богатството на рода, като си подsigурява папските авоари. Според него само парите на Медичите пречат на рода Паци да получи политическа власт във Флоренция. Сега е времето да удари, преди Медичите да успеят да се възстановят.

Франческо де Паци много добре знае, че Медичите имат няколко могъщи врагове, които с готовност ще му помогнат във всяко начинание срещу тях. Като за начало се обръща към новия владетел на Имола, недодялания и враждебен Джироламо Риарио, който вече дава знак, че иска да разшири властта си. Риарио заявява, че с голямо удоволствие, ще се погрижи за убийството на Лоренцо де Медичи. Следващият, към когото Франческо де Паци се обръща, е Франческо Салвиати, един от най-ожесточените противници на Лоренцо, назначен за архиепископ на Пиза от Сикст IV. Поетът и приятел на Лоренцо Анджелио Полициано умело описва Салвиати като „невежа, отнасящ се с презрение към човешките и божии закони, затънал в престъпления и позорни деяния от всякакъв вид“. Лоренцо се противопоставя на назначението на Салвиати в Пиза и цели три години не му позволява да прекоси флорентинската територия, за да заеме поста си, като по този начин го лишава от финансовите облаги, които му носи назначението. Архиепископ Салвиати с готовност приема да заеме водеща роля в заговора.

После Франческо де Паци наема кондотиера Джан Батиста да Монтесеко, който получава заповед да разположи войските си в Имола и по други стратегически точки на източната планинска граница на Флорентинската република. Трябва да чакат удара на заговорниците и тогава да тръгнат в бърз ход към Флоренция. Градът ще е объркан заради убийството на Лоренцо, но хората с удоволствие ще посрещнат края на тиранията на Медичите и ще се вдигнат в подкрепа на заговорниците, войските му няма да срещнат никаква съпротива и няма да са принудени да проливат кръв. Паци и Монтесеко знаят, че Флоренция повече не може да разчита на невероятните умения на Монтефелтро, който вече е щастлив като херцог на Урбино.

Заговорниците заминават за Рим, където Сикст IV им дава благословията си, като описва Лоренцо с думите „зъл и низък боклук, който не показва никакво уважение.“ После придобива лицемерно благочестив вид и предупреждава заговорниците, че не трябва да има кръвопролития, защото няма как папата да одобри отнемането на човешки живот. Заговорниците обаче знаят, че не могат да постигнат целта си без проливането на кръв, така че според Монтесеко, който присъства на срещата, продължават да притискат понтифекса, като в крайна сметка му заявяват: „Свети отче, доволен ли сте, че ние

управляваме този кораб? И че го управляваме добре?“ Папата най-после кимва в знак на съгласие: „Доволен съм.“ Монтесеко, както и другите заговорници, не се съмняват, че Сикст IV напълно съзнава деянието, за което дава своето съгласие.

Франческо де Паци се връща във Флоренция с план да убие Лоренцо де Медичи и единствения му евентуален наследник — брат му Джулиано. Паци иска подкрепата от петдесет и седем годишния глава на своето семейство, изтъкнат banker и търговец на вълна, месир Якопо де Паци (обръщението „месир“ или „господар“ се използва като уважително обръщение към по-възрастни и високопоставени лица), който прекарва няколко години в чужбина, главно във Франция, а след завръщането си дори служи като гонфалониер и е посветен в рицарско звание от Сеньорията заради заслугите му към града. По думите на архиепископа на Пиза Салвиати: „Ако го убедим да застане на наша страна, все едно сме извършили делото.“ Но в мига, когато Франческо де Паци и кондотиерът Монтесеко му разкриват подробностите от заговора на Якопо де Паци, той става „студен като лед“ и започва да настоява, че никога няма да успеят. Тогава Монтесеко му разказва подробностите от разговора с папата, при което Якопо най-после бива убеден и се съгласява да подкрепи заговора.

След неколkokратни забавяния заговорниците приключват организацията на комплота и съобщават на доверените си приятели, на чието участие могат да разчитат. Двама свещеници, единият от които фанатизиран жител на Волтера, са избрани да намушкат Лоренцо. Един неудачник от аристократичен произход, Бернардо Бандини, понякога наричан и Барончели, който има инвестиции в банка „Паци“, е избран да намушка Джулиано с помощта на самия Франческо де Паци. Ще нанесат удара, когато Лоренцо и брат му са на литургия в катедралата, а сигналът за заговорниците ще бъде издигането на нафората от свещеника. Ще го извършат в петата неделя след Великден, на 26 април, въпреки че след години се появява легенда, че всичко се случва на Великден. Медичите подкрепят мита, за да направят деянието още по-позорно, защото се случва на най-светия ден от християнския календар.

В крайна сметка братът на Лоренцо Джулиано е убит, но заговорът като цяло се проваля. Мнозина от участниците в него са застигнати от ужасяваща съдба, но ничия орис не е по-тежка от тази на

месир Якопо де Паци. Когато научава за фиаското на заговора в двореца Паци, той изпада в пристъп на яростно отчаяние, след което се съвзема и бяга на кон от града, придружен от няколко въоръжени слуги. Лоренцо изпраща една група, която да го търси, като същевременно из провинцията плъзват новините за случилото се във Флоренция. В яростен сблъсък няколко от хората на Якопо де Паци са убити, а самият Якопо успява да избяга в планините и се скрива в отдалеченото селце Кастаньо ди Сан Годенцо. Тук някакви селяни го разпознават, успяват да го заловят и да го предадат на преследващите го хора на Медичите. Те го връщат във Флоренция, където го хвърлят в тъмницата на Барджелото и го измъчват.

На следващия ден, повече мъртъв отколкото жив, Якопо де Паци е влачен по улиците към площада на Сеньорията и дърпан нагоре по стълбите, после го унижават като го събличат по бельо, завързват го и го хвърлят с примка на врата през един от прозорците, където гърчещото му тяло увисва до другите четирима заговорници. След като свалят обесените, тялото на Якопо е отнесено, за да бъде погребано в „Санта Кроче“, семейната църква на рода Паци. Но още по-големи унижения сполетяват тялото на месир Якопо де Паци. През следващите дни Флоренция и околностите са наводнени от поредица от силни дъждовни бури, които отнасят по-голямата част от зърнената реколта. Побеснялата тълпа заплашва да отвори гробницата със сила, защото обвинява за нещастията на рода Паци. По тази причина монасите са принудени да ексхумират тялото му и да го погребат в неосветена земя извън града, близо до градското бесило. Според Макиавели обаче след два дни „сбирщина от момчета“ изравят тялото и трупът „е издърпан за примката, с която е обесен, и е влачен гол през целия град.“ Предводителите на тълпата вървят пред него и викат: „Направете път на великия рицар!“ Останките му са подложени на още унижения, когато стигат двореца Паци — там главата на разлагащия се труп е удряна като чукало в портите, сподиряна от виковете: „Отворете! Великият рицар е тук!“

Най-после сред нарастващите радостни възгласи вонящите останки са хвърлени в река Арно от моста при Рубинконте, надолу по течението от центъра на града. Тълпите се трупат по брега, за да гледат трупа, носещ се надолу по реката край Понте Векио през Флоренция. Но дори и това не е край, защото гниещото тяло се носи по реката и е

изхвърлено на калния бряг, където е намерено от група гамени, които започват тържествено да се разхождат със скелета. После завързват примка около врата му и имитират обесване, като хвърлят тялото от клона на една върба, тогава започват да удрят раздърпаните останки с пръчки, докато костите не започват да капят, и най-накрая отново ги захвърлят в реката.

Според Макиавели това е „необикновена илюстрация за яростта на народа“. Полициано, който също описва събитията, просто отбелязва, че тълпата е „обсебена от Фурните“. Но коя е истинската причина за крайните чувства, които излизат на повърхността тук? Гротескната поредица от събития е показателна за клокочещото под повърхността напрежение във всекидневния живот на Флоренция. Това е случка, която в крайна сметка е повече от проява на обикновена „сбирщина момчета“, даващи израз на дълго таения гняв — тук презираните „сополивковци“ могат да се измъкнат безнаказано, като изразят своите чувства към евентуалните си управници. Тези зловещи сцени са повод за големи подигравки, злобни насмешки и презрение, забележително е и отсъствието на всякакви свидетелства за окуражаване на Медичите или възгласи на одобрение към гордите победители. Това вероятно е ключът към подобна дивашина, а не „необикновената... ярост на народа“. Подобно избухване е разбираемо, когато невероятното богатство съществува рамо до рамо с вечната бедност на „малките хора“ в рамките на един укрепен град. Поведението на народа не е необяснима изненада, а съдбата на трупа на Якопо де Паци е по-скоро рядък пример за фалшивия обществен ред, над който властват кръстниците Медичи.

Казват, че когато новините за провала на заговора достигат Рим, папа Сикст IV получава апоплектичен пристъп от ярост — публичното обесване на един от неговите архиепископи в пълния блясък на църковните му одежди е ни повече, ни по-малко от светотатство и е открита плесница в лицето на Църквата! Фактът, че има заговор, в който Салвиати е една от първостепенните движещи сили, бързо е забравен. Сикст IV издава папска була, с която отлъчва Лоренцо де Медичи от църквата заедно с всички граждани на Флорентинската република. Насърчен от гнева на папата, необузданият му племенник,

господарят на Имола Джироламо Риарио, който решава да не се присъедини към другите заговорници във Флоренция, влиза във флорентинското посолство, подкрепян от 300 войници от папската гвардия, и арестува посланика. Сикст IV изпраща папска делегация във Флоренция, която заповядва на гражданите да му предадат Лоренцо де Медичи, за да бъде съден за светотатство, богохулство, обида на Църквата, убийството на архиепископа на Пиза и още цял списък с други простъпки. Лоренцо е обявен за „извършил грях, светотатство, за отлъчен от църквата, анатемосан, опозорен, недостоеен за доверие и духовно нямащ право да остави завещание“. Същевременно гонфалониерът и Сеньорията са осъдени със същите преувеличени епитети, „като цялото им имущество трябва да бъде конфискувано от Църквата, домовете им изравнени със земята и всяко друго тяхно жилище обявено за негодно за живеене. Нека нескончаемата разруха бъде неразделна част от вечния им позор.“ В отделен и не толкова публично известен декрет папата заповядва конфискация на цялото имущество на Медичите в Рим, включително и банка „Медичи“ а всички дългове към банката са обявени за недействителни. Така само с един удар Сикст IV си спестява 10 000 флорина.

Гражданите на Флоренция посрещат новините за папската була за отлъчване от църквата с презрение и дават ясно да се разбере, че нямат никакво намерение да предават на понтифекса Лоренцо де Медичи. Епископите на Тоскана никак не са доволни, че вкупом са отлъчени от църквата, свикват паството в катедралата на Флоренция, където присъстват всички видни граждани. Тук непокорно обявяват, че Сеньорията е оправдана, защото защитава републиката срещу заговорниците, а след това на свой ред издават була, с която отлъчват папата от църквата. Отпечатват го на първата печатарска преса във Флоренция, която е създадена едва предната година, а булата е разпространена из цяла Тоскана, така че много повече хора прочитат за отлъчването на папата от църквата, отколкото за анатемата срещу Флоренция.

Пристигат обаче по-сериозни новини: в своята ярост Сикст IV обявява война на Флоренция и привлича на своя страна неаполитанския крал Феранте. Флоренция бързо разбира, че на практика е сама. Орсини незабавно се заемат да събират родовата армия, но това е почти символичен жест, а Милано все още е

ангажиран с вътрешните си борби за власт и изпраща войски само на думи. Венеция е склонна да защитава Северна Италия, но смята Флоренция за загубена кауза — тя също подкрепя града само на думи. Като последно средство Лоренцо успява да подsigури херцога на Ферара и малката му наемническа армия, които да поведат флорентинските сили.

Понтифексът свиква папските сили под командването на херцога на Урбино Монтефелтро, който вече е всепризнат като върховен пълководец в цяла Италия, а към тях се присъединява голяма неаполитанска армия под предводителството на сина на крал Феранте, херцога на Калабрия. Херцогът на Урбино изчаква с подкрепленията, а херцогът на Калабрия навлиза на флорентинска територия. В отговор херцогът на Ферара извършва поредица от тактически ходове, които според рапортите му до Флоренция са „побеждават чрез по-изкусни маневри“ на врага, но на практика са само поредица от отстъпления. Сеньорията изпраща съобщения, в които упреква своя пълководец, и настоява той да върне заплащането, ако отказва да се бие. Същевременно херцогът на Калабрия продължава да напредва и в крайна сметка достига до град Коле, който се намира на четиридесет и осем километра южно от Флоренция, където обаче се натъква на неочаквано упоритата съпротива на местното население, което отказва да предаде града. Накрая, след двумесечна обсада Коле пада в ръцете на неаполитанската армия, но вече е ноември, започва студеното време и армията се оттегля да зимува в Стена. Когато научава това, херцогът решава да се върне във Ферара, а миланските му войски в своя град.

По това време цяла Тоскана е обзета от безредици. Банди от въоръжени разбойници, които се представят за разузнавачески авангард на враговете, слизат от планините и започват да тормозят хората. В самата Флоренция народът е изплашен и ядосан, хранителните провизии от провинцията намаляват, наложените заради войната данъци са почти свръх силите им, а никой не ги защитава. Положението става още по-тежко, защото търговията с вълна претърпява криза, която засяга всички — от търговците до чиомпите. Мнозинството от търговците са изправени пред фалит заради новите данъци, свързани с войната, а чиомпите и техните семейства са заплашени от гибел. Тогава пък градът е обзет от паника, защото

плъзват слухове, че в района на Санта Кроче има случаи на бубонна чума. А войната все така се точи ли, точи.

В края на 1479 година Лоренцо де Медичи преценява положението и заключава, че гражданите на Флоренция са принудени до голяма степен да страдат заради него, защото врагът се интересува единствено от свалянето и унищожаването на Медичите. През декември се решава на отчаян ход — подсигурява избора на верния Томасо Содерини за гонфалониер, а после се измъква от града и потегля за Пиза. По пътя се спира, за да напише писмо до Сеньорията, в което обяснява:

„Реших с ваше одобрение да отплавам незабавно за Неапол. Убеден съм, че действията на нашите врагове са продиктувани главно от ненавист към мен и като се предам, вярвам, че ще възстановя спокойствието за нашия град... Защото бях избран аз, а не някой друг знатен гражданин, да нося голямата чест и отговорност, и се чувствам задължен да служа на своята родина, дори ако това означава да рискувам собствения си живот... Желая с живота или смъртта си, с ориста или късмета си да допринеса за добруването на нашия град.“

Според разказите на очевидци, мнозина от членовете на Сеньорията избухват в сълзи, докато четат писмото на Лоренцо, а ние почти нямаме основание да смятаме, че преувеличават.

Предполага се обаче, че Лоренцо преиграва с положението, в което се намира градът, защото вече тайно е започнал кореспонденция с краля на Неапол Феранте, който всъщност изпраща галера в Пиза, за да вземе де Медичи. Но други историци посочват, че Феранте е известен като изключително непредсказуем характер и спокойно може да нареди да убият Лоренцо, докато е на борда на неговия кораб, или завинаги да го затвори в тъмниците на Неапол, когато акостира. Нито едно от двете не се случва. Още щом стъпва на кея в Неапол, Лоренцо е прегърнат от сина на Феранте Федериги, кралят харесва смелия ход на де Медичи, а самата драматичност на събитието е оценена допълнително. В тогавашната италианска история на коварните и недостойни за доверие владетели най-после се появява герой.

Няма никакво съмнение, че Лоренцо е изложен на опасност, тъй като Феранте е избухлив и зъл, за него казват, че „никой не може да каже дали ще побеснее, или ще се зарадва.“ На практика Феранте приветства Лоренцо, но отказва да бъде принуден да вземе каквито и

да било решения — мир с Флоренция означава скъсване на отношенията със Сикст IV, който вече е направил един от синовете на Феранте кардинал, което наистина е рядко назначение за някого, който не е член на рода дела Ровере. Лоренцо отсяда в сградата на банка „Медичи“ и отива на посещение при крал Феранте. Резултатът е учтива патова ситуация. Зад дипломатическите любезности започва игра на „котка и мишка“ — Феранте настоява, че Лоренцо не може да си тръгне, защото желае да има повече време, за да се наслади на вдъхновяващото му присъствие.

Лоренцо вероятно предчувства, че Феранте ще действа уклончиво, и пристига подготвен. Заема се да очарова народа на Неапол и неговия крал, започва да раздава дарове по най-екстравагантен начин. Лоренцо откупва свободата на стоте роби, които са гребци на галерата, довела го в Неапол от Пиза, а после дава на всеки по десет флорина и по няколко ката нови дрехи, с които да заменят своите противни дрипи. Започва да раздава пари за зестра на бедните, така че дъщерите им да могат да сключат добри бракове, прави бляскави жестове на благотворителност и финансира празненства. Един от служителите, които „се грижат“ за него, докладва, че през деня изглежда „спокоен, уверен и изискан“, но през нощта Лоренцо често изпада в мрачно отчаяние. Поезията, която пише, отразява противопоставянето на светлината и тъмнината в характера му:

*Тъй ярък призори е цветът на портокала,
както по залез тъмнее той от нощна хала.*

Месеците се нижат, а Лоренцо продължава с разточителното харчене — стратегия, която колкото със сигурност компенсира нощните му терзания, толкова е и въпрос на политика. Но откъде идват всичките тези пари? Банка „Медичи“ е тежко засегната от скорошната икономическа рецесия в Италия и цяла Европа, ограниченията в английската търговия с вълна увеличават още повече дълговете на лондонския клон. Филиалът в Брюж също затъва в големи дългове и положението е утежнено от безразсъдността на местния управител Томасо Портинари, брат на миланския управител. В противоречие със

своя договор Портинари инвестира значителни суми в различни морски предприятия, включително и в една голяма, но катастрофално завършила португалска търговска експедиция до Гвинея на западния африкански бряг. Портинари плаща покупката и преустройването на Отел Бладелен за нови помещения на банка „Медичи“, като дори и в наши дни това е една от големите исторически сгради в Брюж. Когато Лоренцо проверява сметките в разкъсваната от война Флоренция през 1479 година, открива, че лондонският и брюжският клон дължат огромната сума от 70 000 флорина, което го кара да направи следния саркастичен коментар: „Това са големите печалби, които трупаме благодарение на управлението на Томасо Портинари.“ Смекчаващо вината на Томасо обстоятелство са историите за първоначалните пищни карнавали и разточителства на Лоренцо във Флоренция, които вероятно оказват своето влияние — ако Медичите могат да си позволят подобна щедрост у дома, тогава помещенията на банката в чужбина трябва да отговарят на богатството им. Но сега Лоренцо е в Неапол и отново харчи така, сякаш животът му зависи от това, което всъщност за първи път отговаря на истината. Въпросът за това как и откъде Лоренцо намира парите, е основополагащ за всяка преценка на неговата финансова честност.

Властите във Флоренция със сигурност знаят, че харчи огромни суми, и му изпращат пари. „Изпращам нареждането“ — пише му секретарят на Сеньорията — „и кредитното писмо, за които помолихте.“ Преди да напусне Флоренция, Лоренцо ипотекира замъка-вила в Кафаджиоло и именията си в Муджело за 60 000 флорина. Дали ги използва в Неапол, или отиват, за да покрие дълговете на банката? Мнозина сред наблюдателите твърдят, че както тогава, така и друг път Лоренцо злоупотребява с флорентинската хазна. Още по времето на Козимо разделението между финансовите дела на Флоренция и тези на Медичите става доста неясно, но тогава ползата е предимно за града. Дали Лоренцо не смята, че идва време, когато Медичите трябва да се възползват от това положение? Един оцелял документ от онова време показва, че по време на своето управление Лоренцо отклонява 74 948 флорина към личните си сметки, „без да получи законно разрешение или без да има право да го стори“. Не можем да кажем за какво ги използва — след едно поколение Медичите унищожават всички документи, свързани с тези години. Историкът и специалист по

финансовите дела на Медичите Реймонд де Рувер съвсем ясно заявява, че „вероятно банкрутът след заговора Паци е избегнат само благодарение на бръкване в държавната хазна.“ Най-правдоподобно изглежда и твърдението, че според Лоренцо този ход е в полза както за Медичите, така и за Флоренция — явно ако не моралът, то поне прагматизмът поддържат тази гледна точка.

Колкото по-дълго Лоренцо стои в Неапол, толкова по-ясно става, че самият Феранте има проблеми. По южното крайбрежие на Италия турската флота става все по-застрашителна заплаха, а и кралят на Франция отново злокобно заявява претенциите си за трона на Неапол. Най-после Феранте се съгласява на мир с Флоренция. Сикст IV е бесен, но няма алтернатива и решава да се присъедини към мирния договор, макар и да чака своя миг.

Лоренцо се завръща във Флоренция като герой и още веднъж използва възможността да затегне хватката си над управлението на града. Създава се нов съвет от седемдесет души, чийто мандат е пет години, а изборът на членовете съвестно се организира от представители на партията на Медичите — съветът има власт да отменя решенията на Сеньорията. Във Флоренция се създава предпоставка за по-постоянна политическа стабилност и за да я заздравя, Лоренцо не действа толкова прибързано, а по-прикрито, по примера на своя дядо. Верният Томасо Содерини е използван като посланик на разположение на Лоренцо при различни чуждестранни дворове, за да се избегне възможността да изгради политическа сила в града, който управлява по време на отсъствието на де Медичи.

През 1480 година турският султан Мехмед Завоевателя дебаркира с войските си на южния италиански бряг и окупира пристанището Огранто. Мехмед вече е покорил цяла Гърция и по-голямата част от Балканите. Италия изглежда е следващата стъпка в разширяването на Османската империя. Сикст IV отправя отчаяна молба към всички да се обединят в защита на християнския свят. На молбата му бързо откликват италианските държави, в това число и Флоренция. Папата решава, че е склонен да забрави различията с Лоренцо — при дадените обстоятелства няма смисъл да кроят планове. Но тогава турците се оттеглят толкова внезапно, колкото се и появяват — Мехмед умира и на власт идва нов султан, в резултат на което за известно време настъпва мир. Също толкова изненадващо е, че и

всеобщият италиански мир се запазва през следващите години. През този период влиятелната роля на Лоренцо в света на дипломатията се засилва още повече, той все още не е прехвърлил четиридесетте, но действията му в защита на Флоренция и опитите му да запази мира довеждат дотам, че из цяла Италия вече е уважаван като държавник. Съветите му се оказват жизненоважни, когато се появяват трудности, и в резултат на това става известен като „стрелката в италианския компас“ — той е човекът, на когото могат да разчитат, за да им покаже посоката. Като изключим няколко по-малки враждебни сблъсъка през остатъка от живота на Лоренцо де Медичи, Италия запазва мира.

[1] Непотизъм — раздаване от страна на папата с цел укрепване на своята власт на доходоносни длъжности, висши църковни звания и земи на свои близки родственици. — Б.р. ↑

14. ПЛАТОН ПО ПЛОЩАДИТЕ

Сега настъпва времето, когато покровителството на Лоренцо де Медичи разцъфтява както никога преди, когато изпълнява очакванията на името, с което остава в историята — Лоренцо Великолепни (на италиански *il magnifico*, епитет, който е показателно, че придобива още като дете). Дори и когато това великолепие се изразжда във високомерие или чиста показност, не остава никакво съмнение, че изпълва цялото му същество — от характера до политиката и от меценатството до поезията. Само по себе си това му качество не е чак толкова добро и в интерес на истината има по-скоро аморално въздействие, но можем да твърдим, че у Лоренцо то прилича на Платоновата идея за доброто, за което пише:

*Всяко изкуство, наука, деяние
и избор сякаш се връща към същото добро,
тъй както всеки поток се влива в морето.*

Лоренцо е повече от завършен поет, но проявява достатъчно благоприличие и признава, че Полициано, когото поддържа финансово през по-голямата част от живота му, е по-велик от него.

Анджело Полициано, често изписван и като Полициан, е роден пет години след Лоренцо, през 1454 година в Монтепулчано — област, където се произвежда вино, в югоизточна Тоскана. Баща му е добър адвокат и един от верните местни поддръжници на Медичите, които не се радват на чак такава популярност в провинцията — всъщност политическите му пристрастия водят до неговото убийство по време на провалилия се и предвождан от рода Пити бунт срещу Пиеро Подагричавия през 1466 година. Скоро след това Полициано е изпратен във Флоренция, където получава образование в най-добрата хуманистична традиция, вероятно за сметка на Медичите. Невероятната му дарба се проявява бързо — докато навърши

петнадесет години знае прекрасно гръцки и латински, а способността му да пише епиграми на гръцки привлича вниманието на Лоренцо. Изглежда, че още през 1473 година Полициано се премества в двореца Медичи, където се възползва от създадената от Козимо и допълнена от Пиеро библиотека. След две години Лоренцо наема Полициано за възпитател на своя тригодишен син Пиеро — задача, която явно се харесва на поета.

Полициано и Лоренцо бързо се сближават, защото са остроумни, имат пъргави умове и вкус към живота. За Лоренцо Полициано е единственият, който го кара да забрави за политическите проблеми, който му напомня за неговата изключителна начетеност и с когото може да говори открито, от своя страна Полициано просто боготвори Лоренцо. Думата не е силна, тъй като действията на поета постоянно го доказват, а и излива душата си в писмата до Лоренцо и майка му — изключителната Лукреция, която става негова довереница. На една фреска от епохата Гирландайо изобразява Полициано в профил, а повереният му Пиеро е до него, извърнал ангелското си лице с фризура на паж към художника. Тъмната коса на Полициано стига до раменете, а мургавото му красиво и емоционално лице е вдигнало поглед към небето, въпреки че от онова, което ни е известно за него, изображението му изглежда нетипично. Но дори и чертите му намекуват за избухливия нрав и остроумието, което проявява в истинския живот. Фактът, че е ръкоположен в духовен сан, изглежда като аномалия, въпреки че вероятно получава доход от църквата „Сан Паоло“ по желание на Лоренцо, за да може да бъде финансово независим.

Няма съмнение, че знанията на Полициано не са само показни, както твърдят някои — той свободно разговоря на гръцки с Аргиропулос и обсъжда философията на Платон с Фичино. Ранната му поезия е написана на великолепен класически латински и пише майсторски епиграми на гръцки, макар че по-късно Лоренцо го убеждава да твори на тоскански като него. Полициано започва да пише „Двубоят на Джулиано де Медичи“, допълнение към произведението на Пулки „Двубоят на Лоренцо де Медичи“. В нея Полициано описва любовта на малкия брат на Лоренцо Джулиано де Медичи към седемнадесетгодишната Симонета Веспучи, която е наследила славата на най-голямата красавица във Флоренция:

*Не една девойка му се обясни в любов,
но ледът в гърдите на Джулиано не се стопи.*

Творбата е написана в шеговит тон и предназначена за кръга от приятели на Лоренцо — Джулиано е хубав и се смята за безсърдечен прелъстител, но всъщност непрестанно се влюбва и често любовта му е несподелена, а той остава с разбито сърце. Макар че е незавършена, епическата поема на Полициано е първият му шедьовър на италиански. „Двубоят“ изведнъж прекъсва в книга втора, строфа 46. Авторът толкова силно скърби, когато Джулиано е убит по време на заговора Паци, че не написва нито дума повече.

В неделя, на 26 април 1478 година Полициано стои до Лоренцо, когато двамата свещеници се опитват да го промушат, и както пише в спомените си, изиграва героична роля за спасяването на Лоренцо, въпреки че това е малко вероятно, тъй като е известен като страхливец. По-късно през същия ден става свидетел на събитията на площада на Сеньорията, когато облеченият в архиепископските одежди Салвиати е хвърлен през прозореца на двореца с въже на врата. Именно на наблюдателността на поета дължим зловещите подробности, свързани с отчаяните опити на Салвиати да вкопчи зъби в голото тяло до себе си, докато се поклаща на въжето.

На следващата година Флоренция е заплашена от неаполитанските войски от юг и от чумата отвътре, тогава Лоренцо изпраща съпругата и семейството си заедно с Полициано в Пистоя, на тридесет и два километра на северозапад. Полициано редовно пише на „Magnifico mi Domine“ („Мой великолепно владетелю“) и описва насладите на лятото в провинцията. „Нищо не ни липсва. Отказваме даровете, като изключим салатите, смокините, няколко бутилки вино и малко бекасини (считани за вкусен деликатес) и неща от този род.“ Поетът описва по странен начин щедростта и любезността на местните: „Биха ни донесли и вода в ушите си.“ Но всъщност е отегчен от провинцията и липсата на интелектуална компания, което си проличава още по-силно, когато се преместват за зимата в Кафаджиоло, Муджело, а Лоренцо все още е във Флоренция. В едно писмо до него Полициано описва атмосферата, която витае в семейството: „Дъждът вали неспирно и е толкова проливен, че се

отказахме от лова и решихме да играем на топка, за да могат да потичат децата. Залозите обикновено са супата, сладкиша или месото и онзи, който загуби, остава без тях. Често, когато някой от учениците ми загуби, отдава почит на господин Влага (популярен италиански евфемизъм, когато плаче дете). Нищо друго не мога да те известя. Седя в къщата край камината по чехли и палто, ако ме видеше, би си помислил, че ме е налегнала меланхолията.“

Съпругата на Лоренцо Кларице се разболява и дробовете ѝ се раздират от кашлица заради влагата, но това всъщност е началото на белодробната туберкулоза, от която умира след десет години.

Полициано е унил, Кларице възмутена, а неприязънта им един към друг се увеличава с всеки следващ сив и пропит от дъжда ден. Разривът настъпва бързо — Кларице с ужас разбира, че преподавателят учи децата ѝ на латински от езически класически текстове, вместо от християнски текстове, като псалмите например. Полициано категорично отказва да обрече учениците си на набожността на тяхната скучна провинциална майка, при което Кларице избухва и го изгонва.

Двамата бързат да пишат на Лоренцо, като излагат своята гледна точка за случилото се. „Донесох хиляди обиди“, оплаква се Кларице. „Когато ме изслушаш, ще разбереш, че не съм прегрешил“, настоява Полициано. Междувременно Лоренцо се завръща във Флоренция, като обезумял се опитва да спаси топящите се финанси на банка „Медичи“ и се бори да избави републиката, докато гражданите ѝ се отчайват от новините за приближаването на неаполитанската войска. Дори международните кризи не могат да попречат на домашните.

Има вероятност заради този сблъсък след няколко месеца Полициано да е поканен да придружи Лоренцо и да му вдъхва смелост по време на дръзката му мисия при крал Феранте в Неапол. Но в онзи момент разсърден напуска Тоскана и заживява в двора на кардинал Гонзага в Мантуа. След година, прекарана в нацупено изгнание, Полициано най-после е изкушен от Лоренцо да се завърне във Флоренция. Лоренцо се опитва да поправи разрива и урежда Полициано да бъде назначен за преподавател по гръцки и латински във Флорентинския университет и да получи поста на каноник на катедралата, който представлява добре платена синекурна длъжност, но вече няма право да живее в двореца Медичи. После го наема да

възпитава и пълничкия му тринадесетгодишен втори син Джовани, за когото таи големи надежди — вече е успял да убеди новия папа Инокентий III да направи Джовани кардинал и момчето се нуждае от подходящо образование, което да го направи годен за високия сан. Младият Джовани никак не прави добро впечатление със своя голям, характерен за Медичите нос, който стърчи от облото му лице, и с издадената брадичка на Медичите, заради която устата му е винаги отворена. Полициано обаче бързо открива, че Джовани притежава голяма част от ума и решителността на баща си. На Лоренцо трябва да му е било ясно, че светският и духовит Полициано никак не е подходящ за възпитател на бъдещ църковен прелат. Както ще видим по-късно, въздействието на Полициано върху Джовани има много важни последствия.

През същите тези години Полициано написва на тоскански диалект голяма част от най-добрите си стихотворения и в резултат на това тосканският още повече се утвърждава като език на образованието в Италия. Изтънченият стил и ерудицията на стиховете спомагат за доразвиването на една обществена идея, която се разпростира над цяла Италия, — тази за кавалерството. В миналото разбирането за кавалерство и по-изтънченото поведение, с което то се свързва, важи само за дворовете на благородниците, но дори и там изтънчеността липсва. С настъпването на Ренесанса, особено във Флоренция, където Медичите нямат благороднически произход, идеята за кавалерство започва да придобива популярност. Фините обноски, изтънчената реч, изисканият външен вид, тънко изказаната оценка за изящните изкуства — всички те вече са достъпни за стремлението на по-широк кръг от обществото.

Типичен пример за това е новият херцог на Урбино Федерико да Монтефелтро. Той започва кариерата си като кондотиер, свикнал да командва грубите наемници. По-късно обаче превръща отдалечения град Урбино в рай за ренесансовата култура. Архитектурата, изобразителното изкуство, дори поезията и музиката процъфтяват в едно някога провинциално и изостанало селище. (Именно тук се ражда и израства Рафаело — този малък планински град притежава културен дух, за да отгледа този гений на Късния ренесанс.)

Във Флоренция хората на изкуството, философите и поетите започват да превръщат поведението си в „кавалерско“ и скоро други

италиански градове последват примера им, макар че поне за известно време това си остава изключително италианско явление. Изтънчените обноси се възприемат от търговци, общински служители, военни и свещеници. Остроумната, изящна и ерудирана поезия на Полициано се счита за нагледен пример за новите леко поднасяни изисканост и познания, очаквани от един кавалер.

На каква тема точно е поезията на Полициано? Отношението му към любовта, особено любовта му към Лоренцо, е съвсем платонично, или пасторално, или дори въздържано в своя възторг. Но идва ред на по-късния му шедьовър от 1480 година „Орфей“. Забележително, но тази творба в мерена реч от пет действия е написана за един-единствен ден за някой от карнавалите на Лоренцо, дадени в чест на народа на Флоренция. Замисълът към текста на Полициано да бъде написана музика и тя да бъде изпята, го превръща в първото либрето в съвременния смисъл на думата. (На италиански „либрето“ означава „малка книга“, едва през следващия век тази дума придобива значение на текст, към който се създава музика.) „Орфей“ на Полициано се отличава и с това, че е първата светска драма на италиански език. Най-интересни обаче са обратите в сюжета, които са дори още по-неприлични, отколкото е обичайно за произведенията на Полициано. Първо следва легендата — Орфей със своята лира очарова животни, дървета и камъни, и накрая дори отмъстителните богове на подземния свят са покорени от музиката му. Имаме олицетворението на това как културата побеждава варварщината. Но когато Орфей върви нагоре по пътеката, извеждаща от подземния свят, а зад него е любимата му Евридика, той не може да устои, поглежда назад към нея и така я загубва. (Лоренцо де Медичи прави следната платоническа интерпретация: Орфей се отказва от духовната любов, за сметка на плътската.) И сега, когато Орфей е лишен от своята Евридика, се отдава, така както никога преди, на плътта. С невероятен възторг се заема да прелъстява млади мъже и декламира:

*Тъй съветвам аз мъжете,
бягайте и жените оставете.*

В крайна сметка Орфей попада на пияни последователи на Бакхус, които в своето безумие го разкъсват на парчета. Дали пък Орфей не си получава заслуженото, заради своето хомосексуално държание? Или пък целта е просто забавлението на ликуващите тълпи по време на карнавала? Не можем обаче да пропуснем намека към Лоренцо и образованите му приятели хуманисти.

На четиридесет години Полициано е победен от смъртоносна треска, а циничната история, свързана с кончината му хвърля светлина (или сянка) върху характера на един мъж, за когото принципно знаем прекалено малко. Познаваме го с мургавия и красив профил от Гирландайо, с храбростта, за която твърди, че проявява в защита на Лоренцо в катедралата, и като олицетворение на меланхолията, облечен с палто и чехли край зимния огън, но какво го вдъхновява истински, кое го движи? Според историята, Полициано ляга болен от някакъв вид „дива треска“ и се налага приятелите му да го наглеждат. Някак си успява да им се измъкне, става и бързо излиза от дома си. Най-после го намират да свири на лютня под прозореца на младо гърче, в което е влюбен (и което, според една от версиите, е причината за треската на Полициано). Приятелите му го отнасят у дома, където издъхва в делириума на любовта.

Като оставим настрана обичайните поетически хиперболи, историята явно потвърждава онова, което малко или много произведенията на Полициано загатват — фактът, че е хомосексуален. Това повдига въпроса за любовта му към Лоренцо, а и за чувствата на Лоренцо към него — рискувам да предизвикам всеобщо недоволство, но можем да подозираме, че понякога привързаността им е повече от платонична. С оглед на сексуалността на Полициано, любовта му към Лоренцо придобива един не чак толкова чист поетичен аспект. Разбира се, разполагаме само с косвени доказателства, които потвърждават подозренията ни. Освен това имаме и оспорвания факт, свързан с двойствената сексуалност на Донателовия „Давид“, според който статуята изобщо не е поръчана от Козимо де Медичи, а е поставена във вътрешния двор на двореца много по-късно от Лоренцо де Медичи. Дали пък изображението на „Давид“ няма някакво скрито послание? С което не отричаме загадъчните и скрити херметически препратки, може би безсрамността и тайнствеността ѝ трябва да се припокриват

— подобно лукавство би било оценено от по-светските членове на хуманистичния кръг на Лоренцо.

Езотеризмът със сигурност допада на водещия философ сред приятелите на Лоренцо — Пико дела Мирандола, който е най-предпазливата и поразителна личност от всички интелектуални дарования, събиращи се в двореца Медичи. Постиженията на Пико изглеждат почти напълно противоречиви — той изразява принципите на хуманизма с по-голяма яснота и разбиране от всеки друг, но пък затлачва интелектуалните води, вземайки на борда такова съмнително „познание“ като астрологията, алхимията, нумерологията и всякакъв друг вид езотеричен херметизъм. Девизът на хуманизма се появява в произведението, носещо уместното заглавие „За достойнството на човека“, в което Бог съобщава на Адам: „На теб не съм ти дал конкретна роля. Можеш да придадеш на своя живот каквато си поискаш форма, да правиш каквото си поискаш. Всички други предмети и твари са ограничени от Моите закони. Но ти нямаш ограничения и можеш да действаш в съгласие със своята свободна воля. Само ти можеш да избираш ограниченията на своята природа. Поставих те в центъра на света, за да наблюдаваш по-лесно какво има в него. Не си сътворен ни по божий, ни по земен образ, не си ни смъртен, ни безсмъртен, та със свободата на избора и честта да можеш да се превърнеш, в каквото си поискаш.“

Думите отекват толкова ясно днес, колкото са отеквали и преди повече от 500 години. Ренесансът не ражда оригинална философия, той е прекалено зает да попива класическата мисъл и да се освобождава от ограниченията на схоластичния аристотелианизъм. Но представянето на Пико на човешкото положение формулира стремленията и себепознанието на ренесансовия хуманизъм — човекът, написал това, е също толкова забележителен, колкото и самите думи.

Пико е роден през 1463 година и е по-малкият син на дребен италиански благородник, следва философия в Падуа, където учи гръцки, иврит и арабски. Завършва образованието си в Париж, който въпреки репутацията си на център на старите аристотелови идеи, все още се счита за интелектуалната столица на Европа. (Всъщност Падуа вече е равна на Париж като образователна институция. Но несъмнено Флоренция превъзхожда и двата като интелектуален център.)

След Париж Пико се завръща в Италия и пътува до различни университетски центрове, включително Перуджа, Флоренция и Падуа. През 1484 година се установява във Флоренция с намерението да изучава Платон при Фичино. Пико е само на двадесет и една години, но бързо си създава име на най-ярката звезда сред интелектуалците във Флорентинския университет, което не е преувеличение, тъй като е подкрепено от факта, че по това време знае повече от двадесет езика. По същото време Полициано е преподавател по гръцки и латински в университета и вероятно той запознава Пико с Лоренцо де Медичи.

Полициано го описва като „мъж или по-скоро герой, когото природата е обсипала с всичките дарове на тялото и ума.“ Изненадващо, но и това изглежда не е хипербола. Ако съдим по портрета на Пико, който все още виси в галерията Уфици във Флоренция, той е невероятно красив. Има дълъг, прав и изящен нос, чувствени устни, високо чело и глава с чуплива коса, чиито къдри достигат до раменете му. Изглежда е бил запознат с цялото човешко познание, известно през Ренесанса след падането на Константинопол — от еврейската кабада до гръцките математици. Неговата критика на астрономията оказва решително влияние върху Кеплеровата астрономия и казват, че умелото съчетаване на Цицероновата реторика с Аристотеловата логика го правят неотразим по време на спор. Този рог на изобилието от познание обаче има не само показни функции — може да изглежда, че древното и недостовърното са погълнати цели, заедно с по-уважаваните форми на познание, но в маниакалния му глад за знания има последователност. Пико приема философското разбиране за синкретизъм, като възнамерява да вземе най-добрите елементи от всички клонове на мисълта и вярата, за да ги синтезира във философията на универсалната истина. Такъв е мащабът на амбициите на Пико, макар че е проект, чието време още не е дошло. През следващия век новата наука на Галилео и Декарт се нагърбва с удивително подобна задача, като цели да обедини цялото познание чрез научни методи. Проектът на Пико обаче се простира далеч отвъд науката.

През 1486 година с характерен замах Пико написва 900 тезиса, почиващи на гръцки, латински, еврейски и арабски източници, като твърди, че представляват основата на нова система за универсално познание и вяра. Предизвиква всеки учен в Европа да дойде в Рим и да

обсъди с него истината на тези тезиси пред публика. За съжаление, преди да се състои това велико интелектуално съревнование, папските власти внимателно преглеждат 900-те тезиса на Пико и приемат, че тринадесет от тях са еретични. Два от тях представляват особен интерес. Първо: „Защото ничие виждане не е такова, каквото човек иска да бъде, то и ничия вяра не е такава, каквато човек иска да бъде.“ С други думи, вижданията и вярванията се формират от нещо повече, отколкото ние съзнателно решаваме. Това жизненоважно самонаблюдение, че никога не можем да бъдем напълно разумни, съдържа в себе си изводи, които ще бъдат разнищени след векове. Второ: „Когато действа душата, тя може да вярва единствено на себе си.“ Въпреки хаоса от противоречащи си знания, прозренията на Пико често проникват далеч отвъд Ренесанса в модерния свят, на който поставя началото. Виждаме го как опипом се насочва към по-ясен образ на онова, което всъщност сме. (В последния тезис лесно можем да разпознаем предшественика на Декартовото „Мисля, следователно съществувам.“)

Някои от другите тезиси на Пико обаче представляват далеч по-мрачна картина. Например: „Нито една наука не предлага по-добро доказателство за божествения произход на Христа от магията и кабалистичните ритуали.“ Пико вероятно си е мислил, че може да наддума и да излезе победител над най-добрите умове в Европа, но дори и той съзнава, че обвинението в ерес от страна на папските власти е сериозна работа. Въпросите в тази сфера не подлежат на интелектуален спор — еретиците са изгаряни на кладата.

За да отговори на критиците си в Рим, Пико написва дълга монография на латински, в която защитава своята кауза. Лоренцо де Медичи вярно (и доста безразсъдно) позволява монографията да му бъде посветена с най-топли думи, преди да бъде изпратена на папа Инокентий III. Но всичко е напразно, обвиненията в ерес остават. Пико избягва във Франция, където е заловен и върнат в Рим. За щастие новините достигат до Флоренция и Лоренцо се намесва в негова защита — папата позволява на Пико да живее във Флоренция в очакване на допълнителни разследвания.

Няма съмнение, че Пико и Лоренцо са били много близки — както в личния си, така и в обществения живот Лоренцо е наистина вдъхновяващата личност. Пико обича Лоренцо, макар и в чисто

платонически смисъл, защото въпреки женствения си външен вид сексуалните му предпочитания са нормални — може би прекалено нормални. Неведнъж по време на пътуванията си Пико е принуден да напуска някой град, защото е преследван от разярен съпруг. Всъщност краткият му престой във Флоренция свършва, когато неуспешно се опитва да избяга със съпругата на местен бирник. Не става ясно дали тези му занимания имат заслуга за прекратяването на жизнения му път само на тридесет и една години през 1494 година. Но по това време Лоренцо отдавна е мъртъв, Пико е лишен от своя покровител и вероятно е отровен.

15. ПОРЕДИЦА ОТ МАЙСТОРИ

Има черти от характера на Лоренцо, в които се вижда еволюция в сравнение с дядо му Козимо и баща му Пиеро, но артистичния темперамент и съзидателността той наследява от майка си Лукреция. Такова е генетичното наследство, но то е само началото. Лоренцо израства в забележителното домакинство на двореца Медичи, който е на път да се превърне в едно от великите интелектуални средища на Ренесанса. Смята се, че в двореца Медичи поне трима от великите хора на ренесансовото изкуство имат кратък и съзидателен престой в началото на своя живот — Ботичели, Леонардо и Микеланджело.

Ботичели е роден с името Алесандро Филипепи през 1444 година. Твърди се, че приема името Ботичели, което означава „малка бутилка“, от по-големия си брат, притежаващ заложна къща с името „Ил Ботичели“. Баща му е шивач, живее и работи в бедния квартал Онисанти на северния бряг на река Арно и на запад от центъра на града. Ботичели е трудно дете и не проявява почти никакъв интерес към учението. Баща му го дава за чирак при един златар, но после вижда зараждащата се в него художествена дарба и го дава да се учи при Фра Филипо Липи. Тук Ботичели бързо усвоява до такава степен майсторството на Липи към изящната линия и цвят, че минават няколко години, преди напълно да излезе от сянката на неговото влияние, но изключителната природа на дарбата му бързо си проличава.

Малко след като напуска ателието на Липи, Ботичели е поканен да живее в двореца Медичи от съпругата на Пиеро Подагричавия Лукреция. Отблагодарява се, като ѝ прави прекрасен портрет като Мадона, а нейните двама сина Лоренцо и Джулиано са до коленете ѝ, от двете страни на Младенеца. В тази картина, отвъд влиянието на Липи и скулптурните ефекти, усвоени от изучаването на произведенията на Верокио, започва да проблясва оригиналният стил на Ботичели.

Пиеро и Лукреция го приемат като член на семейството, той се храни с тях, заедно с едва пет години по-малкия от него Лоренцо и ангелоподобния Джулиано, който става негов любимец. През лятото пътува със семейството до Кафаджиоло, където внимателно слуша по време на сбирките на Платоновата академия, които стават в дома на Медичите. Платоновите идеи на Фичино и класическата митология на Полициано го запознават с един напълно нов свят, който запълва празнината, оставена от пропуснатите учебни дни.

Животът с Медичите дава възможност на Ботичели да усети въодушевлението и ужаса на политическите събития, чийто епицентър е дворецът на рода. След неуспелия опит за преврат на Пити и Содерини, когато седемнадесетгодишният Лоренцо спасява Пиеро Подагричавия от засада, Ботичели създава първия си истински шедьовър в чест на събитието. Това е „Поклонението на влъхвите“, предназначено като дар в знак на благодарност за църквата „Санта Мария Новела“, в което Ботичели изобразява няколко представители на рода Медичи и техния кръг. От лявата страна е гордият герой Лоренцо, положил ръце върху опрян в земята меч, а един от любимите му бели кавалерийски коне е подал глава над рамото му. В съответствие със случая лицето на Лоренцо е идеализирано — то представлява Платиновия герой, а не харизматичната му грозота от действителността. Полициано е облегат на другото му рамо и е притиснат до изненадващо обикновената фигура на Пико дела Мирандола. В средата на картината, изпълнен с преклонение пред Девата и Младенеца, е най-мъдрият от тримата влъхви, който представлява посмъртен портрет на Козимо, „Бащата на отечеството“. От дясната му страна, като друг от влъхвите, е Пиеро Подагричавия, а най-вдясно на картината е високата и едра фигура на самия Сандро Ботичели, загърната в роба. Главата му е извърната и гледа извън картината — виждаме неочаквано месесто лице под гъста, къдрава рижа коса, но очите му с надвиснали клепачи имат пронизващ взор.

Трудно можем да отделим характера на Ботичели от няколкото истории, достигнали до нас, и от всепоглъщащото поетическо присъствие на картините му. Изглежда той силно се вълнува от излъчването на заобикалящата го среда — вътре в могъщата фигура, зад гордия поглед, се прокрадва един деликатен характер с изключителна чувствителност, която сякаш не се спогажда с физиката.

Казват, че бил тромав и импулсивен, не бил постоянен в поведението си и според някои изглеждал ексцентричен. Но това е мъжът, който живее извън своите произведения. Повечето от онези, които говорят за него, споменават, че почти напълно е погълнат от своето изкуство, което може би му придава разсеян вид, описван от някои като една почти мистична мечтателност. Повечето от това сякаш подхожда на художника на картините, които познаваме, но вероятно никога няма да узнаем дали то изобщо отговаря на нрава на истинския мъж.

Ботичели обаче не е светец, подобно съществуване е невъзможно в двореца Медичи по времето на Лоренцо. Там винаги присъства ерудираното остроумие на Полициано или надменният блясък на ума на Пико, или пък поредната история за любовните похождения на Джулиано де Медичи. Но като всички и Ботичели е привлечен най-много от Лоренцо, който със сигурност отговаря на привързаността му. Банка „Медичи“ изпитва затруднения и Лоренцо невинаги може да си позволи да му плаща както подобава, парите са нужни за пирове и карнавали, за да бъдат щастливи гражданите. Вместо това Лоренцо прави всичко възможно да намира работа на Ботичели при онези, за които не е проблем да си го позволят. Художникът изпълнява поръчки на Томасо Содерини, на семейство Торнабуони, Веспучи и дори Албизи. Именно през този период рисува първото от двете си неземни произведения, с които остава в историята — „Алегория на пролетта“.

Дълго време се смята, че картината е поръчана от Лоренцо Великолепни, но всъщност е създадена за един негов богат братовчед на име Лоренцо ди Пиерфранческо де Медичи. В нея Ботичели постига едно съчетание на платоновите идеали и класическата митология, за да изобрази ефирната лекота, цвят и красота. В средата сред съпътстващите я фигури е богинята на любовта Венера, но това е Платонова Венера, чиято идеална любов изпълва цялата природа около нея. Вдясно е фигурата на Флора, хваната в прегръдките на Западния вятър. Този образ се смята, че е Симонета Веспучи, възпята от Полициано като голямата любов на Джулиано де Медичи. Година преди създаването на картината тя умира на седемнадесет години от белодробна туберкулоза. Този факт обяснява призрачната синя прегръдка на Западния вятър, спуснал се зад нея, стреснатия, извърнат назад поглед върху лицето ѝ, а ясно очертаните листа, сипеши се от отворената ѝ уста придобиват по-мрачна символика.

Лоренцо се радва на присъствието на хората на изкуството и прави всичко възможно, за да ги насърчава, но изненадващото е, че не е чак толкова голям меценат, както своя баща Пиеро. Всъщност, пред картините предпочита колекцията си от скъпоценни камъни, която включва няколко изключителни образци, чиято цена е 1 000 флорина. За сравнение, Ботичели обикновено получава по 100 флорина за картина, но дори и това е повече от едногодишната заплата на един умел занаятчия. Но именно художник, любимец на Лоренцо, създава произведение на изкуството, което значи повече от всичко друго за главата на рода. Лоренцо избира Ботичели, поетичния платонист сред художниците, да нарисува обесването на участниците в заговора Паци на стената на двореца на Сеньорията, което със сигурност е повече награда за приятелството и верността, отколкото признание за таланта. Ботичели получава заповед да нарисува колкото е възможно по-реалистично образите на хората, които обществото ще подиграва, които са убили брата, с когото са израснали, брата, когото и двамата са обичали.

По препоръка на Лоренцо де Медичи Ботичели заминава за Рим през 1481 година, за да работи за папа Сикст IV, което е част от помирението между Флоренция и Рим след войната. Сега Лоренцо използва флорентинското изкуство и творците му за политически цели. Освен че впечатляват отделни личности, като папата, херцозите на Милано и Урбино и други, хората на изкуството спомагат за разпространението на едно скрито послание: Флоренция е ненадминатият център на ренесансовата култура, ако я унищожите, унищожавате и италианската цивилизация.

В Рим Ботичели работи две години и рисува фреските в новопостроената Сикстинска капела, която първоначално се изписва Сикстинска по името на папа Сикст IV. Главните произведения на Ботичели за папата обаче са няколко големи библейски сцени, които изглеждат не толкова изящни — по-тромави са и по-пропити с меланхолия. Може би отразяват липсата на свобода и спокойствие, която той свързва с тези поръчки, както и чувството му на тъга, защото е далеч от ефирността и блясъка на кръга на Лоренцо. След своето завръщане във Флоренция Ботичели бързо си възвръща силата на своето предишно вдъхновение и получава поръчка от братовчедата на Лоренцо Великолепни Лоренцо ди Пиерфранческо де Медичи. Този

път създава своята втора неземна картина „Раждането на Венера“, която е вдъхновена непосредствено от стих на Полициано:

*Тя пътува през морето, където белите вълни са на
повърхността,
млада девойка без човешко лице,
носена към брега от поривите на сладния Зефир,
под синьото небе се ражда в раковина.*

Но картината на Ботичели е пропита с много, много повече от тази обикновена класическа сцена. Ако произведенията на Ранния ренесанс претворяват научните открития (перспективата, анатомията и т.н.), то „Раждането на Венера“ олицетворява философията. Спокойната простота на изкараната на брега от морските вълни черупка от мида на Венера всъщност е преплетена с всякакви сложни платонически алюзии. Фичино и Полициано посвещават една от сбирките на Платоновата академия на изясняването на различните платонически аспекти на „Раждането на Венера“. Отново твърдят, че централната фигура е портрет на Симонета Веспучи, но този път тя се появява по-красива и по-неземна — едно призрачно пресъздаване на „млада девойка без човешко лице“. Легендарната красота, обичана приживе от Джулиано и Лоренцо, се превръща в духовен символ на платоническата любов, която създава света. Тази Венера има идеализирано духовно качество — част от красивата действителност, видима, когато извърнем поглед от сенките, играещи по стената в мрачната пещера на простото земно съществуване.

„Раждането на Венера“ затвърждава една тенденция в изкуството, която все повече се разпространява. Картината се рисува върху платно и се поставя в рамка, тя не е фреска, която се създава на стената в църквата. Картините се превръщат в ценна лична собственост, а не атрибут за богомолците, съответно и темите им започват да отразяват тази промяна. В предшестващите столетия на Средновековието на Църквата се гледа като на източник на знание, единственият духовен извор, а нейната религия е вдъхновение за изкуството. Сега обаче изкуството излиза извън традиционните си граници, става светско, олицетворява преоткритото познание и новите

постижения на науката, то е движима собственост, приемана в домовете, тържество на философията или живота, а не на религията. Вместо с идеализирани светци картините са изпълнени с портрети на разпознаваеми човешки същества.

Втората личност, която вероятно на млади години живее в двореца Медичи, е Леонардо да Винчи, но твърдението е спорно. Безспорна обаче е ролята, изиграна от Лоренцо де Медичи за ранната кариера на художника. Леонардо е роден през 1452 година току пред стените на малкото провинциално градче Винчи, намиращо се на хълмовете над долината Арно, на двадесет и четири километра западно от Флоренция. Леонардо е първият незаконен син на младото селско момиче Катерина и двадесет и три годишния адвокат сер Пиеро да Винчи. (Титлата „сер“ е почетна за нотариуси, въпреки че изобщо не можем да бъдем сигурни, че Пиеро да Винчи всъщност е квалифициран да бъде такъв.) Пиеро да Винчи вече прави относително успешна кариера като държавен нотариус във Флоренция. Младият Леонардо вероятно е отгледан от дядо си в семейното имение край Винчи, на дванадесет години се премества да живее в дома на баща си във Флоренция, където е единствено дете. Баща му ще има друго дете едва след като се ожени за трети път, когато Леонардо е на двадесет години, но изглежда, че първите две бездетни съпруги на сер Пиеро се грижат за него като за свой син. По време на неговото юношество двете умират една след друга и кончината им трябва да е била извор на голяма лична болка, водеща до известна резервираност, която бързо се проявява в характера му. Но именно безрезервната женска любов бележи детството, юношеството и възмъжаването му и му оказва най-голямо влияние. Тази любов му дава абсолютната самоувереност, произлизаща от факта, че е център на един боготворящ го майчински свят, и която вероятно оказва влияние за неговата хомосексуалност.

Леонардо рано става чирак в ателието-школа на Верокио и бързо си създава име заради своето прецизно художествено майсторство. Става известен и заради изключителната си физическа красота, своята самоувереност и усета си за дрехи в пъстри окраски. Хората бързо научават кой е Леонардо, а той иска да бъде сигурен, че ще го запомнят. На двадесетгодишна възраст вече привлича вниманието на Лоренцо де Медичи с дарбата си на художник, а не с яркото си облекло. Въпреки че Лоренцо се придържа към начина на обличане,

завещан от дядо му Козимо — обличай се просто и не привличай внимание. Лоренцо избира по-официално облекло само за пиршествата, но великолепието на присъствието му по време на тези поводи предполага, че ежедневните му дрехи подчертават една ясна съдържаност.

Още от самото начало Лоренцо и Леонардо се отнасят внимателно един с друг и можем да твърдим, че хомосексуалността на Леонардо и вероятно по-прикритата бисексуалност на Лоренцо имат нещо общо. Ясно е, че Леонардо просто не се вписва в кръга на Лоренцо де Медичи. Художникът отраства в провинцията и притежава селски акцент, още по-любопитно е, че младият Леонардо прави впечатление на Пико и Полициано като особено недодялан и невеж млад мъж — образованието му е толкова лошо, че дори не говори латински. В ателието на Верокио Леонардо показва почти патологичен глад за знания, но до голяма степен те имат техническа насоченост — как работят механичните уреди, как се строят машини за повдигане, за изпомпване, за изстрелване на камъни. Нищо от това не се доближава до теоретичните познания, използвани от хората на изкуството преди него — линиите на перспективата, рисувани на платното преди създаването на самата картина, или леките анатомични очертания, на които се научават от работата си с модели.

Лоренцо и неговият кръг признават на Леонардо развитото му до крайност художествено майсторство, но интелектуалният му педантизъм е отхвърлен просто като хоби на един даровит невежа. Платон написва над вратата на своята Академия: „Нека тук не влиза никой, който не знае геометрия“ — Леонардо не знае нито геометрия, нито алгебра, нито пък се запознава с тях през следващите десет години. Вместо това се приучва да изучава с очите си, като отблизо разглежда предметите — като гледа, гледа, гледа и записва точно всичко, което вижда.

През 1476 година Леонардо публично е изобличен като содомит. Явно на обвиненията се гледа много сериозно, защото вероятно прекарва известно време зад решетките. Най-крайното наказание за хомосексуалност е изгаряне на клада, но както вече видяхме, на практика нещата не са толкова строги и през повечето време властите просто си затварят очите. Тогава защо нарочват Леонардо? Най-вероятното обяснение е, че публичното му изобличаване е прикрита

атака срещу Лоренцо де Медичи и неговия кръг. В крайна сметка не се стига до съдебен процес, почти със сигурност благодарение на намесата на Лоренцо де Медичи. Върху Леонардо обаче завинаги остава клеймото на това обвинение, като вече е белязан не само с незаконния си произход и сигурно се чувства още по-отчужден заради травмиращото публично събитие. Той иска да бъде прочут, но сега вече знае какво още им е известно за него и какво говорят зад гърба му.

Подкрепата на Лоренцо де Медичи към Леонардо е непоклатима въпреки липсата на разбирателство между двамата. Всъщност може би през този период Леонардо е поканен да живее в двореца Медичи, отчасти за негова защита. Пребиваването му в двореца е причина и за приятелството му с Ботичели, чиито картини всъщност той не харесва. Вероятно именно Ботичели показва на Леонардо произведенията на Мазачо в църквата „Санта Мария дел Кармине“. Тези произведения повлияват на Фра Филипо Липи, оказват силно влияние върху Ботичели и изиграват значителна роля за формирането на Леонардо. Живите извивки и придаващите обем сенки у фигурите на Мазачо са откровение за да Винчи, те не са прости изображения на човешката форма, а изглеждат сякаш съществуват на платното. Голяма част от оригиналността на Леонардо също произтича оттук, но той се развива по напълно различен от Ботичели начин. Там, където Ботичели пресътворява легендата, Леонардо е по-заинтересован от фактическото изобразяване и психологията на живите фигури от действителността.

Има още доказателства за близкото приятелство между Ботичели и Леонардо, както и за силното уважение, което Лоренцо де Медичи изпитва към да Винчи. Когато Лоренцо иска стенопис, изобразяващ участниците в заговора Папи, той се обръща към любимия си Ботичели, който принципно изглежда доста невероятен избор за подобна задача. През 1479 година стенописът трябва да бъде променен, защото Бандини е върнат от Константинопол и екзекутиран. Лоренцо отново се обръща към Ботичели, който обаче по неизвестни причини не може да се отзове. Почти със сигурност знаем, че художникът препоръчва на Лоренцо де Медичи за тази цел Леонардо, въпреки че едва ли главата на рода би избрал да Винчи само въз основа на тази препоръка. Лоренцо силно цени стенописа, който представлява и много открито изявление от негова страна. Флоренция има много успели художници, мнозина от които години наред се радват на

покровителството на Медичите, но Лоренцо избира двадесет и седем годишния своенравен Леонардо. Не можем да се съмняваме в уважението, което изпитва към художника Леонардо, или в желанието името му да се свързва с това на да Винчи, дори и характерите им да се различават.

Странният Леонардо получава с помощта на Лоренцо важната поръчка да изрисува „Поклонението на влъхвите“ за доминиканските монаси в църквата „Санто Донато“ в Скопето, намираща се извън градските стени. Контрастът с трактовката на Ботичели на същата тема не може да бъде по-силен. Във версията на Ботичели добре облечените Медичи са събрани с известно благоприличие пред Мадоната с Младенеца. При прочита на Леонардо заобикалящите я фигури са поразени и изумени от гледката на чудотворното божествено присъствие, просват се и жестикулират около него. За разлика от струпаните на преден план фигури, на заден план виждаме изчистените очертания на сграда от класическата епоха, която издига недовършения си горен етаж с точността на архитектурен план. Леонардо продължава да се самообразова, рисува сгради, измислени технически чертежи, военни машини и анатомични фигури. Тук се крие проблемът, тъй като е толкова заинтересован от всички тези неща, че проектът, над който работи понастоящем, бързо губи привлекателността си. Въпреки дългите години нахъсана работа, придружена от увещанията, а после и от заплахите на доминиканските монаси, „Поклонението на влъхвите“ остава незавършено — това е само първият от многото такива проекти, които често се появяват в живота на Леонардо.

Лоренцо де Медичи осъзнава, че ако да Винчи иска да просъществува като художник, трябва да спре да си създава врагове във Флоренция. Затова де Медичи поема характерен за себе си риск и го препоръчва на новия владетел на Милано, Лодовико Мауро Сфорца, наследил брат си Галеацо Мария Сфорца след неговото убийство. Лодовико Мауро Сфорца е известен като „Il Мого“ („Мавъра“), което е игра на думи с второто му име и същевременно препратка към мургавия му външен вид. Той е поредният труден представител на рода Сфорца, образован в хуманистичните традиции и развил рафиниран вкус, суетен е по отношение на вида си, особено що се отнася до къдравата му и фризирана коса, но неуместните постъпки в

поведението му са смекчени от несъмнената сила на Сфорца, наследена от баща му, кондотиера Франческо. Лодовико е упорит и коварен, пристъпите на страх се сменят с храброст, не може да се разчита на него на международната сцена и е непредсказуем у дома. За късмет на Леонардо Лодовико веднага го харесва и да Винчи му отвръща със същото.

Леонардо пристига в един процъфтяващ Милано. Тук е средището на доходоносната търговия, свързана с производството на коприна. Милано е центърът на плодородните земи на Ломбардия, а също такъв и за галантерийните стоки. Но този просперитет едва сега започва да попива духа на Ренесанса. По никакъв начин не може да съперничи на културното изобилие на Флоренция или пък на културния ѝ снобизъм, но стеснителният млад художник с провинциален акцент веднага се чувства като у дома си тук.

Леонардо остава в Милано седемнадесет години, именно тук дарбите му разцъфват напълно и тук до известна степен постига лично щастие. През 1490 година взема за личен слуга десетгодишното момче Джакомо Салаи. Леонардо му приготвя нов комплект дрехи и оставя настрана парите, за да ги плати. Джакомо забелязва къде са скрити и ги открадва. Леонардо е бесен, но момчето отказва да признае вината си. Да Винчи записва в дневниците си, че Джакомо е „крадец, лъжец, твърдоглавец и чревоугодник“. Момчето е и пакостливо, но притежава чар и след няколко години с Леонардо стават любовници. Необразованият Джакомо свиква с дългите и загадъчни мълчания на своя господар, които толкова често обезпокояват посетителите му, а Леонардо пък проявява търпимост към дребните кражби на своя слуга. Джакомо Салаи остава със своя господар до края на живота му.

Леонардо получава поръчка от херцога на Милано да създаде бронзова статуя в естествен ръст на Франческо Сфорца, който е основател на династията. Рисунките и моделите, създадени от Леонардо за това велико произведение на изкуството, са сред най-възхитителните му произведения, а задачата по изливането на високия почти пет метра бронзов паметник подлага едва ли не на крайни изпитания неговата изобретателност, макар че проектът никога не е завършен. През 1495 година Леонардо получава поръчка да нарисува фреската „Тайната вечеря“ за трапезарията на доминиканския манастир „Санта Мария деле Грацие“ в Милано. Тя е върхът на

познанията му като художник и е произведение, пресъздадено с такова върхово майсторство, че изглежда едновременно неизбежно и вечно. Всеки един от светците, събрани край масата от двете страни на благославящия Христос, има своя индивидуалност, която е пропита от дълбочина и жива емоция. Рисуването на картината отнема на Леонардо години, но в крайна сметка я завършва през 1498 година. Този път обаче пропуските са в подготвителните работи — стената, върху която е изписана, е влажна, а боите, използвани от художника, са смесени по негов новаторски метод и не са подходящи. По думите на един свидетел, само след шестдесет години фреската представлява „купчина неясни петна“ — всичко, което ни е известно за шедьовъра, го знаем от репродукциите на второстепенни художници.

В Милано Леонардо има свободата да разработва идеите си. Лодовико Сфорца е увлечен и очарован от проектите му за „бойни машини“, като катапулти, гигантски витла, покрити с броня превозни средства и тарани. Леонардо измисля планове за пресушаване на земи чрез система от канали и за проектирането на съвършени градове, започва да прави дисекции на човешки трупове, като записва подробностите от вътрешната анатомия и органите. За да забавлява своя господар, създава ледени скулптури, фойерверки и конструира механични чудовища. Леонардо е преди всичко чиста „интелектуална мощ“. Сфорца го настанява в един апартамент в големия дворецов комплекс, за който да Винчи проектира централна отоплителна система. Получава и голямо ателие, пълно с чираци и помощници, но какви точно задачи им възлага, си остава загадка. Когато става дума за рисуване, Леонардо работи със свой собствен мъчителен ход. По време на седемнадесетгодишното си пребиваване в Милано завършва само шест картини, но всички остават несравними.

Дори е късмет, че са завършени. Леонардо седи с дни наред, размишлява над идеите си, нахвърля скици в дневниците си и води записки с тайния си огледален почерк. Те представляват рога на изобилието на един необработен гений — изследванията му покриват всичко от астрономията до разположението на ембриона в утробата, от ботаниката до лицевите изражения, от изкуството до въоръжението. Често се пренебрегва фактът, че зад тези привидно отчаяни наброски се крие обединяваща идея — за Леонардо всичко това е част от плана му за „изкуството на рисуването“. За него художникът е върховният

човек на изкуството, той притежава едновременно способността да възприема света във всяка една негова подробност и да документира точно как работи. Леонардо нахвърля невероятно амбициозен проект, включващ хора на изкуството, които наблюдават всеки един детайл в света, възприемат структурата и формата му, и съвсем точно документират какво представлява. При него изкуството *се превръща* в наука. Както отбелязва в един от дневниците си, „за да бъдат изложени, темите се нуждаят от опит, а не от думите на другите... приемам опита за свой господар и за всичко се обръщам към него.“ Съгласно възгледите на Леонардо можем да видим научния метод в неговия зародиш, въпреки че едва след повече от век Галилей развива тези идеи и поставя началото на съвременната епоха в науката.

Амбициозният план на Леонардо за „науката на рисуването“ остава неосъществен. Разбира се, че е неосъществим, но това до голяма степен е проблемът в неговата работа. Може би затова изоставя толкова много от своите велики проекти — защото вижда отвъд онова, което може да бъде постигнато, и изчерпва темата, преди да я завърши. Така тя повече не представлява интерес за него и няма причина, поради която да я завърши.

Леонардо харесва Ботичели, дори и да не харесва работите му, което не заявява в прав текст, но от време на време говори за някоя картина, която със сигурност е на Ботичели, и я дава за пример как не трябва да бъде сътворявано едно произведение на изкуството. Що се отнася до третия член на гениалните творци, свързани с двореца Медичи, то Леонардо не харесва нито човека, нито изкуството му. Да Винчи просто мрази Микеланджело и не го крие. Той гледа на себе си като на хладнокръвен учен, който не се нуждае от Бог, Микеланджело обаче е обсебен от Бог. Леонардо желае да документира точната и едва доловима природа на всичко, което вижда и разбира, а Микеланджело се опитва да пресъздаде духовната битка на човечеството. За Леонардо Микеланджело има средновековен ум, други пък виждат в произведенията му възплъщението на ренесансовия дух — олицетворението на човешкия идеал, който се бори и страда, докато се опитва да се осъществи.

Микеланджело Буонароти е роден през 1475 година в хълмиста област на шестдесет и четири километра от Флоренция, в малкия укрепен град Капрезе, който в наши дни се нарича в негова чест

Капрезе Микеланджело. Баща му е флорентинец, назначен за кмет там от държавните власти. Родът Буонароти твърди, че произхожда от рицарите от Каноса, които през единадесети век управляват Флоренция, но това е само родова легенда и не почива на здрави основи. Родът е представител на дребните благородници, но е сполетян от трудности. Само шест месеца след раждането на Микеланджело мандатът на баща му изтича и семейството се завръща във Флоренция. Съобразно обичаите на епохата и малкият Микеланджело е даден на дойка в провинцията. През първите три години живее в Сетиняно, град на каменоделци на около пет километра нагоре по долината на река Арно. След години великият скулптор твърди: „С майчиното мляко съм поел звука на чуковете и длетата, с които създавам своите статуи.“

Младият Буонароти израства във Флоренция, в аристократичната бедност на семейния дом в квартала около църквата „Санта Кроче“, на порядъчна улица, но близо до бедняшките квартали край брега на реката. Баща му живее в социална изолация и младият Микеланджело отраства в атмосфера на задушаващо придържане към „старите нрави“. За разлика от повечето хора на изкуството Буонароти получава добро образование — в училището на маестро Франческо да Урбино, където учи граматика, реторика и латински. То обаче не е просветено хуманистично училище и Микеланджело бързо се изморява от преписването и ученето наизуст, затова, за да минава времето, започва да рисува и решава, че иска да стане художник.

Буонароти баща никак не одобрява увлеченията на сина си по изкуството, подобни занимания не са за семейство с тяхното обществено положение. Следват семейни скандали и по думите на Микеланджело често бил сериозно бит. Мрачната му упоритост обаче надделява и на относително късната възраст от тринадесет години той е изпратен в ателието на Гирландайо — чираците обикновено ги вземат на десет, но макар че Микеланджело е закъснял с три години в сравнение с обучението на другите, Гирландайо бързо съзира изключителната му дарба.

Според Вазари и неговата прочута книга „Животописи на художници, ваятели и архитекти“, на която обаче невинаги можем да се доверим, през 1489 година Лоренцо де Медичи решава да отвори школа за скулптори. Започва да търси подходящи ученици и Гирландайо веднага препоръчва четиринадесетгодишния

Микеланджело. Школата на Лоренцо е разположена в един парк край площада Сан Марко и е само на няколко минути път пеша от двореца Медичи. Там в един павилион се съхранява колекцията от древноримски скулптури на Медичите, започната от Козимо по съвет на Донатело. Школата се управлява от бившия ученик на Донатело Бертолдо, талантлив скулптор, работещ с бронз, който според Вазари „беше толкова стар, че не можеше да работи.“ През лятото изнасят скулптурите в парка, където под сенките седат учениците и ги копират. По-късно в зрелия си живот Микеланджело твърди, че е самоук и че дарбата му е дар Божии, но вероятно научава от стария Бертолдо как да вае модели от глина и восък. Още тогава започва да се говори, че Микеланджело притежава изключителната способност да дяла камъка така, че да изглежда гладък като восък.

Микеланджело е странен юноша. В съзвучие с епохата характерът му съзрява рано — на четиринадесет умствено вече е млад мъж, въпреки че в много от случаите си остава плах и срамежлив. Има добри обноски, но в присъствието на други хора се чувства неловко и явно има комплекс, свързан с външния си вид, въпреки че външността му е недодялана, но не непривлекателна. Вероятно причината за това са първите несъзнателни признаци на хомосексуалност. Има енергичен характер, който обуздава, ето защо често е раздразнителен и от време на време избухва. Носът му вече е чупен лошо в сбиване и остава сплескан до края на живота му.

Легендарната първа среща на Микеланджело с Лоренцо де Медичи в градината близо до Сан Марко бележи повратен момент в живота на скулптора Буонароти внимателно дяла с чука и длетото главата на стар и ухилен сатир, следвайки един римски оригинал. Толкова е погълнат от задачата, че не забелязва застаналия зад него Лоренцо, който със страхопочитание наблюдава майсторството на младия ученик, чиято работа е далеч по-впечатляваща от парчето разяден мрамор пред него. Микеланджело е погълнат от каменната глава, изчуква устата на сатира. Внимателно дяла, за да разкрие езика му, а после и редиците от невидими зъби на горната и долната челюст. Изведнъж осъзнава, че зад него има някой, обръща се и се изчервява. В опит да го успокои Лоренцо се усмихва. Навежда се напред, за да разгледа по-добре главата на сатира и отбелязва, че изображението е

погрешно, защото нито един старец няма да има в устата си всички зъби.

Младият Микеланджело се намръщва, унижен от грешката си. В мига, когато Лоренцо се отмества, младият скулптор веднага се захваща отново за работа. Маха един от зъбите на сатира, после прави и дупка във венеца, за да му придаде по-голяма реалистичност, сякаш зъбът е паднал. Лоренцо се връща и е развеселен, но повече от всичко е смаян от видяното и малко след тази случка Микеланджело е поканен да живее и да работи в двореца Медичи. Получава собствена стая и месечна издръжка равна почти на пет флорина, което е малко повече, отколкото един умел занаятчия изкарва, за да издържа семейството си. А с цел да се заглади положението в дома му, бащата на Микеланджело получава работа в управлението на митниците.

През следващите четири години Микеланджело вечеря на масата с Лоренцо и семейството му, по същия начин, по който преди него са се хранили Ботичели, а вероятно и Леонардо. В това обкръжение започва да се държи малко по-спокойно, а Лоренцо го насърчава да посещава срещите на Платоновата академия. За разлика от Ботичели и Леонардо Микеланджело е достатъчно образован, за да може веднага да схване същината на случващото се. Нека си го представим как се мръщи от някой ъгъл срещу Пико, Полициано и другите, които омайват присъстващите. Микеланджело бързо се вдъхновява от тяхната Платонова философия, а размахът на абстрактните ѝ идеи поставя граници на строгата му религиозна вяра. Поезията, която рецитират, му показва, че чувствата могат да се изразяват с думи, чувства, които в неговия случай остават сподавени. Вероятно е изучавал и самото поетично творчество, защото по това време започва сам да пише поезия. Дарбата му няма да съзрее още няколко години, но най-ранните му опити показват, че става дума за нещо повече от лаическите мъки на един труден юноша. С времето Микеланджело започва да пише стихотворения, които до такава степен надминават дори и тези на Лоренцо де Медичи, че се превръщат в едни от най-добрите образци на италианската поезия. Най-ранните съхранени фрагменти говорят за дарбата му:

Изгарям, но оставам в сенките,

*тъй както заникът на слънцето потъва в неговия
блясък,
другите се отдадоха на насладите в живота си,
но аз тъжа сам и само земята отмерва ритъма ми.*

Микеланджело има литературен талант, но изящните изкуства остават неговото главно занимание, пък и те също са вдъхновени от Платоновата академия. Ранният му фриз „Битката на кентаврите“ е вдъхновен от стихове на Полициано, преразказ на Омир и описващи една легендарна класическа сцена. Според мита кентаврите толкова се напиват на сватбата на крал Пиритой, че се опитват да изнасят и отвлечат всички жени. С младежка енергичност Микеланджело изобразява едно кълбо от гърчещи се и бореци се голи тела. Работата му е истинско съвършенство, повлияно от големите бронзови врати на баптистерия, дело на Гиберти, които младият скулптор оприличава на райските врати. Но произведението си остава ужасяващо, а хаотичната му, но овладяна композиция е повлияна повече от хомоеротичните фантазии на превъзбуденото му съзнание, отколкото от древната легенда. За сравнение, другата му ранна работа е релеф с класическо спокойствие и красота. Ясно си личи, че „Мадоната на стълбите“ е повлияна от Донатело — Дева Мария седи в подножието на масивни, правоъгълни стъпала и кърми един тромав, но мускулест Младенец, а на заден план, нагоре по стълбите, виждаме очертанията на играещи си деца. Но онова, което веднага привлича вниманието, са гънките на обемната дреха на Мадоната — в изгладения мрамор има изключително точна лекота и толкова майсторски постигната плавност на формата. По никакъв начин не можем да сбъркаме, че това е появата на още един невероятен талант, насърчен за първи път от Медичите, а и както ще видим по-нататък, Микеланджело остава дълбоко свързан с рода Медичи до края на живота си.

16. ВЯТЪРЪТ СЕ ОБРЪЩА

С напредването на петнадесети век светът навлиза в нова епоха и това не е просто банална фраза. Младите мъже, които обсъждат Платон по площадите, го усещат, дори необразованите, стоящи в безсловесно благоговение пред новите общодостъпни произведения на изкуството, го долавят. Катедралният купол на Брунелески, бронзовите двери на Гиберти, огромният дворец, който постепенно е издигнат за рода Паци на хълма в Олтрарно, грандиозните карнавални шествия, организирани от Лоренцо де Медичи — нещата никога няма да са отново същите. Флоренция се превръща в нов град, но се случва и нещо друго. Зад жаждата за нови забавления, нови чудеса и нови идеи има едно прокрадващо се смущение, както и таящо се негодувание, особено сред „малките хора“, които все така се мъкнат към същите бедняшки квартали след края на поредния турнир или празненство.

Англия и Холандия започват производството на платове, в резултат на което изнасят по-малко вълна, и флорентинската търговия с платове рязко спада. Както винаги чиомпите първи понасят последствията, а колкото повече мъже биват освобождавани, толкова повече семейства страдат. Негодуванието срещу новия път, възприет от Флоренция, все повече нараства, нищо вече не е същото, всички стари устои ерозират. Сред цялото това объркване, което започва да овладява всички слоеве на обществото, изглежда, че само един човек може да предложи сигурност — свещеник на име Савонарола.

Джироламо Савонарола е роден във Ферара през 1452 година, като Леонардо да Винчи, но във всяко друго отношение двамата са пълна противоположност един на друг. Дядото на Савонарола е виден лекар в двора на херцозите на Ферара, а и баща му заема дребни длъжности при същите владетели, но не се отличава с нищо. Младият Савонарола, замислено дете, което рядко се усмихва, получава образование вкъщи при дядо си, който като лекар решително настоява, че когато алкохолът се приема редовно и в достатъчно количество, е полезен за здравето. За нещастие вижданията му за образованието не са толкова просветителски и въпреки близостта на Ферара до Флоренция и

последвалото ренесансово влияние върху двора на херцога дядото на Савонарола си остава до голяма степен почитател на стария средновековен подход към учението, както и на отношението към живота, пропито от средновековната вяра в Бог. Мрачният и блед младеж с орлов нос внимателно слуша тирадите на дядо си срещу злините на съвременния свят — човешкото пребиваване на земята е само подготовка за задгробния живот, а единственият смисъл на безсмъртието са вечните мъки. В свободното си време младият Савонарола подрънква жаловни мелодии на лютнята си и пише депресивни бездарни стихове:

*Виждам как светът е потънал в мрак,
напълно изличени са всички добродетели,
отникъде не проблясва ярък пламък
и никой не поема вина за греховете си...*

След смъртта на дядо си Савонарола постъпва във Ферарския университет, където за първи път се сблъсква с хуманистичните идеи, които започва да изучава, но вътрешно отхвърля. През този период се влюбва в една девойка на име Лаодамия, незаконна дъщеря на знатния флорентински род Строци, които са изгнаници във Ферара. Тя живее в къщата срещу неговата на една тясна улица и веднъж, виждайки я да се показва на прозореца, Савонарола от своята тераса ѝ предлага да се омъжи за него. Предложението му е отхвърлено с презрение, защото дори и една незаконна Строци никога няма да склони да се омъжи за един прост Савонарола.

Джироламо Савонарола, литография

От този миг нататък Савонарола все по-силно и по-силно започва да мрази жените, всякакъв вид труфила, висшите класи и всички форми на лесен живот. Същевременно започва да се ожесточава и срещу новите хуманистични идеи и обикновеното му в началото презрение се превръща в омраза. През 1475 година по време на празниците, посветени на свети Георги, двадесет и три годишният Савонарола се измъква от дома си и тръгва пеша към Болоня, която се намира на около петдесет километра от града, където постъпва в Доминиканския орден и става монах. По-късно пише на своя баща, за да обясни постъпката

си: „Повече не мога да понеса порочността на хората в Италия... Тъй като тленните пориви са противни за разума, трябва с цялата си сила да се боря, за да спра Дявола да не възседне раменете ми.“

След като прекарва няколко години в различни манастири из Северна Италия, през 1482 година Савонарола е изпратен в „Сан Марко“ във Флоренция. Това е същият манастир, който е реновиран с огромните суми на Козимо де Медичи и където главата на рода запазва една килия, за да може да се отдава на размисъл. В „Сан Марко“ Савонарола бързо си създава име на решителен човек, способен на краен аскетизъм и непорочност — спи на сламеник, поставен върху обикновена дъска, и се въздържа, като не участва в честванията на празниците, на които другите монаси се наслаждават. Никой не се впечатлява от дребния грозен свещеник с необикновено чувствени устни, който заеква и се запъва на всяка дума, когато е негов ред да изнесе неделната проповед в църквата на „Сан Марко“. Но бързо става ясно, че недодялаността му няма нищо общо със срамежливостта — под надвисналите тъмни вежди, склучени над големия му орлов нос, очите на Савонарола горят от напрежение. Сякаш е изпълнен с бушуваща мощ, която не може да отприщи. Както самият той по-късно разказва, по това време проповедите му нямат никакво въздействие и „не можеха да изплашат дори и пиле“.

Савонарола се моли и пости, очевидно призовава Бог да му разкрие какви са Неговите намерения към слугата му, за да изпълни със смисъл злочестия си живот на земята. Най-после през 1485 година получава своето откровение, което го вдъхновява да „разкрие Божият промисъл чрез своите думи, за да предупреди света за ужасите, очакващи грешниците.“ По това време служи в малкия град Сан Джиминяно, намиращ се на около четиридесет и осем километра югозападно от Флоренция. Започва да изнася своите проповеди по време на Великите пости с пламенното красноречие на човек, открил най-после своето предназначение в живота — порицава строго паството си и го предупреждава за нещастията, които Бог ще отприщи над света. Светата Божия църква вече не е свята, защото поема по греховния път, от най-ниските санове до най-висшите всички потъват в греховност. Църквата трябва да бъде изпепелена и прочистена из основи, преди да си възвърне светостта и чистотата на истинското християнство.

Мълвата за свещеника, който проповядва като обладан, бързо се разпространява и след две години той отново се връща в „Сан Марко“ във Флоренция. Пико дела Мирандола го чува да говори и остава силно впечатлен от мощта и простичката убедителност, с които Савонарола интерпретира библейските текстове. Въпреки голямата си ерудиция Пико се намира в много трудно положение, защото неговите „900 тезиса на истинската религия“ са осъдени от Рим и той е изправен пред заплахата да бъде съден като еретик. Вследствие на засилващото се у Мирандола чувство за несигурност чутото в „Сан Марко“ го зашеметява с цялата сила на своята неизбежност.

Много скоро ръководителите на Савонарола започват да се тревожат заради новия му начин на проповядване и решават, че е по-добре да го ангажират с друго. През 1487 го изпращат в Болоня като преподавател по религия в университета, защото въпреки относителната неразбираемост на апокалиптичните му виждания, вследствие на безбройните часове на непрестанно изучаване в килията си, монахът много добре познава и разбира Библията.

Във Флоренция пък Лоренцо де Медичи иска съвет от Пико във връзка с теологичния аспект от образованието на тринадесетгодишния си син и кардинал Джовани. Пико смята, че един добър проповедник ще окаже ползотворно влияние върху Джовани, и препоръчва на Лоренцо да използва влиянието си, за да върне Савонарола в „Сан Марко“. Именно една такава проста вяра би оценило момчето.

Флоренция се чувства особено горда от честта, оказана на града с ръкополагането на сина на Лоренцо за кардинал, което води и до известно сантиментално възраждане на религиозния интерес на гражданите. Преситената публика е узряла за адските послания на Савонарола и проповедите му бързо започват да привличат много и редовни посетители. „Малките хора“ намират утеха и са уверени, че бедността им е като Христовата, че ще бъдат измежду избраните, докато богатите ще бъдат подложени на вечни мъки. Мнозина от прегърналите новите хуманистични идеи също са привлечени. Фалшът и претенциите, вдъхновени от тези нови идеи, са смъкнати и под тях се разкрива по-дълбока и древна тревога, която лелее за средновековните устои на миналото. Благодарение на своето образование Савонарола е напълно запознат с новия хуманизъм и знае как точно да обърне идеите му срещу самия него — всеки човек е отговорен за собствената си душа

и както казва Пико, „можеш да придадеш на своя живот каквато си поискаш форма“, но от каква полза са философиите на Платон и Аристотел, когато заради тях създателите им са осъдени на вечни мъки в ада? Новите хуманистични идеи водят единствено до безсмислен разкош и плътски удоволствия, та нали дори стихотворенията на поетите на хуманизма не са посветени на християнски теми, тъй като вместо притчи за праведност се предпочитат езически легенди. Художниците и те не са по-добри, защото дори когато решат да рисуват на религиозни теми, използват толкова ярки цветове и изобразяват човека толкова подробно, че „Богородица прилича на блудница“. (Причините не са ни много ясни, но Савонарола е настроен особено силно срещу греховността на проститутките, които нарича „буци плът с очи“.) Не трябва много подобни проповеди, за да се въздейства на крехкия характер на Ботичели. Същевременно и Полициано разпознава своите грехове в изобличителните проповеди на Савонарола и започва да се чуди за съдбата на своята безсмъртна душа. Новият хуманизъм повлиява на живота им и оживява изкуството, но все още не е имал достатъчно време, за да се вкорени в душите им.

През лятото на 1489 година Савонарола изнася поредица от лекции в градините на манастира „Сан Марко“. Последните се намират почти на една крачка от градините, където се помещава школата по скулптура на Лоренцо и където Микеланджело се учи. Вероятно по същото време Буонароти чува проповедите на Савонарола и преживяното дълбоко го впечатлява. Дори когато е вече стар, продължава да твърди, че все така може да чуе пронизващия глас на Савонарола и да види пламенните му жестове. Любопитното е, че Микеланджело е сред най-малко развълнуваните, защото вярата му винаги е била силна и гледа на творческите си и литературни заложи като на неразделна част от своя духовен живот. Неговото изкуство и поезия продължават да се развиват свободни от ограничаващата пуританска набожност.

Последователите на Савонарола се увеличават, а с това посланията му стават все по-смели: „Ако искате да създавате добри закони, първо трябва да се подчините на Божиите, защото всички канони зависят от Вечнозаконието.“ Проповедите му започват да придобиват все по-политически оттенък — говори срещу злоупотребата с властта и как тя покварява онези, които я владеят. После заговаря

конкретно за злоупотребата с властта от страна на деспотите, управляващи градовете по тази земя, и слушателите му бързо разпознават „деспота“, управляващ техния град. Името на Лоренцо не се споменава, но той се превръща в съсредоточие на народната омраза.

Първоначално Лоренцо решава да подходи помирително с надеждата, че яростта на Савонарола ще бъде смекчена от живота в цивилизована Флоренция. Пико уверява Лоренцо, че религиозните виждания на монаха почиват на здрава основа и че в сърцето си той е „добър човек“. Полициано също препоръчва да бъдат предпазливи и намеква, че в изреченото от Савонарола има известна доза истина, освен това е популярен сред народа и дава подходящ отдушник за насъбралите се чувства. Тогава обаче монахът отива по-далеч и оприличава зверствата на съвременните деспоти с тези на Навуходоносор и Нерон. Въпреки това Лоренцо и сега решава да изчака. През 1491 година Савонарола е назначен за помощник-абат на „Сан Марко“ и присъствието на публика на първата му проповед за Великите пости е толкова голяма, че той моли да изнесе още проповеди, като ползва по-голямо пространство — катедралата. Лоренцо необмислено позволява да удовлетворят молбата му. Проповедите на Савонарола привличат огромни тълпи, а от уста на уста народът разпространява най-новите му порицания към „деспотите“ из целия град.

Лоренцо е едва в началото на четиридесетте години от своя живот, но вече е покосен от семейната болест — подагратата и болезнено подутите от артритата стави — която обездвижва дядо му и убива баща му. Той също неочаквано е принуден да започне да се придвижва в лектика, защото е измъчван от болките, но градът продължава да бъде управляван както винаги безпроблемно с помощта на хора, назначени от Медичите. Лоренцо все още се колебае какво да прави с непокорния монах, започнал да оспорва властта му. Оказва се, че тайните предупреждения, изпратени на Савонарола чрез поддръжниците на Медичите, не значат нищо за него и са пренебрегнати. Лоренцо обмисля да помоли папата да изпрати Савонарола другаде, но шестдесетгодишният Инокентий VIII също е болен, разгулният му живот и развратът вземат своята дан чак сега.

До Лоренцо стигат новините, че Савонарола предрича смъртта на „деспота“, както и кончината на папата. Болестта на Лоренцо е

публична тайна във Флоренция, а мнозина знаят, че и Инокентий VIII не е добре. Но тази информация сякаш само потвърждава пророческата дарба на монаха. След като може да види смъртта на папата и владетелите, тогава какво ли друго може да види? Може би неговите ужасяващи и апокалиптични видения все пак ще се сбъднат?

На 11 декември 1491 година вторият син на Лоренцо Джовани навършва шестнадесет години. Годината не само бележи неговото пълнолетие, но и официалното поемане на кардиналските прерогативи, в чийто сан е издигнат три години по-рано. В двореца Медичи се подготвя голямо празненство, но Лоренцо е твърде болен, за да присъства — с лектиката го отнасят до един от прозорците на горния етаж, откъдето за кратко и дискретно той наблюдава началото на угощението. След малко повече от три месеца, на 21 март 1492 година Лоренцо моли да го отнесат във вила Медичи в Кареджи, където умира дядо му Козимо. С него са и любимците му Пико и Полициано.

Две седмици след пристигането на Лоренцо в Кареджи от Флоренция идват новини, че два от прочутите лъвове на града са се изпохапали до смърт в клетката — жителите на града приемат събитието като много лоша поличба. Същата вечер, в която е поставен нов фенер върху купола на катедралата, пада мълния, една от мраморните топки, поддържащи фенера, се изважда и се търкулва по кубето, пада върху калдъръма и се разбива на парчета. Когато научава за това, Лоренцо настоява да му кажат от коя страна на катедралата е паднала топката — отговорът е от северозападната. „Посоката, в която се намира тази къща“, казва той на слугите си, „което означава, че ще умра.“ На смъртното си легло дори и великият хуманист се връща към суеверията на отминалата епоха.

Лоренцо вика своя най-голям син Пиеро на смъртния си одър, така както правят Джовани ди Бичи и всички глави на рода преди и след него. Младият Пиеро прилича на чичо си Джулиано и е необичайно хубав за един Медичи, сега е на двадесет и една години, само четири години по-малък от Джулиано, когато го убиват. За нещастие Пиеро има склонност да се държи надменно и предпочита лова пред държавните дела. Лоренцо моли да го оставят насаме със сина му, взема ръката му и започва да го съветва за това какво да е поведението на Медичите — пред обществото винаги трябва да се държи скромно, да не забравя за народа на Флоренция и собственото си семейство... Някогашните

ревностни молби на пралядо му Джовани ди Бичи сега звучат кухо — подобни думи са се превърнали по-скоро в традиция, отколкото в завет.

Полициано разказва, че бързо става ясно, че болестта на Лоренцо атакува „не само вените, но и всичките му органи, вътрешности, кости и дори костния мозък.“ Лоренцо усеща, че животът го напуска и взема важно решение — заповядва да повикат Савонарола. Не става ясно обаче дали вика свещеника, за да му даде той последно опрощение на греховете, или прави последен опит да заличи пропастта между тях, та да завещае на сина си един обединен град. Описанията на тази съдбовна среща много се различават. Богобоязливият Пико оставя една до известна степен мистична версия за случилото се, а дълбоко опечаленият Полициано описва една поетично-емоционална сцена.

Въпреки противоречащите си описания със сигурност знаем, че Савонарола отправя три искания към Лоренцо. Първо, пита Лоренцо дали се кае за греховете си и дали е верен на вярата, на което последният отговаря утвърдително. Второ, Савонарола иска той да се откаже от своето богатство, на което Лоренцо не отговаря. Тогава монахът поисква „да върне свободата на гражданите на Флоренция“, Лоренцо отново не отговаря и накрая извързва лице от монаха. Савонарола запазва мълчание за известно време, после промърморва опрощението на греховете и излиза.

След броени дни, на 8 април 1492 година, Лоренцо Великолепни умира.

Легендата разказва, че цяла Флоренция придружава Лоренцо де Медичи до гроба му, а откритото показване на мъката от страна на обществото потвърждава по един неизречен начин приемствеността на Пиеро. Някои изследователи намекват, че това наистина е само миг, скалъпен от Медичите, и всъщност обществото изобщо не тъжи за Лоренцо, което с оглед на проблемите в града изглежда по-вероятно. И в двата случая Пиеро го наследява като некоронован принц на Флоренция, защото никой не е в състояние да попречи на това.

В Рим умиращият Инокентий VIII дава израз на страховете на мнозина — сега, когато Лоренцо, „стрелката на италианския компас“, го няма, мирът няма да бъде запазен дълго. След три месеца Инокентий VIII е наследен на папския престол от Александър VI, който печели чрез прост и ефикасен, но много скъп начин — подкупва съперниците си да го подкрепят. За тази цел отиват ни повече, ни по-малко от цял

керван мулета със злато и скъпоценни камъни и общо взето всички са съгласни, че това е първият случай, когато някой на практика купува папството. Александър VI е представител на рода Борджия, произлизащ от Испания, понтификатът му се характеризира с една нова безпощадност и амбиция, а на италианската политическа сцена се появява нов безкомпромисен играч.

Пиеро де Медичи наследява баща си, когато е на двадесет и една години, Лоренцо е с година по-голям, когато наследява своя. Сравненията с Лоренцо Великолепни са неизбежни, независимо от това кой идва на власт, макар че Пиеро прилича на баща си в много отношения. Той също е решителен и обича да се забавлява, но смята, че притежава изключителен вкус за изкуството и е доста добър поет. За съжаление не е никакъв поет и, от друга страна, не насърчава кой знае колко младия Микеланджело, с когото израства.

Преди всичко Пиеро с удоволствие оставя всекидневните дела по управлението на Флоренция в ръцете на опитния съветник на баща си Пиеро Довизи да Бибена, а управлението на банката — на стария Джовани Торнабуони. През 1480 година банка „Медичи“ е принудена да затвори клоновете си в Лондон и Брюж и през по-голямата част от властването на Лоренцо финансовата институция оцелява с доста сериозно намалени приходи, като почти със сигурност е подпомагана от време на време с отклонени тайно от Лоренцо пари от флорентинската хазна. Същевременно флорентинската търговия с вълна все повече запада, а обеднелите работници и дребни търговци са едни от първите, които прииждат в паството на Савонарола. Нито Медичите, нито Флоренция могат вече да си позволят големите и харесвани от всички празненства, които правят бащата на Пиеро толкова популярен сред гражданите.

Въпреки това Пиеро с всичко показва, че желае да върви по стъпките на Лоренцо, макар че демонстрира и истинско неразбиране за управлението му. Пиеро гледа на Лоренцо, а и на себе си, като на бляскав принц, любимец на съдбата, водещ играч на италианската политическа сцена и обожаван от населението владетел. Но не притежава нито грам от прочутото очарование на своя баща и си съставя погрешно мнение за основите на неговото управление. Родът Медичи е център на един добре смазан политически апарат, който се нуждае от непрекъснато внимание — награди, важни постове и

подаръци трябва редовно, тактично и разсъдливо да бъдат раздавани. Без тях съществува опасност вечно повратливата лоялност в сферата на флорентинската политика да се окаже измамна. Пиеро подценява и баланса на силите, поддържащ мира на голямата италианска сцена. Съчетанието от грешни преценки във вътрешно и външнополитическо отношение му спечелва прякора „Злочестия“. Съмнително е обаче дали дори и бащата на Пиеро би успял да преодолее поредицата от злополучни събития, които започват да се случват.

Във Флоренция Савонарола продължава с ревностните си проповеди, като казва на все по-голямото и обладано от страх паство, че във виденията си вижда „огнен кръст, виснал в тъмните облаци над Флоренция“. Призовава всички граждани да се покаят, преди да стане прекалено късно, ругае срещу неописуемите пороци, обхванали Църквата на всяко ниво, включително и най-високия от всички постове. Всички знаят какво има предвид, защото репутацията на Родриго Борджия е прословута, още преди той да се е превърнал в папа Александър VI. Пророчеството на Савонарола за смъртта на Лоренцо де Медичи и Инокентий VIII се оказва вярно, сега той предрича смъртта на третия „деспот“, седемдесетгодишния крал на Неапол Феранте. Според монаха това събитие ще бъде последвано от апокалиптичното нашествие на огромна чуждестранна армия в Италия, което ще се спусне от Алпите, за да опустоши цялата земя като „бръснари-хирурзи, които със своите сатъри режат заболелите и счупени крайници.“

Пиеро де Медичи се изправя пред действителността на италианската политика, която също има своите плашещи страни. Но за да разберем положението, трябва да обрисуваме по-детайлно ситуацията. Владетелят на Милано Лодовико „Мавъра“ Сфорца всъщност е само регент, който трябва да управлява Милано, докато законният наследник Джан Галеацо, син на убития Галеацо Мария Сфорца, навърши пълнолетие. За да се заздравят връзките между Милано и Неапол, младият Джан Галеацо е оженен за внучката на стария крал на Неапол Феранте — Исабела. Джан Галеацо навършва пълнолетие, но Лодовико Сфорца отказва да му предаде юздите на властта с аргумента, че Джан Галеацо е неспособен да управлява Милано и е „почти пълен идиот“. В твърдението има известна истина, но съпругата на Джан Галеацо Исабела смята друго и се обръща към своя дядо краля на Неапол с искане да наложи със сила властта на мъжа

й. Баща ѝ, херцогът на Калабрия и наследник на трона Алфонсо, е ядосан и дава да се разбере, че възнамерява да потегли на север, както вече го е правил победоносно след провала на заговора Паци.

Лодовико от Милано се обръща към Флоренция за помощ, но Пиеро де Медичи отговаря уклончиво, съветниците му се колебаят, защото и Феранте от Неапол е съюзник на града. Лодовико се обръща за помощ към Венеция и папата — мирът в Италия е заложен на карта и само с тяхна подкрепа би могъл да бъде възстановен балансът на силите. Те обаче също увъртат — нито един владетел не иска открито да подкрепи узурпатор като Лодовико Сфорца, защото на територията, където често има по няколко претенденти за една титла, това може да има опасни последствия. Лодовико „Мавъра“ Сфорца бързо разбира, че е заплашен от изолация и цяла Италия може да се обърне срещу него.

Лоренцо Медичи, портрет от Джорджо Вазари, галерия Уфици, Флоренция

*Лоренцо Медичи, портрет от неизвестен италиански художник,
палацо Медичи — Рикарди, Флоренция*

Портрет на млада жена (предполага се, че е Клариче Орсини — съпругата на Лоренцо Медичи), портрет от Сандро Ботичели, 1476–77 г., Национална галерия, Вашингтон

*Джулиано Медичи, портрет от Сандро Ботичели, 1476–77 г.,
Национална галерия, Вашингтон*

Мехмед II Завоевателя, портрет от неизвестен художник

*Портрет на Пико дела Мирандола, Кристофано дел'Алтрисимо,
колекция „Джована“, галерия Уфици, Флоренция*

Потвърждаване на правилника на ордена на свети Франциск от Асизи от папа Онорий III, картина на Доменико Гирландайо, ок. 1483–85 г., капела Сасети, Санта Тринита, Флоренция

Поетът и хуманист Анъоло Полициано с ученика си Джулио (син на убития в заговора на Папи Джулиано Медичи; по-късно става папа под името Климент VII)

Облеченият в червено Франческо Сасети, меценат на Гирландайо. От дясната му страна е Лоренцо Медичи, а от лявата — синът на Сасети Федериго

Портрет на млад мъж с медал на Козимо Старши, картина на Сандро Ботичели, 1474 г., галерия Уфици, Флоренция. Възможно е това да е и създателят на възпоменателния медал

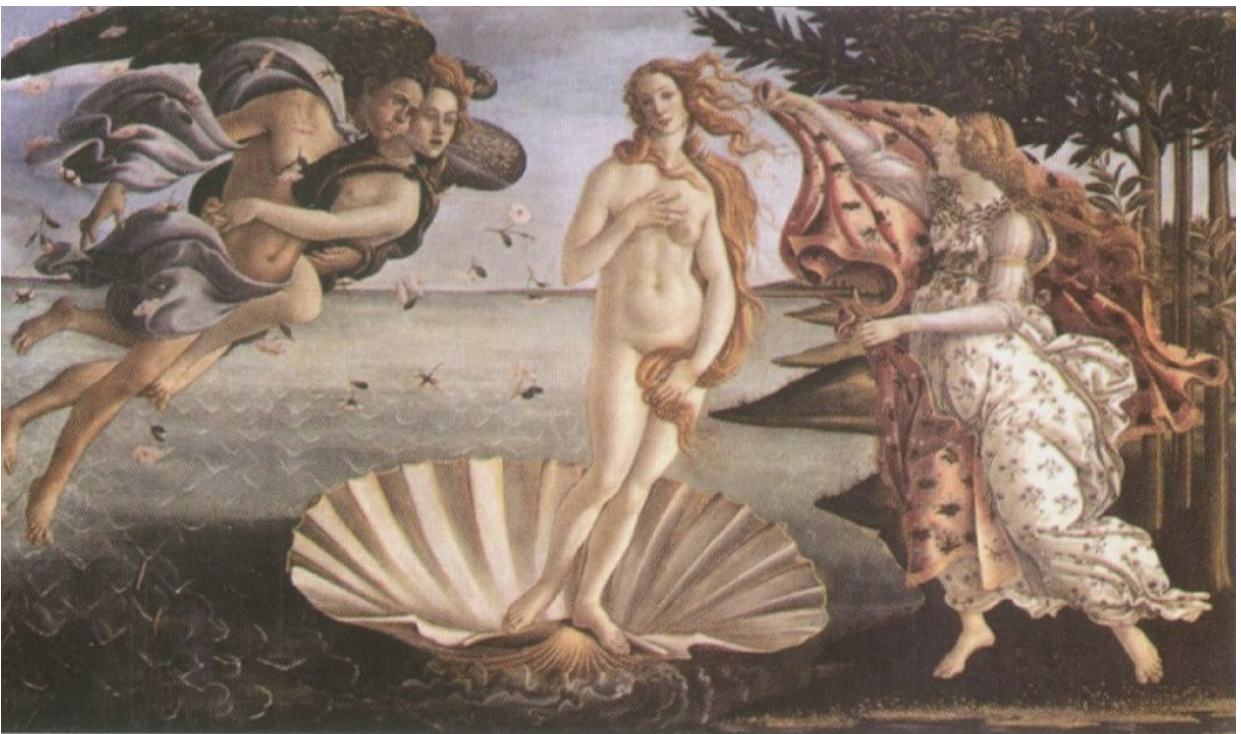
Мадоната с младенеца, Фра Филипо Липи, 1542 г., двореца Пити, Флоренция

Федериго да Монтефелтро, херцог на Урбино, портрет от Пиеро дела Франческа, ок. 1460–75 г., галерия Уфици, Флоренция

Пролет, Сандро Ботичели, ок. 1482 г., галерия Уфици, Флоренция

Раждането на Венера, Сандро Ботичели, ок. 1485 г., галерия Уфици, Флоренция

Благовещение, Леонардо да Винчи, 1472–75 г., галерея Уфици, Флоренция

Портрет на Чечилия Галерани (Дамата с хермелина), Леонардо да Винчи, 1483–90 г., Краков

Мона Лиза, Леонардо да Винчи, 1503–5 г., Лувър, Париж

Кръщаването на Христос, картина на Андреа дел Верокио, 1472–75 г., галерия Уфици, Флоренция. В изобразяването на русокосия ангел вляво и на пейзажа отзад личи почеркът на младия Леонардо да Винчи, ученикът на Верокио

Параклисът на Медичите,
Микеланджело Буонароти,
1526-33 г., Сан Лоренцо,
Флоренция
Гробницата на Джулиано
е отляво, а на Лоренцо е
отдясно.

Папа Лъв Х с кардинал Джулио де Медичи (негов първи братовчед и бъдещ папа Климент VII), картина на Рафаело, 1517–18 г., галерия Уфици, Флоренция

*Папа Григорий IX одобрява декрети, фреска на Рафаело, 1511 г.,
Ватикана. Отляво на папата е кардинал Джовани де Медичи,
бъдещият папа Лъв X*

Портрет на Климент VII

Папа Пий V прави Козиво I велик херцог на Флоренция, картина на Лигоци

*Козимо I де Медичи с доспехи, портрет от Анъоло Бронцино, 1545 г.,
галерия Уфици, Флоренция*

Елеонора ди Толедо (дъщеря на вицекраля на Толедо и жена на Козимо I), портрет от Аньоло Бронцино, 1544–45 г., галерия Уфици, Флоренция

*Катерина де Медичи, портрет от XVI в., Френска школа, Лувър,
Париж*

*Катерина де Медичи, портрет от XVI в., Френска школа, Лувър,
Париж*

*Алесандро де Медичи (незаконен брат на Катерина), портрет от
Аньоло Бронцино, музей Медичи, Флоренция*

*Пристигането на Мария де Медичи в Марсилия, Петер Паул Рубенс,
1623–25 г., Лувър, Париж*

*Мария де Медичи, портрет от Петер Паул Рубенс, ок. 1622–25 г.,
Прадо, Мадрид*

Кралица Изабел (дъщеря на Мария де Медичи и Анри IV и съпруга на испанския крал Филип IV), портрет от Веласкес, 1631–32 г., частна колекция

Франческо де Медичи, портрет от Аньоло Бронцино, музей Медичи, Флоренция

Статуя на Фердинандо I, Флоренция

Портрет на Фердинандо I

Витория дела Ровере и Козимо III

Козимо III и Мария Магдалена Австрийска, Фердинандо II и Козимо III

Джан Гастоне

Ана Мария Луиза и мъжът ѝ Йохан Вилхелм

*Козимо де Медичи, портрет от Якопо Понтормо, ок. 1520 г., галерия
Уфици, Флоренция*

Поклонение на влъхвите, Сандро Ботичели, 1470–75 г., галерия Уфици, Флоренция. На картината са изобразени представители на рода Медичи и приятели от техния кръг.

Кой кой е на картината: 1. Лоренцо Великолепни 2. Полициано 3. Пико дела Мирандола 4. Гаспаре Лами 5. Козимо Старши 6. Пиеро Подагричавия (бащата на Лоренцо) 7. Джулиано де Медичи (по-малкият брат на Лоренцо, убит при заговора на Паци) 8. Джовани де Медичи (по-малкият брат на Пиеро Подагричавия) 9. Филипо Строци 10. Йоанис Аргиропулос 11. Сандро Ботичели 12. Лоренцо Торнабуони

Оста Милано — Флоренция — Неапол, която толкова внимателно е поддържана от Лоренцо де Медичи и запазва мира в Италия толкова дълго, вече не съществува. Нещо по-лошо, Лодовико Сфорца прави решителна крачка и се обръща за помощ към външна сила. Моли краля на Франция Шарл VIII за подкрепа, а в замяна е готов да го подкрепи, когато той реши да осъществи неприложените френски права върху неаполитанския трон.

Италианските владетели не знаят, но това е точно възможността, която Шарл VIII чака. Той е единственият син на Луи XI „Краля паяк“ — ексцентричен владетел, чиито умело прикривани способности лежат в основата на утвърждаването на Франция като най-богатата и могъща държава в Европа. Шарл VIII го наследява на тринадесет години, но поема властта чак през 1491 година, когато навършва пълнолетие. Младият крал има странен външен вид — изгърбен е, а походката му се характеризира с особено люлеещо се накуцване, което според

разпространената легенда се дължи на факта, че на всеки крак има по шест пръста. Характерът му е също толкова необикновен — на практика няма почти никакво образование и си остава поразително наивен, но пък прекалената му похотливост и лакомия, както и навикът му да си мърмори през сплъстената си червена брада, кара хората да се чувстват неловко в негово присъствие. Вече показва признаци на мегаломания и се вижда като владетел на огромна империя, а силното му желание за международна власт се подхранва от неговите съветници, които желаят той да се намира извън страната, за да преследват собствените си престъпни цели. Подхвърлят на Шарл VIII, че ако Франция възстанови законната си власт над Неапол, тогава ще може да се заеме с отвоюването на Константинопол и Йерусалим, като по този начин страната ще контролира невероятно доходоносния търговски път към Близкия Изток. Шарл жадно поглъща думите им и лесно се оставя да го убедят в пансредиземноморската роля на Франция.

През януари 1494 година умира кралят на Неапол Феранте. Така се сбъдва поредното пророчество на Савонарола, свързано с третия от „деспотите“. Феранте е наследен от сина си, херцога на Калабрия, под името Алфонсо II, при което Шарл VIII мигновено предявява правата си към трона на Неапол и дава ясно да се разбере, че е готов да използва сила в подкрепа на своите претенции. Ако френската армия прекоси Алпите, цяла Италия, с изключение на Милано, е застрашена по пътя ѝ на юг. Пиеро де Медичи обявява, че Флоренция ще защитава територията си срещу всеки нашественик, и подкрепя Неапол, за да отблъсне всяко чуждестранно нахлуване в Италия. Мнозина във Флоренция, които с безпокойство научават за развоя на събитията, смятат, че и другите пророчества на Савонарола ще се сбъднат.

Но не всички могат да бъдат разтревожени толкова лесно — както винаги, за да бъде ознаменувано идването на пролетта, знатните флорентински семейства дават поредица от приеми в своите дворци. Въпреки привидната веселост на тези празненства, нещата далеч не вървят добре във фракцията на Медичите. Пренебрежението на Пиеро към партийната машина на рода означава, че обтегнатите отношения остават неразрешени. Старшият клон на рода, оглавяван от Пиеро, вече не е най-богатият, което се дължи на несигурното положение на банка „Медичи“. Клонът, предвождан от братовчедите му Джовани и Лоренцо

ди Пиерфранческо де Медичи (последният поръчва на Ботичели „Раждането на Венера“), натрупва голямо богатство от търговията със зърно. В резултат на това Джовани и Лоренцо започват да негодуват срещу политическата власт, която притежава Пиеро, а обтегнатите отношения между тях излизат наяве по време на незначителен спор на един от пролетните балове. Пиеро де Медичи и Джовани ди Пиерфранческо де Медичи спорят кой да танцува с местната красавица, която и двамата желаят. Пиеро удря пред всички плесница на Джовани, а той пък знае, че не може да отвърне, като предизвика на дуел владетеля на Флоренция, и е принуден да се оттегли, като очевидно е бесен от това. Разцеплението във фракцията на Медичите вече е видно за всички.

Пиеро размишлява над трудната ситуация. Какво би направил баща му? Лоренцо със сигурност би предприел решителни мерки, без значение дали ще използва своето обаяние, и би направил щедър жест, за да заздравя разрива, или пък би нанесъл веднага удар, за да премахне всяка заплаха. Пиеро се колебае известно време и решава да тръгне по втория път. Заповядва да арестуват Джовани и Лоренцо ди Пиерфранческо де Медичи и да ги затворят в Кафаджиоло във вилата на Медичите в Муджело. Задържат ги по очевидно изфабрикуваното обвинение, че са изпратили тайно послание до краля на Франция Шарл VIII. Според Пиеро в съобщението пише, че макар Пиеро де Медичи да е заявил, че ще защитава флорентинската територия, в града има много други, които не се противопоставят на похода срещу Неапол.

През септември 1494 година Шарл VIII повежда огромна армия, с която минава Алпите и влиза в Италия. Числеността на армията според съвременниците от епохата е различна, но е някъде между 30 000 и 60 000, като има вероятност в нея да влизат поне 30 000 въоръжени мъже, които навярно са придружени от почти толкова пажове, вестоносци, музиканти, жонгльори, готвачи, проститутки и други. Това е армия два пъти по-голяма от последната най-многобройна, която е прекосила Алпите и е нахлула в Италия през 218 година преди Христа под предводителството на Ханибал, чийто брой е далеч по-достоверно преценен и се твърди, че е около 26 000 души. (Фактът, че по-ранната цифра е по-достоверна, говори за степента на организация в Древния Рим и тази във Франция от петнадесети век, която все още се намира в Късното средновековие.)

По-заstraшителното обаче е, че армията на Шарл VIII се състои от ветерани, калени в далеч по-кръвопролитните битки в Северна Европа, които са много различни от тактическите „маневри“, минаващи за битки в Италия и изпълнявани от италианското градско опълчение и техните наемници. Авангардът на френската армия е съставен от обучената Швейцарска гвардия, прочута с уменията си да устоява и разбива всяка кавалерийска атака, а за италианските войски нападението на кавалерията обикновено означава край на битката, тъй като всички се пръскат, за да спасяват живота си. Френската армия е въоръжена и със забележителна огнева мощ под формата на подвижни оръдия, изстрелващи чугунени гюлета, а не каменни, които могат да разбият нападението на бойните карета от пехотинци, както и да нанесат повреди на градските стени.

Лодовико Сфорца приветства Шарл VIII в Милано, а после заминава за Павия, където е приет от законния владетел на Милано Джан Галеацо и съпругата му Исабела, която го моли да не напада баща ѝ, краля на Неапол Алфонсо II. Независимо от това Шарл VIII и голямата му армия продължават неумолимия си поход на юг. Лодовико Сфорца очевидно е обезпокоен от посещението на краля на Франция при Джан Галеацо и само след броени дни плъзва новината, че последният е починал от отравяне, а съпругата и четирите му деца са затворени от Лодовико, който вече официално се обявява за законен херцог на Милано. В същото време Алфонсо II се отправя в бърз марш на север, за да пресрещне нашествениците. Двете армии се сблъскват на брега край Рапало, на около четиристотин и пет километра на север от неаполитанската граница. Разгромът е пълен и Алфонсо II бяга обратно към Неапол с остатъка от своята армия. Войските на Шарл VIII напредват по брега, паната дава да се разбере, че френската армия може безпрепятствено да премине през владенията му, а Венеция обявява неутралитет. Сега само територията на Флоренция стои на пътя ѝ. Шарл спира войските си на границата с флорентинска Тоскана и изпраща съобщение на Пиеро де Медичи, в което настоява безпрепятствено да премине Тоскана на път за Неапол.

Положението е изключително деликатно. Пиеро е обещал подкрепата си на Алфонсо II Неаполитански и е очаквал другите италиански градове да направят същото, но сега е сам. Дали не трябва да се отрече от обещанието си и да обяви, че Флоренция спазва

неутралитет? След пет дни в щаба на Шарл VIII все още няма отговор от Пиеро де Медичи и разгневеният крал заповядва на своята войска да навлезе в Тоскана. Пограничната крепост Фивицано е превзета, а целият ѝ гарнизон посечен. Шарл VIII заповядва на Флоренция да се предаде.

Градът бързо се изпълва с противоречиви слухове. Във Флоренция узнават, че Джовани и Лоренцо ди Пиерфранческо де Медичи са избягали от Кафаджиоло и са стигнали в щаба на Шарл VIII, където са уверили краля, че Пиеро де Медичи не говори от името на гражданите на Флоренция мнозинството от които искат да се предадат. Този факт показва, че основанието за арестуването им по заповед на Пиеро не е никак изфабрикувано, въпреки че при това развитие на ситуацията няма почти никакво значение. Бързо става ясно, че твърдението на Джовани и Лоренцо ди Пиерфранческо де Медичи пред Шарл VIII е истина: те имат много симпатизанти във Флоренция, които искат да предадат града на французите. Гражданите, които разполагат с власт, търсят изкупителна жертва за тежкото положение в града и бързо намират такава в лицето на Пиеро. Същевременно Савонарола продължава със своите адски проповеди от амвона на катедралата — във виденията му огнения кръст, надвиснал над Флоренция, вече се е превърнал в огнен меч, който заплашва с пламъци и вечни мъки всички онези, които не се покаят.

Най-после Пиеро решава да действа — възнамерява да защитава Флоренция и тосканските ѝ територии, затова свиква наемници под разпореждане на града и ги изпраща на север, за да защитават останалите погранични крепости. Много бързо обаче му става ясно, че и малкото подкрепа, която има във Флоренция, се топи, дори и в неговия клон на семейството мнозина вече открито говорят за капитулация. Именно в този момент Пиеро взема най-важното решение в живота си. По подобие на баща си, чиято храбра мисия в Неапол спасява Флоренция преди петнадесет години, Пиеро се отправя сам на среща с Шарл VIII, като се спира само за да напише обяснение до Сеньорията.

Но Пиеро не е Лоренцо Великолепни нито по характер, нито по съдба, а Шарл VIII не е впечатлителният Феранз от Неапол, който толкова лесно се е трогвал от героични дела. Дори и тогава гледат на мисията на Пиеро като на отчаяна постъпка, а не като на проява на

храброст. Когато пристига в щаба на Шарл VIII в Сарзанело, не го приветстват като герой, напротив, поздравяват го с презрение. Кралят веднага иска правото да завладее пристанищните градове Пиза и Ливорно и да ги окупира, докато трае „начинанието“ му. Същевременно Пиеро се държи унижително, вместо да възприеме суетното перчене на баща си. Шарл VIII не издава своето удивление и задоволство от факта, че Пиеро се съгласява с всички френски искания. Подобно на Лоренцо и Пиеро има намерение да спаси града, но му липсва разбиране за целия мащаб на ситуацията. Кралят отчаяно се нуждае от защитна линия, която да предпазва армията му от обграждане и която да му остави изход да се върне обратно във Франция. Силите на Пиеро са доста по-малки, но той разполага със значителна мощ, с която да се пазари. Ако е демонстрирал твърдост на характера, може би е щял да спечели уважението на Шарл VIII. Съществувала е дори възможност да постигнат съгласие за условия, които биха били изгодни и за двамата, но не става така и поведението на Пиеро му струва скъпо.

На 8 ноември 1494 година, след двуседмично отсъствие, Пиеро се връща във Флоренция. Когато отива в Сеньорията, за да докладва за изхода на своята мисия, с изумление установява, че затварят вратата под носа му. Сеньорията не открива кого да обвини заради собствената си нерешителност и безпомощност, затова на мисията на Пиеро е гледано като на предателство, а самият Пиеро е възприеман като предател. Поведението на същите тези хора, които са щели да подкопаят мисията му още в самото начало, когато са имали намерение да предадат града веднага, няма оправдание, но Флоренция е град, попаднал в хватката на паниката и истерията, нуждае се от изкупителна жертва и Пиеро сам се превръща в такава.

Сеньорията заповядва да ударят голямата камбана, докато Пиеро и въоръжената му свита несигурно чакат на конете на площада пред градската община. Плътните тонове на камбаната зазвучават от кулата над града, призовават гражданите на площада и събитията приемат свой собствен ход. Събралите се на площада граждани започват да се подиграват на Пиеро и хората му, после ги замерят с камъни и отпадъци и накрая Пиеро и свитата му се прибират на сигурно в двореца Медичи. От разстояние чуват рева на тълпата на площада пред Сеньорията, където членовете на градския съвет публично обявяват Пиеро де Медичи и брат му Джовани за предатели.

Деветнадесетгодишният кардинал Джовани пристига от Рим веднага след като научава за мисията на Пиеро при Шарл VIII. Сега се опитва да мобилизира брат си, но напразно. Пиеро е като парализиран от безнадеждността — напрежението от мисията и отхвърлянето от народа на Флоренция са повече, отколкото може да понесе. Джовани решава да поеме нещата в своите ръце и заедно с една въоръжена група верни поддръжници на Медичите, яхнали коне, излизат на улицата с прочутия боен вик на Медичите: „Palle! Palle!“ Но виковете им са посрещнати с дюдюкания и отведен зов: „Popolo e Liberta!“ В крайна сметка тълпата започва да се държи толкова заплашително, че кардинал Джовани и хората му се прибират във вътрешния двор на двореца Медичи, а големите порти се затръшват зад тях.

Рано сутринта на 9 ноември 1494 година под прикритието на тъмнината Пиеро де Медичи, съпругата му и двете му деца си проправят път през пустите улици към портата Сан Гало, откъдето се отправят в изгнание. Междувременно кардинал Джовани и последните верни прислужници на Медичите минават през стаите на двореца и събират колкото ценности могат да носят. После се говори, че Джовани се преоблича като доминикански монах и ги отнася в манастира „Сан Марко“. Доста странен избор, макар че манастирът е традиционна крепост на Медичите още от времето, когато Козимо съхранява ценности там, преди да замине в изгнание, защото помощник-абат сега е Савонарола. Но някои от монасите остават верни на Медичите, защото няколко от ценностите, спасени от Джовани, са запазени до наши дни, достигнали до нас през други членове на семейството. Кардиналът спасява колкото може и бяга от града в изгнание, все още преоблечен като доминиканец.

На следващия ден Сеньорията официално прогонва Пиеро де Медичи и семейството му от Флоренция завинаги, като определя награда от 4 000 флорина за главата на Пиеро и 2 000 за тази на Джовани. Козимо де Медичи е предсказал — „след петдесет години Медичите ще бъдат в изгнание“. Това се сбъдва само след малко повече от тридесет години.

17.

КЛАДАТА НА СУЕТАТА

Пиеро де Медичи, вече известен като Пиеро Злочестия, е сурово съден от историята, а причината за неговия провал като водач отдават на малодушието му. Сравняват го с тримата му предшественици от рода на Медичите, управлявали Флоренция в продължение на шестдесет години, и откриват, че му липсва както политическа прозорливост, така и лична преценка. Но не е честно, защото се омаловажава късметът на „Бащата на отечеството“ Козимо, Пиеро Подагричавия и Лоренцо Великолепни в благоприятните мигове от тяхното управление, както и удивителната липса на късмет, която тормози Пиеро Злочестия. Може да притежава малко черти от изключителните характери, които имат Козимо и Лоренцо, но само това не може да е причина за провала му. Сякаш лошият късмет не е достатъчен. Пиеро се изправя пред още две пречки. Банка „Медичи“ не може да му предостави пари, за да спечели народа, или достатъчно средства, за да смаже занемарената партийна машина на Медичите, но най-съдбоносно значение за безнадеждната дестабилизация на политическото положение в Италия изиграва намесата на Шарл VIII. Като имаме предвид характера на италианската политика от петнадесети век, изминалият период на спокойствие е щастливо изключение и цяло чудо е, че продължава толкова дълго. Благодарение на това че можем да направим една по-късна преценка на събитията, сега виждаме, че толкова прехвалената дипломация на Лоренцо Великолепни всъщност не е нищо повече от задържащи действия, защото дори и в най-добрите времена политиката му е предпазлива. Трябва да вземем под внимание и факта, че дори и най-умелата дипломация не би противостояла на намесата на Франция, което рано или късно е щяло да се случи. Колкото до положението на самата Флоренция, за добро или зло изглежда, че гражданите ѝ се уморяват от управлението на Медичите. Републиканската гордост на флорентинците, която толкова дълго представлява един негласно уговорен и общоприет мит, сега излиза на повърхността, стимулирана

от икономическия упадък и провокативните пустословия на Савонарола.

Сега Медичите са отделени от източника на своята мощ в града и са принудени да бягат в изгнание, но за разлика от изгнанието на Козимо преди шестдесет и една години, това е неочаквано. Нищо не е подсигурено предварително, а по всичко изглежда, че периодът на изгнание няма да е кратък. В мига, когато Пиеро и брат му Джовани напускат града, партийната машина на Медичите просто се разпада и някогашното видно семейство сега открито е сподирено от презрението на всички слоеве на обществото. Доказателство за степента на народното недоволство е фактът, че когато Джовани и Лоренцо ди Пиерфранческо де Медичи се връщат във Флоренция от френския лагер, стигат до там да променят доста целесъобразно и подкупващо фамилията си от Медичи на Пополано („Хора на народа“). Всички гербове на Медичите с щита и топките са премахнати от дворците им, а домовете на двама души, служили като министри при рода, са изгорени до основи. Много скоро в двореца Медичи на виа Ларга проникват търсачи на плячка, но преди да го опожарят, в него влиза градското опълчение, изпратено от Сеньорията. Плячкосването на съкровищата от двореца Медичи сега придобива по-официална нотка, тъй като Сеньорията присвоява останките от голямата сбирка от скъпоценни камъни, картини, скулптури и други не толкова движими ценности на Лоренцо. „Давид“ на Донатело е махнат от вътрешния двор и е поставен върху колона на площада на Сеньорията. Гонфалониерът и членовете на съвета присвояват сума, равна на 16 000 флорина в брой от местния клон на банка „Медичи“, който вече е на ръба на банкрута и едва оцелява след този удар. Поне известна част от активите на банката се запазват другаде, защото, както ще видим, Медичите не преустановяват напълно своята банкова дейност поне още един век.

Всички притежания на Медичите са конфискувани в името на града с аргумента, че са спечелени на гърба на гражданите. Като последен удар срещу управлението на Медичите Сеньорията решава да отмени всички присъди за изгнание над родовете Паци и Содерини и ги кани да се върнат в града.

Докато във Флоренция се случват тези драматични и объркани събития, на територията на републиката също цари безпорядък. Шарл

VIII влиза в Пиза, която е основната връзка с морето, и я обявява за „свободна от деспотизма на Флоренция“, въпреки че на практика я превръща в окупирана от французите територия. Пиеро де Медичи дава своето съгласие за това, Сеньорията не поема риска да ядоса Шарл VIII, като отмени споразумението, но въпреки това решава да изпрати делегация от четирима посланици в Пиза, които да протестира срещу френската окупация. Израстването на Савонарола във вакуума на властта след Медичите е толкова голямо, че е избран за един от посланиците за тази важна мисия.

В най-добрите времена монахът е доста неподходящ за дипломат, но в Пиза надминава себе си. За ужас на другите членове на флорентинската делегация Савонарола се изправя пред събрания двор на Шарл VIII и се впуска в пророчески монолог. Нещо още по-неочаквано, започва да приветства краля като изпълнител на Божията воля, изпратен да накаже гражданите на покварената Флорентинска република: „Вие дойдохте като Божие оръдие, вие сте символ на Божествената справедливост. Приветстваме пристигането ви с радостни сърца и усмихнати лица.“ Внезапно сменя тона и продължава високопарната си тирада към Шарл VIII, като му съобщава, че макар и изпратен от Бога, Небесата са способни да излеят ужасяващото си отмъщение дори и върху своето оръдие, ако френският крал реши да причини вреда на Флоренция. Поведението на Савонарола е точно обратното на възприетото от Пиеро де Медичи и отношението му може да има потресаващи последствия, на Шарл VIII няма да му струва нищо да осъди на смърт един незначителен и непочтителен помощник-абат. Мнозина, включително и папата, биха приветствали това. Но както и в сблъсъка си с хуманистите, Савонарола е преценил врага си. Шарл VIII живее със средновековното разбиране за вечната Божия воля и Савонарола много добре знае за склонността на краля към суеверие. Фигурата, изправена пред владетеля в своите прости сандали и износени одежди, говори с убеждението на светец — изглежда сякаш познава Божията воля и дори твърди, че Господ говори чрез него. Той е в ролята на Божие оръдие, предупреждаващо друго такова за божествената отговорност на ролята му. Шарл VIII е обуздан, придворните и войниците му — изпълнени със страхопочитание, а непокаяният се свещеник се обръща на пети и излиза с гръб в присъствието на краля.

В този случай действията на Савонарола са сериозно осъдени. За мнозина това е глупост, граничеща с лудост, но съществува вероятност монахът да вярва в думите си въпреки лукавия начин, по който манипулира френския крал. Други гледат на постъпката му като на храброст, равняваща се на тази на Лоренцо де Медичи пред Феранте от Неапол, смелост, която толкова очевидно липсва на сина му Пиеро. И в двата случая държанието на Савонарола пред Шарл VIII със сигурност спасява Флоренция и гражданите ѝ. Почти няма съмнение, че Шарл VIII би подложил града на плякосване и би оставил войниците си да изнасилват и грабят. Така би дал пример на всички други, решили да се опълчат на похода му срещу Неапол. Културното богатство на историческа Флоренция, което виждаме днес, се дължи до голяма степен на покровителството на Медичите и по ирония на съдбата спасителят на много от тези културни ценности е техният най-голям враг Савонарола.

На 17 ноември 1494 година, само осем дни след бягството на Пиеро де Медичи, Шарл VIII влиза във Флоренция с корона на главата и в златни доспехи, под балдахин, украсен с лилии. Придружава го личната му гвардия от двадесет рицари знаменосци и армия от 20 000 души. Гражданите гледат с изумление и тревога, докато сякаш безкрайните колони минават край тях, в това число и редиците на мрачните швейцарски гвардейци с блестящите им алебарди, 4 000 бретонски стрелци с лъкове, 3 000 кавалеристи, въоръжени с копия („цвета на френската кавалерия“), редиците оръдия, теглени от впрегатни коне и дори облечените в карирани полички шотландци със своите гайди. Както ги описва един свидетел, последните са „невероятно високи мъже от Шотландия и други северни държави, приличащи повече на диви зверове, отколкото на хора.“

Окупацията на Флоренция трае единадесет дни, като Шарл се настанява в малкото неграбени апартаменти в двореца Медичи, а войските му са разквартирувани из града. Повечето от флорентинците са облекчени от тази мирна окупация и има учудващо малко инциденти — убити са всичко на всичко само десет души. Няколко дни преди заминаването на французите членовете на Сеньорията са повикани от Шарл VIII в двореца Медичи и им е връчен за подписване мирен договор. Той дава на френската армия право да превземе всяка флорентинска крепост, за която сметне, че ще ѝ е необходима, за да

опази пътя си, както и затвърждава окупацията на Пиза. Флоренция трябва да плати 150 000 флорина, за да финансира френската армия. Членовете на Сеньорията слушат, загубили дар слово, докато са изчетени унижителните условия. (Условията, които Пиеро де Медичи е обвинен, че приема толкова покорно, включват само един „заем“ от 200 000 флорина).

На 25 ноември херолд прочита условията на договора пред събралите се граждани на Флоренция на площада на Сеньорията. Зад него стоят гонфалониерът и членовете на съвета, а Шарл VIII е седнал под балдахина върху трон, донесен от двореца Медичи. Сеньорията обаче се е погрижила да направи определени изменения в договора и Шарл VIII с изумление чува как херолдът прочита, че Флоренция ще плати на френския крал само 120 000. Монархът става на крака и насила прекъсва херолда, правилната сума от 150 000 флорина трябва да бъде вписана в договора веднага, в противен случай бойците му ще дадат сигнал с тропетите и войниците му ще опустошат града. По стечение на обстоятелствата гонфалониер е Пиеро ди Джино Капони, който е бил флорентински посланик във Франция по времето на Лоренцо Великолепни. По време на престоя си там Капони се сприятелява със стеснителното и мудро дете Шарл. Капони гледа на исканията на Шарл VIII най-малко като на безочливост и лична неблагодарност, в яда си и той скача на крака, издърпва договора от ръцете на херолда и го нахвърля на парчета. Историкът Гучардини, който като млад е свидетел на сцената, казва, че Капони „трепери от неовладян гняв“. После се обръща към краля и отправя към него думи, по-късно превърнали се в славна флорентинска поговорка: „Ако дадеш сигнал със своите тропети, ние ще забием нашите камбани.“ Шарл VIII веднага осъзнава, че ако цяла Флоренция бъде призвана на бой от камбаните, една неприемлива част от войниците му ще бъде избита в кръвопролитие, което ще последва. Опитва с шегата да се измъкне от ситуацията, като прави игрословица с името на гонфалониера, която вероятно датира от времето, когато Капони му е бил като чичо във френския двор: „Ах, Капони, Капони! Ти наистина си същински петел.“ После Шарл VIII дава знак, че приема вписването на новата сума в договора.

На следващия ден Шарл VIII и френската армия се изтеглят от Флоренция, като просто отказват да изплатят сметките, които са

натрупали, и отнасят плячка на стойност 6 000 флорина от двореца Медичи. Целият град си отдъхва облекчено.

Смелите жестове са едно, но много бързо става ясно, че гонфалониерът и неговата Сеньория вече не са истинските управници на Флоренция, тъй като сгромолясването на политическата машина на Медичите оставя структурна празнина в градската администрация. Няма кой да ги съветва за политиката и трябва няколко работещи комисии, които да я управляват. Сред тази празнина става ясно, че гражданите на Флоренция получават заповеди от друго място. Проповедите, които Савонарола изнася от амвона с разпятие в ръка, се превръщат в заповеди. Разказват, че неделните му проповеди са посещавани от 14 000 души, като паството изпълва катедралата и всички заобикалящи я площади.

Положението във Флоренция е променено както никога досега. Сега, когато Савонарола има власт, не става дума за политика, а за подчинение на диктата на духа и населението, уморено от маниакалния си материализъм, много лесно се вслушва в неговия призив: „Трябва да промените живота си!“ В действителност е извършена една безкръвна революция и с доброволната помощ на Сеньорията Савонарола се заема да установи демократично управление. То се основава доста свободно на венецианския модел, който се е доказал като много устойчив, за разлика от флорентинския, който е постигнал по ирония на съдбата спокойно управление, само когато е бил покварен, и то през по-голямата част под властта на Медичите. В миналото опитите на Флоренция за една по-широка демокрация се оказват безнадеждно неуправляеми, но този път управлението е въведено от Сеньорията под влияние на Савонарола и е всепризнато като най-демократичното, което градът е имал някога. То бързо се заема с поредица от реформи: данъчната система се променя из основи, за да бъде по-справедлива към не толкова богатите членове на обществото. Избирателно право получава всеки на възраст над тридесет години, който принадлежи към семейство, чийто представител е бил някога в управлението. Дава се широка политическа амнистия, позволяваща на много изгнаници да се върнат в домовете си, в това число и на по-маловажни представители на фракцията на Медичите. Подобна демокрация е единствена по рода си за Италия през онази епоха и може би е щяла да се окаже устойчива,

ако не са ѝ противодействали два фактора. Новата демократична Флоренция бързо започва да трупа врагове, а и Савонарола има планове, които се простират отвъд демократичните реформи.

Огласената цел на Савонарола е да създаде „Божия град“, който да предизвика „пречистването на Италия“ от всякакво лично, политическо и църковно зло. Флорентинци дълго таят вярата, че са избраният народ на Италия и граждани на новия Рим, а кресъците на Савонарола събуждат тази дълбока народна вяра. Монахът проповядва нов „световен мир“, призовава гражданите да дават милостиня на бедните и дори настоява църквите да дарят своето сребро и злато. В изблик на радостно духовно вдъхновение той обявява: „О, Флоренция, не мога да ти опиша онова, което е в сърцето ми, защото не си готова да го понесеш.“ Групи от облечени в бяло деца са изпратени по улиците да пеят химни и да събират милостиня за бедните — на тези „благословени невинни, минаващи по улиците, трябва да се дават всички украшения и бижута, всички скъпи дрехи, огледала, езически книги и идолопоклоннически картини“. Застанал на амвона с разпятие, вдигнато към небесата, Савонарола настоява всички неща, които „не са нужни за живота“, да бъдат отречени.

В същото време на друго място в Италия се случват бурни събития. След като напуска Флоренция, армията на Шарл VIII продължава похода си на юг към Неапол, където Алфонсо II мрачно чака в двореца си. Разкъсван от лоши предчувствия и кошмари, той започва да халюцинира, като си представя, че самите камъни под краката му плачат от страх, и накрая избягва в един манастир в Сицилия. На 22 февруари 1495 година Шарл VIII и армията му влизат без никаква съпротива в Неапол, като минават в победоносно шествие по улиците сред угоднически приветстващите ги тълпи. След три месеца, седнал на трона и хванал меч на Карл Велики, Шарл VIII надлежно е коронован за крал на Неапол. Правят всичко, за да може да се почувства като у дома си, и много скоро на него толкова му харесва, че изоставя идеята да продължи напред и да предяви претенции към трона на Йерусалим. Удоволствията му са почти детински: дворцовите художници са наети да рисуват похотливи портрети на върволицата от негови любовници, картините са подвързани в книга и кралят я преглежда, за да реши на коя или кои да спре избора си за деня.

Но не всички в Италия приемат Шарл VIII и привидно непобедимата му армия. По пътя си на юг кралят безпрепятствено минава през Папската държава, но това не означава край на папската опозиция. Плешивият и дебел Борджия под името папа Александър VI вече трупа популярност като „Нерон сред папите“ и в покварата си стига дотам, че дори го подозират в кръвосмесителна връзка с дъщеря му Лукреция. Но той е истински Борджия и в безскрупулната си непоколебимост. Възползва се от своето положение на водач на християнския свят и призовава за Свещена лига, която да се бие срещу Шарл VIII и да го прогони от Италия. Императорът на Свещената римска империя Максимилиан I обещава помощ, към него се присъединява и Алфонсо II, който вече е избягал в родната си Испания и убеждава испанския крал да подкрепи лигата. Към тях не закъснява да се присъедини Лодовико от Милано, който вече горчиво съжалява, че е поканил французите в Италия. Само Флоренция отказва да се присъедини, Савонарола не иска да чуе и дума срещу Шарл VIII, на когото все още гледа като на „Божие оръдие“, а Сеньорията от своя страна смята, че при дадените обстоятелства договорът на Флоренция с Шарл VIII е в сила. Това означава, че републиката е изолирана в Италия и че търговията ѝ зависи от Франция, което не е чак такава пречка, защото Франция е богата и южният ѝ бряг се намира на около сто и четиридесет километра от Тоскана през Генуезкия залив.

През лятото на 1495 година Шарл VIII напуска Неапол и поема по дългия път обратно към Франция, голямата му армия се влочи по хълмовете, следвана от кервани с мулета, натоварени с плячка, а след тях вървят разнородните групи, сподирящи войниците. Сред тях са и преносителите на загадъчна нова болест, известна в наши дни като сифилис, с която френските войници се заразяват в Неапол. Тя почти със сигурност е донесена в Европа от моряците, завръщащи се от Новия свят, открит едва три години по-рано. Войската на Шарл VIII е виновна за първоначалното разпространение на тази обезобразяваща, нелечима и предавана по полов път зараза, която по същата причина е наречена първо „френска болест.“

Дотогава Свещената лига събира могъща армия под предводителството на маркиза на Мантуа Гонзага и през юли тя се сблъсква с френската край бреговете на река Таро, под стените на Парма. Резултатът е ожесточена и кръвопролитна битка, която бързо се

превръща в погром, когато френските оръдия и кавалерия обръщат в бяг наемниците. Въпреки това маркизът на Мантуа настоява, че той е победител, тъй като успява да отклони и да плени половината от кервана с плячката на Шарл VIII, включително и меча на Карл Велики. Междувременно другата половина от мародерите след френската армия тичат из изоставеното бойно поле и прерязват гърлата на ранените, докато търсят нещо ценно.

Папа Александър VI се опитва да окуражи Флоренция да се присъедини към Свещената лига и изпраща сърдечно писмо до Савонарола, в което го кани в Рим, за да разясни своите чудотворни видения и пророчества лично на своя господар папата. Савонарола може да е свят праведник, но не е свят глупак — няма желание доброволно да се предаде в ръцете на човек като Александър VI. Помощник-абатът на „Сан Марко“ благодари на понтифекса за милото му писмо, но обяснява, че не е в състояние да го посети, защото е болен.

Месеците се нижат и Флоренция постепенно все по-стабилно се превръща в Божи град. Една след друга съпруги и дъщери дават обет и постъпват в манастири, а на публични места никоя не се осмелява да носи перуки или дрехи с ярки цветове. Всички, които държат на общественото си положение в новото общество, правят така, че редовното им присъствие в църквата да бъде забелязано, но скоро става ясно, че не всички граждани на Флоренция подкрепят Савонарола. Групичките от облечени в бели одежди пеещи деца все по-често срещат в по-тесните улички недоволни граждани, които отказват да се отместят и да ги пуснат да минат. Някои вече не искат да се отказват повече от своите „излишни вещи“ и „суети“. Сред знатните семейства тази опозиция се съсредоточава около една група, наречена се „*arabbiati*“ („ядосаните“). Представителите ѝ наричат последователите на Савонарола „*sarnostri*“ („кимащите“, т.е. онези, които непрестанно свеждат глави и редят молитви) и ги оприличават на „сополанковците“ от трудовата класа. Но поддръжниците на Савонарола не са само сред „малките хора“ и обикновените търговци. Както видяхме, мнозина от Сеньорията, а също и хуманистите Пико дела Мирандола и Полициано, дори художникът Ботичели са дълбоко развълнувани от проповедите му. Те със сигурност се подчиняват на призива на Савонарола да „променят живота си“, както го правят и

голяма част от флорентинските граждани в началото. Много хора обаче започват да прозират, че не е толкова лесно, ако трябва да продължат да вършат ежедневните си дела и да поддържат търговията, от която зависи благоденствието на града. Изглежда невъзможно да водят духовния живот, който изисква от тях Савонарола и същевременно да продължават с належащите дела на търговията и изкарването на пари, за да живеят — двете изглеждат несъвместими.

Започват да се прокрадват и съмнения относно подкрепата на Савонарола към Шарл VIII, който се отрича от обещанието си да върне на Флоренция окупираните от него земи. Пограничните градове, които превзема, са продадени на враговете на Флоренция от другата страна на границата. Генуа и Лука с готовност плащат за укрепените градове на север, а Сиена за гарнизонните крепости на юг. Пиза просто е оставена да се оправя сама, при което тя обявява своята независимост и веднага влиза в Свещената лига, за да бъде защитена. Тосканските територии на Флоренция не са защитени, а търговията на града започва да страда.

През първите години опозицията във Флоренция до голяма степен остава скрита, въпреки че избухват шумни безредици по време на проповедите на Савонарола и има дори два несръчни опита да го убият. Същевременно „ядосаните“ изпращат делегация в Рим и умоляват папата да се намеси. През 1496 година Александър VI отговаря по начин, който владее най-добре: опитва се да подкупи Савонарола, като му предлага кардиналска шапка, на което монахът надменно отвърща, че желае само шапка, „почервенияла от кръв“. Някои виждат в това препратка към мъченическа смърт. Нима в пламенните си видения Савонарола вижда своя край? Или пожелава тази съдба за себе си? Или може би постепенно осъзнава, че това е единственото, което го очаква, което ще го превърне в светец и посмъртно ще подпомогне каузата му? Което и предположение да е вярно, тези възможности със сигурност все по-често и по-ярко изникват в съзнанието му.

През 1497 година в началото на Великите пости управлението на Савонарола достига своя зенит с прочутата „Клада на суетата“. Този път групичките от „благословени невинни“ са придружени от въоръжена стража и са изпратени из целия град, за да събират всички „суети“, които могат да открият, а после ги трупат на една голяма

пирамида на площада на Сеньорията. В основата на пирамидата са поставени перуки, фалшиви бради, гърненца с руж, парфюми и дрънкулки. Следва купчината „езически книги“: произведения на древногръцките философи, книги със стихотворенията на Овидий, Бокачо и Петрарка, писания на Цицерон и Полициано. Над тях са рисунки, бюстове и картини на скверни теми, включително и няколко работи на Ботичели. По-нагоре са натрупани музикални инструменти — лютни, виоли и флейти; после идват скулптурите и картините на голи жени, а още по-високо фигурите на древни богове и герои от древногръцките легенди. Най-отгоре е поставена ужасяваща статуя на Сатаната с кози копита, остри уши и малка брадичка, макар че според един разказ Сатаната се явил в образа на венециански търговец, предложил да откупи всички произведения на изкуството за 22 000 флорина. Търговецът е прогонен, но предложената от него цена говори за стойността на произведенията на изкуството, за които става дума, защото дори по времето на Лоренцо Великолепни много малко художници получават повече от една стотна от тази сума за своя работа.

На последния ден от карнавала преди Великите пости Кладата на суетата е запалена, а събралата се Сеньория гледа от балкона на двореца. Пушекът и пламъците се издигат от огромната клада, която вече е достигнала осемнадесет метра височина и е широка почти тридесет метра, а събралата се тълпа пее „Te Deum Laudamus...“ („Тебе, Боже, хвалим...“) и други латински псалми.

По това време Флоренция вече е разделена и по думите на един съвременен хронист, флорентинския търговец на коприна Лука Ландучи, мненията „за“ и „против“ Савонарола „разделят бащи и деца, съпрузи и съпруги, братя и сестри“. Но онова, което започва като трагедия, навлиза в сферата на фарса. Малко след края на Великите пости в града се разпространява новината, че Пиеро де Медичи е напуснал Рим с благословията на папата и се е оправил към Флоренция, начело на колона от 1 300 въоръжени наемници. Пиеро вижда своята възможност да си върне властта, окуражен от новите разцепления в града и от това, че новият гонфалониер Бернардо дел Неро е таен симпатизант на Медичите. Но много грешно е преценил възможностите си, защото дори и сред онези, които са против Савонарола, малцина желаят връщане към политически по-

ограниченото време на Медичите. Гонфалониерът Бернардо дел Неро правилно преценява настроенятия в града и просто отказва да отвори портите пред Пиеро и хората му. Така че Пиеро решава да направи лагер пред градските стени и да чака всенародния бунт, за който уверява хората си, че ще се случи. Но наемниците решават, че са чакали прекалено дълго и просто се връщат обратно в Рим.

Унижението е твърде голямо за Пиеро, който след завръщането си в Рим се отдава на развлечения. Един някогашен негов сътрапезник описва ежедневието му така: Пиеро става по обед и се заема с дълъг и обилно полят обяд, след това пак си ляга, придружен от проститутка от мъжки или женски пол в зависимост от настроението му през деня. След енергичните удоволствия започва да играе хазарт със своите приятели и продължава до късно през нощта, когато компанията прави бурна обиколка на най-презрените пивници и бордеи в града, прибира се пиян по изгрев-слънце, когато почтените граждани са на път за работа. През 1503 година Пиеро Злочестия е застигнат от подхождащ му злочест край — докато се опитва да прекоси река Гариляно с лодка, тя се преобръща и той се удавя. Така двадесет и осем годишният кардинал Джовани става глава на изпратения в изгнание род Медичи.

През юни 1497 година Александър VI най-накрая издава папска була, с която отлъчва Савонарола от църквата, но нито един папски пратеник не се осмелява да влезе в града, за да представи булата, а монахът не обръща внимание на отлъчването си и продължава да проповядва както досега. Мнозина са потресени до дъното на душата си, когато виждат отлъчения от църквата доминиканец да отслужва литургия в катедралата и със сигурност поне веднъж сред паството настъпват безредици, последвани от още един нескоропосан опит за убийство. Сеньорията е толкова ядосана от развилите се събития, че забранява на Савонарола да проповядва.

Флоренция тъне в размирици — обявява война на Пиза и прави опит да си върне града със сила, но провалът струва скъпо. Градската хазна е празна и когато реколтата през лятото е поразена, населението започва да страда от недостиг на храна, бързо плъзват слухове, че хора умират от глад, а после, че двама души умират от чума край брега на реката в района Онисанти. Групите от пеещи химни деца сега са шпиони, бродещи по улиците и търсещи доказателства за ерес, както и разпространители на болестта. Вратите се затръшват пред тях, а

въоръжените им пазачи са обсипвани с предмети и отпадъци и дори още по-мръсни неща през прозорците на горните етажи на жилищата.

В началото на 1498 година нещата стигат върхната си точка. Доминиканският помощник-абат на „Сан Марко“ е предизвикан от съперниците си францисканци, останали верни на папата. Те настояват Савонарола да докаже особените си отношения с Господ, като се подложи на изпитание чрез огън, заедно с един от техния орден. Само ако Савонарола мине невредим с боси крака по пътеката от горящи съчки, ще докаже, че е бранен от Бога. Ако успее, има пълното право да управлява града, ако се провали, тогава трябва да замине в изгнание. Сеньорията отново е бясна, защото прибягването до подобни средновековни практики е позор за цивилизован град като Флоренция, защо просто не предизвикат Савонарола да мине по река Арно. Францисканците остават непреклонни и надлежно избират един от своите събратя, но Савонарола отхвърля предизвикателството, при което един от най-ревностните му последователи Фра Доменико да Пеша се съгласява да го приеме вместо него.

В уречения ден по цялото протежение на площада на Сеньорията е направена пътека от горящи съчки, членовете на съвета с неохота се събират на балкона, докато тълпата изпълва площада, а от всеки прозорец надничат глави, докато двамата свещеници се приготвят за изпитанието. Настъпва известно забавяне, когато двете страни започват да спорят дали двамата участници имат право да носят в ръцете си дървени разпятия, тъй като се страхуват да не би да бъде извършено светотатство, ако кръстовете бъдат обгорени. Тогава посред напрегнатия теологичен спор, небето се отваря и порой изгася пламъците. Изпитанието се превръща във фарс и всички с нежелание се прибират по домовете си.

Нещата достигат върхна точка на следващия ден, когато е Цветница. Един от учениците на Савонарола се опитва да изнесе проповед в катедралата и е прогонен от разгневената тълпа. Ученикът и последователите му сред паството побягват и се барикадират в манастира „Сан Марко“, а преследвачите им се събират отвън. С напредването на деня тълпата, заобиколила „Сан Марко“, става все по-многобройна и по-разгневена. Водачите ѝ настояват да бъде предаден помощник-абатът Савонарола, за когото знаят, че е вътре. Тогава „ядосаните“ вадят някакви изстрелващи съоръжения и обсадни стълби,

за да се прехвърлят през стените. Вътре Савонарола заповядва на свещениците да се въздържат от насилие, но напразно. Със свещници и тежки разпятия монасите отчаяно удрят онези, които се изкачват по стълбите. Един ядосан немски монах започва да стреля с аркебуз по тълпата, което само още повече вбесява обсаждащите. Грубиянските сблъсъци продължават и след спускането на нощта, като стават все по-неконтролируеми, докато към два сутринта тълпата най-после не изгаря дървените врати на манастира и не нахлува. Откриват Савонарола в килията си да се моли. Няколко въоръжени мъже веднага го залавят и го измъкват навън. След това го превеждат през дюдюкащата и оплюваща го тълпа към площада на Сеньорията, където го повличат по стъпалата на кулата и го заключват в „малката странноприемница“. Изминали са само шестдесет и пет години, откакто същата съдба е сполетяла Козимо де Медичи, събитие, дало началото на златната ера, чийто горчив край предстои.

На следващия ден преместват Савонарола в печално известното Барджело и тъй като той не може да върви заради тежките окови на краката и ръцете си „двама мъже кръстосват ръце и го пренасят“. След като го вкарват в Барджело, го подлагат на изкусното и болезнено флорентинско мъчение, известно като „стрападо“. Китките на жертвата са вързани зад гърба ѝ с каиши, които пък са завързвани с въже, прекарано през скрипец. После той е вдигнат от земята, а цялата му тежест е поета само от китките, извити силно зад гърба му. Тогава отпускат въжето, така че измъчваният да падне главоломно почти до пода. Сътресението от болката е ужасяващо, като съществува възможност ръцете му да се извадят от ставите.

След четири пускания със „стрападото“ Савонарола не издържа и признава ересите, в които го обвиняват. Но щом го освобождават от каишите и го изправят на крака, незабавно се отказва от признанията. Ужасяващото мъчение е повторено няколко пъти, докато Савонарола вече не е в състояние да се откаже от своите признания. Тогава го осъждат на смърт заедно с двама от учениците му, в това число и верния Фра Доменико, който винаги е бил готов да умре за него.

Тъй като Савонарола е свещеник, официално може да бъде съден и осъден само от църковен съд, така че флорентинските власти искат от Рим разрешение да изпълнят присъдата. Папа Александър VI решава, че е време със закъснение да наложи властта си, и настоява

Савонарола да бъде съден от негови представители. Двама папски пълномощници заминават за Флоренция, за да водят процеса, макар че по-късно един от тях споделя, че „пристигат във Флоренция с присъдата в гърдите си“. Савонарола надлежно е подложен на мъчения и отново осъден, трябва да бъде обесен с двамата си ученици, а телата им провесени на вериги на площада на Сеньорията, после трупове да бъдат изгорени. Това се случва на 23 май 1498 година сутринта, на същото място, където само година преди това Савонарола осъществява своята Клада на суетата. По думите на свидетеля Ландучи, „когато обесиха и тримата, запалиха огън на платформата, която бе посипана с барут, и го подпалиха, така че огънят избухна с пукане и свистене. След няколко часа бяха изгорели, краката и ръцете им постепенно падаха. Част от телата им останаха да висят на веригите и бяха замеряни с камъни, за да паднат, тъй като се страхуваха някой да не ги прибере.“ След това изгарят костите на пепел. „После докараха каруца и хвърлиха и последната прашинка в река Арно през Понте Векио, за да няма останки, които да бъдат открити. Независимо от това няколко добри хора имаха толкова силна вяра, че въпреки страха тайно събраха част от носещия се по реката прах, защото той струваше колкото човешки живот, затова и властите бяха твърдо решени да унищожат всяка реликва.“ Но това не е последният път, в който Флоренция чува за Божия град.

ЧАСТ IV
ПАПАТА И ПРОТЕСТАНТЪТ

18.

IL GIGANTE — СТАТУЯ С БИБЛЕЙСКИ ПРОПОРЦИИ

През тревожните дни след бягството на Пиеро де Медичи от Флоренция в края на 1494 година един приятел на младия Микеланджело сънува кошмар. Сънят на този приятел е толкова жив, че дори и на стари години Микеланджело все още го помни и го разказва на своя другар и един от първите си биографи Асканио Кондиви — „Лоренцо де Медичи му се явил облечен в черна широка горна дреха, цялата изпокъсана и наметната на голото му тяло, заповядал му да каже на неговия син, че скоро ще бъде прогонен от дома му и никога повече няма да се върне.“ Сънят със сигурност е на самия Микеланджело и пресъздава близостта на взаимоотношенията му с Лоренцо де Медичи, като дори се твърди, че почти пълната голота на Лоренцо предполага хомосексуално привличане. Само седмица след съня си и още преди Пиеро да отиде в изгнание, деветнадесетгодишният скулптор напуска града, изпълнен със страх заради онова, което предстои да се случи, а и защото се бои, че близостта му с Медичите ще го погуби.

Микеланджело стига до Рим, където banker на име Якопо Гали му поръчва статуя на Бакхус, древногръцкия бог на виното и веселието, в естествен размер. Резултатът представлява великолепен психологически етюд, или както Кондиви го описва, той е с „веселото лице и присвитите похотливи очи, които са привични за онези, отдали се докрай на виното.“ Изправената фигура е на младеж, който държи чаша за вино, стомахът му е подут и той едва се крепи на краката си, подпрял се на дребен млад сатир, захапал чепка грозде.

Изненадващо, но тази светска творба води до поръчката на ново произведение с възможно най-голяма святост от страна на френския кардинал на Сен Дени, който по това време живее в Рим. Резултатът е първият шедьовър на Микеланджело, неговата „Пиета“, изобразяваща Дева Мария, прегърнала почти голото тяло на мъртвия Христос, отпуснат в скута ѝ, точно след като е свален от кръста. „Пиета“ на Микеланджело е завършена през 1500 година и е изработена с такава

техническо майсторство, та трудно можем да повярваме, че е дело на един мъж само на двадесет и пет години. Проблемът с изобразяването на две отделни фигури в един мраморен блок е разрешен чрез противопоставянето на Христовата гладка и гола плът с обемните дипли на дрехата на Мария. Не остава съмнение, че спокойното ѝ, но страдащо лице е живо, докато отпусната, мъртва глава на Иисус все още е белязана от агонията при разпъването. Микеланджело успява да предаде усещане за спокойствие и същевременно да пресъздаде дълбоко духовно преживяване.

Не всички са напълно доволни от работата, мнозина, включително и Кондиви, се питат защо лицето на Дева Мария изглежда по-младо от това на Христос. Микеланджело отвръща: „Нима не знаете, че непорочните жени остават далеч по-свежи от порочните?“ Друг съвременник, Джорджо Базари, в своята разбулваща книга „Животът на Микеланджело“, намеква за много по-скрито обяснение на тази аномалия. Базари твърди: „Начинът му на изразяване бе много неясен и двусмислен, по определен начин думите му бяха двузначни“, а онова, което важи за думите, важи и за творбите му. Базари обяснява, че дълбокото усещане на Микеланджело за образа на Мадоната и относително младата възраст, на която е показана като майка, може би произтича от факта, че майката на скулптора и дойката му умират млади. Както ще видим по-късно, личната психология на Микеланджело често играе натрапчива роля в произведенията му.

Когато Микеланджело се връща във Флоренция през 1500 година, Савонарола вече е мъртъв от две години, а градът е в окаяно състояние — някогашна столица на горда държава, сега могъществото ѝ е силно ограничено, а народът ѝ е затънал в нищета. Войната срещу Пиза е водена толкова нескоропосано от флорентинския военачалник Паоло Вители, че Сеньорията дава израз на чувството си за безсилие, като заповядва да го арестуват по обвинение в предателство, измъчват го и накрая го обезглавяват. Населението е недоволено и беззаконието по улиците нараства. Може би най-показателният образ е този на Ботичели, чиито славни дни на ярки и изпълнени със символизъм платна отдавна са отминали, дори отричането му от земните наслади в краката на Савонарола е в миналото, сега той се влачи по улиците, подпрян на патерици, наметнат със сива износена пелерина, остарял, болен и неспособен да рисува.

Управлението е безсилно и политиката му се мени на всеки два месеца, заедно със смяната на гонфалониера. Опитват се да спрат упадъка и решават да наложат друга венецианска мярка: новият гонфалониер да се избира до живот, точно като дожа на Венеция. Така градът поне има възможност да осъществява една последователна политика, защото по ирония на съдбата, това не се е случвало от времето на Медичите. Първият избран доживотен гонфалониер е Пиеро Содерини, представител на влиятелното флорентинско семейство, от което произлизат Николо Содерини, опитал се да свали Пиеро Подагричавия, и по-късно Томасо Содерини, който става дясната ръка на Лоренцо Великолепни.

Пиеро Содерини е известен като човек, на когото може да се разчита, но той не е кой знае колко способен. Флоренция се е уморила от хора, които виждат в себе си изключителни водачи. Содерини обаче притежава една необикновена черта, забелязал е дарбата на Микеланджело и харесва този обещаващ, но труден млад мъж. Проницателният Содерини решава да поръча на Микеланджело скулптура, велика творба, която да върне гражданската гордост на Флоренция.

Настоятелите на „Санта Мария дел Фиоре“ имат в работилницата на катедралата голям бял мраморен блок, който преди около четиридесет години е донесен в града от Карара, близо до Тосканското крайбрежие, откъдето се вади най-хубавият мрамор в Европа. Преди години един неспособен ваятел започва да изчуква мраморни блокове, за да създаде скулптура, но спира да работи. Остава мраморен блок, висок около пет метра и половина, който е в отчайващо лошо състояние. Содерини предлага на Микеланджело да се опита да издяла гигантска статуя на Давид, смелия символ на републиканската гордост на Флоренция. Само човек на изкуството с амбицията и самоувереността на двадесет и шест годишния Микеланджело би приел подобна обезсърчителна поръчка.

Микеланджело се заема да прави предварителни рисунки, на една от които написва кратък стих, изразяващ целта му:

*Davicte cholla fromba
e io choll'archo*

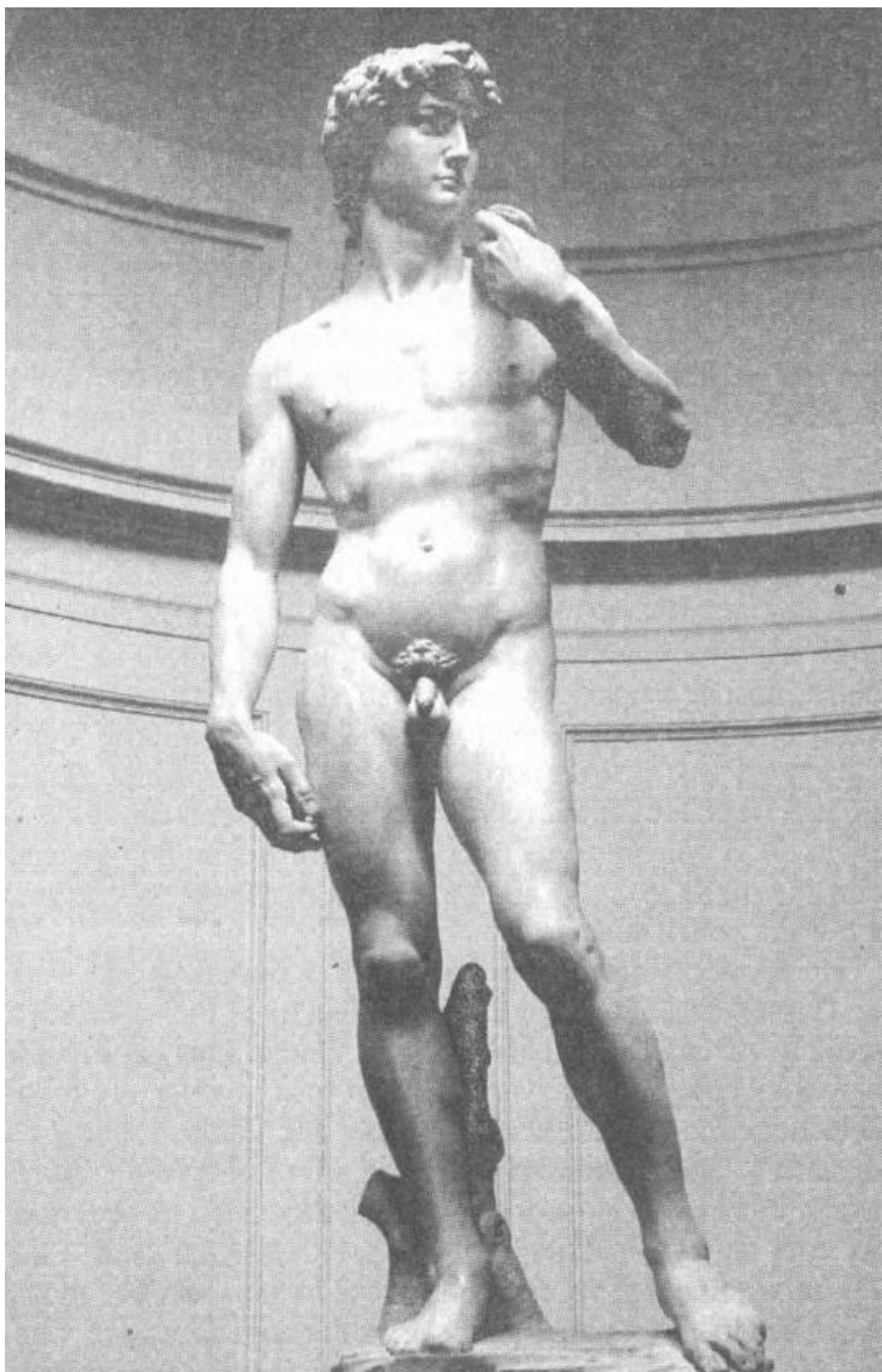
Michelangelo.

*(Давид със своята прашка
и аз с моя лък
Микеланджело.)*

Под „лък“ има предвид извития дървен инструмент, с който пробива камъка, а стихът дава израз на гордостта на Микеланджело, тъй като се оприличава на подготвящия се за битка Давид.

Много скоро Микеланджело започва да работи върху своя „Давид“ като обсебен и ден и нощ дяла в усамотението на катедралната работилница. През знойните летни жеги работи гол до кръста, а потта се стича в очите му, през смразяващите зимни дни е опакован като мумия, а парата от дъха му замъглява погледа му. Въпреки жизнеизтощаващите усилия, които изисква задачата, Микеланджело продължава да живее скромно. След години разказва на Кондиви: „Колкото и богат да съм бил, винаги съм живял като бедняк.“ Настоява да работи тайно, защото изпитва болезнен страх да не видят работата му, преди да е завършена.

Поразителното е, че само осемнадесет месеца са нужни на Микеланджело, за да завърши скулптурата, два пъти по-голяма от естествените размери, което е забележително, дори и в чисто физически смисъл, постижение, а като произведение на изкуството е върхов успех. Класическата голота и сдържаност на изправената мъжка фигура е изпълнена с жизнена сила, тук подвижната телесност на неговия „Бакхус“ е побрана в абсолютния дух на „Пиета“-та му.

Давид, Микеланджело Буонароти, Галерия дел Академия, Флоренция

Резултатът е дълбоко хуманистичен, великолепно тържество на онова, което представлява човекът, но същевременно в отъждествяването на Давид като човешки идеал има нещо извън обсега на възприятията и точно тук е постигнато почти Платоново съвършенство. Самата статуя бележи появата на една характерна черта, която все повече се проявява в работата на Микеланджело: подходящата италианска дума е *terribilita*, т.е. величествено, почти вдъхващо ужас могъщество.

Според един съвременник от епохата първоначално статуята е била предназначена за покрива на катедралата, нали в крайна сметка е религиозно произведение — библейската фигура на Давид, прочутият победител над Голиат, макар че за мнозина в републиканската фракция победеният Голиат не е никой друг, а прогонените Медичи. Вероятно първоначалното място за статуята е донякъде виновно за част от преувеличението, което ѝ придава такова могъщество, предназначена е да се гледа отдолу. Подобно произведение, подобна неприкрита и безсрамна голота едва ли е подходяща за християнски храм дори и по време на Ренесанса, така че решават вместо това да поставят статуята на издигната платформа пред двореца на Сеньорията. Тук е идеалното място, откъдето, надвесен над площада, Давид ще наблюдава събралите се граждани, изразяващи вижданията си за бъдещето на града. Любопитно, но под фасадата и кулата на двореца внушителната големина на статуята изглежда почти човешка.

Но преместването на скулптурата се оказва нелека задача. Първо, за да бъде извадена, трябва да се събори цялата стена на катедралната работилница. После идва самото физическо вдигане на статуята, като до този момент не е опитвано подобно нещо. Базари описва как увитата фигура е хваната в здрава дървена рамка, „в която статуята е закрепена с въжета, за да може при придвижването да се поклаща и да не бъде счупена.“ Този уред се придвижва с помощта на лебедки, теглени от повече от четиридесет души, които бавно я издърпват на греди, поставени на земята. Според Ландучи, който наблюдава събитието заедно с много други зяпачи, трябва им четири дни, за да придвижат статуята до площада — разстояние от около четиристотин метра.

Содерини настоява да я види, преди да бъде открита. Според легендата, разказана от Базари, Содерини е изключително доволен, но

не може да се удържи и изказва мнение — може би носът е малко прекалено голям. Микеланджело е вбесен от коментара, но сдържа гнева си, без да каже нищо се качва на скелето с длето и чук в ръка, а с другата небрежно отмахва малко мраморен прах, наслоил се върху гредите. Застава с гръб, така че да не го виждат какво прави, и се преструва, че одялва носа, като оставя от ръката му да се посипе прах. После се отдръпва и подвиква към Содерини: „Виж сега.“ „Повече ми харесва“, отвърща Содерини, „даде ѝ живот.“

Независимо от това дали историята е вярна, или не, тя безспорно илюстрира една нарастваща тенденция, която за първи път излиза на преден план през Ренесанса: вярата в свободната воля на човека на изкуството, когато става дума за вкуса, оценяващ неговите произведения. По-рано, когато Донатело събаря своята статуя от парапета на двореца Медичи, постъпката му изглежда повече като израз на раздразнителност, но сега при Микеланджело това поведение се превръща в утвърдено право на самоопределение. Както е характерно за Ренесанса, именно изкуството е водещото, защото в това отношение другите аспекти на новия хуманизъм са спъвани от собствената им форма на изразяване. Когато Пико дела Мирандола описва подробностите от своята хуманистична философия, е обвинен в ерес. Личният стил има ограничена свобода на действие и дори още по-малко на изразяване, само в изкуството и науката, все още преплетени, но постепенно освобождаващи се, е възможна по-прецизирана свобода.

Но не бива да се възприема, че човекът на изкуството и неговите произведения са над критиката, напротив, и в това отношение „Давид“ на Микеланджело не е изключение. Из цяла Флоренция статуята става известна като „Il Gigante“ — „Великанът“, но хората искат да знаят защо е толкова голяма, тъй като принципно съперникът на Давид Голиат е великанът? Всъщност, както мнозина бързо откриват, скулптурата може да изобразява и някои герои от древността. Със същия успех това може да е Херкулес или дори младият Самсон — като изключим прехвърлената през лявото рамо прашка почти нищо друго не сочи, че това е Давид. Първоначално, а и до днес рамото си остава единствената част от тялото, която е покрита, въпреки че по време на първото публично откриване на статуята Сеньорията настоява прекалено безсрамните гениталии на фигурата да бъдат

скрити, и те са покрити от месингов гирлянд от двадесет и осем медни листа, които ще продължат да красят статуята през следващите тридесет години. Не може да се отрече, че Микеланджело придава второстепенно значение на описанието на библейския Давид — първостепенната му грижа е показването на неговите надминаващи всичко сили. Тази характерна черта все по-ярко се проявява в по-нататъшната работа на Микеланджело, тъй като почти съвършеният му „Давид“ проправя пътя на един все по-засилващ се маниеризъм. При него никога няма съмнение чия е скулптурата и наистина този маниеризъм вече отчасти е виден в „Давид“. Ръцете са прекомерно уголемени и събуждащи асоциации за силата на фигурата, а при по-внимателно вглеждане, виждаме, че вратът и чертите на лицето също са уголемени. Нима Содерини е бил прав? Изопачаването е оправдано от факта, че зрителят наблюдава статуята отдолу, което има един предварително скъсяващ ефект. Намерението на Микеланджело е да направи статуята да изглежда колкото се може по-голяма и не е било възможно от чисто физически аспект да я направи по-голяма. Както посочва Кондиви, скулпторът изчислява мраморния къс „толкова точно, че на върха на главата и в основата се вижда част от старата и нешлифована повърхност на мрамора.“

След завършването на тази великолепно творба Микеланджело е наскърбен, защото се оказва в положението на Давид пред Голиат. През 1504 година властите му поръчват голям стенопис с батална сцена в двореца на Сеньорията, на стената, намираща се точно до другата, изрисувана от главния му съперник Леонардо да Винчи. Двете фрески трябва да изобразяват военните победи на Флоренция, да заличат спомените за скорошните нещастия, но всички граждани бързо осъзнават, че изрисуването на стените означава много повече от това. Това е върховата надпревара между петдесет и две годишния майстор и два пъти по-младия налагащ се в момента гений — кой ще победи в битката между двамата най-велики художници на Флоренция? Победата и поражението ще останат завинаги и всички ще могат да ги гледат през идните години.

На този елемент от съревнованието се гледа като на профанизиране на великото изкуство, но тук изобщо не става дума за това. Флоренция просто следва примера, даден от древните гърци, които често правят панелинистични съревнования, за да изберат най-

великата трагедия, създадена от Есхил, Софокъл и Еврипид. Съревнованието във Флоренция оказва дълбоко влияние върху Микеланджело и макар че, когато е възрастен, настоява пред Кондиви, че е напълно самоук, през ранния период от живота му влиянието на Леонардо е видимо. Като всеки амбициозен съперник и Микеланджело изучава своя опонент, научава от него изкусността на изразяването на чувствата, която липсва в „Давид“. За съжаление друг резултат от съревнованието няма, единствените останки са скиците за стенописите, създадени от двамата гении. Вероятно Леонардо стига до там, че очертава сцената на стената, но както е характерно за него, не успява да доведе работата си до край. Микеланджело успява да създаде само рисунка на евентуалната си работа, преди да го извикат в Рим.

През 1503 година най-после умира седемдесет и две годишният папа Александър VI, който въпреки ужасяващо пагубния си живот остава физически здрав до края на дните си, което предизвиква подозрения, че е отровен. Синът му Чезаре Борджия прави всичко възможно Александър VI да не бъде наследен от изконния му враг Франческо Пиколомини, като стига дотам, че окупира Ватикана, но Пиколомини все пак става папа под името Пий III. Само след броени месеци обаче новият папа е мъртъв — болнав е и не са очаквали да изкара дълго, въпреки това краткостта на понтификата му води до подозрения, че е отровен. Пий III е наследен от Юлий II, който е доста по-деен противник на Борджиите и очевидно обръща голямо внимание на храната си. Микеланджело вече е известен на Юлий II, който е силно впечатлен от неговата „Пиета“. Папата го вика в Рим, за да започне работа над изключително амбициозния проект за гробницата на понтифекса, който включва не по-малко от четиридесет големи скулптури.

19.

РИМ — НОВИЯТ ДОМ НА МЕДИЧИТЕ

Рим, в който Микеланджело се завръща през 1505 година, поема от Флоренция ролята на водещ град на Ренесанса. Забележителна промяна, която само отчасти е подпомогната от упадъка на Флоренция през тринадесетте години след смъртта на Лоренцо де Медичи.

Само век преди това Рим е средновековен град с мръсни улици, сгушени между руините, които нищо не означават за по-голямата част на населението. Всеобщото мнение е, че великолепните останки от акведукта Клаудия с неговите високи тридесет метра арки, който се простира на юг на разстояние повече от шестдесет и пет километра извън града, е използван, за да се доставя зехтин от Неапол. През зимните вечери вълците слизат от хълмовете и вият между мрачните колиби, а старите аристократични родове и кардиналите се затварят в дворците си и водят живот, немислим извън стените им. Дори и при тези обстоятелства зад вратите има достатъчно изобилие, за да привлича процъфтяващата общност на банкерите — Джовани ди Бичи и Козимо де Медичи научават тук тънкостите на занаята около 1400 година.

Рим остава официално под властта на папите, но през четиринадесети век самите папи, които често са повече от един, са склонни да пребивават в Авиньон или някъде другаде. Положението остава непроменено до събора в Констанц (1414–1418 г.) и едва през 1420 година новият и неоспорван папа Мартин V напуска Флоренция, за да възстанови Рим като постоянна папска резиденция. Понтифексът се настанява в далечния край на река Тибър в крепостта „Сант Анджели“, която първоначално е построена като гробница за император Адриан през 135 г. пр. Хр. След Мартин V папите постепенно налагат ред над непокорното население и казват, че през този период по бойниците на „Сант Анджели“ висели толкова много гниещи тела на екзекутирани престъпници, че заради вонята човек не можел да премине по моста над река Тибър. Мнозина от могъщите кардинали се установяват в града и започват да строят все по-

величествени дворци, като използват камъни, варварски свалени от древноримските руини. Още преди години седемте хълма на древния град са превърнати в лозя и градини, а Форумът се използва за паша на добитък. По традиция, останала от времето на Римската империя, градът не произвежда нищо. Сега Рим зависи от поклонниците и туристите, а разбойниците и главорезите от миналото са заменени от просещи монаси и търговци на фалшиви реликви, които отварят тезгясите си по широките улици, заменящи лабиринта на средновековните квартали. Но подобренията в пейзажа са постепенни, защото, когато съвременникът на Козимо де Медичи, поетът и философът Леон Алберти, живее в града през 50-те години на петнадесети век, изброява повече от хиляда порутени църкви.

Поемането на първенството на Флоренция като център на италианската култура от Рим е белязано от завършването през 1498 година на великолепия ренесансов дворец на кардинал Рафаеле Риарио, сега Канцлерството, който е финансиран с хазартните печалби от една-единствена нощ. Възраждащият се град, където изгнаникът Пиетро Злощастния прекарва по-голямата част от последните си упадъчни години, удвоява своето население още през изминалия век и достига 50 000 души, в което се изравнява с Флоренция. Но под обвивката всичко си остава търговия както обикновено: 7 000 проститутки работят в какви ли не бордеи, като всички трябва да плащат такси за разрешително, които в крайна сметка попадат в папската хазна. Тези къщи и техните наематели се грижат за нуждите на местните църковни служители и на поклонниците, които идват от цяла Европа, като по този начин разпространяват т.нар. „френска болест“ по всички онези краища на Стария континент, които до този миг са останали незасегнати. Същевременно престъпното население, което на брой е приблизително колкото проститутките, се грижи да лиши хората от всички останали им средства или дори от живота им. Властите продължават да се опитват да наложат граждански ред, но броят на убийствата е равен на около сто на седмица, като мнозина от виновниците са залавяни, но само най-мизерстващите намират своя край, виснали от бойниците на крепостта „Сант Анджело“. Както папа Александър VI проникателно отбелязва: „Нашият Бог не е толкова заинтересован от смъртта на грешниците, колкото от възможността им да платят за греховете си и да продължат да живеят.“

Такъв е градът, който вторият син на Лоренцо де Медичи, младият изгнаник кардинал Джовани де Медичи, прави свой дом. Пухкавото, интелигентно, но очевидно мързеливо дете, образовано от Полициано, запазва голяма част от хедонизма на своя учител и това му отношение към живота продължава въпреки усилията на баща му дори и след като Джовани официално получава червената кардиналска шапка. Младият кардинал Джовани де Медичи приема роля, която от няколко поколения е подготвяна за него. Козимо де Медичи осъзнава, че един ден Флоренция ще се умори от Медичите, и прави всичко възможно родът да се помни дълго след като е изпратен в изгнание, благодарение на сградите и църквите, издигнати от него. Но Козимо не разглежда въпроса какво всъщност ще се случи с Медичите, ако бъдат изпратени в изгнание. Нито синът му Пиеро Подагричавия, нито пък внукът му Лоренцо Великолепни намират решение на проблема със съдбата на Медичите. Флоренция повече няма да е източник на властта на рода, а при упадъка на банката не могат да разчитат и на парите като източник на власт — единственото разрешение е да разширят основата на своето могъщество и още повече да се издигнат в света. Вземат жизненоважно решение: вместо да служат на Църквата като банкери, Медичите ще се опитат да проникнат в нея и така да придобият още по-голям източник на богатство и власт. Никъде не се споменава за подобно решение, но доказателствата сочат, че разговорите край смъртния одър, когато бащата дава съветите на своя син и наследник, вероятно включват и тази стратегия.

Лоренцо де Медичи се опитва да осигури кардиналска шапка за своя любим брат Джулиано, но папа Сикст IV е твърде зает да запълва всеки свободен висш пост с представители на своето семейство. Чак след убийството на Джулиано по време на заговора Паци Лоренцо прехвърля надеждите си върху своя втори син Джовани, за когото бързо схваща, че е най-способният сред децата му. Пиеро може да е хубав и да има излъчване, но Джовани е умният, той е късоглед, дебел и мързелив, но Лоренцо забелязва, че е почти равен на своя атлетичен по-голям брат, когато заедно излизат да яздят.

През 1484 година Сикст IV е наследен от по-сговорчивия Инокентий VIII и Лоренцо де Медичи се възползва от възможността. От самото начало най-безсрамно търси приятелството на Инокентий VIII, редовно му пише приветливи писма и му изпраща бъчви с

любимото му тосканско вино. Това също е част от миротворната му политика като „стрелката в италианския компас“, защото докато поддържа оста Милано — Флоренция — Неапол и папата му е приятел, мирът в Италия е сигурен. През 1488 година приятелството му с Инокентий VIII е затвърдено с брака между сина на папата Франческето и дъщерята на Лоренцо Мадалена. Същевременно кара да направят на неговия син Джовани тонзура^[1], още когато е на осем години, като по този начин показва, че възнамерява да го отдаде на Църквата. Лоренцо започва да купува богати църковни бенефиции^[2] за Джовани, голяма част от тях са във Франция, където е по-лесно да се придобият, макар че можем да приемем действията му за доказателство за таен дългосрочен проект в страната, който включва Медичите и който узрява чак през следващия век.

Лионският клон на банка „Медичи“ получава заповед да претърси за подходящи „незаети служби“, тъй като подобни постове могат да се заемат, когато отсъства титулярят, и същевременно носят значителен доход, както и положение в Църквата. Но дори и тук прави грешки, защото няколко месеца след като Лоренцо започва процедура по закупуването за Джовани на Ексанпрованското архиепископство, изведнъж откриват, че възрастният титуляр е все още жив! Всичко това струва пари и няма никакви съмнения, че известна част от тях идват от флорентинската хазна — тайно от гражданите Флоренция вече финансира бъдещето на Медичите, в което градът може и да не е включен. По това време Лоренцо не може да получи достатъчно средства от друго място, тъй като банка „Медичи“ затъва бързо и се закриват клоновете в Милано (1478 г.), Брюж (1480 г.) и Венеция (1481 г.).

През 1489 година Лоренцо най-после успява да убеди Инокентий VIII да направи тринадесетгодишния му син Джовани кардинал. Дори и в тази безнравствена епоха подобни назначения, когато става дума за юноша, нямат прецедент и Инокентий VIII кара Лоренцо да му обещае, че няма да обявява публично назначаването му, докато Джовани не бъде ръкоположен, когато навърши шестнадесет години. Следват три дълги и тревожни години, Инокентий VIII е стар и болен, ако почине преди Джовани да стане на шестнадесет, новият папа със сигурност ще анулира необичайното му назначение. Тогава става ясно, че самият Лоренцо умира. През пролетта на 1492 година обаче Джовани става

пълнолетен и умиращият Лоренцо, прикован към лектиката, гордо наблюдава от балкона на двореца Медичи празненството в чест на ръкополагането на сина си.

Веднага след това шестнадесетгодишният кардинал Медичи заминава за Рим, където да встъпи в длъжност. На смъртния си одър Лоренцо му пише дълго писмо, в което го уведомява за сериозността на поста му. Неговото ръкополагане е „най-великото постижение на нашия дом“ и напомня на Джовани, че от могъщия си пост „няма да ти бъде трудно да помогнеш на града и на нашия дом.“ Юношата Джовани е посъветван да остане близо до папата, но без да му досажда, а и трябва да се държи прилично. Лоренцо добре познава характера на Джовани, който израства сред яркия и забавен кръг на баща си и вече има преждевременно развит вкус към най-изтънчените неща в живота — хубавите книги и картини, хубавото вино и ястия. Но това не е само преждевременно развитие — присъствието на изключителните приятели на Лоренцо означава, че Джовани истински цени такива неща, което обаче е за сметка на някои по-монашески добродетели. В последното си писмо до Джовани Лоренцо използва възможно най-строгите изрази: Преди всичко друго настоявам неотклонно да спазваш следното правило „Ставай рано сутринта“.

Лоренцо вероятно предчувства, че бъдещето на богатствата на Медичите сега зависят от умния и ленив Джовани в Рим, а не от надменния и перчещ се Пиеро, който го наследява във Флоренция, макар че не би могъл да предвиди нещастията, което толкова скоро ще го застигне. Месеци след смъртта на Лоренцо умира и Инокентий VIII, който е наследен от папа Александър VI Борджия, а младият и схватлив кардинал Медичи отбелязва: „В лапите на вълка сме.“ После в Италия нахлува Шарл VIII, а кардинал Медичи се втурва към Флоренция, за да се опита да помогне на брат си Пиеро, но напразно, двамата са изпратени в изгнание, а за главите им е обявена награда.

Осемнадесетгодишният кардинал Медичи разбира, че не е разумно да се връща в Рим, и вместо това предприема дълго пътешествие из Европа. Може да си позволи този лукс, тъй като има на свое разположение много бенефиции, включително и прочутото и невероятно богато абатство на Монте Касино. Джовани първо посещава Пиза, за да се срещне с братовчед си Джулио, който е незаконен син на любимия брат на Лоренцо Джулиано, роден броени

седмици преди убийството на баща му във флорентинската катедрала. Лоренцо взема невръстното дете Джулио в двореца Медичи, където го образоват заедно със синовете му. Подобно на Джовани и Джулио е предопределен за Църквата. Тихият млад Джулио и сънливият, лукаво усмихващ се Джовани са близки от много време, смеят се на едни и същи неща и споделят една и съща любов към познанието и изтънчените удоволствия в живота. Джулио завършва своето образование в университета в Пиза. Висшето учебно заведение в Пиза е открито още през Средновековието, но значително е съживено от Лоренцо Великолепни, който прехвърля повечето от катедрите от университета на Флоренция в Пиза, като опит да заздравя трудните отношения между двата града.

След кратък престой в Пиза Джовани и Джулио потеглят за Венеция. После прекосяват Алпите и тръгват към Северна Европа, където странстват още пет години. През по-голямата част от времето кардинал Медичи и братовчед му Джулио пътуват като частни лица, а не като представители на Църквата и се държат като всички други млади ергени, тръгнали на образователно пътешествие. Но само привидно, защото искат хората в Европа, а и в Италия, да си мислят, че правят само това. Всъщност пътуванията им не са напълно мотивирани от удоволствията и със сигурност обличат църковните си одежди, когато посещават императора на Свещената римска империя Максимилиан I, който е толкова впечатлен от двамата умни млади прелати, че им дава препоръчителни писма до своя син Филип, който управлява Нидерландия. Кардинал Медичи и младият му братовчед Джулио си създават влиятелни приятели, които в бъдеще може да се окажат полезни политически контакти.

По-късно се срещат с кардинал Джулиано дела Ровере, дължащ многобройните си постове на това, че е племенник на олицетворението на непотизма, папа Сикст IV — освен че е кардинал, той е архиепископ и държи поне осем епископства. Подобно на чичо си и кардинал дела Ровере отраства на Лигурийското крайбрежие край Генуа и запазва своя груб характер, но е надарен с пъргав ум, пълен е, но физически здрав и мъжествен, а от дългото си пребиваване в Рим вече страда от сифилис. Няма време за учение и смята, че за един кардинал е по-добре да познава из основи изкуството на войната, отколкото теологията. Обича да ловува и да демонстрира богатството си. Един

толкова властен характер е очевидна заплаха за Александър VI и кардинал дела Ровере избира да напусне Рим, преди възможността да бъде отровен. Двадесетгодишният кардинал Медичи посещава шестдесетгодишния кардинал дела Ровере в имението му в Савона на Генуезкия залив и много скоро двамата взаимно си съчувстват заради еднаквата съдба на изгнаници от Рим, като откриват, че по различни начини обичат красотата. По-късно отиват на лов и по-възрастният кардинал неочаквано е впечатлен от безстрашната способност на тантурестия късоглед млад кардинал да го надбяга.

Когато през 1495 година Александър VI кръстосва саби със Савонарола, кардинал Медичи тактически се завръща в Рим, където е посрещнат от папата като враг на неговия враг. Кардинал Медичи се установява в Рим и си създава име на интелигентен и добросърдечен домакин сред широк кръг от хора на изкуството, хуманисти и църковни прелати. Прави всичко по силите си, за да извади своя брат изгнаник Пиеро Злощастния от разгулното отчаяние, и участва в интригите за завръщането на власт на Медичите във Флоренция. Пиеро умира през 1503 година и кардинал Медичи поема водачеството на старшия клон на рода, като продължава да поддържа тайни връзки с поддръжниците им във Флоренция. Александър VI умира през същата година, кардинал Медичи е член на конклава, който избира новия папа Пий III и лично е свидетел на разцепленията и сделките, които са част от избора на понтифекса. Кардинал Медичи има малко повече опит, когато няколко месеца след смъртта на Пий III се събира нов конклав. Тогава дава ясно да се разбере, че е открит и запален поддръжник на кардинал дела Ровере, който се оказва успешният кандидат и е новият папа под името Юлий II. Бързо става ясно, че могъщият, но стар Юлий II гледа на младия кардинал Медичи като на свое протеже. Новините за нарастващото влияние на Медичите в Рим достигат Флоренция и са посрещнати с известно подозрение, а мнозина започват да се чудят какво точно са си наумили Медичите.

[1] Тонзура (лат. tonsura) — подстриганото място на темето при католическите духовници, символизира отричането им от светските интереси. — Б.р. ↑

[2] Бенефиции — (лат. beneficium — благодеяние) в католическата църква възнаграждение на духовно лице с доходна

длъжност или с имот. — Б.р. [↑](#)

20.

МАКИАВЕЛИ СИ НАМИРА МАЙСТОРА

Под предводителството на Пиеро Содерини Флоренция постепенно свиква с по-републиканския начин на управление, като ударението тук пада върху „начин“, защото на практика освен пожизнения избор на гонфалониера структурата на администрацията остава до голяма степен същата. Сеньорията и отделните комисии все още се избират по същия начин и все така са запазени за членовете на родовете, които вече са дали на града управници, и които на практика наброяват около 3 000 души. От жизненоважно значение обаче е, че изборите вече не се манипулират от управляващите семейства или от една-единствена управляваща клика като Медичите. Останалите могъщи клики сред водещите родове сега са по-балансиран и само се надпреварват за постове. Това положение е допълнително подсилено от по-постоянното присъствие на Содерини като гонфалониер и въпреки че политическият му опит е доста ограничен, той притежава достатъчно прозорливост, за да подбира добре съветниците си. Сред най-надарените е амбициозният тъмноок млад мъж на име Николо Макиавели, талантлив писател, известен сред своите приятели с язвителното си остроумие, който използва големия си интелект като дипломатически пратеник на Флорентинската република и като един от водещите членове на Военния съвет.

Николо Макиавели е роден през 1469 година и израства в славните дни на Лоренцо Великолепни. Баща му е обеднял адвокат и представител на уважавано флорентинско семейство, което преди повече от век, по време на великата банкова ера на Флоренция от преди Черната смърт, е било богато и изтъкнато.

*Статуя на Николо Макиавели, дело на Лоренцо Бартолини, галерия
Уфици, Флоренция*

Майката на Николо умира, когато той е още млад мъж, но изглежда упражнява силно влияние за формирането на характера му, тъй като е известно, че има широки читателски интереси и пише

поезия. Жизненоважно влияние оказва и образованието на Николо. Тъй като семейството е прекалено бедно, за да си позволи хуманистично образование за своя син, той е записан да учи латински и е проникнат от средновековния аристотелианизъм, който все още преобладава в европейското образование от петнадесети век, дори и във Флоренция. Едва по-късно приятелите му го запознават с римските поети, реторици и историци, вдъхновяващи младите хуманисти на Флоренция. Именно чрез тези автори Макиавели разбира, че някога Италия е била център на велика империя, управлявала целия познат свят. Контрастът с настоящото ѝ положение на воюващи градове-държави и вилнеещи чуждестранни армии е прекалено явно.

Същевременно обаче Италия претърпява културна промяна и мнозина започват да признават този факт, не след дълго за първи път се появява и терминът „Rinascimento“ (Ренесанс). Резултатите от тази културна промяна проникват в съседните страни и става ясно, че Европа навлиза в нова епоха. Това не е само клише или закъсняла преценка на събитията, защото посланието обхваща всички и покрива цяла Европа — ясно формулирано е от произведенията на Пико дела Мирандола до писанията на холандския учен от началото на шестнадесети век Еразъм, като всички те могат да бъдат открити навсякъде. Разпространението на печатарството означава, че дори и сравнително беден младеж като Макиавели може да си позволи да купи книгите на своите любими автори от някой от книгопродавците, появили се във Флоренция. Известно е, че е притежавал произведения от римския историк Тацит, описал живота на такива чудовищни императори като Калигула и Нерон. От поетите Макиавели предпочита Лукреций, чиято наскоро преоткрита дълга философска поема, „За природата на нещата“ описва как е произлязъл светът и излага голата истина за мястото на човека в него. Твърдението на Лукреций, че човешкият живот е определен от коренно различни фактори като характера и късмета, оказва силно влияние. Каквато и вяра да има Макиавели в Бог, тя още в ранна възраст потъва в забрава и до края на живота си той ходи на църква само на големи празници. Но Николо не е изключение сред своя кръг от весели и начетени приятели.

Хуманистичният свят поставя начало на възраждането в изкуството, а първите прояви на съвременните научни схващания са засегнати от събития, които излизат отвъд интелектуалния свят.

Португалците заобикалят нос Добра надежда и влизат в Индийския океан. В същата година, когато умира Лоренцо де Медичи, Колумб прекосява Атлантическия океан и достига Новия свят, чиито богатства сега се изливат в Испания и я превръщат в най-богатата нация в Европа. Колумб може да е генуезец, но работи за испанците. Италия извлича далеч по-малко полза от тези открития. Сред множеството от испански, португалски, английски и холандски имена в Новия свят, италианските са показателно изключение: Колумбия, Америка, Венецуела (малката Венеция) и още няколко. Те получават имената си от италиански изследователи, но не стават италиански колонии.

Същевременно дребнавите крамоли на войните между италианските градове-държави навлизат в нова решителна фаза с появата на френската войска от север, а положението става още по-тежко, когато от юг влизат и испанците: все повече Италия е разкъсвана от войната. Макиавели израства в атмосфера на политически безредици, както в Италия, така и в родната му Флоренция. Той е деветгодишно момче, когато градът е разтърсен от заговора Паци. Докато навърши двадесет, вече е свидетел на издигането на Савонарола, прогонването на Пиеро Злочестия и унижението от победоносното влизане на Шарл VIII в родния му град.

Почти нищо не ни е известно за ранния период от живота на Макиавели, едва през 1498 година, само месец след екзекуцията на Савонарола, се споменава името му, когато е избран за секретар на Службата за външните дела на Флоренция. Двадесет и девет годишният Макиавели е една доста непривлекателна, да не кажем странна фигура — описват го като слаб, с малки кръгли блеснали черни очи, черна коса, малка глава, орлов нос и много тънки, здраво стиснати устни. Биографът му Паскуале Вилари отбелязва, че „всичко у него създава впечатление за много проникателен наблюдател, надарен с остър ум, но не и за някого, който може да повлияе на хората.“ Вилари споменава и „саркастичното изражение“ на Макиавели, „израза на студена и неразгадаема пресметливост“ и „силно въображение“. Доста неприятен тип, въпреки това със сигурност е популярен сред своя кръг от млади приятели хуманисти, а изглежда, че гонфалониерът Содерини високо го цени. Като секретар на Службата за външните дела е отговорен за управлението на флорентинските територии извън града. По-късно става секретар на

Военния съвет и като такъв отговаря за външнополитическите отношения на републиката. През следващите четиринадесет години Макиавели заема висши постове в управлението и прави всичко, което е по силите му, за да постигне целите на политиката на Содерини.

По време на своята работа Макиавели пътува на дипломатически мисии чак до Франция и Германия. Задачата му е да поддържа съюзите на Флоренция на фона на постоянно променящата се италианска политическа сцена, а и не само това. Във връзка с тези дела се среща с някои от основните политически фигури в Европа, включително с новия френски крал Луи XII, с императора на Свещената римска империя Максимилиан I, а по-късно и с новия папа Юлий II. За да се разтуши от сериозността на дългите и тежки дипломатически пътувания, Макиавели пише писма до приятелите си във Флоренция, в които подробно описва многобройните си и смешни любовни приключения. През 1501 година, когато е на тридесет и две години, се жени, но явно бракът му е типичен както за мястото, така и за времето си, защото когато заминава на дългите дипломатически мисии, съпругата му остава в града, за да се грижи за децата — четири на брой. Същевременно обаче писмата до приятелите му продължават подробно да описват нелепите му прегрешения, защото явно въпреки непривлекателния му външен вид, жените го харесват.

В характера на Макиавели има странно противопоставяне. Напълно сериозно се възхищава на великите мъже, които среща, и се опитва да им подражава по много начини, поне що се отнася до начина им на мислене. Но от друга страна, изпитва нуждата да изглежда смешен в очите на приятелите си. Възхищението му към великите мъже обаче не е лишено от критика, а куриозният елемент от характера му не се проявява пред обществото. При Макиавели виждаме, че определени черти на хуманизма проникват отвъд очарователния кръг на двореца Медичи и други подобни домове на богатите и привилегированите. Острото и язвително око на Макиавели не принадлежи на нито една елитарна клика, а заключенията, към които го извежда ясното му зрение, са по-скоро внимателно прагматични, отколкото открито прославящи някой привилегирован сан. Неговият политически опит му помага да разбере какво оказва въздействие в отношенията на човека със света. Научава се да разчита на емпиризма, а не на идеализма, който подобно на други съзидателни изражения на

хуманизма, се опира на уменията и науката. Неговата сфера обаче е действителността, а не изкуството. Хуманизмът на Макиавели разчита на човешките инстинкти и преценки, почиващи на опита, а не на никакви идеалистични или религиозни принципи. В това той е пряк наследник на хуманизма, изповядван от Лоренцо Великолепни. Но ако Лоренцовият хуманизъм е на жеста, то този на Макиавели е на практичността. Двата вида почиват на предпоставката, че човечеството живее и е отговорно за своя живот, без никакви или почти никакви препратки към живота извън възприятията, но Лоренцо осъзнава, че всичко е възможно и всичко си струва опита. Макиавели обаче разбира изводите по следния начин: ако всичко е възможно, то всичко е позволено — за да оцелее, човек трябва да има предвид цялата гама на човешкия характер, особено коварните черти. Студената пресметливост, а не благородният жест, постигат в крайна сметка целта. Възгледите на Макиавели се оформят постепенно, докато се сблъсква с непрестанната непочтеност и извъртания на дипломатическата сцена, които не е в състояние да контролира. Други биха се отчаяли от безсилието, но Макиавели търси лек. Ако Италия иска отново да бъде велика, така както по времето на Римската империя, то тя се нуждае от водач, който е напълно безскрупулен и който няма да се отдръпне, когато се налага да прибегне до най-крайни мерки.

Един мъж изглежда притежава тези качества — това е Чезаре Борджия, с когото Макиавели се среща на два пъти. По време на първата му мисия през 1502 година Чезаре Борджия е военачалникът на папското могъщество на своя баща Александър VI. С помощта на вдъхновена свише военна стратегия и добре дисциплинираните си войски Борджия превзема обширни територии в Романия.

Чезаре Борджия е роден през 1475 година в Рим и е вторият незаконен син на човека, който по-късно става папа Александър VI. Семейният живот и културата на Чезаре са напълно испански, макар че е роден в Италия — той е очарователен, изключително начетен и красив, но наследява и аморалната безскрупулност на баща си, който го готви за висш пост в Църквата. Скоро става ясно, че Чезаре е неподходящ за подобна кариера дори и от своя развратен баща, но Александър VI настоява и го прави архиепископ на Валенсия на шестнадесет години, а след една година и кардинал. Папата

възнамерява да направи по-големия брат на Чезаре Хуан главнокомандващ папските войски, но Чезаре решава да вземе нещата в свои ръце и отравя Хуан. Александър VI практически приема, че Чезаре е единственият човек, на когото може да повери командването на своите войски, и му позволява да подаде оставка като кардинал и да се отрече от дадения обет. После папата урежда брака му с френската принцеса и титлата херцог на Валентиноа, която получава от краля на Франция Луи XII. Чезаре е готов да започне военния си поход в Романия, след като французите са негови съюзници и му осигуряват военна подкрепа.

За три години на бойни действия, до 1502 година, Чезаре Борджия успешно завладява големи части от централна Италия и достига чак до Адриатическо море. Като признание за делата му папа Александър VI го прави херцог на Романия. Чезаре най-после отправя взор към континенталната част на Италия и превзема Урбино, който граничи с Флорентинската република. Тогава Макиавели е изпратен на дипломатическа мисия, за да се опита да разбере намеренията на Борджия. Подробностите от срещата са ни известни от писмата на Макиавели до властите във Флоренция. Двадесет и седем годишният Борджия приема флорентинското пратеничество през нощта на фона на драматичните светлини на факлите във великолепия херцогски дворец, построен преди тридесет години от оттеглилия се кондотиер Федерико да Монтефелтро. Брадатото и осветено от потреперващите пламъци лице на Чезаре има за цел да всее смут в сърцата на пратениците и успява. Борджия започва неуверено да ласкае флорентинските пратеници с измамно очарование, казва им колко уважава флорентинците, защото запазват неутралитет по време на походите му. Но ако сега не проявяват желание да са негови приятели (и тук маниерите му внезапно се променят), той няма да се поколебае да прегазии републиката и да върне на власт Медичите, чийто водач кардинал Джовани де Медичи сега е приятел на баща му, папата. Флорентинските пратеници настойчиво заявяват, че Флоренция няма никакво намерение да нахлува в териториите на Борджия, но на Чезаре това не му стига. Казва на емисарите, че не вярва на републиканския им начин на управление и ако не го променят, той ще го направи вместо тях. Флорентинците не отстъпват и смело му заявяват, че народът на Флоренция е много доволен от новото си републиканско

управление. Борджия само се изсмива в лицата им. Като последно средство пратениците припомнят на Чезаре, че градът им все още е в съюз с Франция — ако Флоренция бъде нападната, Луи XII е обвързан с договор да им се притече на помощ. И този път Борджия се изсмива и казва: „По-добре от вас знам какво ще направи кралят на Франция. Ще останете измамени.“ Флорентинските пратеници много добре знаят истината, съдържаща се в думите на Чезаре, но запазват самообладание. Знаят и че Борджия блъфира и няма намерение да превърне Луи XII в свой враг. На следващия ден Макиавели препуска с всички сили обратно към Флоренция, за да информира Сеньорията за рискованото положение. Неговата преценка е, че Борджия няма да нападне, но от друга страна, като се има предвид характера на Чезаре, никой не може да каже какво ще направи.

За щастие вниманието на Борджия е отвлечено от по-належащи проблеми, защото научава, че пълководецът Вителоцо Вители и няколко от висшите офицери вдигат бунт заедно с войниците си. Борджия е уязвим, затова незабавно взема пари от папската хазна, за да наеме френски войски. Вители и другите заговорници размислят и изпращат съобщение на Чезаре, в което му предлагат да се срещнат и да разрешат различията помежду си. Борджия се съгласява.

В този момент изпращат Макиавели на втора мисия при Чезаре, в резултат на което секретарят остава няколко месеца при него и през този период Борджия му показва пълния размах на своите възможности. За да потуши разногласията си с Вители, Чезаре урежда помирението да стане в малкия град Сенигалия на Адриатическия бряг. Борджия освобождава френските си войски като жест на добра воля, за да вдъхне увереност на Вители и останалите да се появят в Сенигалия с малка част от войните си. Посреща Вители и другарите му „с мило изражение... поздравява ги като стари приятели.“ Докато го прави, успява да ги отдели от войските им, след което заповядва да ги вържат и хвърлят в тъмницата. Същата вечер, докато „ридаят, молят за милост и като обезумели се обвиняват един друг“, Борджия заповядва да ги обесят.

Тази случка е вдъхновяваща за Макиавели, който я описва в доклада си „Коварството на херцога на Валентиноа към Вители и другите“ и която играе илюстративна роля в неговия шедьовър на политическата философия „Владетелят“. Онова, което Макиавели

описва в тези произведения, не са примери, които биха подобрили воденето на политика, вместо това той говори за онова, което ние знаем като реалполитика, т.е. неидеалистична политика, съобразена единствено с реалностите и националните интереси на страната.

Но не бива да бъркаме описанието на Макиавели на тази реалполитика с действителността. Той е човек на изкуството, вярващ в уметното пресътворяване на своите идеи. Въпреки доклада на Макиавели, ние знаем, че Борджия всъщност не освобождава своите френски войски, за да успокои Вители — те са отзовани внезапно и Чезаре остава незащитен, единствената му възможност е да блъфира, за да постигне целта си. Пратеничеството на Макиавели придружава Борджия до съдбовната среща при Сенигалия и в първоначалния доклад изрично описва как заминаването на французите „обръща съзнанието на двора с главата надолу“. Всичките ридания и взаимни обвинения на жертвите, докато ги бесят, също са ретуш, за тях не се споменава в първоначалния доклад. Намерението на Макиавели е да засили и задълбочи характера на Борджия, а не да накара олицетворението на своите идеи да изглежда като паникьосан измамник, който играе двойна игра. Макиавели не се интересува от човека Борджия, а от методите му, които представляват наука за действието, освободено от всякаква нравственост. Става дума за напълно нова наука, науката на политиката. Онова, което Макиавели търси и описва във „Владетелят“, е един привиден начин на управление, в който влизат както жестовете на Лоренцо Великолепни, така и безскрупулността на Чезаре Борджия. Това е наука, в която подобна дързост, подобен блъф, подобен опортюнизъм и подобно коварство са заложили като разумни посоки за действие и всяка може да бъде предприета, когато обстоятелствата го изискват. Успешната политика е наука и като такава в нея няма място за нравственост.

Интересното е, че докато Макиавели е при Борджия, се среща и става приятел с главния военен инженер на Чезаре, който несъмнено е най-великият научен ум на епохата. Това все пак е епохата, предшестваща появата на съвременната наука, а ученият е и човек на изкуството — Леонардо да Винчи. Ето още един човек, разкъсан от противоречия, и вероятно точно това привлича Макиавели — Леонардо изпитва ужас от войната, но прекарва часове наред в кабинета си в проектиране на военни машини, далеч изпреварили

своето време. Той мрази и деспотизма, но не вижда нищо погрешно в това да отдава под наем дарбите си на деспоти като Лодовико Сфорца от Милано, а сега и на Чезаре Борджия.

В срещата на Макиавели и Леонардо виждаме двама учени в зародиш, вярващи в емпиричния метод. Леонардо вярва в подробното изучаване на всяко нещо в света, в опита да се разбере неговия начин на функциониране. По свой политически начин и Макиавели прави абсолютно същото. Още повече че при Леонардо и Макиавели виждаме последващото развитие на хуманистичния дух до точката, където се разклонява — хуманизмът, който някога дава знания на изкуството, поезията и философията, сега се разпростира към една различна и практическа същност — към политиката и към науката в зародиш.

Когато Макиавели се завръща във Флоренция, Содерини му осигурява пост като секретар на Военния съвет, където отговаря за флорентинската военна стратегия, която понастоящем тъне в безпорядък. През 1494 година Пиза вдига бунт и прекъсва главния път на Флоренция към морето, последвалата обсада от страна на флорентинците завършва с неуспех, главно заради наемниците, ангажирани да свършат работата, които не желаят да се излагат на опасност. Макиавели предлага вместо Флоренция да плаща на наемници, да създаде своя редовна войска. Предложението е революционно, защото до този момент нито един италиански град не поддържа своя напълно обучена и редовна армия. Содерини се съгласява и много скоро Макиавели започва строева подготовка на своите хора, облечени в новите си червени униформи с бели шапки и жилетки, допълнени от червено-бели чорапи — войската, олицетворяваща гордостта на Флоренция, трябва да се облича както подобава.

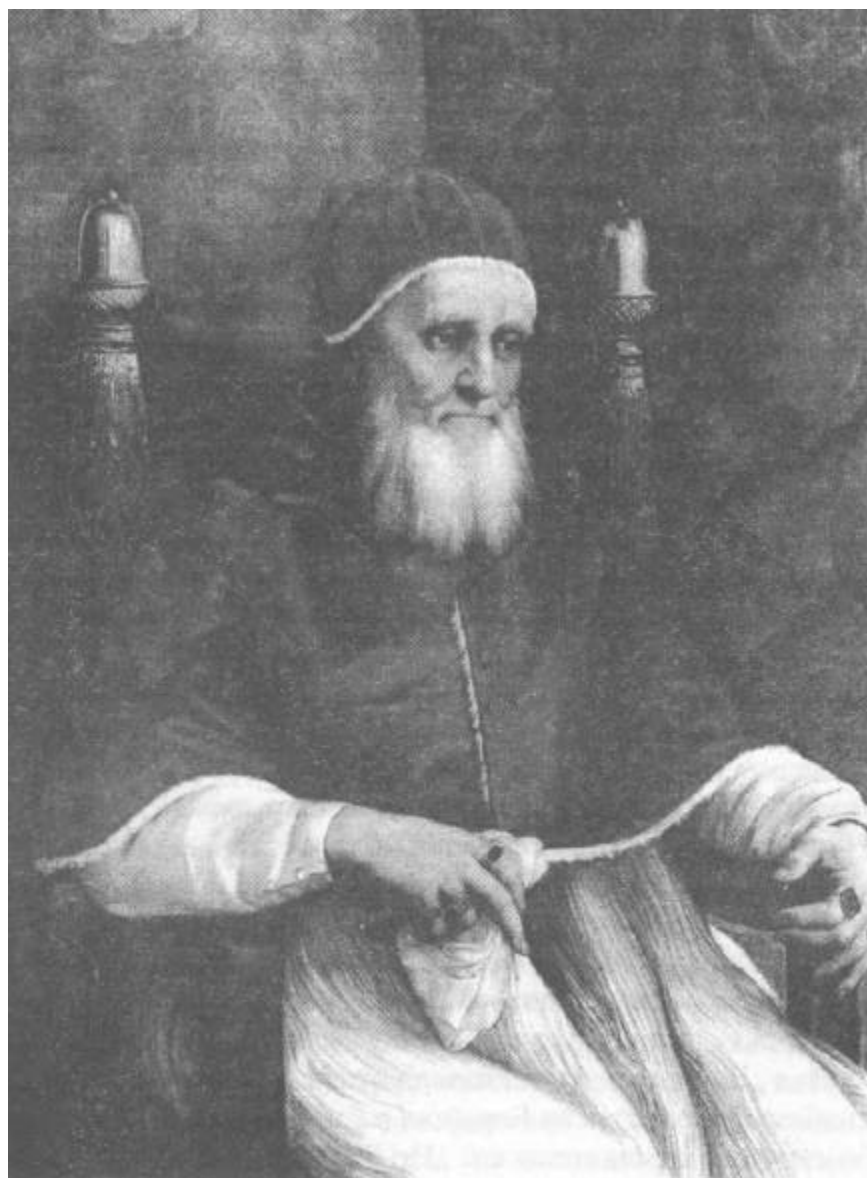
Макиавели решава да наеме Леонардо да Винчи за военен инженер и геният веднага дава изобретателна идея как да победят Пиза. Ако отклонят река Арно, така че да минава край Пиза, с един удар ще постигнат две неща — Флоренция ще има пряк достъп до морето благодарение на отклонената река, а пресъхването на Арно ще остави намиращата се надолу по течението Пиза буквално на сухо. Макиавели както винаги е привлечен от мисълта за смели действия и е очарован, но планът на Леонардо има един фатален недостатък, който

спъва толкова много от практическите му идеи. Напредничав е за времето си и тогавашната технология просто не може да осъществи задачата, а резултатът е фарс, в който стотици войници в опръскани с кал униформи копаят широк ров, затънали до коленете в кал. Сoderини бързо слага край на скъпото начинание и Леонардо е насърчен да си търси работа на друго място. За щастие историята има хубав край и Пиза най-после е покорена от новата войска на Макиавели. Това е най-голямата му победа, от Флоренция пристига съобщение, че за да отпразнуват много важния му триумф, в града са запалени клади. „Ти сам върна богатствата на Флорентинската държава“, пише един от възхищаващите му се приятели.

Но и Макиавели, и Борджия, двамата, които по свой начин се опитват да контролират историята, в крайна сметка са пометени от нея. През 1503 година Александър VI се разболява, Борджия бърза обратно към Рим, а след смъртта на баща си окупира Ватикана в опит да задържи властта, но не може да попречи на избора на нов папа. Новият понтифекс Пий III обаче се съгласява да запази Борджия като „гонфалониер на папските войски“, което на практика му дава власт над превзетите територии. Самият Чезаре Борджия също е тежко болен, но остава херцог на Романия на практика и по име. След няколко месеца обаче умира Пий III и е наследен от заклет враг на Борджиите, Юлий II. Изглежда, че Чезаре не може да защити мястото си, но най-неочаквано папата решава да го задържи на този пост и дори използва Борджия, за да потуши бунт срещу папската власт в Романия. После с един гениален ход, достоен за самия Борджия, Юлий II арестува Чезаре, който, за да върне свободата си, е принуден да предаде градовете в Романия под пряк папски контрол. Борджия е принуден да избяга от Италия, след като е лишен от източника на своето могъщество и от силни съюзници, и три години по-късно умира в Испания.

Във „Владетелят“ Макиавели отдава този рязък обрат на съдбата на болестта на Борджия и на последвалата липса на безскрупулна решителност. „Не биваше да позволява папството да отиде при някои от онези кардинали, които е обидил, нито пък при някого, който след като бъде избран, ще има причина да се страхува от него, защото хората нападат или от страх, или от омраза.“ Юлий II започва в духа на Макиавели и продължава по същия начин. Първият му ход е да се

съюзи с французите, за да прогони венецианците от папските територии, окупирани от тях след бягството на Борджия. В съответствие със своите енергични виждания за поведението на църковния служител Юлий повежда сам войските, като настоява неговите двадесет и четири кардинала, пребиваващи в Рим, да го съпроводят.

Портрет на папа Юлий II, Рафаело

Резултатът е жалка гледка: остарели кардинали с наднормено тегло се влачат далеч зад папските войски и техния ентузиазизиран военачалник. Само младият кардинал Джовани де Медичи се справя,

макар да е пълен и късоглед, той със сигурност знае как да насърчи войниците, а Юлий II е силно впечатлен.

След като използва французите, за да победи венецианците, Юлий II разкрива основната си стратегия, която е да отърве Италия от „варварските нашественици“, т.е. французите. Свиква нова Свещена лига, в която влизат Неапол, Свещената римска империя и някак обузданата Венеция. Флоренция, която съхранява съюза си с Франция, разумно решава да запази неутралитет. Френският крал Луи XII е толкова бесен от пълния обрат в политиката на папата, че заповядва да бъдат свикани френските кардинали, с цел да свалят Юлий II. За ужас на Флоренция Луи XII решава съборът да се състои в новозавоювания град Пиза.

Папа Юлий II вижда в неутралитета на Флоренция предателство към Италия и Свещената лига и се заклева градът скъпо да си плати за това. Първо обаче трябва да се справи с французите, които все още държат Болоня и голяма част от Ломбардия. Юлий II изпраща папската армия, в която влизат както италиански войски, така и изключителните испански воини под предводителството на кардинал Медичи. Папската армия се състои от не по-малко от 3 000 души кавалерия, подкрепена от 20-хилядна пехота. Юлий II обещава на верния си млад кардинал, че ако постигне успех срещу французите, може да се отправи към Флоренция и да се обяви за владетел на града.

На Велика събота 1512 година голямата френска армия под предводителството на смелия млад военачалник Гастон дьо Фоа се подрежда в бойна формация в равнината пред Равена по бреговете на река Ронко. Наредени в боен ред са 24 000 френски пехотинци и 4 000 стрелци с лък. Срещу тях испанските и италианските войски от папските сили заемат позиции, съпровождани от виковете на своите знаменосци. Тогава кардинал Медичи, облечен в червените кардиналски одежди, излиза на белия си кавалерийски кон и се обръща към събралите се войски. С отекващ глас ги призовава храбро да се бият за папата и да се молят на Бог за славна победа над чужденците. Можем само да се чудим какво са разбрали от това испанските войници. После войските смело се впускат в битката под гордия взор на своя командир, въпреки че, както съвременникът историк Гучардини отбелязва: „За по-динамичните части от военните маневри

кардинал Медичи всъщност бе до голяма степен негоден заради недоброто си зрение.“

По това време папските войски, а и френските, вече са оборудвани с внушителен брой оръдия и с началото на битката редиците от настъпващи пехотинци са посечени от непрекъснатата канонада на гюлетата. Резултатът е едно от най-големите кръвопролития в тогавашната европейска история — 10 500 французи са убити, а сред испанците жертвите са дори още повече. Вследствие на това французите твърдят, че победата е тяхна, а когато новините достигат Флоренция, облекчените граждани запалват тържествени кладии по улиците.

След битката кардинал Медичи слиза от коня и тръгва сред падналите, като се опитва да даде утеха на ранените и умиращите. Това е всичко, което получават, защото няма лекари, които да обикалят бойното поле, докато пролетната дневна светлина постепенно чезне над стенещите, виещите и извадилите късмет мъртъвци. Дори и френският военачалник Гастон дьо Фоа, лежащ на смъртно ложе до своя кон, с туника опръскана със собствения му мозък, не може да разчита на медицинска помощ. Можем само да си представим чувствата на кардинал Медичи, когато по изключение изпълнява истинската роля, за която е ръкоположен. Далеч по-лесно е да си представим какво чувства, когато се появява френска рота и го пленява.

Въпреки своята „победа“ французите решават да се върнат на север, отвъд Алпите. Кардинал Медичи постига целта си; макар че по ирония на съдбата е принуден да ги придружи — толкова любим кардинал ще донесе добър откуп. Но у Джовани де Медичи се крие повече, отколкото изглежда на пръв поглед. За изненада той осъществява дръзко бягство — най-неочаквано за всички се преоблича като пехотинец и така успява да се измъкне от своите пазачи, като според слуховете им се изплъзва, скривайки се в един гълъбарник.

Кардинал Медичи се връща в щаба на испанската армия и получава съобщение от Юлий II, че може да потегли към Тоскана и официално да стане владетел на Флоренция. Кардиналът изпраща предварително писмо на Содерини, защото иска да избегне кръвопролитията, и го моли да се предаде. Содерини отказва, но не преди да свика Парламента и да се посъветва със събралите се жители

на града. Гонфалониерът знае, че сега на свое разположение има редовната армия от 9 000 души на Макиавели, а испанските войски на кардинал Медичи вече са намалели и наброяват два пъти по-малко от преди.

Макиавели се заема с подготовката на отбраната на града, а кардинал Медичи напредва към малкия град Прато, намиращ се на около шестнадесет километра в северозападна посока. За жалост приближаването на всяващите страх испански войски кара войниците на Прато да захвърлят оръжието си и да побегнат. Решенията на битка испанци щурмуват стените на града, следва отвратителен хаос: в продължение на четири дни испанците вилнеят из града — изнасилват, плячкосват и убиват. Според един доклад от епохата: „монахините от превзетите манастири бяха принудени да се подчинят на естествените, както и на неестествените плътски желания на войниците. По улиците майките хвърляха дъщерите си в кладенците и скачаха след тях...“ Войските изобщо не се подчиняват на своя военачалник, който прави всичко възможно, за да облекчи положението — сред целия ужас кардинал Медичи се опитва да барикадира колкото е възможно повече жени в местната църква, за да ги спаси. Повече от 4 000 души са убити по време на плячкосването на Прато, което е едно от най-отвратителните зверства през епохата.

Ужасът обхваща Флоренция, когато новините за случващото се достигат града. Група от поддръжници на Медичите се добират до площада на Сеньорията и настояват за оставката на Содерини. Той веднага се съгласява и изпраща Макиавели да съобщи на кардинал Медичи за действията му и да го помоли за разрешение безпрепятствено да напусне града. Кардиналът му разрешава и Содерини избягва. По-късно по петите му изпращат папски агенти, но той успява да се измъкне през Адриатика и да достигне до Рагуза, днешен Дубровник, който е християнски град, но във васална зависимост от Османската империя и отвъд властта на папата. Там заживява в изгнание.

На 1 септември 1512 година кардинал Медичи, придружен от братовчед си Джулио, влиза във Флоренция. След осемнадесет години Медичите отново се завръщат като владетели на града. През първите няколко месеца самият кардинал Джовани управлява, а след това

предава властта в ръцете на по-малкия си брат Джулиано де Медичи, кръстен на чичо си, убит по време на заговора Паци.

Изненадващото е, че изминават два месеца от завръщането на Медичите, преди Макиавели да бъде освободен от поста, който заема. После го наказват, отнемат му поста заради подкрепата към Содерини, лишават го от гражданство, което е силно публично унижение, и го глобяват 1 000 флорина, което на практика го довежда до несъстоятелност, а после е прогонен от града и изпратен в изгнание в малкото имение на около единадесет километра на юг от Флоренция, което наследява от баща си. Той е само на четиридесет и три години, но животът му е съсипан.

Ала лошото тепърва предстои. След четири месеца, през февруари 1513 година, е разкрит заговор за убийството на новия владетел на града Джулиано де Медичи. В единия от заговорниците откриват списък с имената на двадесет знатни граждани, които може да подкрепят каузата им, ако успеят. Името на Макиавели е в списъка, затова издават заповед за арестуването му.

Щом научава за това, Макиавели заминава за Флоренция и се предава на властите. Иска да покаже, че е невинен, но за свое смайване е хвърлен в Барджелото. Подложен е на мъчения: четири жестоки спускания със стрападото, в миналото оказали се достатъчни за Савонарола, за да се признае за еретик. Макиавели е на средна възраст и в недобра физическа форма, но въпреки това се държи достойно. Когато по-късно говори за тези събития и за мъченията, гордо отбелязва: „Понесох ги толкова открито, че се обичам заради това.“ Вероятно не преувеличава, защото, ако е направил някакви признания, свързани със заговора, дори и лъжливи, само за да сложи край на непоносимата болка, със сигурност са щели да го екзекутират.

За щастие приемат, че е невинен, но въпреки това самото преживяване оказва въздействие върху Макиавели. Когато започва да пише своята политическа теория, той набляга на ролята на изтезанията — за да управлява успешно, един владетел трябва „да държи в постоянен страх, който да се дължи на болката, която той може да причини.“ Макиавели говори от личен опит — законите и етичните наказателни мерки придобиват по-голяма сила, когато са подкрепени от страха от мъчения.

Макиавели е задържан в Барджелото още два месеца, а после го освобождават, за да се върне отчаян в провинциалното си имение. По-късно разказва за живота си там — как сред тосканските хълмове отглежда маслинови дървета и лози и надзирава стопанството си от няколко кози и овце. В края на деня, със залеза на слънцето, той отива в местната странноприемница, където играе карти с хлебаря и мелничаря. Приятен и лек живот, но Макиавели го мрази, защото все още мечтае да се върне в политиката.

Започва да изпраща поредица от писма до новите владетели на Флоренция, но те са жалко четиво. Макиавели впряга значителните си литературни умения в съчиняването на унижителни просби, както и на весели, ласкателни стихотворения, които тук-там са изпъстрени с дребни съвети, свързани с ежедневието, почиващи на богатия му опит. Всичките му писма обаче са пренебрегнати, сега враговете му и някогашните му съперници застават между него и властта, като се грижат писмата му никога да не достигат целта — вещите му и оригинални съвети често се следват, но само за да помогнат за напредъка на нечия чужда кариера. Огорчението на Макиавели се превръща в отчаяние и той пише на свой приятел за положението, в което се намира: „Хванат съм сред гнидите, но отмахвам прахта от съзнанието си и отново преживявам усещането от лошото отношение на съдбата.“

През есента на 1513 година Макиавели започва да пише „Владетелят“. Работи, понесен на крилата на вдъхновението, и завършва произведението си в края на годината. То съдържа квинтесенцията на житейския му опит в политиката — всичко, което научава от службата си във Флоренция по време на един от най-трудните и опасни периоди от историята на града, е синтезирано и сведено до поредица от прости, но проникателни истини, като всяка е илюстрирана от красноречиви исторически примери. Това е нова политическа философия на управлението и за разлика от всички минали опити тя е практическа, а не теоретична или утопична. Философията описва какво *се е случило* и последствията от това, а не какво *трябва* да се случи.

Отчаянието на Макиавели го лишава напълно от илюзиите в живота, сега сякаш за първи път вижда и описва жалката истина, която лежи в основата на политическата действителност. Онова, което

твърди, че описва, е чистата и безкомпромисна картина на света, такъв, какъвто е и винаги е бил в миналото. „Владетелят“ се обръща към владетеля на държавата и го информира за най-добрия начин, по който да използва властта си, да я поддържа колкото е възможно по-дълго и успешно и докато обстоятелствата позволяват. Прагматичните и резултатни правила са политическата наука на Макиавели: „Владетел, който желае да задържи властта си, трябва да се научи да бъде добър или лош в зависимост от нуждата, която го налага.“ Владетелят трябва да се научи да лъже, да мами и да заблуждава, за да оцелее, трябва да се научи как и кога е нужно да предаде дори и най-близките си съюзници и приятели. В тази наука няма морални принципи, само практически. Безскрупулността е задължителна, ако човек иска да остане на власт, а един владетел е владетел, само докато управлява.

Винаги обаче има събития, които остават извън непосредствения контрол на владетеля. Истинската същност на политиката е просто битката между две сили. Едната е *virtu*, която не бива да се бърка с добродетелта — в смисъла, който влага Макиавели, думата означава могъщество или власт и произлиза от латинското *vir*, значещо „мъж“, а осъществяването на *virtu* е контрол. Другата сила е *fortuna* — късмет, съдба или орис, която се опитва да подкопае *virtu*, но не е напълно извън контрола му. С оглед на предубежденията на своята епоха и италианския език, Макиавели охарактеризира *virtu* като мъжка, а *fortuna* като женска сила — съветът му за справяне с *fortuna* е толкова политически некоректен (в съвременния смисъл на думата), колкото и останалата част от философията му. „По-добре е да бъдеш пламенен, отколкото предпазлив, защото *fortuna* е жена, и ако искаш да властваш над нея, трябва да я обуздаваш и биеш.“

Макиавели разбира, че науката сама по себе си не е нито морална, нито състрадателна — тя или работи, или не. Онова, което описва, е изпълнено с аморални психологически прозрения и той търси най-успешния и безкомпромисен път, по който политическата наука може да постигне целта си. Тук често Макиавели е разбиран погрешно — основният му принцип е да направи Италия отново велика, както по времето на Римската империя и неговата безкомпромисна „наука“ дава възможност на един владетел да постигне тази цел. Средствата са оправдани от крайния резултат, въпреки че Макиавели не го подчертава достатъчно, в резултат на

което имаме склонност да се съсредоточаваме върху средствата, застъпвани от него.

Значението на „Владетелят“ е огромно и бележи жизненоважна стъпка в нашето европейско политическо разбиране за самите нас. В него откриваме необходимото лицемерие, за да живеем като нравствени човешки същества в едно ефективно управлявано общество, което има за цел да процъфтява или просто да оцелее на международната сцена. В това се изразява плурализмът в сърцето на западната култура: свойственото противоречие между духовния и обществения живот, между ценностите на нашите принципи и ценностите на нашите действия. Подобен плурализъм се нуждае от способността да приемеш такава двойственост и да живееш с нея, което на свой ред изисква противоречаща на логиката рафинираност или цинизъм. Невинаги съзнателно, но Медичите и Флоренция много добре илюстрират стъпките, които западният свят прави към това разбиране за себе. Първо, Козимо де Медичи се бори с противоречията между греха на лихварството и спасението на душата си, като на практика няма желание да се откаже от нито едно от двете. После, Савонарола доказва невъзможността на религиозния фундаментализъм в едно икономически и политически жизнеспособно общество. Чак тогава Макиавели показва същественото разделение между морала и науката на управлението — плурализмът, с който сме се научили да живеем. Това е неудобната и неприятна истина, неразрешимото противоречие, което мнозина считат за песъчинката в стридата и което през следващите векове извежда западната цивилизация до нейното световно господство.

Посланието на Макиавели обаче не му донася успех. Посвещава „Владетелят“ на един от членовете на рода Медичи, после на друг, но те не са заинтересовани, защото подобни идеи печелят малко приятели. По време на изгнанието си Макиавели се връща към литературата и създава своята злобна черна комедия „Мандрагора“, която по всеобщо мнение е първият комедиен шедевър на италиански език. След години Медичите се умилюствяват и Макиавели получава поръчка да напише „История на Флоренция“. Произведението му хвърля светлина, но, разбира се, е пристрастно към Медичите, когато става дума за събитията, защото Макиавели се надява, че така ще се сдобие с пост в управлението. Получава две незначителни задачи —

маловажна мисия в Лука и пост като инспектор на градските стени, но никога не заема ръководни позиции и през 1527 година умира беден и разочарован. След пет години се появява първото издание на „Владетелят“ на италиански и бързо след това е преведено на всички основни европейски езици. В резултат името на Макиавели става нарицателно за злото из целия континент, който изобщо не може да приеме нелицеприятната за него истина. Въпреки това „Владетелят“ се преиздава вече 400 години на английски. Отхвърлянето от страна на Медичите на „Владетелят“ е особено иронично, защото произведението е съвършеният наръчник за това как да бъдеш кръстник на Италианския ренесанс.

21.

РИМ И ПАПАТА-ЛЪВ

Кардинал Джовани де Медичи следва примера на своя баща Лоренцо Великолепни, когато се заема да възстанови властта на рода във Флоренция и организира поредица от празненства. На площада на Сеньорията се устройват представления, които по време на Савонарола са забранени, раздават се безплатни сладкиши и вино на виа Ларга, точно пред отново обитавания дворец Медичи. Същевременно са извършени и радикални политически промени — хората като Макиавели методично са отстранявани от ръководни постове и са заменяни от поддръжници на Медичите, а редовната войска на републиката е разпусната. Срокът на управление на гонфалониера е намален на една година, а Флоренция променя и курса на външната си политика и влиза в Свещената лига на Юлий II.

Само шест месеца след завръщането на Медичите на власт във Флоренция, през февруари, в града достига новината, че папа Юлий II умира. Тогава здравето на кардинал Медичи, което никога не е било крепко, дори и в добри времена, силно се влошава в резултат на необичайните за него усилия. Има стомашна язва и изключително болезнена фистула, причинена от дългия престой на седлото по време на военните походи. Въпреки болките кардиналът знае, че присъствието му в Рим е наложително, ако иска да упражни някакво влияние върху конклава, свикан, за да избере наследника на папата. Заповядва да го пренесат с лектика и, обзет от силни болки, поема бързо по неравния двеста четиридесет и два километров път до Рим, но когато пристига в началото на март, разбира, че Юлий II е починал. Кардинал Медичи обаче е прекалено болен, за да предприеме нещо и ляга на легло за седмица.

Междувременно събраният, за да избере нов папа, конклав започва традиционните процедури. С цел да не се упражнява външно влияние кардиналите се оттеглят в запечатани помещения, които нямат право да напускат, докато не вземат решение. Дори прозорците са запечатани и в помещенията на конклава се внася само храна. Дните се

нижат, жегата в затворените стаи става непоносима, атмосферата и нуждата от чисти дрехи способстват за евентуален край на дразгите. Обсъжданията се удължават, а качеството и количеството на храната намаляват. Когато идва време кардинал Медичи да влезе, групата от двадесет и четирима пълни кардинали в техните вмирисани червени одежди вече се храни веднъж дневно, а по качество храната е подобна на онази, която сервира на послушниците в най-строгите манастири.

Още през първите си години в Рим кардинал Медичи усърдно гради приятелски взаимоотношения с мнозина от влиятелните кардинали около Юлий II. Има изтънчени маниери, обича веселието, изключително щедър е и очевидно начетен, без да споменаваме, че е близо до извора на властта, което го прави много полезен. Мнозина от тези приятели са склонни да гласуват за него като за компромисен кандидат, докато други желаят да дадат гласа си в негова полза по две други причини. Въпреки героичните му усилия по време на папските походи на всички става ясно, че кардинал Медичи не е войнствен по природа и следователно няма да въвлече папството в още една поредица от безкрайни военни авантюри като Юлий II. Мнозина от присъстващите кардинали имат приятни спомени от времето, когато бащата на кардинал Медичи, Лоренцо Великолепни, прави толкова много, за да поддържа мира в Италия. Втората причина в негова полза е невероятната му пълнота — за всички е съвсем ясно, че е много болен — ако изборът му се окаже грешка, така или иначе най-вероятно ще се спомине след няколко години. На тези аргументи обаче непреклонно се противопоставя една фракция, водена от кардинал Франческо Содерини, брат на сваления гонфалониер на Флоренция Пиеро. Въпреки влошаващите се условия на живот, да не говорим за все по-жалката храна, кардиналите не намират изход. Докато конклавът се препира и пледира край масата, във вонящите тоалетни започват тайни пазарлъци.

По време на една от почивките между обсъжданията кардинал Медичи тихо се приближава към Содерини и започва да го омайва. Доказателство за силата на обаянието му е фактът, че най-после кардинал Содерини решава да подкрепи кандидатурата на Медичи, въпреки че това обаяние е подкрепено и от определени обещания. Изпратеният в изгнание бивш гонфалониер Пиеро Содерини трябва да бъде призован от Рагуза, кардинал Медичи твърдо отказва да му

позволи да се върне във Флоренция, но разрешава да се засели в Рим, където щедро ще бъде издържан до края на дните си. Младият племенник на кардинал Медичи Лоренцо, син на Пиеро Злочестия и бъдещ владетел на Флоренция, трябва да се ожени за една от племенничките на кардинал Содерини. По този начин родът Содерини се обединява с новите владетели на Флоренция, както и със семейството на новия папа, и така занапред ще постигнат значителна власт и влияние.

За голямо облекчение на затворените от дълго време и търпящи лишения прелати кардинал Медичи е избран за папа. В съответствие с войнствената традиция, възприета от предшествениците му — Александър VI взема името от Александър Велики и Юлий II от Юлий Цезар — папата решава да се нарече Лъв X, с което възнамерява да демонстрира лъвските качества смелост и великодушие. Същевременно името е нещо, което всички жители на Флоренция разбират, тъй като е препратка към емблемите на града, все така живеещите в клетката на виа деи Леони лъвов.

Според доклада, достигнал до венецианския посланик, новият папа Лъв X възкликва към брат си Джулиано: „Бог ни даде папството. Нека му се насладим.“ Фразата несъмнено определя настроението в новия понтификат, а подобни чувства бързо се разпространяват. Когато Джулиано де Медичи, управляващ Флоренция в отсъствието на брат си, пристига у дома непосредствено след новината, градът започва поредица от празненства, които продължават няколко дни. Безспорно са насърчени от Джулиано, но няма място за съмнение, че повечето граждани са искрени в чувствата си — Лъв X е първият папа от Флоренция и по този начин удостоява родния си град с голяма чест. Запалени са клади по площадите, съпроводени от викове „Palle! Palle!“ и „Рара Leone!“ и топовни салюти, а нощното небе лумва от фойерверките, които около век преди това пристигат от Китай предимно като средство за военни цели, но чийто потенциал като средство за забавление започва да се използва в Италия с всички сили.

В основата си папството, наследено от Лъв X, има три отделни функции. Първо, папата е наследник на свети Петър, Христовия апостол, избран да осъществи мисията му на земята, и като такъв папата е най-висшият арбитър, тълкувател и създател на християнската доктрина. Иронията е в това, че задължението се пада на човек, чиято

вяра в Бог изобщо не заема централно място в живота му — всъщност, изглежда, вярата му е твърде малка и като някакво оправдание се твърди, че е агностик. Първоначалното му образование е хуманистично, съсредоточава се върху езическите древни класици и е водено от Полициано, който по това време с нищо не показва, че вярва в Бог. По същия начин младият бъдещ папа се сблъсква с проповедите на Савонарола, които не оказват никакво положително религиозно влияние и дори може би наклонят везните в обратната посока. Ако, както най-вероятно е, Лъв Х е агностик, тогава изненадващо е първият папа, за когото съществуването на божеството е въпрос на убеденост. Злодеи като Александър VI и мнозина други коварни предшественици са прекалено духовно примитивни и суеверни, за да си помислят да поставят под съмнение съществуването на Бог, лицемерието им е вродена черта от правоверността на вярата — според тях папите еретици отиват в Ада. От друга страна, Лъв Х е високообразован, но и достатъчно възпитан, за да знае правилата — пази набожно поведение и на публични места личното му държание показва много от християнските добродетели. За разлика от някои от своите предшественици първият папа агностик е умел теолог и напълно разбира какво се изисква, когато става дума за доктрина. Единственото, което му липсва, е силата на вярата в тези доктрини. Поне в това отношение отговаря на характера на макиавелианското управление и понтификатът му по нищо не отстъпва на останалите.

Втората черта на папството, наследено от Лъв Х, е неговата огромна власт като владетел на Папската държава, която вече на практика заема голямата област Романия. В случая с Лъв Х тази временна власт се простира и над Флорентинската република, над която той продължава да властва въпреки условното управление на брат му Джулиано де Медичи. Всички опити за увъртане, характерни за Медичите, са изоставени и Лъв Х прави своя брат „главнокомандващ Флорентинската република“. Парадоксално, но външната власт на папата над Флоренция е основната гаранция за запазването на независимостта на републиката, защото без него тя не би могла да оцелее като независима държава.

В близкото минало Флоренция най-сериозно е била заплашвана от Чезаре Борджия, който е действал от името на папата. Възкачването на Лъв Х не само премахва заплахата от страна на папството, но и по

този начин републиката може да разчита на неговата подкрепа Лъв Х се погрижва тази връзка да се подсили допълнително и назначава своя незаконен братовчед, който е и най-близкият му довереник, Джулио, за архиепископ на Флоренция.

Третият аспект от властта на папата е, че той е глава на католическата църква, така под негово разпореждане на практика е целият християнски свят. След падането на Константинопол Православието оцелява само в Русия и тук-там на Балканите, докато Римокатолическата църква се простира над цяла Европа, включва Америките, а скоро ще има диоцези в Африка, Индия и Далечния изток. Назначения, духовнически такси и данъци носят на папството огромен доход от разпрострелите се из цял свят владения.

Лъв Х не се поколебава и на свой ред следва управленския пример на предшествениците си, като назначава членове на рода Медичи на доходоносни постове, за да може после да разчита на подкрепата на техните титуляри. Тези назначения не са ограничени в рамките на Църквата — племенникът на Лъв Х Лоренцо става херцог на Урбино с намерението един ден да властва над кралството на Медичите, което ще бъде създадено в Романя. Родът започва да показва още по-големи амбиции, след като слага ръка на папството, а вероятно основите на тези планове са поставени от Лоренцо Великолепни, който е първият Медичи, заел основна роля в италианската политика и разбрал по този начин механизмите ѝ отвътре. В това амбициите му представляват любопитно отражение на идеите на Макиавели: властта трябва да се увеличава с всякакви средства, когато е необходимо да се планира далеч напред и да се използва всякакво коварство. Лоренцо Великолепни предава вижданията на своите синове, но Пиеро Злочестия не може да ги осъществи заради обстоятелствата и своя характер. Съществува обаче вероятност Лоренцо да е предположил такъв развой на събитията и да е усетил, че на практика оставя съдбата на Медичите в ръцете на Джовани, бъдещия Лъв Х, до такава степен, че намеренията му могат да се смятат за тайната водеща сила в държавната политика на папата.

С оглед на това дори и привидно незабележителни примери от политиката на Лъв Х могат да се обяснят като част от голяма стратегия. Той обещава на своя братовчед Джулио, архиепископа на Флоренция, че ако стане папа, ще го направи кардинал. За съжаление

това не е възможно, защото Джулио е незаконороден, технически извънбрачните деца не могат да стават кардинали. Разбира се, Александър VI прави незаконородения си син Чезаре Борджия кардинал, което обаче по-късно е оспорено. Лъв X не желае да има основания за каквато и да било полемика, свързана с Джулио, като причините постепенно стават ясни. Ето защо съставя специална папска комисия, която да „разследва“ проблема с извънбрачния произход на Джулио, а скритото послание е ясно и комисията много бързо „открива“, че майката и бащата на Джулио всъщност са били тайно женени по време на неговото зачеване. И Джулио де Медичи, син на любимия убит брат на Лоренцо Великолепни, получава обещаната кардиналска шапка. Както по-късно ще видим, този привидно обикновен акт на непотизъм след години има въздействие, което променя хода на европейската история.

Някои обещания на Лъв X, свързани със семейството, невинаги се спазват. Пиеро Содерини е върнат от изгнанието в Рагуза, но кардинал Франческо Содерини напразно чака да бъде обявен годежът на племенницата му с племенника на Лоренцо Великолепни. Папата има далеч по-амбициозен план за Лоренцо, от който става ясно, че не е имал никакво намерение да спази обещанието, купило му папството. Далеч, в скромното си изгнание във фермата край Флоренция, Макиавели само може да гледа, изпълнен с мълчалива завист.

Тези са проблемите, намиращи се под политическия контрол на Лъв X, въпреки че скоро научава за няколко важни проблема, които се намират далеч извън неговия обсег. Броени месеци след като става папа, при него идват пратеници на краля на Испания Фердинанд I, тогава контролиращ и Неапол, и на краля на Англия Хенри VIII, чиято цел е да сключат съюз срещу французите. Лъв X не иска да обиди Луи XII и дипломатично отказва предложението. Едва го е сторил, когато Луи XII прекосява Алпите начело на френската армия, за да предяви отдавнашните си претенции към Миланското херцогство и Неаполитанското кралство. За пореден път цяла Италия е застрашена. Лъв X обаче демонстрира политически умения, с които би се гордял и баща му. Папата не се присъединява официално към миланските сили, които заедно със съюзените войски на Испания и Англия се изправят пред напредващата френска армия, но успява да наклони везните изцяло в тяхна полза. Бързо и тайно изпраща еквивалента на 34 000

златни флорина на миланския главнокомандващ, за да може да наеме елитни швейцарски войници. При последвалата битка при Новара, на около тридесет и два километра от Милано, французите са обърнати в бягство. Скоро след това Лъв Х предприема привидно странен ход и подписва нов договор с Франция, по-късно, след развоя на събитията, става ясно, че и това е част от макиавелианската стратегия за напредък на Медичите.

После на 1 януари 1515 година умира петдесет и три годишният Луи XII и е наследен от двадесет и една годишния Франсоа I, млад мъж с внушителен интелект и енергия, който израства с рицарските истории за завладяването на Италия от страна на французите. Вдъхновен от мечтите си за слава, Франсоа I незабавно започва да събира огромна армия и да се готви за пълно нахлуване в Италия. Лъв Х е ужасен и се обръща към съветниците си.

В резултат на това искат съвет от Макиавели — по-горе споменахме, че Макиавели с мълчалива завист следи политическата дейност на Лъв Х, което не е само метафора, защото в определени случаи все още се допитват тайно до неговото мнение, което обаче очевидно го депресира още повече, защото подчертава отдалечеността му от същинските събития на политическата сцена, където някога и той е имал своята роля. Никога не признават съветите му и рядко ги следват. В този случай съветва Лъв Х, че единствената му надежда е да поиска съюз с французите, за да се опита да избегне нахлуване на територията на Флоренция или Папството. Младият Франсоа I може да бъде убеден, че подобни диверсии ще отвлекат вниманието му от истинската цел. Но и този път пренебрегват съвета на Макиавели, Лъв Х решава, че единствената му възможност да спаси Италия е да се съюзи с испанците и императора на Свещената римска империя и да се противопостави на всякакво нахлуване.

През лятото на 1515 година Франсоа I прекосява Алпите с армия от 100 000 души — най-голямата, която досега е виждана в Италия. В битката при Мариняно, току пред стените на Милано, тя е посрещната от силите на Папския съюз, подкрепени от изключителните швейцарци. Франсоа I безстрашно се впуска в битката начело на кавалерията, повела огромната му армия, и вражеските сили просто са пометени. Лъв Х бързо изпраща съобщение на Франсоа I, в което му предлага съюз, и организират среща, на която да преговарят в Болоня.

На път за Болоня Лъв Х минава през Флоренция, което е първото посещение на новия папа в родния му град и там е посрещнат с най-голямото празненство, което някога е правено. Всъщност планираните чествания са толкова пищни, че когато папата пристига пред градските порти, го уведомяват, че приготовленията още не са завършени. Дали би било удобно да се оттегли в една вила в близкото село Мариньоле за няколко дни и да изчака? Лъв Х благосклонно приема, а в същото време брат му Джулиано, главнокомандващ Флорентинската република, като луд се кара на гражданите, за да завършат приготовленията.

След няколко дни папата, облечен в обсипани със скъпоценни камъни бели одежди и с бляскава тиара на главата, триумфално преминава по улиците на града, следван от свитата си от облечени в пурпур кардинали, а след тях е шествието на немските папски войски в бляскави доспехи, понесли своите алебарди. Папският кортеж минава под поредица от великолепно триумфални арки, украсени от водещите творци на града, а закръгленият и светнал Лъв Х оглежда приветстващата го тълпа, присвил око зад монокъла. Кулминационната точка на шествието е носилка със статуя на баща му Лоренцо Великолепно и девиз „Nec est filius meus dilectus“ („Ето го и обичния ми син.“) Хората виждат, че когато Лъв Х вдига монокъла и го прочита, е трогнат до сълзи. Според мемоариста Ландучи „той заповяда да хвърлят сребърни монети на хората, когато минаваше по улиците.“ Великолепието на зрелището, да не говорим за цената му, не е за вярване. „Няколко хиляди души се трудеха повече от месец преди това, като работеха както през седмицата, така и по празниците.“ Има общо петнадесет триумфални арки: четвъртата, която е най-зрелищна, заема „целия площад Сайта Тринита“ и образува кръгла сграда като замък с двадесет и две квадратни колони около нея, между колоните висят гоблени, самите колони са свързани с корниз, а на фриза има различни надписи. Ландучи твърди: „Споменаха цена от 70 000 флорина или повече само за нетрайни неща.“ Той размишлява, че за подобна сума „можеше да построят великолепен храм в прослава на Господа и за чест на града.“ Вероятно Ландучи има право, когато възкликва: „Не можем да си представим, че друг град или държава на света са способни да направят такава подготовка.“

След шествието има голям пир и живи картини, като централна фигура в тях е младо момче в златно, застанало на пиедестал. То трябва да символизира повторното раждане на златната епоха за Флоренция, но с него се случва злокобно и също толкова символично събитие — едва завесата пада и момчето е сполетяно от внезапна и загадъчна болест, от която умира. Най-вероятно непреднамерено е отровено от златната боя, покриваща тялото му.

Празненствата, започнати от Лоренцо Великолепни, за да разсейва народа и да го ощастливява, сега се превръщат в показност, достойна за римски император. По времето на Лоренцо за тези празненства работят Ботичели, Микеланджело, Леонардо и Полициано, показателно е обаче, че единственият прочут творец, ангажиран за тази помпозност, е Сансовино. Онова, което някога е било жизнерадостта на гения, сега се изражда до вулгарен разкош. Знаменитите поети и философи, отгледани от Флоренция на Козимо, са мъртви, последвалите ги велики творци, които Медичите финансират, сега са само посетители в града — водещите фигури на Ренесанса и дори настоящият кръстник живеят другаде.

Последвалото пристигане на Лъв Х в Болоня е съвсем различно от триумфалното му влизане в родния град. Младият и енергичен Франсоа I не се впечатлява от поклащания се като патица папа на средна възраст, който заема мястото си до него, като диша тежко през постоянно отворената си уста. Но папата е достатъчно мъдър, за да се остави да го преценяват по външността, докато същевременно тихо упражнява политическото си коварство, за да направи всичко възможно тази потенциално катастрофална среща да има добър край. Лъв Х започва, като смело отрича слуха, че има навик да финансира швейцарската войска, за да се бие срещу французите, а Франсоа I си дава вид, че приема думите му, макар че е убеден в обратното. Съюзът между Франция и Лъв Х е потвърден, но Франсоа I изкопча голяма цена. Лъв Х с неохота е принуден да се съгласи да даде право на френския крал да назначава висшите църковни сановници в страната си — отстъпка, означаваща голяма загуба за папската хазна, както и загуба на влияние. Мъжът, който на девет години едва не става архиепископ на Екс-ан-Прованс, се чувства унижен, но решава да си придаде доволен вид. За да покаже своето великодушие, ръкополага кралския възпитател за кардинал, при което Франсоа I е толкова

впечатлен, че прави братя на Лъв Х Джулиано де Медичи херцог на Немур. Отново един привидно щастлив развой на политиката на Лъв Х в бъдеще ще има огромни последствия, защото представител на Медичите става аристократ, а родът заема солидно положение сред благородническото съсловие на Франция. Трудно можем да си представим, че тази привидна случайност не е част от тайната голяма стратегия на Лъв Х за рода, като сега вече става ясно, че силно разчита на съюз с Франция.

Лъв Х се завръща в Рим и през следващите няколко години утвърждава папство, което до голяма степен е отражение на неговата забележителна, но и нелишена от недостатъци личност. Градът, поел от Флоренция ролята на център на Италианския ренесанс, навлиза в златния си век, такъв какъвто не е имало от времето на Древния Рим. Онова, което във Флоренция отстъпва мястото си на внушителна, но някак си крещяща показност, в Рим се превръща в артистична същност.

По идея на Юлий II в Рим започва огромно възстановително строителство — прокарва толкова много широки улици през порутените средновековни жилища, че става известен като „Ruinatè“ („Разрушителя“). Перлата в короната на този нов Рим е „Свети Петър“, чийто първи камък е поставен от Юлий II през 1506 година. Същевременно за архитект е назначен родения в Урбино Донато Браманте, който проектира подобаващо внушителна базилика, която да подслони гроба на свети Петър. Базиликата е създадена с цел да бъде мястото за богослужение на папата, главният храм на християнството, последната цел на всички онези, тръгнали на поклонение към Вечния град и само най-изтъкнатите хора на изкуството получават поръчки да украсят вътрешността ѝ. Базиликата е и най-големият храм в християнския свят, ренесансов шедьовър, съзнателно създаден да надмине и измести големите средновековни готически катедрали на Северна Европа.

Юлий II има печалната слава на нетърпелив човек и Браманте е принуден да върши нещата по най-бързия начин, но така освобождава архитектурата от някои от ограниченията на миналото. Използването на хоросанова замазка например заменя усърдно дялания камък. След като постига тази свобода, Браманте поставя основите на архитектурен стил, известен в наши дни като Римски късен ренесанс — ако в

първите години на Ренесанса архитектурата внимателно следва примерите на древните класически сгради с техните ограничения в линията и формата, то сега тя развива усещане за увереност и вещина на изпълнението, които са изцяло нейни.

Браманте умира през 1514 година и Лъв Х назначава художника Рафаело Санцио, по-известен като Рафаело, на негово място. Рафаело е още една рожба на Урбино на Федерико да Монтефелтро и се превръща във водещия художник на Римския късен ренесанс. Получава поръчки от папата да рисува работи за Сикстинската капела и променя изкуството на портретуването. Портретът му на Лъв Х осъществява трудната задача да пресъздаде дълбоката и значителна прилика с нейния несимпатичен обект, като същевременно успява да тушира неговите абсурдни физически черти, но въпреки това намеква за съществуването им.

Рафаело е силно повлиян от Микеланджело, но по-лъчезарният му характер смекчава изтерзаната сила на Микеланджеловия стил, като придава на своите фигури спокойствие и чистота на рисунъка, които са безпогрешно негови. Изкуството на Рафаело стига отвъд Платоновите олицетворения на Ботичели и постига ново ниво на хуманистично самоосъществяване. В своя шедьовър „Атинската школа“ древногръцките философи са изобразени сред величието на арките на една определено римска Атина и са заети със своите занимания. Но внушителната архитектура изобщо не смазва фигурите им, те изглеждат напълно на място, а физическата им сила и духовното им присъствие отговарят на заобикалящата ги среда. Рафаело успява да накара философите да придобият напълно човешки образ, но в същото време ги дарява с достойнство, отговарящо на дълбочината на мислите им.

Рафаело бързо се превръща в предпочитания художник на Лъв Х и като новия архитект на „Свети Петър“ преобразява гръцката кръстокуполната структура на Браманте с четири равни кораба и я променя в настоящия ѝ вид на латински кръст във формата на буквата Т с три кораба. Те се събират при централния олтар, под който се намира предполагаемата гробница на свети Петър, а над тях се възвисява величественият купол, пряк наследник на оригиналния ренесансов купол на Брунелески във Флоренция. Този нов купол

едновременно надминава по големина своя предшественик и постига една барокова изаящност на линията, с която далеч го превъзхожда.

Изглежда, че между характерите на Лъв Х и изтънчения Рафаело има сходство, което не може да се каже за взаимоотношенията му с трудния Микеланджело, с когото израства в двореца Медичи. Когато Лъв Х става папа, Микеланджело все още работи по величествената гробница на Юлий II, самият скулптор говори за тази монументална загуба на време, която го занимава в продължение на тридесет години, като „трагедията на гробницата“. По-късно Лъв Х, насърчен от братовчед си кардинал Джулио де Медичи, поръчва на Микеланджело да създаде подобаващо впечатляваща гробница за Медичите в семейната църква „Сан Лоренцо“ във Флоренция. В резултат на това се появява увенчаната с купол капела Медичи с две двойки скулптури на Микеланджело, представляващи „Деня и Нощта“ и „Зората и Здрача“. Микеланджело възнамерява цялата група да олицетворява „времето, което поглъща всичко“. Тези свършени, но и малко претрупани облегли са статуи са изпълнени с *terribilita*, толкова характерна за най-добрите му произведения.

На практика Лъв Х обаче не прави почти нищо, за да насърчи работата на Микеланджело, нито пък изглежда цени гения на Леонардо да Винчи. Според една история, разказана от Вазари, Лъв Х поръчва на Леонардо произведение на изкуството, но когато художникът незабавно се заема да приготвя маслените бои, папата възкликва: „Какво може да се очаква от човек, който се заема с края, без дори да е започнал работа?“ Леонардо не получава повече поръчки и само още веднъж го наемат, за да осъществи амбициозния, но обречен на неуспех план да пресуши Понтинските блатата. Тъжната истина е, че Лъв Х, един от най-големите меценати сред папите от Ренесанса, има доста плосък вкус към изкуството.

В традицията на Медичите той събира манускрипти и добавя значително количество към Ватиканската библиотека, която до този момент е жалко подобие на библиотеката на Медичите в родната Флоренция. Лъв Х силно се интересува от класическа литература и, подражавайки на своя баща, се опитва да пише поезия, но най-много наследява от насадата на своя родител към екстравагантната показност, с една разлика обаче. Склонността на Лоренцо Великолепни към показност изглежда като изблик на един изключителен ренесансов

човек, това е щедростта на един забележителен човек, който по всякакъв начин се опитва да следва хуманистичния идеал. Лъв Х притежава много от качествата на баща си — амбиция, интелект, приливи на неподозирана енергия, но е надарен в излишък и с недостатъците на своя родител. Онова, което при Лоренцо изглежда като слабост на величието, при Лъв Х е смешна екстравагантност, папата не само изглежда нелепо, но и често има нелепо поведение.

Крайностите, в които изпада папата, са легендарни и съответстват на тези, извършвани от древните римски императори, като най-добрият пример за това е любимото му ястие, което представлява езици от пауни. Лъв Х обича големи пиршества, на които гостите са забавлявани от певци, шутове, търкалящи се джуджета и дори има двубои. Същевременно самият пир се състои от дузина ястия, всяко сервирано в различни прибори от сребро и злато. В някои от ястията има и доста банални зрелища, като славеи, излитащи от пайове, малки момчета, облечени като херувими, които излизат от пудинга. Любопитно, но изглежда, че сред крайностите на Лъв Х не влизат простъпки от сексуален характер — той обича да гледа, но не и да участва. Пляска с пухкавите си ръце от удоволствие при вида на гуляйджиите, облечени в пъстри дрехи, които танцуват под светлината от хиляди свещи на бал с маски, необезпокояван, че мнозина от маскираните двойки са кардинали, танцуващи със своите куртизанки. Лъв Х обича много да ходи на лов, дейност, за която тялото му изобщо не е подходящо — може да е умел и безстрашен ездач, но за съжаление не вижда накъде отива. В крайна сметка обграждат и закарват към него глиган, папата препуска към дивеча, като размахва копие в едната ръка, а с другата придържа монокъла към присвитото си око.

Добрият, но определено надут характер на Лъв Х най-добре се илюстрира от взаимоотношенията с предпочитания му домашен любимец — индийски слон, наречен Хано. Животното предизвиква голямо вълнение, тъй като е първото, което виждат в Италия след нахлуването на Ханибал преди повече от едно хилядолетие и половина. Хано е изпратен като подарък на Лъв Х от краля на Португалия заедно с няколко екзотични птици, два леопарда и няколко персийски жребца, пренесени от Азия в Европа от португалските търговци изследователи, които тогава започват търговия с Далечния изток. Казват, че папата силно обичал своя слон, като особено бил

затрогнат от факта, че когато се появявал, животното коленичело и силно свирело с хобот. Лъв Х е натъжен, когато Ханс се разболява, и извиква лекари, като предлага да плати сума, равна на 4 000 златни дуката, на онзи, който го излекува. В крайна сметка дават на Ханс слонска доза очистително — 11 килограма, но това няма ефект и животното умира за голяма скръб на Лъв Х, който дълбоко тъжи. Изкопават огромен гроб, папата поръчва на Рафаело да изрисува портрет на Ханс в естествена големина на стената над него, а самият Лъв Х съчинява прочувствена епитафия, която е изписана на картината.

Тази добродушна шутовщина обаче е измамна, защото, когато е застрашен, Лъв Х е способен на бързи и безскрупулни действия. През 1517 година няколко кардинали, водени от влиятелния кардинал Петручи и включващи изпълнения с омраза кардинал Содерини, правят заговор да убият папата. Начинът, по който възнамеряват да го направят, е особено подъл и болезнен — наемат прочутия хирург Батиста да Верчели да отрови превръзките, използвани за аналната фистула на Лъв Х. За да си създаде алиби, кардинал Петручи напуска Рим, но шпионите на папата прихващат едно от писмата му, в което се намеква за заговор. Верчели е арестуван и подложен на мъчения с дибата, където много бързо разкрива намеренията на кардинал Петручи. Лъв Х изпраща да повикат Петручи, като обещанието, че нищо няма да му се случи, е дадено от негово име, но от испанския посланик. В мига, когато кардинал Петручи се явява пред папата, го арестуват и докато крещи проклетия срещу коварството на понтифекса, го отвеждат и го хвърлят в тъмницата на крепостта „Сант Анджели“. Испанският посланик, който присъства на арестуването на Петручи, силно и яростно протестира заради обидата, нанесена на честта му. Лъв Х обаче привежда теологически аргумент в защита на своите действия — обещанието на папата не е валидно, когато става дума за безпрепятствено преминаване, ако гарантът не е посочил изрично, че онзи, който се ползва от правото, възнамерява да го убие. Испанският посланик не се впечатлява от фалшивия довод, но се въздържа от последващи коментари заради видимо нарастващия гняв на папата.

Лъв Х свиква цялата колегия на кардиналите, започва да им крещи и настоява да му кажат имената на другите заговорници. Гневът

му вече е неконтролируем, до този момент никой не е виждал папата да дава толкова нехарактерен израз на чувствата си, някои дори са скептични и смятат, че държанието му дотолкова не отговаря на нрава му, че е само едно представление. Един по един кардиналите са принудени да излязат напред и да се закълнат в Бога, че са невинни. Идва ред на кардинал Содерини, който първоначално отрича да знае нещо за заговора, но Лъв Х продължава ядосано да го разпитва. В крайна сметка кардиналът се разплаква и признава, като се просва в краката на понтифекса, проси милост и умолява папата да пощади живота му.

При тази унижителна проява другите виновни кардинали с неохота излизат напред и признават. За изненада на мнозина Лъв Х решава да прояви великодушие и заповядва на събралите се кардинали да платят голяма глоба, която се равнява на 20 000 златни флорина.

Благодарните кардинали напускат и почти без никакви трудности успяват да съберат сумата. Тогава обаче получават съобщение, в което се казва, че явно има недоразумение и че от всеки се иска да плати 20 000 флорина. Новината е посрещната с всеобщ ужас — някои плащат без желание, други избягват, защото се страхуват да не бъдат обявени в несъстоятелност. Цялата събрана сума е използвана, за да бъдат изплатени нарастващите дългове, натрупани заради разточителността на Лъв Х. За да няма обаче повече недоразумения, водачът кардинал Петручи е удушен в тъмницата от палача на папата — мюсюлманин, който е взет специално за такива цели, тъй като нито един християнски палач не би да рискува душата си, като екзекутира кардинал. За хирурга Верчели няма такива екстри — късат с нажежени до червено щипци парчета от плътта му, след това го влачат с коне из улиците и накрая го обесват на ешафода на моста пред крепостта „Сант Анджело“.

Лъв Х предприема неவிжданa дотогава стъпка — за да затвърди положението си, ръкополага тридесет нови кардинали, всички те са роднини или доказани поддръжници на Медичите. От онези от новите кардинали, които мотат да си позволят, се очаква щедро да дарят папската хазна, чиито авоари остават застрашително малки, въпреки принудителните контрибуции от техните виновни предшественици, които са лишени от сан, за да могат да бъдат ръкоположени новите кардинали на рода Медичи. Но по това време има други семейни

проблеми, които изискват вниманието на Лъв Х — малкият му брат Джулиано де Медичи, херцог на Немур, умира, без да остави законен наследник. Връзката на Медичите с френската аристокрация, която Лъв Х смята за жизненоважна за своя план, понася сериозен удар. Папата насочва вниманието си към своя племенник Лоренцо де Медичи, херцог на Урбино, наследил Джулиано като наместник на Лъв Х и владетел на Флоренция. Младият херцог на Урбино възприема поведение и маниери, съответстващи на титлата му — той е първият владетел Медичи на Флоренция, който настоява за уважението, полагащо се на властващ принц — от гонфалониера и членовете на Сеньорията се очаква да свалят шапки и да се покланят в негово присъствие. Изглежда, че новият главнокомандващ на Флорентинската република прави всичко възможно, за да нарани републиканските чувства на своите поданици. Дори носи брада, която в останалата част на Италия е белег за аристократизъм, но която във Флоренция презират като превземка. Неговият по-възрастен и по-мъдър братовчед кардинал Джулио, архиепископ на Флоренция, тактично го съветва да промени поведението си, но херцогът на Урбино не се интересува от съветите на своя незаконен роднина.

Лъв Х е принуден независимо от характера на Лоренцо да приеме, че бъдещето на рода Медичи зависи от един надменен млад мъж. Старшите представители на рода — Лъв Х и кардинал Джулио — са църковни прелати и като такива не могат да имат признати законни наследници. Съществува дори опасност клонът на рода да изчезне, защото, макар че херцогът на Урбино е само на двадесет и пет години, вече страда от туберкулоза, а се говори, че е заразен и със сифилис. Лъв Х започва преговори с френския си съюзник Франсоа I и урежда брак — Лоренцо, херцог на Урбино, взема ръката на Бурбонската принцеса Мадлен дьо ла Тур Д'Оверн, която е братовчедка на краля на Франция, което означава, че Медичите се сродяват с кралска връв. Скоро обаче става ясно, че плановете на Лъв Х се натъкват на пречка в последната минута. Когато херцогът на Урбино се връща от Франция с младата си съпруга, се разбира, че е смъртоносно болен, принцеса Мадлен също изглежда крехка и в недобро здраве.

През април 1519 година херцогинята на Урбино Мадлен умира по време на раждане, а само след броени дни почива и нейният съпруг, детето обаче оцелява и е кръстено Катерина. Невръстното момиче

наследява херцогството на Урбино и би могло да наследи управлението на Флоренция, ако Медичите възнамеряват да установят строго наследствена династия. Лъв Х обаче решава, че не е дошло време за това, и архиепископът на Флоренция, кардинал Джулио, поема юздите на властта в града. Катерина е отведена в Рим — сега Медичите имат дете с кралска кръв и амбициите им получават силна подкрепа.

Лъв Х наследява Петия латерански събор, когато се възкачва на папския престол, който е свикан през 1511 година от неговия предшественик Юлий II. Съборът има за цел да противостои на противниковия събор на френските кардинали в Пиза, свикан от френския крал, за да свалят Юлий II. На Петия латерански събор всички признават, че широко разпространилият се упадък на Църквата налага непосредствена нужда от реформи. Докато съборът се влечи, се обсъждат определени мерки, но Лъв Х не проявява почти никакъв интерес, той е по-загрижен да избегне схизмата, която има опасност да се получи между него и френските кардинали, и когато проблемът е решен, съборът най-после е разпуснат през 1517 година. На заключителната церемония на събора се прочита официално писмо от папата, в което е обявено официалното отлъчване от църквата на всеки, който постави под съмнение или изложи собствени тълкувания за решенията на събора без изрично разрешение от понтифекса. Всякакви „тълкувания“, които могат да доведат до реформи, са потушени още в зародиш.

По това време папската хазна е практически празна, а разходите на светия престол главоломно се увеличават и излизат извън контрол. За всички прекомерни забавления, щедри дарове, дългове от хазарт и скъпо покровителство на хората на изкуството трябва да се плаща. Когато се наложи, Лъв Х просто продава още няколко църковни поста или се обръща към своите банкери с искане за още един заем. Но вече дори и папските банкери са обезпокоени — по всичко личи, че папството върви към банкрут. За да покрият следващите заеми, банкерите настояват за лихви, които стигат до 40 процента, нещо с което Лъв Х се съгласява, подписва и продължава по старому.

Има и още един проект, който папските банкери не могат да си позволят да финансират — цената за строежа на „Свети Петър“ се оказва огромна и разорителна дори и по папските стандарти. Юлий II е

осъзнал, че единственият начин за плащане на толкова голямо начинание, е чрез повсеместната продажба на индулгенции, а Лъв Х решава да подеме една допълнителна инициатива в тази сфера в огромен мащаб. Много скоро папските представители и свещеници, получили разрешение, тръгват от град на град из цяла Европа, придумват или изнудват вярващите да платят в брой за свитъците хартия, каквото всъщност представляват индулгенциите. Покупката на подобен свитък намалява ужасите и страданията в чистилището, въпреки че всички християнски души трябва да преминат оттам, за да се пречистят и да влязат в рая. Цената на индулгенциите е пропорционална на големината на греха и колкото повече платят, толкова по-малко време ще прекара душата в Чистилището.

Индулгенциите засягат оголен нерв в християнския свят. През Средновековието идеите за ад и чистилище, за ужасяващите наказания в отвъдния живот, стават изключително реални за християните. Отвратителните сцени от пъкъла са изобразявани в църквите, разигравани са в религиозни драми и ужасяващо са припомняни в проповеди. Идеята за адския огън или мъченията в чистилището е тайният страх на всяко сърце, което до голяма степен олицетворява дълбоката психологическа хватка, което християнството упражнява над цяла Европа.

Индулгенциите едновременно експлоатират този страх и го превръщат в нещо незначително, а прословутият призив на продавача на индулгенции с металната си купичка за монети става известен на всички:

*Щом монетката в поничката ми дрънва
и душата ти към Рая мигом хвърква!*

Продавачите на индулгенции стават обект на всеобща омраза, мнозина виждат как вярата им е обезценена от такива безскрупулни действия. Всички знаят, че парите от продажбата на индулгенции отиват за издръжка на църковните прелати, чиито разточителства подхранват клюките в християнския свят. В крайна сметка един млад немски свещеник решава, че няма да търпи повече, и пристъпва към действие. Името му е Мартин Лутер и на 31 октомври 1517 година той

заковава на вратата на църквата в крепостта Вигенберг деветдесет и пет тезиса, с които иска църковна реформа.

22.

ПАПАТА И ПРОТЕСТАНТЪТ

Ренесансът вече преминава на север отвъд Алпите и прониква из цяла Европа. Разпространението на преоткритите древни познания и идеите на новите хуманисти са подпомогнати особено от европейското откритие на древното китайско изкуство на печатарството. Първата печатарска преса е създадена около 1450 година в Майнц, Германия, от Йоханес Гутенберг. Когато градът е плячкосан през 1462 година, първите печатари бягат в изгнание и печатарството се разпространява, като през 1463 година достига до Холандия, през 1465 година до Италия и през 1470 година до Париж. Най-великият северноевропейски хуманист е Дезидерий Еразъм, роден през 1469 година в Холандия. Неговата влиятелна „Възхвала на глупостта“ осмива застоялия аристотелианизъм като госпожа Глупост и показва, че това не е единственият начин за постигане на мъдростта. Има различни начини за тълкуване на света и много различни начини за учене.

С хоризонталното разпространение на печатарството из целия континент започва и вертикалното разпространение на грамотността, която достига до слоеве на обществото, които преди това не са имали интелектуален стимул. Появява се нова самоувереност, насърчена от финансовата сигурност на зараждащата се търговска класа. Онова, което се случва с Медичите във Флоренция, сега се случва в по-малък размер в много богати търговски домакинства във всички главни търговски центрове. В Холандия, Англия и цяла Германия процъфтяват изобразителното изкуство и четенето, в други страни, като Франция, промените достигат до владетелските дворове, оказват дори влияние в консервативната и богата на злато Испания. В резултат на това много образовани хора започват на четири очи да поставят под съмнение покварената и изключително средновековна хегемония на Църквата. Този критицизъм прави важна крачка с Лутер, който като свещеник критикува Църквата *отвътре*.

Мартин Лутер, портрет от неизвестен художник

Лутер е роден през 1483 година в малкия град Айслебен в Саксония, където баща му е миньор в медните мини, но се издига и става градски съветник. Младият Лутер израства в благочестиво семейство и постъпва в университета в Ерфурт. Намерението на баща му е той да учи, за да стане адвокат, но напук на него Лутер постъпва в августинския манастир и става свещеник на двадесет и четири години. След още три, през 1510 година, Лутер е изпратен на мисия в Рим, където усърдният и умен немски свещеник се ужасява от безнравствеността и покварата на Църквата. В резултат на

последвалите духовни колебания Лутер започва да чете Библията с други очи, което пък го отвежда към онова, считано от него за изначално духовно послание на християнството. Според него ясната и проста вяра е замъглена от ученията на Църквата с нейните застъпващи се доктрини и тълкувания. За Лутер спасението на душата се крие в неопосредстваната вяра, а не в ученията на Църквата. Папата няма право да твърди, че може да опрощава грехове, каквато е целта на индулгенциите, защото това може да направи само Бог.

Силната вяра на Лутер е съчетана с избухлив характер, което го прави влиятелен проповедник, но и го кара да не проявява търпимост към неща, в които не вярва. В крайна сметка повече не може да се съдържа и заковава своите деветдесет и пет тезиса на вратата на църквата в крепостта Витенберг през 1517 година. В тях поставя под съмнение не само валидността на индулгенциите, но и властта на Църквата и нейното оглавяване от страна на папата. Според един от тезисите „папата е богат като Крез и би сторил по-добре, ако продаде Свети Петър и даде парите на бедните.“ В друг дори поставя под съмнение теологията на понтифекса: „Онези, които вярват, че спасението им е сигурно, защото са купили индулгенции, са прокълнати навеки.“

После Лутер превежда тезисите си на немски, така че да достигнат до много повече хора, а не само до латинскоговорещите учени, а не след дълго предприемчив печатар започва да издава копия на превода. Много скоро хората далеч отвъд Витенберг прочитат сензационните му тезиси, в които се настоява за реформа на Църквата, като дори и тогава Лутер настоява, че не е срещу Църквата, а само срещу делата на папството. Но събитията поемат свой собствен ход — поставя се началото на движението, което в наши дни е известно като Реформация.

През 1518 година до Рим достигат новините за откритото неподчинение на Лутер и Лъв X му заповядва да се яви в града, за да даде обяснение. Лутер много добре знае за опасностите, които се крият в подобно пътуване, и намира поредица от извинения. Лъв X заповядва на папския легат кардинал Каетан да се срещне с Лутер, а резултатът е гневен сблъсък. Но учението на немеца вече е достигнало до мнозина в Германия и той е защитаван от саксонския електор Фридрих III.

Императорът на Свещената римска империя Максимилиан I умира през същата година и Фридрих III е един от седмината електори, които трябва да изберат новия император. Лъв X не иска да го засяга, тъй като желае съюзник на папството да бъде избран на този могъщ пост. Онова, което започва като дребен инцидент във Витенберг, се оказва факт с огромни политически последствия. Същевременно Лутер продължава да проповядва идеите си и през лятото на 1519 година участва в поредица от открити дебати в Лайпциг, на които присъства братовчедът на електора, херцогът на Саксония, теолози от университетите в Лайпциг и Витенберг и много държавни и църковни сановници.

Паралелите между идеите на Лутер и вижданията на хуманиста Еразъм са очевидни, а мнозина от германците им симпатизират както на интелектуално, така и на теологично равнище. Еразъм изготвя програма за класическо образование, като се връща към корените на западната цивилизация. Лутер се връща към Библията като единствен източник на теологическа и духовна увереност. Хуманизмът, който преминава през Северна Европа, оказва значително влияние върху Реформацията, но не и върху самия Лутер, който до голяма степен си остава вярващ от Средновековието. Не новите философски идеи го карат да предизвика църковните власти, неговият сблъсък е изцяло религиозен, а целта му е ни повече, ни по-малко от спасението на душата. Всички тези нови идеи карат някои да поставят под съмнение самата структура на европейското общество, в което Църквата стои в центъра на интелектуалния живот и обединява всеки един негов аспект — от науката до философията, от етиката до изкуството. Из цяла Европа хората започват да виждат нова надежда в учението на Лутер, макар че положението на самия свещеник остава несигурно.

По време на дебатите в Лайпциг Лутер умело е подведен да подкрепи ереста на Ян Хус, който е изгорен на клада след появата си на Констанския събор през 1414 година. Лъв X научава, че Лутер поддържа хусистката ерес и изпраща папска була, в която го осъжда като еретик. С това проблемът би бил решен, както се случва с Хус, но Лутер все още се радва на протекцията на няколко немски благородници.

По това време деветнадесетгодишният внук на починалия император Максимилиан I, ерцхерцогът на Австрия Карл, е избран за

император на Свещената римска империя под името Карл V. Това е човекът, който Лъв X не иска да бъде избран. Кралят на Испания и Неапол Фердинанд умира през 1516 година и Карл V наследява титлите му заедно с Испанска Холандия, към тях се добавят териториите на Свещената римска империя в Германия и става ясно, че могъществото на Карл V застрашава цяла Европа. Владенията му почти напълно обкръжават Франция, която е единствената голяма сила в съюз с Лъв X.

Учението на Лутер и солидарността на няколко немски принцове вече застрашават хегемонията на Църквата в Саксония, както и в цяла Германия. Лъв X знае, че император Карл V непоклонимо вярва в църковните доктрини и го моли да се намеси, нали в крайна сметка владенията на тези немски принцове са част от неговата империя. Карл V се колебае и не иска да предизвиква проблеми в обширната си империя, като отхвърля решенията на немските принцове, но папата настоява императорът да вземе отношение по проблема. Най-после Карл V се съгласява, но поставя тежки условия — ако осъди Лутер, в замяна папата ще го подкрепи при бъдещи действия срещу Милано, останал в ръцете на френския крал Франсоа I, което означава, че Лъв X трябва да предаде своя съюзник.

През 1521 година Лъв X издава папска була, с която отлъчва Лутер от църквата, но така само влошава нещата. В отговор Лутер изгаря папската була пред публика от изказващи своето одобрение граждани и университетски преподаватели. Саксонският електор Фридрих III прибира Лутер в крепостта във Витенберг, повече за негова защита, отколкото за да го задържи. Лутер се заема с превода на Библията от латински на простионароден немски и хората повече няма да се нуждаят от свещеници, които да им тълкуват Божието слово, тъй като ще могат сами да си го четат. Има време и да организира идеите си в една разбираема алтернативна доктрина, която точно като прочутите му проповеди е изпълнена с бунтовнически фрази: „Нито папата, нито епископът, нито който и да било ръкоположен човек няма право да налага и една дума от закона над някой християнин...“

Изминават едва четири години, откакто Лутер заковава своите тезиси на вратата на църквата в крепостта Витенберг, но идеите му вече достигат чак до Унгария, Франция и Бохемия, където мнозина все още помнят Ян Хус и тайно го считат за национален герой и мъченик.

Хенри VIII е ужасен, когато новините за това достигат до Англия, и написва „Защита на вярата“, в която осъжда идеите на Лутер. Творбата си посвещава на Лъв X като „декларация за вярата и приятелството“ и изпраща нейно копие на папата. Лъв X е толкова силно трогнат от тази вярност, че изпраща послание в Англия, че всеки прочел трактата на Хенри VIII получава опрощение на греховете. Дава на краля на Англия и титлата „Fidei Defensor“ („Защитник на вярата“) — титла, която и до ден-днешен се появява до главата на монарха на британските монети като съкращението „FD“.

Лъв X обаче открива, че има по-належащи проблеми. В края на ноември 1521 година испанските войски на императора на Свещената римска империя Карл V тръгват на север към Милано, където разбиват френската армия на Франсоа I, останките от която бягат отвъд Алпите. Щом новините за победата на Карл V достигат Флоренция, нейният владетел кардинал Джулио де Медичи изпраща куриер при папа Лъв X, който е излязъл на лов във вилата си край Рим. Същата вечер Лъв X седи пред отворения прозорец в своята вила и любезно наблюдава кладата, запалена в чест на голямата победа на Карл V. Най-после французите са прогонени от Италия, която се връща към статуквото от началото на неговия понтификат. Никой не знае със сигурност какво ще последва, но за папата, заклеl се да се наслаждава на папството, не трябва да бъде пропускан нито един повод за празнуване.

Според официалния доклад студеният ноемврийски въздух засяга гърдите на папата и той се оттегля в покоите си, хванал настинка, която бързо прераства в треска и само за броени дни Лъв X умира. Казват, че когато умира, папата възкликнал: „О, Боже! О, Боже!“, което се счита за отявлено противоречие с предполагаемия му агностицизъм, макар че други го считат за чисто богохулство, което само потвърждава, че е бил агностик.

Всичко, свързано с тази случка, не е такова, каквото изглежда. Най-вероятно Лъв X е убит — лекарите, които се грижат за него, по-късно докладват, че смъртта му се дължи на отрова, въпреки че не става ясно кой е отговорен за нея. През осемгодишния си понтификат Лъв X си създава много врагове както в Рим, така и извън него. Отровителството е чуждо на рицарския характер на Франсоа I, но той със сигурност е един от главните заподозрени, защото след дългите години на съюз, през които Медичите дори се сродяват с френския

кралски дом, Лъв Х го предава. Който и да е отговорен, Лъв Х е мъртъв, оставил е папската хазна на ръба на банкрута, Италия е в безпорядък, а римокатолическата църква се разпада.

23.

ПАПСТВОТО ОСТАВА В СЕМЕЙСТВОТО

В края на 1521 година, само месец след смъртта на Лъв Х, в Рим се събира конклав, който трябва да избере следващия папа. Мнозинството очаква братовчед му кардинал Джулио де Медичи да го наследи, тъй като е публична тайна, че е сред най-добрите съветници на Лъв Х, както и че управлява финансовите дела на папата. Не влиянието на кардинал Джулио де Медичи, а фактът, че Лъв Х пренебрегва съветите на своя братовчед в толкова много случаи, се счита от мнозинството като причина за тежкото положение на папството. Напротив, кардинал Джулио сякаш е всичко, което Лъв Х не е — той е хубав, сериозен, навъсен и надарен с добър вкус. Въпреки това обаче мнозина остават непоколебими по въпроса за неговата кандидатура.

Кандидатурата на кардинал Джулио може да има могъщи поддръжници, тъй като с годините братовчедите Медичи си създават влиятелни приятели в Рим, но имат и силни врагове. Кардинал Франческо Содерини например е твърдо решен да няма втори папа Медичи. В това си намерение най-неочаквано е подкрепен от кардинал Помпео Колона, който е сред тридесетте и един кардинали, ръкоположени от Лъв Х, и който вижда в това своята възможност да бъде избран. Положението става патово, когато двамата са подкрепени от френските кардинали, които не са склонни да забравят за предателството на Лъв Х към техния крал.

Кардинал Джулио решава да предприеме хитър политически ход. Скромно обявява, че не е достоен за високия пост, и предлага малко известния фламандски учен кардинал Адриан Дедел, който е изключително религиозен и аскетичен човек и който е бил някога възпитател на императора на Свещената римска империя Карл V. Кардинал Джулио е сигурен, че ще отхвърлят кардинал Дедел заради неговата неизвестност, липсата на политически опит и факта, че не е италианец. Себеотрицателното предложение, направено от кардинал Джулио де Медичи, трябва да докаже на всички, че всъщност той е

идеалният кандидат. Но постига силно нежелан резултат — кардиналите отговарят на блъфа на Джулио де Медичи и кардинал Адриан Дедел е избран за папа под името Адриан VI. Тълпите, които очакват новините отвън пред конклава, от изненада отказват да повярват на ушите си — няма ги обичайните радостни възгласи, само тишина, последвана от нарастваща врява от подигравки и дюдюкания.

Обикновените хора явно много по-добре от кардиналите знаят до какво ще доведе този избор, а назначението на папа, който се държи така, както се очаква от един истински понтифекс, се оказва катастрофално за Рим. Няма изгодни назначения, няма карнавали и шествия, няма изобилни и разточителни пиршества. Благочестивият Адриан VI се нанася в една малка стая в папските апартаменти и продължава да живее с един Флорин дневно, като става да се моли при изгрев-слънце и се храни само с рядка овесена каша, сервирана от злата му стара фламандска слугиня. Кардиналите и гражданите гледат на примерния живот на папата като на варварство, за тях това е типично северноевропейско поведение, точно това, което може да се очаква от един неизтънчен неиталианец. Лошото обаче предстои — папата заповядва на всички кардинали и архиепископи, живеещи в Рим, да напуснат града и да се върнат в своите диоцези, а мнозина от тях никога не са били там. Следва масово и мрачно отпътуване от Вечния град.

Много скоро икономическият живот в града замира и както Вазари описва ситуацията, много хора на изкуството „едва не умират от глад“. Ако художниците са в толкова окаяно положение, то неизбежно други не толкова привилегирани членове на обществото са в далеч по-тежко положение: главорезите са принудени да просят, джебчиите да се прехранват от милостиня, проститутките гладуват и дори свещениците водят въздържан в яденето и пиенето благочестив живот. Няма нищо неочаквано в това, че през 1523 година, само две години след като е избран за папа, Адриан VI умира — официалната причина за смъртта му е бъбречно заболяване, което почти със сигурност е евфемизъм за отравяне, инцидент, който се случва от време на време и който до този момент е отговорен за кончината на шестима папи подред.

Този път кардинал Джулио идва добре подготвен на конклава, също толкова добре подготвени са и заклетите му врагове кардиналите

Франческо Содерини и Помпео Колона, които сега открито са подкрепени от Франсоа I и всички френски кардинали. Резултатът е поредното безизходно положение — предлагат се и се приемат подкупи, дават се обичайните тайни обещания, но конклавът остава все така в задънена улица. Дните преминават в седмици, а после в месец, минава още един, а отвън обикновените хора започват да се бунтуват. Никой не може да се свързва с кардиналите зад заключените врати на конклава и въпреки това до тях достигат новините, че недоволството на европейските владетели от неуспеха им нараства. Императорът на Свещената римска империя и английският крал Хенри VIII дават да се разбере, че са за още един папа от рода Медичи, сега дори Франсоа I се съгласява с тях, защото е убеден, че кардинал Медичи бързо ще предаде императора и ще възстанови съюза си с Франция. След шестдесет дни, най-дългият конклав в историята, кардинал Медичи е избран и става папа Климент VII.

Джулио е отгледан в двореца Медичи и получава най-доброто хуманистично образование, което може да се купи с парите на семейството. На четиридесет и пет години е достатъчно възрастен, за да си спомня вечерите на една маса с Лоренцо Великолепни и как седи заедно с младия Микеланджело и бъдещия Лъв X, докато слушат хора като Полициано и Пико дела Мирандола, които обсъждат философията и рецитират поезия. Климент VII наследява красотата на убития си баща, макар че лицето му е по-скоро мрачно и навъсено, отколкото усмихнато. Наследява и уменията на своя дядо Козимо де Медичи, свързани с финансовите дела, но има силна склонност към неговата легендарна предпазливост, която кара новия папа да се колебае, когато трябва да вземе важни решения. Но за разлика от своя братовчед Лъв X разбира много от изкуство.

Разточителното покровителство на Лъв X прави Рафаело богат, но неговият по-млад и по-предпазлив братовчед кара художника да се развива. Кардинал Джулио де Медичи поръчва на Рафаело последния му шедьовър „Преображение“, който остава незавършен заради преждевременната смърт на художника през 1520 година на тридесет и седем години. В това произведение Рафаело стига далеч отвъд характерната за него изящност и лекота, за да изобрази едно треперещо от вълнение и многообразно човечество, изпълнено с благоговение пред чудотворното преображение на Христос. Това е

работа с вътрешно напрежение и колоритност, при която спускащият се мрак обгръща въздушната лекота на възвисилия се Иисус. Като такава можем да я смятаме за отражение на духовността на Климент VII, който въпреки своята светска нерешителност и нерядко мрачно излъчване води вътрешен живот, озарен от непоклатима вяра.

Може би именно тези характерни черти отговарят на въпроса защо той толкова харесва Микеланджело, който въпреки своята дълбока и очевидна вяра, в най-добрия случай е труден и непредсказуем човек на изкуството. Кардинал Джулио наглежда работата на Микеланджело по капела Медичи във Флоренция, а по време на понтификата си като Климент VII му поръчва да нарисува „Страшния съд“ в Сикстинската капела. Според Кондиви Климент VII смята, че „разнообразието и величието ще предоставят едно по-широко поле на Микеланджело, за да докаже силата, която е в него.“ Папата знае какво прави, макар че няма да доживее да види тази поразителна фреска в целия ѝ блясък. Тълпите от осъдени хора, някои възвисяващи се, но мнозинството хвърлени надолу в чистилицето и огньовете на ада, са лесно разпознаваеми като ренесансови образи. Това обаче не е опростеното средновековно изображение на пламъците и сярата, тук виждаме човечеството във всичките му превъплъщения от светците до най-виновните грешници. Фреската напомня, че дори силните и уверени в себе си хуманисти ще се изправят пред Страшния съд — в основата си Ренесансът, въпреки всички трансформации, остава религиозно явление, а идеите, които го променят, все още са в зародиш.

Страшния съд, Микеланджело

Изненадващо е обаче, че Климент VII е много добре запознат с тези идеи, а дори още по-изненадващото е, че силно им симпатизира. Знае се, че секретарят му Йоханес Видманстад запознава папата с идеите на Коперник и дори изнася лекция за новото учение за вселената в градините на Ватикана, на която присъстват Климент VII и редица от висшите му сановници. Съдържанието на лекцията е взето от „Малък коментар“ на Николай Коперник, който се разпространява

от ръка на ръка и съдържа „За въртенето на небесните сфери“. Коперник изказва предположение, че движението на звездите и планетите най-добре може да бъде обяснено с едно неподвижно слънце, около което земята и другите планети се въртят, като само луната се върти около земята. Тази теория има големи последствия, тъй като означава, че земята, а следователно и човекът, не са центърът на Божието творение. Средновековното виждане, че човекът е микрокосмосът на макрокосмоса (вселената) вече не се поддържа, изобилието от тълкувания на това виждане и смисълът, който придава на човешкото съществуване, изчезват за миг. Теорията на Коперник е важна и с това, че е първото голямо предизвикателство срещу идеите на класическата епоха, които отново се появяват по време на Ренесанса. Тази нова теория отваря път към един непознат досега начин на мислене, почиващ на наблюдението и опита и поставящ основите на научното мислене.

Климент VII с лекота приема идеята за хелиоцентризма на Коперник и привидно не открива никаква заплаха за своята вяра в нейните твърдения, неговият ренесансов хуманизъм е отворен за подобни напредничави теории. По ирония на съдбата именно Лутер отхвърля Коперник, защото макар и Реформацията да представлява движение срещу потискащата хегемония на Църквата, същевременно запазва много от идеите на ранното християнство. Протестантството, което се ражда от Реформацията, запазва непокътнати много средновековни разбирания за вярата и знанието и когато идеите на Коперник се противопоставят на тези на Аристотел, Лутер твърдо застава на страната на Аристотел.

Във времето преди да стане папа, Климент VII е близък с Леонардо да Винчи. Бил е прекалено малък, за да е свидетел на предполагаемия престой на Леонардо в двореца Медичи във Флоренция, но със сигурност познава художника от времето на относително дългото му пребиваване в Рим, което започва в началото на понтификата на Лъв X през 1513 година, когато новият папа настанява Леонардо в личните си покои във Ватикана. Годишите не са добри за Леонардо, който вече минава шестдесетте и се превръща в един сърдит старец. Страда от хипохондрия, която само се утежнява от силното му недоверие към лекарите. Леонардо изпитва и силно подозрение към двамата немски помощници, които Лъв X му дава,

защото е убеден, че крадат идеите му. От своя страна те докладват на папата, че Леонардо се занимава с черна магия, което не е точно така, но помощниците му са убедени в правотата си. Всъщност Леонардо изучава анатомия, но дисекцията на трупове не е нещо, което Църквата би желала да насърчи, така че Лъв Х забранява на художника да я извършва. Съществува вероятност Леонардо да изпитва колебания по въпроса за своя младежки, но необявен открито атеизъм. Дневниците му са изпълнени с изображенията на потоци, които са продиктувани от лошите му предчувствия, свързани с втори потоп, който „Божият гняв ще излее върху човечеството“. Дори внушителен ренесансов ум като Леонардо е уязвим, когато става дума за религия. Хуманизмът на Полициано, Пико и Ботичели е крехък и те са покорени от Савонарола. Леонардо обаче изглежда е покорен от собственото си съзнание или от чудатостите на своята психология. През този период простият огледален шифър, използван от него, за да води дневниците си, се превръща в по-сложен шифър, като същевременно дори и някои от най-ясните му записи остават двусмислени. Един особено интригуващ откъс от това време гласи „i medici me crearono edesstrussono“, който обикновено се превежда като „Медичите ме създадоха и унищожиха“. Би било доста показателно, ако това е истинското мнение на Леонардо за Медичите, а и човек се чуди как може да са го унищожили. Дали не става дума за временно раздразнение, продиктувано от забраната на Лъв Х върху дисекциите, или пък е обмислена преценка? Проблемът е, че думата *medici* е множественото число на *medico*, което на италиански означава „лекар“, и това значение изглежда по-правдоподобно. Широко известното недоверие на Леонардо към лекарите като нищо може да го е накарало да си мисли, че те го унищожават, или пък, ако раждането му е било трудно, тогава може да е смятал, че лекарите са го „създали“, но дори и в този случай тълкуването остава спорно.

*Медал на Франсоа I, дело на Бенвенуто Челини, Фицуилиам музей,
Кеймбридж*

Този период от живота на Леонардо не е изцяло затъмнен от отрицателни мисли. Сега за първи път вижда работите на Рафаело, които силно го впечатляват и оказват влияние върху неговото изкуство. Друг щастлив случай е събитието от 1515 година, когато Леонардо придружава Лъв X по време на триумфалното му влизане във Флоренция, както и на последвалата му трудна среща с новия, млад крал на Франция Франсоа I в Болоня. Леонардо е доведен, за да забавлява, да доставя удоволствие и да предизвиква възхищение у Франсоа I, в което, разбира се, постига успех. По предложение на Лъв X Леонардо конструира механичен лъв, който извървява няколко крачки, а после гърдите му се отварят и вместо сърце зрителите виждат френската хералдическа лилия — това трябва да символизира

искреното приятелство между Лъв Х (лъва) и Франсоа. Предизвиканата от играчката наслада сигурно тушира изнервящата им среща и спомага Джулиано де Медичи да бъде обявен за херцог на Немур. Това е подходяща компенсация на съдбата, тъй като Джулиано е близък с Леонардо и вероятно е неговият най-успешен покровител. Съществува вероятност да е поръчал „Мона Лиза“, която на свой ред да не е съпругата на флорентинския сановник Франческо дел Джокондо, а любовницата на Джулиано де Медичи.

Леонардо със сигурност получава поръчка от Лъв Х и създава една мадона за бъдещия Климент VII, представляващи две от няколкото дузини картини, които със сигурност могат да му бъдат приписани. Медичите имат значително влияние върху живота на Леонардо, а представянето на художника от Лъв Х на Франсоа I в Болоня се оказва особено съдбовно.

Двадесет и една годишният френски крал се вижда като възплъщение на рицарските добродетели, но освен това се смята и за учен, в резултат на което между него и Леонардо се създава силно и продължително разбирателство. След като се връща в родината си, създава ренесансов двор, в който кани и Леонардо. Недоволният от живота си в Рим художник приема и заминава за Франция, където след по-малко от три години умира на шестдесет и седем години, като според Базари, на когото понякога не може да се разчита, смъртта го застига в ръцете на Франсоа I.

Друг много различен човек на изкуството, покровителстван от Климент VII, е златарят и скулпторът Бенвенуто Челини, който също оставя доста живописни, но ненадеждни спомени за своя живот. Челини е роден във Флоренция през 1500 година и в началото на своя жизнен път си създава име на ненадминат ювелир. Вследствие на шумна кавга е осъден на смърт, но избягва от града. Това е първият от поредицата насилствени и кървави инциденти, бележещи живота му.

Челини пристига в Рим на двадесет и три годишна възраст в същата година, когато Климент VII става папа. Новият понтифекс бързо съзира изключителния му талант и му поръчва няколко произведения, които донасят на Челини голяма слава в Рим. В своята „Автобиография“ по-късно ювелирът разказва как усърдно създава множество предмети на изкуството, включително монети, мощехранителници и брошка с гербовия девиз на папата, като по

негово скромно мнение, всички те са великолепно изработени. Описва и как често се оттегля в провинцията с противния си звяр и любимо ловно куче Баручо, където очевидно е способен да убие две гъски с един изстрел от разстояние от около деветдесет и пет метра. Всеобхватната, но неизменно съсредоточена върху едно нещо автобиография на Челини разкрива автора и като самохвалко, лъжец, крадец и дори убиец, но същевременно съдържа доста подробности, хвърлящи светлина върху много от влиятелните личности, с които се среща, в това число и Климент VII. Макар че поредицата от лични разговори, за които твърди, че води с папата, очевидно са измислени, няма никакво съмнение, че е близък с Климент VII и, както по-късно ще видим, присъства на едни от най-съдбовните събития в живота му.

За съжаление заради материала, с който Челини работи най-често — златото, произведенията му по-късно са претопени от алчни вандали, като сред тях има както крале, така и крадци. Единственият съществуващ образец от злато, за който със сигурност знаем, че е негов, е голяма солница с полегнали мъжка и женска фигури, създадена за Франсоа I, което несъмнено показва, че неподбирацият бисексуален самохвалко и крадец притежава и неподражаем талант.

Дори тихият и търпелив Климент VII е вбесен до крайност от Челини. Творецът разказва, че когато папата чува за поредната му лудория, при която е нанесъл смъртоносен удар върху черепа на един нотариус, „посинял от бяс, папата заповяда на коменданта, който също беше в стаята, да ме арестува и обеси на мястото, където бе извършено убийството.“ За щастие преди комендантът да арестува Челини, жертвата му чудотворно оживява, папата помилва ювелира, на когото приписват думите „той няма да иска да ме загуби за нищо на света.“

Ако можем да вярваме на тази история, тогава в нея виждаме един от редките случаи, когато Климент VII действа пламенно, бързо и решително.

Единствената оцеляла през вековете златна солница на Челини

В повечето от случаите той се проявява като човек с почти смразяващ самоконтрол и у него чертата на Медичите за сдържана предпазливост се задълбочава и се превръща в недостатък. Венецианският посланик описва новия папа така: „Говори добре и разбира всичко, но е много плашлив.“ Преценката е прекалено строга, но Климент VII твърде много вниква в нещата и винаги може да види двете страни във всяка определена обосновка. Това го превръща в най-близкия съветник на Лъв X, но пречи на способността му да поема нещата в свои ръце. Когато управлява Флоренция, това няма кой знае какво значение, тъй като партийната машина се грижи за повечето решения и през по-голямата част от времето неговото управление е вещо и умело. Като папа обаче трябва да взема решения, които далеч надхвърлят нивото на градската политика, решения, изискващи водачество, изпълнено и със самоувереност и убеденост в собствената

правота, качества, които биха могли да са подкопани от незаконния му произход. Изглежда, че психиката на Климент VII е сериозно засегната от липсата на истински баща. Лоренцо Великолепни изпитва силна загриженост към него, дори забелязва и насърчава дарбите му, но собствените му деца винаги са на първо място. Показателно е, че не Лоренцо, а синът му Лъв X е отговорен за първите важни стъпки в кариерата на бъдещия Климент VII.

Тази нерешителност в Климент VII се вижда още в началото на понтификата му, а дали има фатални последствия за папството му, или пък всъщност обстоятелствата са неизбежни, е друг въпрос. Трудностите, пред които се изправя Климент VII, когато се възкачва на папския престол, са мъчно преодолими, а и липсата на ясен поглед не допринася за нищо добро. Умереният му начин на живот може да промени поведението на папството у дома, но всъщност папството като цяло отчаяно се нуждае от реформи.

Климент VII изглежда възпиран, накъдето ида се обърне. Врагът му кардинал Колона продължава да заговорничи за смъртта му, а папата открива, че не може да си купи приятели, защото хазната е празна. Положението извън Рим изглежда дори още по-злокобно, защото християнският свят е изправен пред външна заплаха от страна на изключителния султан Сюлейман Великолепни, владетел на Османската империя, която тогава заема целия Балкански полуостров, достига до Адриатическото крайбрежие, а на север се простира чак до Унгария, като застрашава цяла Централна Европа. Сякаш това не е достатъчно лошо, та християнството е изправено и пред вътрешната заплаха на протестантското движение, отприщено от Лутер и започващо едва сега застрашително да се разпростира. Същевременно в страната конфликтът между могъщия френски крал и императора на Свещената римска империя заплашва да разкъса Италия.

Франсоа I бързо се връща на италианска територия, повел отново войските си към Милано. Преди десет години Лъв X едва успява да оцелее при подобна ситуация в началото на своя понтификат, сега Климент VII се опитва почти по същия начин да се справи с положението, въпреки че съдбата и характерът му работят против него. Той се съюзява с императора на Свещената римска империя Карл V и заедно с испанската армия през февруари 1525 година се сблъсква с французите при Павия, само на тридесетина километра южно от

Милано. Испанската войска нанася съкрушително поражение на френската и мнозина от френските благородници военачалници са убити, самият Франсоа I е пленен и отведен в Испания. Освобождават го едва след година, и то след като е принуден да предаде на Карл V цяла Бургундия, както и да се откаже от претенциите си към Неапол и Милано.

Климент VII бързо осъзнава, че сега император Карл V представлява пряка заплаха за цяла Италия, да не говорим за останалата част от Европа, затова веднага започва тайни преговори с новоосвободения Франсоа I. Резултатът е създадената през 1526 година Лига от Коняк, в която влизат Франция, Венеция, Милано, Папството и Флоренция, които се обединяват срещу владетеля на Свещената римска империя.

Император Карл V е вбесен, но по същото време в Рим достигат новините за голяма битка на унгарците с османската армия на султан Сюлейман Великолепни при Буда на брега на Дунава. Историкът Гучардини е в Рим като папски съветник и разказва как научават, че „армията, събрала всички благородници и смели мъже на Унгария, е разбита, има ужасно много убити, самият крал е повален заедно с мнозина от влиятелните прелати и барони на кралството.“ Климент VII веднага призовава за „всеобщ мир сред християните“ и за сформирането на военен съюз срещу нашествието на неверниците, след което свиква консисторията и казва на кардиналите да обединят сили в подготовката на похода срещу турците.

Кардинал Колона не обръща внимание на голямата заплаха и вижда в това възможност да нанесе удар на Климент VII. Веднага заминава в крепостта си, която се намира в подножието на планините на около шестдесет и пет километра югоизточно от Рим, където успява да събере войска от 800 конници и 5 000 пехотинци. Застава начело и потегля към Рим, където, според Гучардини, „нито папата разполага с войска, която да го защити, нито пък народът на Рим, отчасти защото е доволен от сполетялото го нещастие и отчасти защото смята, че обществените трусове не го засягат, прави нещо в защита на своя понтифекс.“ Вследствие на това кардинал Колона бързо превзема града. „Готов да умре“, Климент VII заема „мястото си на папския трон, облечен в одеждите на понтифекс и с всички регалии, следвайки примера на Бонифации VIII“, който по подобен начин е нападнат от

друг Колона през 1303 година. Кардиналите на Климент VII обаче успяват в крайна сметка да го убедят да потърси спасение в крепостта „Сант Анджели“, което несъмнено му спасява живота. Впоследствие кардинал Колона успява да изтръгне уничително споразумение от папата, защото „в крепостта няма продоволствие, за да издържат на обсада“. Климент VII е принуден да се откаже от Лигата от Коняк срещу владетеля на Свещената римска империя, като същевременно кардинал Колона и всички заговорници получават нарочно папско помилване, което им дава имунитет срещу всякакви репресии.

На практика положението на Климент VII е неудържимо, властта му е подкопана, а политическата му стратегия е съсипана и той привидно изпада в обичайното си състояние на нерешителност. Но този път външността дава невярна представа за действителността — тихомълком и с нехарактерна за него скорост папата взема прибързано решение, което по-късно ще се смята за едно от най-погрешните в живота му, макар че първоначалният му ефект хваща кардинал Колона неподготвен. Климент VII изпраща голям контингент от папските войски в земите на кардинал Колона със заповед да ги опустошат и да разрушат укрепленията, да прогонят в планините онези, които ги населяват, и да изгорят до основи крепостите. За да унижи допълнително кардинала, папата постановява, че го лишава от всичките му църковни санове и титли, обявява го извън закона и дори стига дотам, че обещава награда за главата му, която е още по-обидна, тъй като е непочтително ниска, заради липсата на пари в папската хазна. Разказват, че когато кардинал Колона научава за това, изпада в такъв бяс, че дори самото споменаване на името на папата го кара да трепери от ярост. Без повече шум той се отправя с остатъка от войските си към Неапол, където вицекралят на Карл V изпълнява заповедите на своя владетел и събира войска, за да „даде такъв урок на папата, който той никога няма да забрави“.

Същевременно на север от Алпите Карл V заповядва на друг от своите генерали да събере огромна армия, с която да се насочи към Рим. Тя е съставена от ландскнехти („наемници“), набирани от Бавария и Франкония, предимно протестанти от селски произход, изпълнени с верски устрем заради похода срещу Рим и вдъхновени допълнително от историите за богатата плячка. Води ги изключителният, но възрастен немски военачалник Георг фон Фрундсберг.

Отчаяното положение на Климент VII е само леко облекчено, когато папските войски, намиращи се на юг от Рим, успяват да пресрещнат кардинал Колона и неаполитанските войски при Фросиноне, портата на опустошените земи на Колона. По това време армията от ландскнехти на фон Фрундсберг напредва на юг през Алпите. Проливните дъждове и първите снежни бури не ги възпират и те си проправят път през проходите, понесли на ръце пълния Фрундсберг над скали и заснежени полета, докато най-последно достигат равнините на Ломбардия. Одрипавелите и изгладнели от изпитанието ландскнехти се обединяват с войските на другите имперски военачалници — смелия Филибер, принц на Оранж, и Бурбонския херцог, които предвождат още повече испански сили. Имперската армия на север наброява общо 30 000 души.

Дотогава Климент VII изпада в агония от нерешителност и не може да вземе решение дали да брани Рим или да поиска унизителен мир, нахално да изтъкне правото си като духовен водач на християнския свят или да се остави на милостта на Карл V, или пък просто да избяга и да се надява, че църковните прелати ще му се притекат на помощ. Най-последно успяват да убедят папата да изпрати емисари, които постигат успех в уговарянето на временен мир с Бурбонския херцог и неговата настъпваща армия. Когато обаче немските ландскнехти научават за това, буквално се вдигат на оръжие — заплатата им зависи от битките и след като оцеляват след прекосяването на Алпите, не са в настроение да се върнат с празни ръце. Дори непрестанният дъжд не успява да потуши устрема им, заглушават с виковете всеки опит на Георг фон Фрундсберг да се обърне към тях, а той пък на свой ред толкова се вбесява от неподчинението им, че получава апоплектичен удар и трябва да го откарат с кола, за да се възстанови във Ферара.

Бурбонският херцог поема командването на ландскнехтите, но не успява да контролира все по-бунтовно настроените и раздърпани войници. Продължава да вали, провизиите намаляват, а тежките оръдия затъват в калта. Много скоро дори дисциплинираните испански войници се настройват против мира и Бурбонският херцог се огъва и дава заповед да потеглят на юг през Апенините към Рим. С радостни възгласи немците се втурват напред, следвани от стройните редици на испанците.

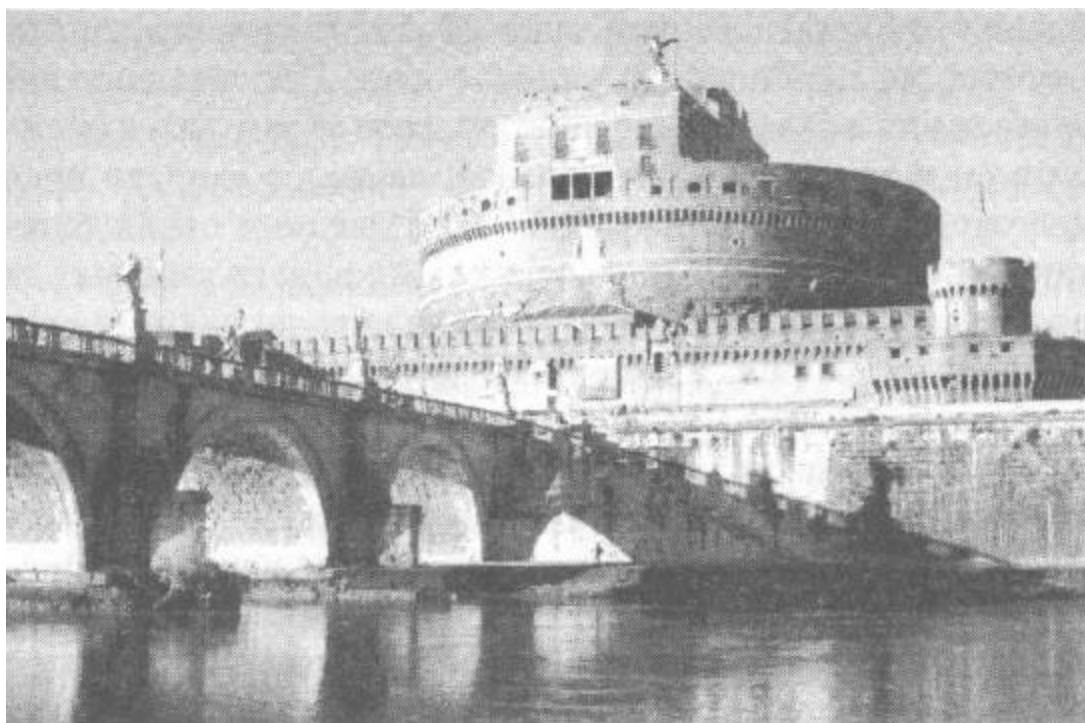
Проливните дъждове не спират, докато армията бързо се движи на юг през планините. Съвременниците описват парцаливите и изгладнели ландскнехти, съпровождани от фанатичните испанци, втурващи се през проходите и проломите. На групи от по тридесет, хванати за ръце, те си проправят път през буйните порои на придошлите планински потоци, движени от мечтите за златото и плячката, които ги чакат.

В Рим Климент VII е толкова ужасен от събитията, че се говори, че изпада в почти безумна апатия, от която не могат да го извадят. Мургавото му лице с хлътнали очи е застинало неподвижно и погледът му е вперен в една точка. Някои от кардиналите бягат от града, а други се барикадират в укрепените си дворци и заравят ценностите си. Най-после папата се отърсва и взема мерки, но открива, че папската хазна е празна — няма пари, за да плати за защитата на града. В отчаян опит да намери изход, Климент VII назначава шест от най-богатите граждани за кардинали, но по този начин набавя едва 15 000 флорина, което пък само го прави още по-нерешителен. Според Гучардини „съзнанието на папата бе далеч по-затормозено от скандалното подкупничество, отколкото от перспективата, че Папството и християнският свят ще бъдат разрушени.“ Дотогава 3 000 души потърсват убежище в непристъпната крепост „Сант Анджело“, която този път е добре снабдена с провизии за обсадата. Но Климент VII все още се колебае в папския дворец и отказва всички опити да бъде спасен, а имперската армия се тълпи в подстъпите към Вечния град.

Сутринта на 6 май 1527 година имперските войски достигат до стените на Рим, които през нощта биват обвити от гъста мъгла, вдигнала се от река Тибър. В папския дворец Климент VII още от ранни зори е паднал на колене и като обезумял се моли за Божия намеса. Врагът излиза от мъглата и започва да се изкачва по стените, а защитниците се втурват към бойниците. Челини, който присъства на събитието, описва сцената така: „Когато стигнахме градските стени, видяхме под нас огромните по численост роти на войската на Бурбонския херцог, които с всички сили се бореха да проникнат в града. Там, където бяхме ние, битката бе особено ожесточена и много млади мъже вече бяха повалени от нападателите. Цялото място бе покрито с гъста мъгла и боят бе отчаян.“ Челини разказва как неговият събрат по оръжие се паникьосва и отчаяно го моли да бягат, но

смелият ювелир успява да повдигне духа на приятеля си. По това време имперските войски вече са успели да закрепят здраво за стените няколко стълби, Челини и защитниците ги обсипват с куршуми от аркебузите, а сред мъглата, виковете и изстрелите цари пълен хаос. Няколкото източници за събитията отбелязват как в началото на нападението Бурбонският херцог седи в предните редици на своите войски и смело ги окуражава и насърчава. В един миг част от мъглата се разпръсва и Челини разказва как горе на бойниците „насочих аркебуза си в най-многобройната група на врага и се прицелих право в мъжа, който виждах, че се отличава от останалите. Беше толкова мъгливо, че не можех да преценя дали стои на краката си или язди кон.“ Ако можем да повярваме на Челини, така той прострелва смъртоносно предводителя на имперските войски. В интерес на истината и други исторически извори потвърждават, че Бурбонският херцог е прострелян от аркебуза под стените, но никой не уточнява кой го е направил.

Към щурмуващите войски се присъединяват силите на кардинал Колона, така те придобиват числено превъзходство над защитниците. Когато враговете изкачват стените, жителите на града изпадат в паника и побягват към папската крепост „Сант Анджелио“.

Крепостта „Сант Анджелио“ и мостът над Тибър

Безредиците са толкова големи, че мнозина са изпотъпкани до смърт на моста над река Тибър, а при тези условия е невъзможно да взривят моста, за да попречат на имперските войски да прекосят реката и да стигнат до сърцето на Рим. Докато населението се тълпи пред крепостта, се вижда как един от последните кардинали бива издърпан нагоре по стената в кошница. Челини и спътниците му напускат градските стени и си проправят път през тълпата към „Сант Анджело“. „Беше трудно да избягаме към крепостта, защото нашите офицери раняваха или убиваха всеки, опитал се да избяга от боя при градските стени. Врагът вече бе проникнал в града и бе по петите ни, когато успяхме да достигнем портата на «Сант Анджело». За щастие управителят на крепостта бе разчистил тълпата, защото искаше да спусне подвижната вертикална решетка на портата, така че ние четиримата успяхме в последния миг да се втурнем и да влезем.“

Поразителното е, че по това време Климент VII все още е коленичил в параклиса на папския дворец и между молбите да напусне, неговите слуги му съобщават и последните новини от битката. Папата мигновено се окуражава, когато научава, че Бурбонският херцог е убит. Придава си величествен вид и сяда на папския трон, като се загръща в одеждите си и за пореден път обявява, че ще се изправи пред враговете си както Бонифаций VIII. Изведнъж отвън долитат резове и виковете, когато вражеските войски започват да посичат ужасените граждани, скупчили се по улиците около папския дворец. Климент VII е объркан и започва да ридае, в последния миг го убеждават да се скрие на сигурно място в крепостта и той тръгва по издигната каменна галерия, свързваща двореца със „Сант Анджело“, която папа Александър VI благоразумно заповядва да построят. Прислужниците на Климент VII придържат дългата му папска дреха, за да може да тича по-бързо, той ускорява крачка в галерията над улицата и през отворите в стената вижда как ландскнехтите избиват безмилостно със своите алебарди свещениците и гражданите. За този момент папският историк Паоло Джово, който е редом с понтифекса, разказва: „Покрих главата и раменете му с моята пурпурна пелерина, когато преминаваше край един прозорец, да не би някой варварски разбойник да познае папата по белите му одежди и да се опита да го простреля, докато бяга.“ Така най-после Климент VII се скрива на безопасно място в „Сант Анджело“.

До края на деня градът е опустошен и са избити 8 000 души. Това е само началото, на сутринта на следващия ден в пълния смисъл на думата започва разграбването на Рим. Разпалени от гуляите през нощта ландскнехтите започват да грабят църкви и да влизат в манастирите, за да нападат монахините. Разказват, че испанските войници ожесточено измъчват и обезобразяват безпомощните си жертви, а разорените италиански войници разграбват копторите на лодкарите, като отнасят всичко, включително гърнетата и пироните. Други извори разказват, че реликвите са използвани за мишени, а купчини от древни манускрипти са превърнати в постелки за конете. Името на Мартин Лутер е написано с върха на пика с големи букви върху една фреска на Рафаело. Проникват в дворците на кардиналите и висшите сановници, плячкосват ги, изнасилват жените, събличат господарите, подлагат ги на отвратителни унижения и после искат за откуп огромни суми. Онези, които нямат пари, имат късмета да умрат. По думите на един свидетел от епохата „адът не можеше да се сравнява с настоящото положение в Рим.“

Челини разказва за един мъж, застанал до него на бойниците на „Сант Анджели“, полудял от мъка, „забил пръсти в лицето си и горко ридаещ“, когато вижда как войниците долу измъкват семейството му от дома им. Почти като облекчение приемаме хвалбите на Челини, че става толкова добър стрелец с оръдията от стените, че веднъж „разделя един испански офицер на две с едно-единствено гюле“. В друг случай „стрелях с аркебуза и сеех смърт и унищожение. Човекът, когато улучих, бе принцът на Оранж, който бе отнесен...“ Като по чудо принцът оцелява след тази случка, защото по-късно го виждаме как енергично продължава да изпълнява ролята си на имперски военачалник.

„Автобиографията“ на Челини разказва и за дълбокото и често изказвано възхищение на Климент VII от смелите му подвизи. „Папата бе много доволен (от мен)... Папата изпрати да ме повикат, затворихме се в една стая и ме попита какво да прави с папската съкровищница... разпалено защити действията ми... топло ми благодари...“ и т.н. Всъщност папата е съсипан, обсадата продължава и той всеки ден става призори, бавно отива на бойниците и оглежда северния хоризонт за френските войски, които си мисли, че са изпратени да го спасят.

Плячкосването на Рим предизвиква голяма промяна в характера на Климент VII. Предишната му честност е заменена от неизлечима непочтеност и от този момент нататък той не се доверява на никого. Колебанието му остава, но вече зад него се крие един интригантски, а не разбиращ ум. Никога един папа не е търпял подобно унижение, а новините за плячкосването на Рим бързо се разпространяват из цяла Европа — подобно нещо не се е случвало от хилядолетие, от Ранното средновековие, от нахлуването на вандалите и вестготите. Император Карл V лицемерно заповядва на своя двор да носи траур, Лутер вижда в това Божия гняв, изсипал се върху бездуховността и покварата на Вечния град, а Еразъм е принуден да отбележи: „Наистина, това не е гибелта на един град, а на света.“

Обсадата на папа Климент VII в крепостта „Сант Анджелио“ продължава пет седмици, през които хилядите хора, затворени вътре, едва издържат нарастващите жеги и много скоро са заплашени да умрат от глад. Едва на 7 юни император Карл V заповядва да вдигнат обсадата, но преди това Климент VII трябва да подпише договор, в който се отказва от голяма част от папските територии — от Чивитавекия и Остия на брега до Парма, Модена и Пиаченца на север. Само с един удар папските земи са намалени до една малка част от предишния им размер, вече нямат излаз на море и не разполагат с кой знае колко територии отвъд Апенините.

Дори след това на самия Климент VII не е позволено да напуска крепостта „Сант Анджелио“, където остава да живее на практика като затворник, а около него останалите жители на Рим водят окаян живот в осквернените си домове и страдат от глада и чумата. Мършоядни гарвани кръжат в небето над руините и дори малкото останали на лагер имперски войски пред стените на „Сант Анджелио“ се обезверяват, когато дългите горещи летни дни отстъпват на есента. С настъпването на зимата ордите немски ландскнехти и испански наемници, прекарвали лятото в плячкосване на цяла Романия, се връщат в Рим. Трябва да получат всички останали пари и дават ултиматум — ако не им платят, ще проникнат със сила в „Сант Анджелио“ и ще убият папата.

Рано сутринта на 7 декември оставят папата и свитата му да избягат. Климент VII се преоблича като слуга и заедно с хората си се отправя на север. В подгъвите на дрехите им са защити златни

слитъци, направени от Челини от претопените папски съкровища. След няколко дни път одрипавялата папска свита най-после попада на една отдалечена пътека на мулетари в планините на Умбрия, която е единственият път към изолирания и изоставен епископски дворец в Орвието. Тук Климент VII най-после е в безопасност, поне от враговете, ако не от природните стихии, защото според разказите на очевидци, дворецът е „в руини и е запуснат“. За да стигне до покоите на папата, човек трябва да мине през три големи стаи, като „всичките са голи, без гоблени по стените и с пропаднали покриви“. Папата пуска мустаци и брада, отчасти за да се топли, но вероятно най-вече като израз на своята отпадналост и като знак за промяната в характера — мъжът, който по време на възкачването си на папския престол се е славел като най-красивия, заемал някога този пост, сега се е превърнал в призрачна фигура с черна и придаваща му мрачен вид брада. Тогава и при него се появяват тежките надвиснали клепачи на Медичите, които има още Козимо, „Бащата на отечеството“, и са наследени от внука му Лоренцо Великолепни, но с тях Климент VII изглежда или леко задрямал, или коварен.

В Орвието папата се опитва да продължи с делата, свързани с управлението на папството и скоро го сполетяват други политически проблеми. Пристига пратеничество от английския крал Хенри VIII, който иска папата да му разреши да се разведе със съпругата си Катрин Арагонска. Климент VII се оказва в изключително трудно положение — не иска да отхвърли съюзника си Хенри VIII, но от друга страна Катрин Арагонска е леля на император Карл V, от когото зависи съдбата на папството. Климент VII започва да извърта, изглежда, че за момента не е в състояние да вземе каквото и да било решение. Английската делегация се връща у дома и занася ужасяващи новини за положението на папата: „Всичко е толкова оскъдно и скъпо, както никъде другаде“. Говорят и за „глад, немотия, грозни покои, отвратителен въздух“ и как стаите без покрив на папския дворец са пълни с „паплач и всякакви други хора, които стоят там като украса. Колкото до спалнята на папата, всички неща вътре, леглото и т.н., не струват и двадесет златни нобли (по-малко от седем лири).“ Това описание на унижението и безпомощността на папата има тежки последствия — първо са посяти семената на съмнението, а после

Хенри VIII започва да се съмнява във властта на човека, с когото има работа.

Климент VII не само загубва големи части от територията на Папството, но губи и основата на могъществото на Медичите — Флоренция. Когато го избират за папа, назначава за свой наследник като владетел на Флоренция папски емисар — кардинал Пасерини, който получава наставления да обучи двамата юноши наследници на Медичите Иполито и Алесандро в изкуството на управлението. Старшият клон на рода има много малко наследници, а всъщност двамата младежи са незаконно родени — Иполито е извънбрачен син на покойния Джулиано, херцога на Немур, а Алесандро официално е незаконен син на покойния Лоренцо, херцога на Урбино. На практика обаче мургавият и недодялан Алесандро почти със сигурност е незаконен син на самия Климент VII от връзката му с мавърска робиня още когато живее в двореца Медичи във Флоренция. Единствената законородена издънка на рода е Катерина де Медичи, дъщеря на херцога на Урбино, и братовчедката на Франсоа I, принцеса Мадлен дьо ла Тур д'Оверн, тя е и първата от рода с кралска кръв. Още в началото на своя понтификат Климент VII таи в душата си планове за Катерина, които далеч надхвърлят нивото на Флоренция. Както ще видим, дори и в най-крайна нужда той продължава да пази своя таен и изключително амбициозен план, който почти със сигурност наследява от своя чичо Лоренцо Великолепни посредством Лъв X.

Изборът на Климент VII на кардинал Пасерини като негов представител във Флоренция е лош. Историкът Франческо Гучардини, който по това време е папски съветник, докладва на Климент VII след едно свое посещение в града и изразява открито какво мисли за Пасерини. Според Гучардини, кардиналът е „евнух, прекарващ целия ден в безсмислени приказки, и пренебрегва важните неща“. В града силно негодуват срещу външното присъствие в двореца Медичи, а на двамата повереници на Пасерини гледат с презрение. Избухват граждански вълнения и по време на едно от тях дворецът на Сеньорията е превзет от противници на Медичите. При последвалата обсада противниците на Медичите хвърлят долу тежка дървена пейка, която удря „Давид“ на Микеланджело на площада. Вдигнатата лява ръка на статуята е счупена и пада на земята, като се разбива на три парчета. Те са спасени от шестнадесетгодишния Базари, който ги

оставя на сигурно място в близката църква — по-късно ръката е възстановена, макар че местата на свързване се виждат и до ден днешен.

Народът отново се вдига на бунт, когато във Флоренция достигат новините за падането на Рим, а кардинал Пасерини и поверениците му са принудени да избягат от града, защото се страхуват за живота си. На власт идва ново управление и назначава като гонфалониер за период от дванадесет месеца противника на Медичите Николо Капони, син на Пиеро Капони, гонфалониерът, опълчил се на френския крал Шарл VIII по време на окупацията на града.

Медичите са прогонени от Флоренция за трети път. Първия път Козимо де Медичи се завръща победоносно само след година, при втория изгнанието на Медичите продължава осемнадесет години, но сега, когато парите, властта и популярността на Медичите са пропилены, изглежда съмнително, че някога ще се завърнат. Гражданите, приятели на рода, са преследвани, всички гербове на Медичите по сградите са заличени, както и всички други доказателства за управлението на рода. Същевременно осемгодишната Катерина де Медичи е заловена и задържана като заложник в метоха „Санта Лучия“.

Положението във Флоренция остава несигурно и отразява нестабилната ситуация в цялата страна. Първо, олигархията, манипулирана от старите родове, на теория остава на власт, но много скоро срещу нея се опълчват далеч по-популярни републикански сили. Нестабилността възражда идеите на Савонарола, който е мъртъв от почти тридесет години. Хората са обзети от религиозна ревност и се тълпят в църквите, Иисус Христос е обявен за крал на Флоренция и се правят постъпки да се създаде още един Божи град, но този път му дават неправилно името Христова република. Прокарват се закони срещу хазарта, карнавалите и шествията, както и срещу нескромното или екстравагантно облекло и поведение, като същевременно по-богатите граждани вземат предпазни мерки и укриват книгите, картините си и други изящни предмети. Както в миналото, така и сега целта е да се заличи споменът за Медичите и всичко, което те символизира. Смесицата от социална завист и оправдана омраза, които никога не са били много дълбоко потискани, отново обзема гражданите. Най-лошите крайности от времето на Савонарола обаче са

избегнати, до голяма степен благодарение на Франческо Кардуми — принципен човек и заклет демократ, който поема поста на гонфалониера. Другите се отдават на набожността, а той се грижи автократичните мерки, въведени от Медичите, да бъдат заменени и на тяхно място да бъдат прокарани по-републикански закони.

През лятото на 1528 година Климент VII решава, че е достатъчно сигурно да се върне в Рим и отново да заживее в папския дворец. Основният му проблем сега е Флоренция, защото знае, че без града Медичите са бездомни и почти безсилни, а малкото влияние, което им е останало, ще изчезне с папството. Климент VII разбира, че за да си върнат източника на могъществото — Флоренция, Медичите се нуждаят от силен съюзник. Бързо става ясно, че не може да разчита на французите, които през 1529 се възползват за пореден път от възможността и нахлуват в Италия, като помитат всичко пред себе си, докато не стигат до Неапол. Тук обаче ги сполетява чумата, имат проблеми с прекалено дългите продоволствени пътища и са принудени да се оттеглят.

Климент VII прави опит за преговори с Карл V, който решава, че в негов интерес е да се сприятели с папата, и в началото на 1529 година двамата сключват Договора от Барселона. Папата се съгласява да короняса Карл V за император на Свещената римска империя в Болоня. Тази древна церемония води началото си от първия владетел на Свещената римска империя Карл Велики, който е коронясан от папата през 800 година и не е пропускана до предшественика на Карл V Максимилиан I, чиито териториални претенции принуждават венецианците да му попречат да влезе в Италия. Карл V силно желае да възстанови традицията и в замяна обещава помощ на Климент VII да върне властта на Медичите във Флоренция.

Но френският крал остава заплахата. Веднага след като е освободен от унижителното пленничество при Карл V, Франсоа I решава да си отмъсти. За нещастие се налага да действа внимателно, тъй като императорът все още държи за заложенници синовете му, което не позволява осъществяването на пряко нападение срещу Карл V в Испания. Нападението срещу имперския Неапол се проваля, както и личното предизвикателство Карл V да се яви на рицарски двубой срещу Франсоа I. Предложението е отхвърлено с презрение — подобни неща са за рицари и свещеници, а не за крале и императори. Най-послед

става ясно, че има само едно средство — през август 1529 година кралят на Франция Франсоа I и императорът на Свещената римска империя Карл V подписват договора от Камбре, съгласно който кралят получава обратно синовете си срещу откуп, равен на един милион флорина.

По това време Карл V изпраща заповед на своя военачалник в Италия — принца на Оранж, и го поставя в услуга на папата. За да изпълни плановите си да върне властта на Медичите над Флоренция, Климент VII трябва да изтърпи поредното унижение и да използва принца на Оранж, който преди две години го принуждава да се затвори в крепостта „Сант Анджело“. Принцът на Оранж влиза в Тоскана начело на армия от 40 000 главно испански войски, които подлагат на опустошение градовете под управлението на Флоренция. На 24 октомври огромната му армия се появява по хълмовете над самата Флоренция.

Градът от много време се подготвя за такъв развой на събитията. Когато кардинал Пасерини и младите му повереници бягат от Флоренция, Микеланджело работи над капела Медичи в църквата „Сан Лоренцо“ и властите веднага го назначават на длъжността, заемана някога от Макиавели — надзорник на градските стени. Пътищата на изкуството и науката може да започват да се разделят, но хората на изкуството все още са смятани за техници и както Леонардо е нает от Чезаре Борджия, така и Микеланджело е нает от Флоренция като военен инженер.

Микеланджело с нежелание оставя съзидателното си занимание и се заема да работи по укрепленията на Флоренция. Заповядва да продължат градските стени на юг, за да обхванат и хълма Сан Миниато, който гледа към центъра и е ключово място за войската на нашествениците, която може да го използва, за да позиционира своите оръдия там. Също така нарежда да обвият кулата на църквата „Сан Миниато“ с гъсто натъпкани сламеници, за да я предпазят от гюлетата. Всичко това е направено много преди принцът на Оранж и неговата армия да опънат палатките си по околните хълмове и да започнат обсадата.

Всички пътища от и към града са блокирани, околностите и селата са подложени на опустошения, а обсадните оръдия започват от време на време да обстрелват Флоренция. Бързо става ясно обаче, че

жители на града нямат намерение да се предават. Значителна смелост им вдъхват подвизите на един от офицерите, Франческо Феручи. През нощта Феручи прави внезапно нападение над обсаждащите през някоя от градските порти със своите въоръжени мъже и атакува онази точка, която е забелязал, че е най-слаба. Преди да успеят да изпратят подкрепления, под прикритието на нощта в града прониква конвой от нови провизии. Така есента се изнизва и идва зимата, но Флоренция не се предава.

През февруари 1530 година Климент VII заминава за Болоня, за да короняса Карл V като император на Свещената римска империя на всички немски народи. Коронацията е определена за 24 февруари, рождения ден на Карл V. Със съответстващото великолепие двамата велики водачи на християнския свят, облечени в своите пищни церемониални одежди, се приближават един към друг. После папата коронясва императора с желязната императорска корона съгласно церемония, която датира от преди 700 години, макар че това е последният път, когато тя се провежда. По същото време между папа Климент VII и император Карл V се създават лични приятелски отношения. Сега духовната и политическата власт на Европа са обединени и мирът на континента изглежда сигурен.

Обсадата на Флоренция обаче продължава, зимата преминава в пролет, след това идва и лятото. Въпреки усилията на Феручи населението едва не започва да измира от глад, а докладват и за случаи на чума. Феручи се решава на отчаяна, но смела стъпка — под прикритието на нощта превежда войските си зад обсадата в Тосканската провинция, после препуска от град на град и събира армия от доброволци. Когато се връща от Пистоя, намираща се на около петдесет километра северозападно от Флоренция, армията му от доброволци наброява 3 000 пехотинци и 500 души кавалерия.

Принцът на Оранж научава за случващото се и начело на голям отряд испански войници се впуска в преследване на Феручи, като най-накрая успява да го изненада, докато той си почива в планините над Пистоя при село Гавинана. Феручи и хората му бързо са обкръжени, преследват ги от къща на къща и повече от 2 000 души са избити. Сред този кървав ужас принцът на Оранж е повален с два изстрела от аркебуза, а Феручи се бие до последно и го залавят едва след като го раняват смъртоносно. После го отнасят на носилка при новия

главнокомандващ, неаполитанец на име Марамалдо, който толкова побеснява, че се нахвърля върху умиращия със своята кама.

Населението изпада в отчаяние, когато във Флоренция научават за жестоката смърт на Феручи. Групи от умиращи от глад „малки хора“ тръгват по улиците и жалостиво призовават: „Върнете ни Медичите, те могат да ни дадат хляб.“ След шест дни гонфалониерът изпраща делегация, която да предаде града на врага, а населението се барикадира в избите или се укрива в църквите, защото се страхува от императорските войници. Обсадата свършва след десет дълги месеца, но няма кланета, тъй като Климент VII настоява пред Карл V населението да бъде пощадено. Швейцарските и испанските части от имперската армия влизат в града и фракцията на Медичите бързо поема властта над Флоренция. Гонфалониерът само е хвърлен в затвора, въпреки че предишният титуляр Франческо Кардуми е екзекутиран — Медичите признават за свой истински враг демократа. Същевременно редица влиятелни семейства, като Строци, подкрепили републиканския режим, са прогонени в изгнание.

Когато властта на Медичите още веднъж е затвърдена и имперската армия се изтегля, Климент VII изпраща своя двадесетгодишен незаконен син Алесандро да поеме юздите на властта. Другият незаконен претендент е утешен с кардиналска шапка. В деня, в който Алесандро влиза в града, е обявен за глава на Флорентинската република. Титлата има подходяща тежест, но и също толкова подходяща неопределеност, запазва се съставът на управляващите комисии, но държавният глава има място във всяка една от тях, като същевременно е и доживотен гонфалониер.

Кръстниците на Ренесанса дават официално признат кръстник на Флоренция, който съвсем удачно носи названието „глава“, а стеснителният и раздразнителен Алесандро де Медичи много скоро напълно отговаря на титлата си. След две години Сеньорията е разпусната, после извършва деяние, чиято символика отеква из целия град — камбаната в кулата на двореца на Сеньорията, прочутата васса, която зове народа за балия, е хвърлена от кулата. Пада на площада и се разбива на парчета, тогава Алесандро заповядва да разтопят парчетата и да направят медали в прослава на рода Медичи.

Император Карл V обаче все още е загрижен за Флоренция и настоява пред Климент VII, че онова, което очаква от новия си

флорентински съюзник, е системност във външната политика, която може да бъде постигната единствено с постоянство в управлението. Повече не трябва да има бунтове, нито смяна на управлението, нито пък промяна на съюзниците и преди всичко се изисква стабилитет. С известно нежелание Климент VII предприема необходимите стъпки — с правомощията си на папа дава титла на Алесандро де Медичи и съобщава на Флоренция, че „от този миг нататък ще бъде наричан херцог на Флорентинската република“. Стъпката е жизненоважна, тъй като Медичите вече се превръщат в титулуваните владетели на града — херцогската титла е наследствена и който я наследява, наследява и града. Последната бледа прилика с демокрацията или дори претенцията за нея изчезват.

Климент VII е на петдесет и пет години, но се разболява и внезапно се състарява. Въпреки това е твърдо решен да преследва осъществяването на своите амбиции за рода Медичи. Флоренция сега е съюзена както с император Карл V, така и с френския крал Франсоа I и Климент VII дава да се разбере, че иска да скрепи тези съюзи с брак. През 1533 година, въпреки своята болест изминава неудобния път до Болоня за още една среща с Карл V, на която предлага Алесандро де Медичи, новият херцог на Флоренция, да се ожени за извънбрачната дъщеря на императора Маргарита. Карл V се съгласява и Климент VII внимателно подхваща темата, която го вълнува най-много, като пита императора дали има нещо против да уреди брак между младата Катерина де Медичи и един от синовете на Франсоа I. Императорът с нежелание дава своето разрешение, убеден, че Франсоа I никога няма да позволи принц с кралска кръв да се сроди с някаква жена, „която не е нищо повече от дребна благородничка“.

Климент VII обаче вече е взел мерки, допитал се е до Франсоа I по въпроса и получава съгласието му. Докато Карл V разбере, че е измамен, става прекалено късно. През октомври 1533 година дребната, бледа четиринадесетгодишна Катерина потегля с кораб от Тоскана за Южна Франция. Самият Климент VII заминава за Марсилия, за да извърши брачната церемония, и Катерина де Медичи, графиня на Урбино, е омъжена за втория син на Франсоа I Анри дьо Валоа, херцог д'Орлеан. Церемонията е подобаващо великолепна за случая, като младоженката е съпроводена от дванадесет шаферки, а после следват девет дни пищни празненства, шествия и веселия. Съгласно

традицията всички разходи са покрити от семейството на младоженката, като, за да е готов за това, Климент VII налага наказателни данъци на Флоренция, а в Рим са въведени специални нови налози. Тъстът Франсоа I е особено впечатлен от своя подарък, който представлява ковчеже с двадесет и четири таблички от планински кристал, обрамчени в сребро и изобразяващи по една библийска сцена, а самото ковчеже е гравирано с папския герб на Климент VII. В този върхов момент, влизането на Медичите в самото сърце на водещото кралско семейство в Европа, родът още веднъж показва легендарната си щедрост. Лоренцо Великолепни, който прави първите стъпки към този ден, би бил горд със своя любим племенник.

Годината обаче, 1533-та, бележи и последното унижение в понтификата на Климент VII. Английският крал Хенри VIII, наречен защитник на вярата от Лъв X, най-накрая изгубва търпение заради колебанията на папата, свързани с развода му с Катрин Арагонска, и с един безпрецедентен ход скъсва всички връзки на английската църква с римокатолическата. В миналото няколко немски държави са се отделили от Църквата, както и няколко отдалечени шведски и балтийски държави, но за първи път една от основните европейски сили се обявява за протестантска. След този ход не може да бъде скрит фактът, че Европа е раздирана както никога преди от противоречия, Медичите Лъв X и Климент VII несъзнателно стават много различни кръстници, но този път на протестантската Реформация.

Скоро става ясно, че Климент VII умира. Черният му дроб отказва и кожата му пожълтява, загубва зрението на едното си око и частично ослепява с другото. Неудържимият Челини описва едно посещение при папата: „Намерих го в леглото, много отпаднал. Въпреки това любезно ме приветства.“ Челини носи няколко медала, които създава за папата, но понтифексът е толкова зле, че не е в състояние да ги види. „Известно време опипва произведенията ми с върховете на пръстите си, а после въздъхна дълбоко.“ След три дни, на 25 септември 1534 година, Климент VII умира, след като е бил папа десет години. Няколко дни по-късно Челини запасва меча си и отива да отдаде последна почит на Климент VII, който е изложен за поклонение: „Целунах крака му и не можах да удържа сълзите си.“

Изглежда обаче, че Челини е единственият човек в Рим, който оплаква кончината на Климент VII, тъй като по това време папата е

хулен из целия град. След като е погребан, няколко пъти проникват през нощта в „Свети Петър“, гробницата му е осквернена с надписи и изцапана с екскременти. Поведението му по време на неговия понтификат е определяно като на убеден, но неумел последовател на Макиавели — той е безскрупулен, но в неправилния момент, чувства се достатъчно силен, за да презира обществената популярност, но го прави тогава, когато най-много се нуждае от нея, и макар че не се бои да предаде приятелите си, го прави с всички наведнъж. В защита на Климент VII трябва да кажем, че нито един папа не е начело на Църквата в по-неподходящо време. Също така обаче трябва да споменем, че той не прави нищо или почти нищо, за да избегне големите бедствия на своя понтификат — плячкосването на Рим и вътрешното разделяне на християнския свят.

Остава една сфера, за която можем да кажем, че животът на Климент VII е истински успех — действията му вероятно бележат най-важният повратен момент в историята на Медичите — издигането на рода сред благородниците във Флоренция и сродяването с френския кралски дом. Без умелата ръка на Климент VII Медичите никога не биха могли да постигнат върховите точки в своето величие, които им предстоят.

ЧАСТ V
БИТКАТА ЗА ИСТИНАТА

24.

ЗЛОВЕЩИ ПОСЛЕДИЦИ

Гражданите на Флоренция са обидени, когато Алесандро де Медичи става херцог на Флоренция през 1533 година, и вследствие на това от време на време сред жителите избухват брожения, които никога обаче не прерастват във въоръжен бунт. Вече са се наситили на обсади и битки, Гучардини пише, че „всички къщи на километри около Флоренция са разрушени, а в много селища под флорентинско владение селското население значително е намаляло.“ Сравнителните изчисления показват, че във Флоренция и из цяла Тоскана над 10 000 души умират по време на нашествието на имперските войски под предводителството на принца на Оранж и последвалата една година на обсада. Гучардини посочва, че „през този период нямаше нито жътва, нито сеитба... и така повече пари напуснаха града, при цялата му изтормозеност и отслабеност, за закупуване на жито от далечни места и добитък извън територията на държавата.“ По настояване на Карл V градът трябва да издържа редовна войска от испански войници, чиито заповеди са да попречат на отхвърлянето на настоящото управление.

Новият владетел на града Алесандро де Медичи, херцог на Флоренция, е любопитна смесица, както от физически, така и от психологически черти. Има тъмен, мавърски тен и къдрава северноафриканска коса, зле образован е и по всеобщо мнение е недодялан, но по един негов особен начин не е лишен от политически умения. Редовно дава аудиенции в двореца Медичи, където с разбиране изслушва мъките на бедните и се прочува с неподправената си щедрост. Майка му е била робиня, затова в отношенията си към нуждаещите се и потиснатите никога не забравя за трудностите, които тя е понесла. Има навика и да се отбива без предупреждение в домовете на своите политически поддръжници и да ги пита без излишни церемонии какво им е мнението за случващото се в момента. Изслушва отговорите им с такова безразличие, че не може да се каже доколко думите им достигат до него.

От друга страна, не може да се отрече и голямата непопулярност на Алесандро сред повечето слоеве на изтерзаното население, макар че не можем с точност да кажем каква част от „малките хора“ споделят това настроение. Не можем да не отбележим и здравата ръка, с която ръководи. Един от първите му ходове е да конфискува всички оръжия, дори и онези, висящи в църквите като оброк. По начин, подобаващ по-скоро на миланските тирани, разрушава стария метох „Сан Джовани Еванджелиста“, намиращ се край северната стена на града, и на негово място издига Фортеца да Басо. Тази голяма и внушаваща страх крепост подслонява испанския гарнизон, наложен от Карл V, и гледа едновременно към центъра на града и към градските стени — оръдията могат да се използват както за подчинение на Флоренция, така и за нейна защита.

В града смятат, че Алесандро е изцяло отговорен за крепостта, но идеята за нейното издигане със сигурност идва от император Карл V. Всъщност той поставя условието да бъде завършена, преди Алесандро да се ожени за дъщеря му Маргарита. През 1534 година умира Климент VII и Алесандро губи своя главен съветник и човека, който го удържа. Вече развитата му склонност към необуздано сексуално поведение достига до крайност и подпомаган и подстрекаван от младия си фаворит и далечен братовчед на Лоренцо де Медичи, Алесандро извършва поредица от лудории, превърнали се в ужасяващи градски клюки. През нощта стените на метосите биват прескачани, млади момичета от добри семейства биват прелъстявани и дори съпругите на изтъкнати граждани — компрометирани. Историите очевидно са доукрасени заради непопулярността му и със сигурност има нотки на снобизъм и расизъм, но отвратителната му репутация не е напълно незаслужена. Онези, които се изказват против Алесандро на заседанията на държавните комисии или се опълчват срещу мнението му, са застрашени от финансов крах посредством пълно данъчно разследване, последвано от огромни сметки, като по общо признание това е предпочитаният от Медичите начин за възмездие още от началото на управлението на Козимо Pater Patriae. Но Алесандро често му придава лека пикантност, като дава да се разбере, че налозите могат да бъдат намалени в замяна на сексуални облаги. Този метод също не е непознат при предишните Медичи — например при Лоренцо Великолепни. Алесандро смята за целесъобразно да се изнесе от

двореца Медичи на виа Ларга и да се нанесе в по-добре охранявания дворец на Сеньорията, който след разпускането на Съвета е преименуван на Палацо Векио („Стария дворец“). Той много добре осъзнава голямата символика на този ход, както всъщност и гражданите на Флоренция — Медичите превръщат в свой дом почитаното от векове седалище на властта в града.

Година след смъртта на Климент VII влиятелните граждани във Флоренция решават, че са търпели достатъчно, и изпращат делегация при император Карл V. Тя е подкрепена от могъщите флорентински изгнаници в Рим, като семейство Паци и стария банкерски род Строци. Пратеничеството дори е насърчено от бившия съветник на Климент VII Франческо Гучардини, който сега изпълнява същата роля при Алесандро. Император Карл V е в Тунис, защото най-после е решил да поведе войските си срещу османците в Северна Африка. През 1534 година брат му Фердинанд слага край на настъплението на турците под стените на Виена.

Решават флорентинското пратеническо при император Карл V да бъде предвождано от кардинал Иполито де Медичи, който изпитва огромна завист, защото братовчед му се налага като единствен владетел във Флоренция. На Иполито се гледа и като на очевиден заместник на Алесандро, тъй като вече е показал, че е по-умен, по-отстъпчив и с малко по-добри морални устои. През август 1535 година кардинал Иполито потегля на юг, за да се качи на кораб за Тунис, но стига едва до Итри, намиращ се на около сто и тринадесет километра южно от Рим, където се разболява и умира, почти със сигурност отровен по заповед на Алесандро.

Император Карл V се връща от Тунис и призовава флорентинското пратеничество и Алесандро да се срещнат с него в Неапол. Новият водач на делегацията, историкът Якопо Нарди, излага своите доводи пред императора, като много подробно описва как новопостроената Фортеца да Басо се използва за „затвор и кланица за недоволните граждани.“ Когато приключва, императорът приканва съветника на Алесандро, Гучардини, да изложи своите доводи. Флорентинските пратеници очакват даровитият оратор изкусно да подкопае основите на защитата на Алесандро, като го обрече на провал, използвайки фалшиви хвалби и очевидно несъдържателни подробности. Смайват се обаче, когато Гучардини използва цялата си

дарба да убеждава, за да обори твърденията на флорентинците, говорейки за добродетелите на Алесандро и силното уважение, което изпитват към него във Флоренция. Гучардини завършва своята реч с цветистото изречение: „Не виждам смисъл в това да се опитвам да опровергавам всички тези обвинения, свързани с жени, изнасилвания и други подобни клевети, щом става дума за общи неща и не бе споменат нито един конкретен случай.“ Гучардини е обигран политик, който не иска да е на губещата страна и да остане без работа. Разбира, че Карл V няма намерение да свали Алесандро, който ще става негов зет — императорът иска Флоренция да бъде управлявана решително, без значение средствата, защото политическата стабилност е единствената му грижа.

Смъртеното флорентинско пратеничество потегля обратно на север, а през лятото на 1536 година император Карл V пристига във Флоренция, за да доведе дъщеря си Маргарита за сватбата ѝ с Алесандро. Като дребна отстъпка води със себе си и няколко от семействата на флорентинските изгнаници, които получават нарочно помилване по повод празненството. Но още с края на честванията и след отпътуването на императора животът за гражданите на Флоренция и техния владетел започва постарому — явно бракът не оказва никакво влияние върху чудовищния сексуален апетит на Алесандро.

Със сигурност е окуражаван от своя весел спътник Лоренцино де Медичи, макар че двамата гуляйджии са доста странна двойка. Името на Лоренцино означава „малкия Лоренцо“, защото е нисък на ръст, но прякорът му има и друго значение, намеква, че е човек почти без никакво обществено положение, който никога няма да придобие значимост, макар на практика да таи големи амбиции и да е твърдо решен да покаже на света, че струва много повече, отколкото предполага името му. Тази комбинация обуславя сложния му и избухлив характер. Като Медичи може да проследи родословието си назад до брата на Козимо Pater Patriae и гледа на себе си като на издънка на велик род. Майка му пък е Содерини и произхожда от род, който се гордее с демократичните си пристрастия. Тези черти също имат своя роля в обяснението за противоречивия му характер.

Лоренцино израства в Рим, където получава пространно хуманистично образование — на дълго и на широко може да цитира

Цицерон и Макиавели, а и обича да демонстрира познанията си. Същевременно се сдобива със слава на свадлив и буен човек — любимото му занимание, когато се напие, е да обезглави някоя древна статуя във форума, като се хвали, че със замахването на сабята си нанася удар на „имперската мощ“.

В крайна сметка подвизите му стигат до ушите на папа Климент VII, който толкова се вбесява, че прогонва Лоренцино де Медичи във Флоренция. Тук буйният му нрав бързо го събира с херцог Алесандро и двамата стават неразделни приятели, макар на практика Лоренцино да мрази и презира Алесандро и да изпитва все по-голяма завист, но се старае никога да не го показва. Пред него стои един невеж незаконороден метис, по-голям с три години, който притежава цялата власт и пари, желани от Лоренцино, докато самия той, един истински Медичи с невероятен ум, е без пари и власт. Колкото повече Лоренцино се сближава с Алесандро, толкова по-силна и неконтролируема става омразата му. Същевременно в израз на привързаност Алесандро започва да го нарича „Лоренцино Философа“, който пък му се отблагодарява за приятелството като му сводничи.

Омразата на Лоренцино се задълбочава и той започва да страда от халюцинации, след като Алесандро заповядва да отровят братовчед им кардинал Иполито де Медичи. Лоренцино гледа на себе си като на Брут, а Алесандро е Юлий Цезар (императорът, похитил демократичните традиции на Древния Рим) и подобно на Брут ще отмъсти за несправедливостите, извършени от Алесандро, като го убие. След като извърши благородното дело, няма да гледат на него като на „малкия Лоренцо“, ще бъде някой, ще бъде герой. Колкото повече Лоренцино размишлява, толкова по-силни стават халюцинациите му — ако избави Флоренция от незаконородения деспот, ще стане очевидният наследник, нали в крайна сметка е благородник и законороден Медичи.

Халюцинациите му дотолкова се засилват, че се превръщат в реалност и Лоренцино започва да подготвя подробностите около убийството на Алесандро. Но за разлика от другите съзаклятия за убийство, това не е заговор, тъй като Лоренцино е твърдо решен да действа сам с помощта на един-единствен наемен убиец. Планът му е коварен — Лоренцино предизвиква Алесандро да посегне на някоя си Катерина Содерини Джинори, която има възрастен съпруг. Катерина е

известна като повърхностна жена, но въпреки това добродетелна, и според Лоренцино, ако Алесандро успее да я прелъсти, ще докаже, че е *истински* мъж. Същевременно уверява херцога, че като истински приятел говори добри неща за него на Катерина, която по случайност и като интересен психологически обрат е сестра на Лоренцино.

Точно след Нова година на 1537 година Лоренцино уверява Алесандро, че Катерина вече съвсем определено се интересува от него и че им е уредил тайна любовна среща следващата събота, бележеща последния ден от коледните празници, непосредствено преди Богоявление, и е известно като време подходящо за веселия. Алесандро трябва да отиде в дома на Лоренцино и да изчака да му доведе Катерина, а после Лоренцино ще се измъкне под някакъв претекст и ще ги остави насаме.

Алесандро пристига в дома на Лоренцино, след като незабелязан се промъква по улиците, по които празнуват, и заповядва на телохранителя си да го чака отвън. Както е обичайно за него, по това време на нощта вече е пиян, с клатушкане стига до спалнята, сваля сабята, разхлабва дрехите си и се просва на леглото, готов да посрещне Катерина, но бързо заспива.

Случилото се после е записано от Лоренцино, който обаче разказва леко различаващи се версии на различни хора. Подробностите не съвпадат, но основните събития остават същите. През онази нощ, по някое време Лоренцино се прокрадва в стаята, където спи Алесандро, придружен от наемния убиец, известен на местните като Скаронконколо — прякор, който може би извиква ужасяващи мисли, но на практика означава „Орехотрошача“. Лоренцино се отправя към леглото и прошепва: „Спиш ли?“ Когато Алесандро се обръща към него, го притиска, а Скаронконколо започва да го пробощда. Алесандро се бори като обезумял, крещи, Лоренцино напъхва пръстите си в устата му, за да го заглуши, а Скаронконколо продължава да забива своя кинжал в тялото. Обезумелият от болка Алесандро прехапва пръстите на Лоренцино до кокал, докато наемният убиец успява да забие кинжала си във врата му и да го завърти, прерязвайки гърлото му. Тялото на Алесандро продължава да се гърчи още няколко минути и накрая се отпуска сред пропитите с кръв чаршафи.

Лоренцино покрива трупа с одеяло и закача бележка с цитат от „Енеида“ на Вергилий „*Vincit amor patriae laudumque immense cupido*“

(„Но любовта към страната безкрайната жажда за слава ще победи“ — прев. Георги Батаклиев) — деянието трябва да бъде прието като героично дело на изтънчен убиец. Двамата излизат от стаята, Лоренцино заключва и прибира ключа в джоба си — не иска да открият тялото, преди да се отдалечи достатъчно от града. Качва се на коня и препуска. Поне един очевидец свидетелства по-късно, че е видял Лоренцино да препуска по улиците, споменава, че ръката му била превързана или била в ръкавица, но съвсем ясно се виждало, че от нея капело кръв. Лоренцино побягва, като поема по заобиколни пътища из Северна Италия, така че изминават няколко дни, преди да стигне до Венеция, където вече новините за деянието му са го изпреварили. Изгнаникът и глава на банкерския род Филипо Строци го посреща с отворени обятия. Лоренцино знае, че трябва да мине известно време, преди бурята да се разсее, но уверено започва да чака зова на Флоренция, за да се върне като герой и владетел.

Във Флоренция обаче събитията не се развиват съвсем според очакванията на Лоренцино. Не откриват веднага тялото на Алесандро заради заключената стая, възникват подозрения едва след като телохранителят му започва да настоява да узнае колко още ще чака. Представителят на император Карл V във Флоренция, кардинал Цибо, е информиран, че херцог Алесандро е изчезнал. В крайна сметка, в неделя вечерта разбиват вратата и откриват тялото му сред кървавите чаршафи.

Кардинал Цибо, който освен че е представител на императора, е и Медичи, се съветва с Франческо Гучардини. Двамата се съгласяват, че е задължително да запазят убийството в тайна, а тялото е превозено през нощта, за да бъде скрито в криптата на Медичите в „Сан Лоренцо“. Когато след 350 години тялото на Алесандро е ексхумирано, белезите от кинжала потвърждават версията на Лоренцино. Гучардини и кардинал Цибо са на мнение, че ако се разчуе за убийството, ще последват размирици, републиканците ще превземат града, а след като бунтът бъде потушен, в което никак не се съмняват, последиците ще бъдат ужасяващи. Този път Флоренция със сигурност ще загуби независимостта си, защото, ако император Карл V превземе града, несъмнено ще назначи вицекрал, както е направил в Неапол. Същевременно им е известно, че и новият папа Павел III е хвърлил око

на Флоренция, ето защо е жизненоважно веднага да действат и да издигнат нов владетел, преди да последва външна намеса.

Тук идва обаче въпросът кой да бъде новият владетел. Единственият пряк и законен наследник е Катерина де Медичи, живееща във Франция, което означава, че трябва да търсят на друго място, ако искат да намерят нов владетел. Алесандро и Маргарита нямат наследник, макар че покойният херцог има незаконен син на име Джулио, който е на четири години — кардинал Цибо предлага да бъде възкачен Джулио, а самият той да е регент. Гучардини се противопоставя на идеята, защото симпатизира на седемнадесетгодишния Козимо де Медичи — син на бляскавия флорентински военачалник и герой Джовани де Медичи деле Банде Нере (от Черните отряди), който загива в защита на републиката срещу войските, плякосали Рим, и който се жени за своята далечна братовчедка и дъщеря на Лоренцо Великолепни. Козимо изглежда идеалният избор, а и Гучардини вижда в това възможност да поеме властта, да управлява от името на неопитния Козимо и възнамерява да заздрави връзката, като го ожени за собствената си дъщеря.

Решават да свикат събрание на градския съвет в Палацо Векио, за да разрешат проблема. На събранието кардинал Цибо предлага своето протеже, други клонят към провъзгласяване на република, а Гучардини ги призовава бързо да вземат решение, тъй като времето изтича. Всъщност Гучардини вече е изпратил вестonosец във вилата на Медичите Ил Требио в Муджело, където знае, че е отседнал Козимо, и го вика във Флоренция. Гучардини се договоря с Алесандро Вители, началник на стражата отвън на площада, и му предлага план.

Часовете се нижат в разпри, преговарящите в Палацо Векио чуват, че отвън на площада има вълнения — през отворените прозорци на залата на съвета се чуват виковете на войниците. Някои от тях подеват виковете: „Изберете Козимо! Козимо трябва да е херцог на Флоренция!“, започват да повтарят „Козимо! Козимо! Козимо!“. В унисон с плана на Гучардини Вители се провиква разтревожен към прозореца: „Побързайте! Не мога дълго да удържам войниците!“ Изборът на Гучардини бързо спечелва и Козимо де Медичи е избран.

Алесандро е последният представител на главния клон на рода Медичи, пряк наследник на Козимо *Pater Patriae*, Лоренцо Великолепни и двамата папи Лъв X и Климент VII. Клонът, към който

принадлежи и новият херцог на Флоренция Козимо. Той му помага за управлението на банка „Медичи“ и събира подкрепа за Козимо в провинцията, когато е затворен в кулата на двореца на Сеньорията. Представител на този клон на рода е и Лоренцо ди Пиерфранческо, богатият братовчед на Лоренцо Великолепни, който поръчва на Ботичели „Пролет“ и който по-късно се противопоставя на Пиеро Злочестия, като кани френския крал Шарл VIII във Флоренция. На практика убиецът Лоренцино де Медичи е по-старши по възраст и по кръв от Козимо де Медичи в неговия клон от рода, но е показателно, че никой не помисля да предложи Лоренцино като кандидат за херцогството. Може да е отървал Флоренция от омразния Алесандро, но е прекалено тясно свързан с него. Всички са съгласни, че властта на Медичите се нуждае от ново начало.

25.

АРИСТОКРАТИЧНО УПРАВЛЕНИЕ

Козимо де Медичи е новият херцог на Флоренция, а Гучардини благоразумно се нагърбва с това да накара новия владетел да заживее в двореца Медичи. Козимо е само на седем години, когато смелият му баща Джовани де Медичи деле Банде Нере загива в битка. Момчето е отгледано от майка си Мария Салвиати в Ил Требио в Муджело. Странства и учи във Венеция, Болоня, Неапол и Генуа. Силното му желание е да върви по стъпките на баща си и да стане войник. По характер е пълна противоположност на своя романтичен и смел баща, но завинаги запазва нещо войнишко у себе си. Поведението му е сковано, по-скоро дава заповеди, отколкото указания и вярва в уважението към сана повече, отколкото в трупането на популярност. Там, където баща му се очертава като поетичен образ, Козимо остава отчетливо прозаичен — относително хубав млад мъж с късо подстригана коса, който с почти нищо не изпъква като личност.

Въпреки това в много отношения Козимо е онова, от което се нуждае Флоренция, и през първите години от своето управление бързо надраства нивото на неопитния млад мъж и се превръща в решителен управник. Внимателно изслушва съветите на Гучардини, но с развиването на своите виждания все по-малко и по-малко ги следва.

Първото предизвикателство пред управлението на Козимо е през 1537, годината на неговото идване на власт. Тогава Филипо Строци повежда поддържана и финансирана от изгнаниците армия срещу Флоренция. Строци бърка, когато решава погрешно, че управлението на Козимо няма да се радва на обществено одобрение, подобно на това на неговия предшественик Алесандро — всъщност Козимо не е особено популярен, но гражданите на Флоренция желаят период на стабилно управление. Строци очаква, че когато войските му достигнат Прато, флорентинците спонтанно ще се вдигнат срещу своя владетел от рода Медичи. Но никой не се бунтува, а начело на флорентинското опълчение е изпратен Вители, силно подкрепен от испанския гарнизон във Фортеца да Басо. Противниковите войски се сблъскват при

Монтемурио извън Прато, а резултатът е смазващо поражение за Строци и армията на изгнаниците. Мнозина от членовете на водещите изгнанически родове са пленени и унизително преведени през улиците на града, сподирени от подигравките на жителите. Но това е само началото, тъй като пленниците са осъдени и шестнадесет от тях незабавно екзекутирани. Останалите, включително и самият Строци, са осъдени на дълъг престой в затвора и както се оказва, малцина дочакват края на присъдите си, защото мнозина бързо изчезват, а другите умират след мъченията. По римски маниер Филипо Строци се нанизва на своя меч и оставя бележка с цитат от „Енеида“ на Вергилий: „Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor“ („Ти, отмъстителю бъден, възникнал из моята пепел“ — прев. Георги Батаклиев).

Козимо и съветникът му Гучардини са твърдо решени това да не се повтаря и започват да преследват всички врагове в изгнание. След седем години Лоренцино де Медичи е промушен с намазан с отрова кинжал във Венеция, а останалите членове на родовете Строци, Паци и други изгнаници започват непрестанно да се страхуват за живота си. Във Флоренция Козимо бързо установява своята неограничена власт. Не му трябва много време, за да реши, че вече не се нуждае от съветите на Гучардини и съветникът е насърчен да се оттегли в провинциалната си вила край Арчетри на юг от столицата. През остатъка от живота си Гучардини написва произведението, с което се помни и в наши дни — „История на Италия“ е един от основните ни извори за историята на епохата, в която е живял. В него авторът изненадващо се разкрива като патриций, който вероятно в основата си вярва в демократичното управление по древногръцки модел, такъв, какъвто го познава от хуманистическото си образование. Заключениеята на Гучардини носят в себе си белезите на прозрения, натрупани от човек, служил като посланик и близък съветник на двама папи (Лъв X и Климент VII), както и съветвал двама владетели (Алесандро и Козимо). Поради това „Историята на Италия“ е не само по-достоверна, но преценките ѝ далеч превъзхождат тези на Макиавели, който е негов съвременник. Гучардини не е съвсем съвестен, нито в живота си, нито в своята „История“, но пък съветите и произведението му не са макиавелиански. Въпреки това Козимо решава да възприеме макиавелианския подход, независимо от съветите, които е получавал

от своя някогашен наставник. Флоренция се нуждае точно от това, ако иска да оцелее в света на италианската политика от шестнадесети век.

Козимо е твърдо решен да се наложи като *владетел* на Флоренция, а не просто да управлява града — едва доловима, но съществена промяна. В миналото онези, които управляват града, добре или зле, се очертават по-скоро като водачи, отколкото като владетели. Те са глави на ефективен партийен апарат, който ги поддържа. Херцогът на Флоренция Козимо се налага като суверенен владетел, подкрепян от изпълнителен и професионален административен апарат, състоящ се от учреждения, а не от съвети. И тук промяната е едва доловима, но е огромна. В миналото управлението е съставено от крила, които се борят за власт, а сега се превръща в един монолитен административен апарат. Преди управниците на Флоренция делегират, а Козимо има силен и изострен за подробностите интерес към делата на своята администрация. В началото управлението му е белязано от студена пресметливост. Той не се бои да внушава страх, защото смята, че стои над обществената популярност, а и изглежда, че е назряло времето за подобно управление. Гражданите на Флоренция понасят големи страдания — посрамени са, смутени и унижени — Христовата република е последвана от обсада, а след нея идва и упадъчен деспотизъм. Умореното население приема едноличната власт на Козимо — републиканският дух от миналото е изчерпана сила.

Още преди да бъде помолен да се оттегли, Гучардини има пререкания с Козимо. Последната капка е готовността на Козимо да приеме, че Флоренция не е нищо повече от васално владение на император Карл V, тъй като защитата му и дори управлението зависят от испанските войски във Фортеца да Басо, които получават заповедите си от друг. Младият Козимо обаче е достатъчно мъдър, за да прозре, че за момента няма друга алтернатива и просто ще чака да му дойде времето — владетелят, възкачил се като неопитен млад мъж, бързо съзрява. Описанието на венецианския посланик показва Козимо като човека, в който бързо се превръща: „Необичайно висок е, много енергичен и силен. Държи се изискано, но когато поиска, може да е ужасяващ. Когато се труди или спортува, е неуморим и изпитва удоволствие от занимания, изискващи издръжливост, сила или ловкост... не признава никого, притежава обичайната суровост на

характера... никога не фамилиарничи и се държи настрана, освен когато делата налагат противното.“

Политиката на Козимо почива на няколко взаимносвързани виждания — основната му цел е прославата на Флоренция и Медичите, което за него е едно и също. В сферата на външната политика това изисква постепенно измъкване изпод контрола на император Карл V. Във вътрешната — ефикасно управление от страна на държавните ведомства, а не съперничество между управляващите клики и родове, които се надяват един ден да са на власт. След като веднъж премахва тези им надежди, родовете започват да работят заедно, за да подкрепят Козимо и да си съперничат само в служба към него. Този начин на управление води до налагане на ефикасна власт над всички земи под господството на Флоренция. Козимо стои начело на една Флоренция, която постепенно се превръща от град-държава в напълно развита суверенна държава с цялостна управленска структура. Периодът на неговото управление бележи съзряването на властта на Флоренция — промяна, която в по-голяма или по-малка степен се случва из цяла Европа, защото е ред властта да преживее своето възраждане. Определени древни граждански идеали, като тези на Цицерон, са възприети от някои управници, а мнозина, включително и херцогът на Флоренция Козимо, се стремят към еднолична власт, подобна на онази в Древния Рим. В действителност осъществяването на управлението търпи реформация — остарели и средновековни обичаи са премахнати в полза на един реформиран административен апарат, който работи по определен план. В случая с Козимо това се вижда много ясно — онова, което по времето на Лоренцо Великолепни е поредица от жестове, чиято цел е да увеличат властта на Медичите, сега се превръща в разпознаваема политика, замислена да способства за неотделимите интереси на херцога и херцогството.

Въпреки желанието си за независимост, Козимо вижда, че за момента интересите на Флоренция най-добре ще бъдат обслужени от запазването на тесния съюз с император Карл V. Именно с тази цел се обръща към императора с молба да му позволи да се ожени за дъщеря му Маргарита, вдовицата на Алесандро. За Козимо това е чист династически брак, който трябва да придаде характер на приемственост и да запази изгодния съюз. Но Карл V има други намерения — знае, че може да разчита на Флоренция, но не е толкова

сигурен в новия папа Павел III, затова омъжва дъщеря си Маргарита за внука на понтифекса.

Следващият, към когото Козимо се обръща, е дон Педро де Толедо, вицекрал на Неапол от името на Карл V, и му иска разрешение да се ожени за единствената му дъщеря Елеонора де Толедо. Молбата е удовлетворена. Дон Педро е натрупал огромни богатства в Новия свят и Елеонора донася със себе си подобаващо щедра зестра. Медичите продължават да работят като частни банкери, но не съществува „тайна книга“, за да можем да упоменем точната сума на зестрата, в която влизат определени съкровища, които нямат цена. Бракосъчетанието в родовата църква на Медичите „Сан Лоренцо“ през 1539 година е подобаващо пишно за случая, а народът на Флоренция е насърчен да участва в тържеството с помощта на безплатни сладки и вино. Това е първото обществено празненство, на което градът е свидетел от дълги години.

След сватбата Козимо се премества от двореца Медичи на виа Ларга в Палацо Векио в центъра на града. Има две причини да заживее там — той и семейството му не само по-лесно ще бъдат пазени от флорентинската стража, но и от наблизо ще надзирава административния апарат, който се помещава в същата сграда.

През 1542 година несигурното примирие между френския крал Франсоа I и императора на Свещената римска империя Карл V за пореден път отстъпва място на открити военни действия. Козимо бързо изрича тържествено обещание, че ще подкрепя Карл V, който пък ясно дава да се разбере, че се нуждае от пари, за да наеме войска. Херцогът на Флоренция веднага отделя голяма сума от зестрата си, а в замяна благодарният император изтегля испанския гарнизон от Фортеца да Басо, както и гарнизоните в Ливорно и Пиза. Козимо веднага се заема да приобщи управлението на двата града към това на Флоренция, като същевременно изгражда защитата на Тоскана. Като съюзник на Карл V се отправя в поход срещу стария враг на Флоренция Сиена, намираща се на юг, и където синът на Строци Пиеро се установява с намерението да използва града като база за ново нападение срещу Флоренция.

Войната между Сиена и Флоренция се превръща в ожесточен тригодишен конфликт. В крайна сметка Пиеро Строци избягва във Франция, имперските испански войски, теоретично под командването на Флоренция, опустошават околностите на Сиена, а градът е обсаден.

Когато обсадителите възтържествуват, от 16-хилядното население на Сиена остават само 6 хиляди души — кръвопролитията, болестите, бягствата и заточенията едва не унищожават малкия град и околностите му.

Мнозина във Флоренция смятат победата за безполезна, тъй като градът носи на херцогството по-малко от 60 000 флорина годишно. Козимо обаче е на противното мнение, тъй като това е най-голямото разширяване, което Флоренция добавя към своите територии и което дори е гарантирано от император Карл V. Сложното и неустойчиво „демократично“ управление на Сиена от векове наред е причина за осакатяващи вътрешни борби и външни чуждестранни авантюри, които обикновено са за сметка на Флоренция, но сега управлението на града е част от стабилния и ефикасен флорентински административен апарат. На практика и в един по-малък мащаб Сиена е част от Флорентинската империя, като към тази бързо разрастваща се империя скоро е прибавен остров Елба на юг от Тосканския бряг, закупен от Козимо през 1548 година от Генуа с намерението да го превърне във военноморската база на херцогството. В амбициите на Козимо влиза и превръщането на Флоренция в морска сила, като за целта същевременно се развива и търговската флота с разширяването на пристанищния град Ливорно. За да привлече нови граждани и да стимулира международната търговия, Козимо I (както вече е известен) обявява Ливорно за град, където всеки е свободен да изповядва своята религия, в резултат на което градът започва да привлича турци, евреи и дори преследвани английски католици. До началото на следващия век Ливорно се сдобива с най-многобройното еврейско население по западното Средиземноморие.

За разлика от всеки друг Медичи след Козимо Pater Patriae херцог Козимо I има строг дневен режим. Става преди изгрев-слънце, за да проучи последните доклади на различните съвети и други обществени служби. Козимо има афинитет към воденето на досиета и архиви, често поръчва статистически проучвания, преброявания на населението и доклади, свързани с бъдещото развитие. Пряк резултат от това е мрежата от канали, разпростираща се из Тосканската провинция и имаща както напоителни, така и плавателни функции. Козимо вдъхва нов живот в западащите университети на Флоренция и Пиза, като прокара радикални реформи и насърчава особено много

изучаването на естествените науки. Дори сред хуманистите те все още са известни като естествена философия, въпреки че на практика науката е на границата на голям вододел, който един ден ще раздели хуманитарните от естествените науки.

Козимо често продължава да работи и по време на обедните жеги, но държи в късния следобед редовно да спортува. През зимата излиза да язди, когато времето е лошо, вдига тежести, а през лятото програмата му включва и плуване в река Арно. Веднъж това почти му струва живота, когато неznайни убийци поставят редици от копия и остриета под повърхността на водата на мястото, където обикновено се гмурка. За щастие един от прислужниците му съзира отблясъка на едно от остриетата. Има много опити за убийството му и Козимо никога не излиза, без да бъде придружен от няколко телохранители, взети от отряда на Швейцарската гвардия в града, която заменя испанския гарнизон на Карл V. Извършена е още една показателна промяна — когато тези войски са преместени от Фортеца да Басо в казарма точно до площада на Сеньорията, сградата става известна като Лоджа деи Ланци, като последната дума е погрешно италианско произношение на немското ландскнехт, както подвеждащо били известни швейцарците. Стражите на Палацо Векио в херцогските покои трябва само да дадат сигнал с тръбата и швейцарските гвардейци веднага ще се притекат на помощ.

Елеонора де Толедо бързо се отегчава от тесните зали и стаи в Палацо Векио, а и няма никакво желание да живее в малък дворец, разположен до казармите на пияни наемници. Положението се усложнява още повече от клетката на лъвовете на виа деи Леони зад двореца — те я плашат с ревовете, които надават през нощта, а в горещините вонята им е нетърпима. Елеонора е горда испанска аристократка, израснала в истински неаполитански дворец, обзаведен с всички бляскави предмети и съкровища от вицецралството, и няма никакво желание да се задоволява с по-малко, защото е омъжена. Във Флоренция има само един дворец, който отговаря на подобни изисквания — обширният и незавършен дворец Пити, помпозната прищявка, станала свидетел на краха на Лука Пити по времето на Пиеро Подагричавия. През 1549 година Елеонора де Толедо купува едва за 9 000 флорина от личното си богатство двореца Пити, след което архитекти и декоратори веднага се заемат за работа, за да

направят двореца подходящ за една херцогиня с вицекралска кръв. Козимо лично следи засаждането на градините на големия парцел зад двореца, купен от рода Боголи. Името на рода е изопачено и те стават известни като градините Боболи, които до ден-днешен са зелен рай от сенчести алеи, статуи и просторни гледки към хълмовете, намиращи се само на километър и половина от центъра на града. Те все още свидетелстват за интереса на Козимо към ботаниката, защото той не само насърчава изучаването на естествените науки, но и сам се занимава с тях.

*Елеонора де Толедо с един от синовете ѝ, портрет от Анъоло
Бронцино*

В крайна сметка Козимо, Елеонора и нарастващото им семейство се преместват в двореца Пити през 1560 година, при което официалното му название става Херцогския дворец. Козимо е домошар, доколкото му позволява неговият хладен и сдържан

характер, а Елеонора приема тези много испански черти. Единствената трудност създава майката на Козимо Мария де Медичи, по баща Салвиати, която настоява да има свои апартаменти в Херцогския дворец. Козимо все повече се вбесява от прекалената ѝ намеса, а двете с Елеонора просто не могат да се понасят.

Козимо и Елеонора имат шест деца, които силно обичат, но по свой различен начин. Елеонора създава отчетливо испанска атмосфера в Херцогския дворец, трите ѝ дъщери израстват в благочестиво уединение и рядко напускат границите на дома. В съответствие с традицията на Медичите Козимо полага всички усилия да създаде приятелски взаимоотношения с поредица от папи, като урежда вторият му син да стане кардинал на седемнадесет години, а третият му син Гарсия става такъв няколко години по-късно. Семейството е голямо, но въпреки това атмосферата зад голямата и сурова фасада на Херцогския дворец няма нищо общо с естествеността и радостта от живота, характерна за двореца Медичи в неговия зенит.

Не всичко обаче е аристократична меланхолия, Козимо прави всичко по силите си, за да продължи традицията на Медичите да дарява на гражданите нови забавления, с цел както да им достави удоволствие, така и да отвлече съзнанието им от всякакви бунтовни помисли. Вероятно като отражение на пристрастията му към Древния Рим Козимо въвежда надбягвания с колесници на големия открит площад пред „Санта Мария Новела“, които бързо започват да се радват на популярност сред гражданите.

Пак в съответствие с традицията на Медичите Козимо си създава име и на покровител на изкуството, което обаче очевидно е повече изпълнение на едно задължение, отколкото естетично удоволствие. През по-голямата част от времето хората на изкуството просто получават поръчки, когато се налага, а не като израз на разбиране към тяхната дарба. Именно херцог Козимо I поръчва портрета на Козимо Pater Patriae на Якопо да Понтормо, който заема мястото си в галерията с портрети в Херцогския дворец. Към галерията е прибавен и официалният и доста любопитно безхарактерен портрет, рисуван от Бронцино — целта е да се създаде нова традиция на Медичите, която да отразява величието на династията. Ботичели, Леонардо и Рафаело отдавна са мъртви, Микеланджело, чиято слава го превръща в най-богатия човек на изкуството, е своенравен старец, живеещ в Рим и

непрекъснато преправящ последните си незавършени скулптури. Зрелият Ренесанс е приключил и изкуството навлиза в епохата на един по-маниерен барок.

Козимо де Медичи, бронзова скулптура от Бенвенуто Челини, 1545–48, Барджело, Флоренция

В началото на властването на Козимо артистичната атмосфера във Флоренция е съживена от завръщането на Челини. Според самия Челини, той е много близък с херцога и съпругата му испанка и „типичната резервираност и неприветливост“ на Козимо се топят в присъствието на твореца. Изглежда, че поне веднъж твърденията на Челини са истина, нещо в този непоправим и не съвсем лишен от чар самохвалко явно пробива сдържаността на Козимо, въпреки че и самият Челини признава, че има случаи, когато Козимо изобщо не се

забавлява с лудориите му, в резултат на което получава няколко сериозни упрека и предупреждения.

Произведението, поръчано от Козимо на Челини, се оказва сред най-добрите на ювелира. Като за начало му поръчва задължителния голям бюст като древен римлянин в броня и макар че бронзовата глава очевидно е ласкателна, намеква за част от емоционалната студенина и съдържан гняв на Козимо. Без съмнение обаче най-добрата работа на Челини за Козимо е бронзовата статуя в естествена големина на древногръцкия герой Персей, победителя на Медузата, едната от митичните Горгони, чийто поглед вкаменявал. Челини изобразява Персей с крилат шлем на главата, с меч в едната ръка, а в другата е вдигнал високо току-що отрязаната глава с нейните капещи вътрешности. Темата за Персей е популярна през Ренесанса и със своята митична идея е отворена за широк кръг интерпретации. За Козимо статуята символизира не само победата на Флоренция над нейните врагове, но и властта, която съкрушава ужаса на общественото безредие и несъгласие.

Персей, скулптура от Бенвенуто Челини, Лоджия деи Ланци, Флоренция

Работата над този шедевър е прекъсната от типична за Челини лудория и той е принуден да избяга от Флоренция, за да не бъде обвинен в безнравственост от една вбесена майка и младия ѝ красив син. Необичайно за Челини, но изглежда, че обвинението е скалпено

от някои от многото врагове на скулптора и той се завръща, след като облаците се разнасят, поднася смирените си извинения на силно изнервения Козимо и завършва своя „Персей“ възможно най-бързо.

Другият прочут творец, сприятелил се с Козимо, е Джорджо Вазари, който се е обучавал при Микеланджело. Вазари също рисува ласкателен портрет на Козимо, но този път херцогът е заобиколен от хората на изкуството, радващи се на неговото покровителство и заели някаква раболепна поза. Портретът обаче е по-добър от онзи, поръчан на Вазари в чест на победата над Сиена. На скиците Козимо е изобразен заобиколен от своите съветници да планира победоносния поход, но херцогът се отнася с презрение към тази работа и използва кралската форма на обръщение „ние“, за да съобщи на Вазари: „В това начинание ние действахме напълно сами. Можете да запълните местата на съветниците с фигури, олицетворяващи мълчанието и някои други добродетели.“ Подобни твърдения, изпълнени с мания за величие, се опровергават от основната поръчка, която Козимо прави на Вазари да проектира внушителна сграда, в която да се помещава административният апарат на флорентинската държава.

Автопортрет на Джорджо Вазари

Става дума за „Уфици“, което означава „канцеларии“ и чиито импозантни крила с колони ограждат дълъг двор, започващ от края на площада край Палацо Векио. Днес това е световноизвестната галерия

„Уфици“, в която се помещават толкова много ренесансови шедеври, поръчани от Медичите.

От по-малко архитектурно значение, но представляващо относителен исторически интерес, е произведението, което Вазари прикрепя към тази сграда. Този издигнат и затворен пасаж, известен в наши дни като Коридойо Вазари, свързва Уфици и Палацо Векио с новото жилище на херцога, намиращия се на около осемстотин метра отвъд реката Херцогски дворец. Пасажът минава над Арно като покрит коридор над магазините на Поите Векио и дава възможност на херцога бързо и безпрепятствено да стига до административните канцеларии, за да може във всеки момент да проверява всичко, както и да има удобен изход за бягство.

Несъмнено шедевърът на Вазари обаче е „Животописи на художници, ваятели и архитекти“, литературна творба, която представлява живо и модерно описание на мнозина от великите ренесансови хора на изкуството и включва и дълбоки наблюдения на работата и характерите им. Първото издание на Вазаровите „Животописи“ се появява през 1550 година и общественото признание е толкова голямо, че предизвиква завист у Челини, който незабавно се заема да работи върху своята доста по-ненадеждна „Автобиография“. „Животописи“ на Вазари съдържат една портретна галерия на гении, неприятни хора и всякакви други образи, но когато преминаваме през нея, усещаме и проникващия ефект от покровителството на Медичите, които в по-голяма или по-малка степен въздействат на мнозина от тези хора на изкуството. Това усещане е целенасочено, тъй като Вазари посвещава книгата си на Козимо и целта му е да прослави рода Медичи, на който служи в толкова много роли. Вазари е отговорен почти за цялата обширна артистична и архитектурна програма на Козимо, като на практика изпълнява ролята на министър на изкуството. Освен че прославят уникалния принос на Флоренция и Медичите за съзидателния разцвет, който наричаме Ренесанс, „Животописи“ на Вазари представляват и най-ранният опит за примиряване на Ренесанса със самия себе си — какво означава, какво постига *и* какво *всъщност* представлява. Това е само първата крачка в един дълъг процес на определяне и преоценка, който продължава и до ден днешен, защото говорим за епохата, поставила по толкова много начини

основите на нашия съвременен свят. Това несъмнено е най-уместното и далечно огледало на нашата епоха.

Последните години от властването на Козимо са много различни, защото, когато навлиза в четиридесетте години на своя живот, характерът му започва да омеква, което му създава особени трудности да понесе поредицата от нещастия, сполетели го изведнъж. През 1562 година четиридесетгодишната херцогиня Елеонора и двамата ѝ синове кардинал Джовани и юношата Гарсия умират по време на маларийна епидемия. Сякаш това не е достатъчно, та и двете дъщери на Козимо също умират — едната е любимката на херцога Мария. През 1564 година самият Козимо се разболява и предава юздите на управлението на своя двадесет и три годишен наследник Франческо. Но има и добри новини — през 1569 година ухажването на папа Пий V от страна на Козимо най-после дава своя дългоочакван плод и той е въздигнат в сан велик херцог на Тоскана. Изборът на Тоскана, а не на Флоренция, е на Козимо и има за цел да посочи, че Флоренция е вече суверенна *територия*. Новият сан на Козимо повелява да се обръщат към него с „Vostra Altezza“ („Ваше височество“) — сега Медичите във Флоренция са суверени и само с един сан по-долу от кралския. Разрастването на могъществото на Флоренция се доказва и след още две години, когато турците са победени от Свещената лига в битката при Лепанто в южно Адриатическо море. Новата флорентинска флота, създадена от Козимо, изиграва жизненоважна роля в тази велика битка, която слага край на турското военноморско могъщество в региона.

Победата обаче не е голяма утеха за новия велик херцог, който по това време вече се е затворил в една стая на своя огромен и празен дворец, където живее в разяждана от скръб изолация и често с часове наред се вира в единствената картина на стената, портрет на любимата му дъщеря Мария. Периодът на самоналожена самота обаче няма да е постоянна и в опит да се вземе в ръце Козимо постепенно започва отново да се занимава със спорт — лов, плуване и вдигане на тежести. Но сега, когато е отстъпил своята власт, умът му няма с какво да се занимава, така че започва да преследва нежния пол.

В крайна сметка Козимо решава да се ожени за една млада жена — Камила Мартели, която е една от любовниците му. Останалите живи членове на семейството му са ужасени — Медичите едва стават велики херцози и главата на рода подронва статута им като се жени за жена от

простолюдието. Бракът се оказва пълен крах, тъй като Камила от любяща метреса се превръща в опърничава и свадлива жена, а животът в Херцогския дворец бързо се превръща в поредица от неизискани скандали, изпълнени с крясъци и включващи всички членове на семейството. Козимо отново се оттегля в изолираната си стая и през април 1574 година умира от апоплексия на петдесет и пет годишна възраст. Официалното му управление продължава тридесет и седем години, по-дълго от това на всеки друг представител на рода Медичи. Не е популярен, но оставя една процъфтяваща и просперираща Тоскана, чиято столица е доста скучната и провинциална Флоренция. Голямата артистична драма на Зрелия ренесанс приключва, следва празнина, която предхожда следващата много важна фаза, в която Медичите отново се връщат към ролята си на кръстници.

26.

МЕДИЧИТЕ — ЕВРОПЕЙСКИ КРАЛСКИ ОСОБИ

Флоренция вече не е основното седалище на могъществото и влиянието на Медичите. Когато през 1533 година четиринадесетгодишната Катерина де Медичи се омъжва за Анри дьо Валоа, втория син на френския крал Франсоа I в Марсилия, никой не предполага бляскавото бъдеще, което я очаква. Дори и папа Климент VII, който прави всичко възможно да подпомогне амбициите на рода, като я омъжи за представител на кралско семейство, не може да си представи, че след тридесет години тя ще властва над това семейство и ще управлява Франция. Докато се спомене Катрин дьо Медиен, както става известна във Франция, е съпруга на един френски крал (Анри II) и майка на още трима (Франсоа II, Шарл IX и Анри III). Характерът ѝ е такъв, че почти тридесет години на практика е владетел на Франция. Докато великите херцози на Тоскана властват над относително мирно население от 75 000 души, Катерина де Медичи се опитва да наложи волята си над петнадесет милионния народ на Франция през един от най-бурните периоди в историята на страната.

Само дни след раждането си Катерина остава сирак и е напълно поверена на монахини, но това не е един спокоен и несветски свят, защото отвъд стените на метоха „Санта Лучия“ във Флоренция прекалено шумно се развиват тревожните дни на Христовата република. През този изгнанически за Медичите период самата Катерина е ценен заложник и като такъв има късмет, че преживява обсадата на Флоренция.

Четиринадесетгодишната Катерина, която пристига в Марсилия, за да се омъжи за четиринадесетгодишния Анри, е тихо, самовглъбено и доста скучно малко момиче. Невзрачната ѝ външност прикрива значителен интелект, съчетан с изключително упорит характер. Докато израства, у нея все по-често се проявяват качествата на нейния изключителен прадядо Лоренцо Великолепни, макар че по ирония на съдбата неговите почти по женски изразени очарование и любов към

изящния жест са изместени при Катерина от определено мъжкото желание за власт.

След бракосъчетанието Катерина и съпругът ѝ заживяват във френския двор на нейния свекър Франсоа I. Влиянието на Италианския ренесанс достига до тук преди нея и основно е внесено от самия крал, чийто двор демонстрира зашеметяваща изтънченост сред голямата и до известна степен изостанала селска страна. Леонардо да Винчи прекарва последните дни от живота си в двора на Франсоа I и умира само четиринадесет години преди пристигането на Катерина. Кралят обаче все още таи амбиции и през 1546 година решава да събори стария дворец в Париж, за да издигне на негово място голямо и просторно здание, което да приюти семейството му, двора и колекцията от произведения на изкуството — това е Лувърът.

Макар че Катерина живее сред подобно повлияно от Италия дворцово общество, първите ѝ години са трудни. Дворът е пълен с благородници, някои от които притежават владения по-големи от Тоскана, затова по всеобщо мнение Анри дьо Валоа се жени за жена с по-ниско обществено положение. Презрително наричат Катерина „дъщерята на търговеца“, а и не можем да кажем, че когато съзрява, тя разцъфва. Според описанието на един съвременник: „Тя е ниска и слаба, чертите ѝ не са деликатни и има изпъкнали очи както повечето Медичи.“

Положението не се подобрява, когато по-големият син на Франсоа I Франсоа, херцог д'Орлеан, умира през 1536 година и Анри дьо Валоа става престолонаследник. Анри дьо Валоа е силно наранен млад мъж, който никога не се възстановява напълно от онзи период в детството си, когато е заложен в Испания. Кралят е освободен, но оставя в плен своите двама синове — изоставеният Анри никога няма да го забрави.

Катерина де Медичи, литография

След като го освобождават, той се завръща и бездейства в двора на своя баща — една мълчалива и мрачна фигура сред остроумните и изтънчени благородници. Изобщо не крие силната омраза, която изпитва към баща си, и тази неприязнена черта доминира над упорития му характер. Анри почти не получава никакво образование и изостава в интелектуалното си развитие, не показва никаква лекота на общуване, която се изисква в дворцовия живот и неговите културни занимания. Всъщност обикновено ги избягва и изглежда, че почти не се интересува от нищо освен от буйни занимания като лова и рицарските турнири.

За Катерина не е лесно да е омъжена за такъв човек, а и вече става наложително двамата с Анри да дадат наследник, който да продължи кралската династия, но сега-засега от брака им не се раждат деца. След няколко години дворцовите клюки започват да намекват, че предстои развод, но Франсоа I уверява Катерина, че няма да позволи това да се случи. През този труден период Франсоа I до голяма степен се превръща в бащата, който Катерина никога не е имала — тя попива неговите виждания и с времето изгражда у себе си непоклатима вяра в могъществото на монархията. От своя страна възрастният Франсоа I ѝ се възхищава и с удоволствие я гледа как танцува и ходи на лов, удивлява се на енергията и интелекта ѝ, както и на бавно разцъфващата ѝ увереност. Безспорно Катерина е насърчена от присъствието на голям брой италиански творци в двора в Париж и Фонтенбло. Самият Челини за кратко посещава Париж през 1537 година, а през 1540 година се завръща и прекарва във Франция четири години. В своята „Автобиография“ споменава, че няколко пъти среща Катерина, но далеч повече внимание обръща на описанията, свързани с впечатлението, оставено у краля. Челини споменава как „самото цвете на френския двор дойде да ме посети“, в друга глава скромно си спомня: „Кралят се върна в двореца след като ми предостави толкова много знаци за своята благосклонност, че не могат да бъдат изредени тук.“ „Какъв невероятен човек!“ — възкликва кралят, когато вижда творбата на Челини и т.н. Именно през този период Челини създава своята основателно прочута солница. Катерина също постепенно се окурява от възхищението на Франсоа I към италианската култура, която с навлизането на Ренесанса все повече се радва на уважение сред привилегированата класа във Франция.

После, след единадесет години брак, през 1544 година на двадесет и петгодишна възраст Катерина най-накрая ражда първото си дете. Тя ражда общо десет деца, като четири момчета и три момичета доживяват до пълнолетие. Три години след раждането на първото дете на Катерина умира Франсоа I и нейният съпруг се възкачва на трона на Франция под името Анри II. Но по това време трудният по характер двадесет и девет годишен Анри II се интересува повече от своята четиридесет и осем годишна метреса Диан дьо Поатие. Нейната зрялост сякаш омагьосва вдетинения Анри, но с годините и повяхването на красотата ѝ тя става все по-несигурна за своето място.

В резултат на което Диан дьо Поатие прави всичко възможно да се наложи над Катерина, дори стига дотам, че контролира образованието на децата ѝ. Същевременно самоконтролът на Катерина де Медичи е също толкова обезпокоителен за мнозина от наблюдателите. Новата кралица никога не губи достойнство, винаги тихо вярва в чувствата на своя съпруг към себе си, въпреки недостатъците в характера му. Доколкото можем да съдим при такива лични отношения, тя изглежда има основание да се чувства така.

Тогава Катерина вече започва да прави своите италиански нововъведения в живота на френския кралски двор. Може би най-радикално влияние оказва върху френската кухня, която претърпява толкова голяма промяна, че по всеобщо мнение Катерина де Медичи поставя началото на френската кухня като такава. Преди появата на Катерина преобладаващата френска кухня е средновековна — гъсти, противни на мирис сосове се използват, за да се прикрие вкуса на развалено месо, тежките ястия включват сладко-кисели оттенъци, а острите подправки се смятат за най-големия деликатес. При пристигането си във Франция Катерина води няколко флорентински готвачи, които много добре познават тънкостите на италианската кухня, която е далеч по-лека и изтънчена от тази на френските им съседи. Същевременно е и по-добре балансирана, а с Ренесанса в нея се включват и много здравословни зеленчуци, които вече не се смятат само за фураж за бедните.

Италианското отношение към кухнята променя френската маса, при това до такава степен, че засяга и онези, които седят край нея. Преди това френските благородници все още смятат, че храненето е просто и бързо нещо, като господаря на дома допуска жени на масата си само в определени случаи. От друга страна, при италианците храненето винаги включва цялото семейство — мъже, жени, деца и дори слугите сядат заедно на една маса. С пристигането на Катерина де Медичи жените стават често срещано явление по време на вечеря във френския двор. Същевременно масата се превръща в изящна гледка за окото — пищната солница на Челини, която е и шедьовър на изкуството, е показателна за промяната, настъпила в украсяването на масата, а сред другите нововъведения попадат фините чаши за вино и гарафите, изместили грубите чаши с капак и дръжка. Преди появата на Катерина французите разрязват храната си с нож, но я ядат с пръсти, тя

въвежда италианската изтънченост да се яде от зъбците на вилица, което се смята от французите за изключително женствено нещо, при това до такава степен, че тази италианска екстравагантност бързо отпада след смъртта на Катерина. Вилиците се завръщат на френската маса чак през късния осемнадесети век. Гамата на френската кухня също се обогатява от Катерина, с която се появяват такива нововъведения като желетата от месо и риба, момиците, внасят се нови зеленчуци от Италия, включително артишока и трюфелите, появяват се и такива невероятни наслади за небцето като сладоледа и сместа от разбити жълтъци, захар и марсала, наречена „забалионе“. Няма нищо чудно тогава, че на средна възраст Катерина увеличава теглото си значително, което дори ласкателните дворцови портретисти не могат да прикрият. Дълги години обаче успява да запази своята фигура благодарение на многото танци, които страшно обича. Именно Катерина въвежда и балетното изкуство във френския двор, като кани обучени италиански танцьори и балерини.

По време на царуването на Анри II Катерина играе малка роля в управлението на кралството, а уменията ѝ се усъвършенстват в ръководенето на двора. Очевидно е обаче, че тази трудна задача изостря политическата ѝ и обществена прозорливост. Тя внимателно следи политиката на своя съпруг, но не казва нищо. Вътре в страната Анри II решително се противопоставя на прокравдащото се протестантство, което вече се разпространява из Франция, докато идеите на Лутер обхващат цяла Европа. В годината, когато Катерина пристига във Франция, Англия приема протестантството. Във външнополитическо отношение Анри следва една антииспанска политика, която е отмъстителният му жест, резултат от неговото пленничество в Испания, макар че в крайна сметка политиката му се оказва безполезна и мирът от Като-Камбрези през 1559 година я прекратява.

В чест на подписването на мира се провежда голям рицарски турнир, а четиридесетгодишният крал настоява да играе дейна роля в двубоите. По време на един от тях едно дървено копие се удря в шлема му и една от треските се забива в черепа му. Викат най-добрите лекари в Европа, дори и Андреас Везалий, но нищо не могат да направят. Анри II умира за броени дни.

Болнавият петнадесетгодишен син на Катерина се възкачва на трона под името Франсоа II. Той обаче е владетел само на думи, тъй като реалната власт е в ръцете на двама благородници — братята дьо Гиз. Кардинал Шарл дьо Гиз поема външната политика, а херцог Франсоа дьо Гиз държи армията. Братята дьо Гиз са фанатични противници на протестантството и се радват на подкрепата на Испания и Папството.

Протестантството се разпространява из цяла Европа и привлича все повече и повече последователи сред недоволните и потиснати селяни. Тази класа е експлоатирана от феодализма още от началото на Средновековието и намира своя духовен ренесанс в Реформацията на Лутер. По този начин протестантството приема отчетливо политически оттенък, който става още по-ясно изразен, когато претоварените с данъци занаятчии и търговци започват да приемат протестантството, разпространяващото се из френските градове. Хугенотите, както стават известни френските калвинистки протестанти, започват да гледат на католическите власти като на свои врагове. Религиозният вододел става и политически, тъй като хугенотите говорят против Короната и правителството, макар че на практика тези протести бързо се потискат.

Положението се променя през 1559 година, когато към хугенотите се присъединяват недоволни благородници, които се чувстват ограничени от нарастващата власт на монархията и аристократичното управление. Разединените долни прослойки на обществото вече имат водачи и бунтът е назрял. Някогашните тайни срещи в домовете на приелите протестантството търговци вече стават обществени и се провеждат по площадите, като на тях говорят хугенотите благородници.

Хугенотите се обръщат към Катерина де Медичи като кралица-майка с молба да ограничи преследванията срещу тях от страна на братята дьо Гиз, които правят това в името на нейния млад син. Катерина започва да използва влиянието си като посредник, но през 1560 година Франсоа II умира и е наследен от десетгодишния си брат Шарл IX. Ако първородният син на Катерина се оказва разочарование, то вторият е още по-голямо — генетичното наследство от баща му, съчетано с това от бащата на Катерина, сифилитичния херцог на Урбино Лоренцо, е злокобна смесица. Подобно на своя по-голям брат и

Шарл IX е физически слаб, но освен това страда от душевно разстройство.

Този път Катерина е решена да поеме нещата в свои ръце и да бъде назначена за регент — целта ѝ е да запази мира на всяка цена. Протестантите вече имат някакви права, които на практика обаче до голяма степен се пренебрегват във все по-враждебната атмосфера, която поглъща страната. Катерина може да създава закони, но няма власт да ги налага и през 1562 година във Франция пламва гражданска война. На следващата година херцог Франсоа дьо Гиз е застрелян от шпионин, докато обсажда протестантите в Орлеан. По време на процеса шпионинът признава, че е нает от водача на хугенотите адмирал дьо Колини.

С прекратяването на гражданската война през 1563 година Шарл IX е обявен за пълнолетен от парламента в Руан и през следващите две години Катерина води младия крал на дълга обиколка из Франция, за да се представи на народа и да завоюва неговата вярност. Кликата на дьо Гиз и техните крайни католически поддръжници са за гражданска война, която отново избухва през 1567 и 1568 година. Катерина прави всичко по силите си, за да постигне примирие — води преговори с фракцията на дьо Гиз и дори кани адмирал дьо Колини да се срещне с краля. Случва се така, че когато Колини пристига в Париж, Катерина не е там, защото е отишла да се грижи за дъщеря си херцогиня Клод дьо Лорен, която е болна. Колини използва цялото си обаяние пред стеснителния и впечатлителен млад Шарл IX. Седят заедно и говорят до късно през нощта в кралските покои в Лувъра. Изглежда, че Колини се опитва да узурпира влиянието на Катерина над краля, до нея достигат новините за това и, обладана от ярост, тя бързо се връща в Париж, където възстановява властта си над слабоволевия Шарл IX.

В опит да скрепи примирието между двете фракции Катерина урежда дъщеря ѝ Маргьорит да се омъжи за младия водач на хугенотите Анри дьо Навар, в чиито вени тече кръвта на Бурбонския кралски род. През август 1572 година в Париж се събират водачите на католиците и хугенотите, за да присъстват на бракосъчетанието. Камбаните на Нотр Дам и камбанариите из целия град изпълват столицата със своя звън, привидно народът се радва, но атмосферата по улиците остава тревожна, а Париж изнемогва в летните жеги. Папата дава да се разбере, че е против брака, и обявява, че не може да

има съюз между католици и протестанти. Вследствие на това церемонията не може да бъде проведена в Нотр Дам, а е извършена на площада непосредствено пред катедралата. По време на нея хугенотите показно „отиват на разходка“, когато идва моментът да бъде отслужена литургия в прослава на младоженците.

След четири дни, когато празненствата са в своя зенит, в сряда, 20 август, се опитват да убият Колини. Стрелят по него с аркебуз от един от горните прозорци, когато минава по улица дьо Бетиси (сега улица дьо Риволи), но точно в този миг Колини се навежда, за да затегне обувката си и само е ранен. Разбират, че къщата, от която е стреляно с аркебуза, принадлежи на човек от свитата на рода Гиз и става очевидно, че се опитват да си отмъстят за убийството на херцог Франсоа дьо Гиз.

Катерина и Шарл IX бързо отиват при ранения Колини, който пожелава да говори насаме с краля. По обратния път към Лувъра Катерина принуждава Шарл IX да ѝ каже какво му е казал Колини в тайния им разговор — става ясно, че адмиралът предупреждава краля да не се доверява на Катерина. По това време Париж вече е обзет от вълнения — 200 хугеноти завземат дома на дьо Гиз на улица дьо Бетиси, а по улиците бродят въоръжени групи от техни привърженици. Гражданите се изпокриват в домовете си, пазарите и магазините затварят.

Трябва да се вземат бързи мерки или положението в столица ще излезе извън контрол, като най-вероятно отново ще бъде разпалена гражданската война из цяла Франция. На следващия ден дават на Шарл IX доказателства, че всъщност Колини възнамерява да го нападне. Свидетелите разказват, че когато научава за измяната на своя нов приятел, кралят обезумял. Не знаем със сигурност дали Шарл IX действа сам или под давление на своята майка, но рано сутринта в неделя на 24 август, празника на свети Вартоломей, войници от Швейцарската гвардия, начело с представител на фракцията на дьо Гиз проникват в дома на Колини и го намушкват, след което изхвърлят тялото през прозореца на улицата. Това е сигналът кралските войски, подпомагани от католиците в Париж, да започнат клането над хугенотите. Мъже, жени и деца са измъквани от леглата им, влачени по улиците на града и избивани в една кървава вакханалия, продължила два дни — убити са 2 500 души. Новината за Вартоломеевата нощ

плъзва из Франция и подобни кланета се случват в Орлеан, Руан, Лион, Бордо и Тулуза — загиват общо 8 000 души. Това е началото на поредицата от религиозни войни, които опустошават Франция през следващите тридесет години.

Доста вероятно е Катерина де Медичи поне отчасти да носи отговорност за клането във Вартоломеевата нощ. Не знаем със сигурност дали изгубва контрол, или просто смята; че това е единственият изход, но същевременно не бива да се съмняваме, че ако не е нанесла удара първа, животът ѝ, както и този на краля, е щял да бъде в голяма опасност. При всички случаи Катерина де Медичи е обвинявана за кървавото разчистване на сметки, което е едно от най-позорните дела във френската история. От този миг нататък на нея гледат като на водач на католическа Франция в борбата ѝ срещу хугенотите.

Сведенията за въздействието на това дело върху самата Катерина де Медичи се различават. Според едни, тя никога не се възстановява напълно, сега, когато навлиза в петдесетте години на своя живот, манипулативният ѝ характер придобива по-остър и циничен оттенък, а набитата ѝ фигура става отпусната и отблъскващо дебела. Други пък разказват, че остава все така дейна, ходи на лов, танцува и е все толкова остроумна — Франция е разделена непримиримо, дори в мнението си за своята властваща кралица.

През 1574 година само на двадесет и четири годишна възраст умира Шарл IX и любимият трети син на Катерина се възкачва на трона под името Анри III. Катерина не изпитва почти никакви надежди за Шарл IX, но очакванията ѝ за двадесет и три годишния Анри III са големи, въпреки че много добре съзнава слабостите му. Анри III е резервиран и почти няма приятели извън своя тесен кръг от сподвижници, известни като „миньоните“ („хубавците“). Един съвременник пише: „Всички се обличат в еднакви разноцветни дрехи, пудрят се с виолетова пудра и други сладникави парфюми.“ Изглежда, че Катерина приема като неизбежна хомосексуалността на един толкова слаб син с прекалено властна майка като нея. Патологичната екстравагантност на Анри III обаче събрана с интереса му към ревностно религиозно бичуване наемква за отклонения, по-големи от нормата. Два дни след коронацията той се жени за Луиз дьо Лорен, за

да подсигури толкова нужния на династията Валоа наследник. Но такъв няма.

Катерина де Медичи остава практическият владетел на Франция и дори през тези трудни години намира време да увеличава своето културно влияние над приемната си родина. Именно тя пренася последния завет на Италианския ренесанс във Франция — Катерина заповядва да построят на десния бряг на Сена Тюйлери, големия дворец, граничещ с Лувъра. По време на Парижката комуна през 1871 дворецът изгаря и в центъра на града остават само градините на Тюйлери. По нейна заповед са проектирани и построени няколко от великите френски замъци, включително и най-пленителният сред тях, разпрострял се над реката при Шенонсо. Замъкът е съвършено сливане между италианския и френския стил, тъй като е смесица от северноевропейска готика и Южен ренесанс, примесено с усещане за магическия свят от приказките. Не без основание един от замъците по долината на Лоара се смята за място на истинската Спяща красавица. Това е Флоренция на север от Алпите, същевременно обаче и Медичите на север от Алпите, където духът на рода процъфтява. Замъците не са дворци на владетел на някой град-държава, а приказна екстравагантност на върховния суверенитет. Във Франция Медичите стават монарси и оставят всички идеи на демокрацията зад гърба си по същия начин, по който го правят и във Флоренция.

Остава обаче въпросът как ще продължи всичко това, тъй като Анри III и нещастната му съпруга Луиз дьо Лорен не могат да създадат наследник. Така Анри дьо Навар е вероятен наследник, а фактът, че е женен за дъщерята на Катерина Маргьорит сега изглежда като поредния пример за характерната за Медичите предвидливост. През 1586 година Катерина заминава на югозапад към Коняк, за да се срещне с Анри дьо Навар и да подсигури правото на наследяване, същевременно прави последен опит за примирие между хугенотите и католиците, но се проваля. Франция все повече и повече потъва в хаоса и изглежда, че нищо не може да я отклони от пътя ѝ. Подпухнала и изтощена от усилията, Катерина де Медичи умира през 1589 година на шестдесет и девет години.

Катерина управлява Франция по време на четиринадесетте години от царуването на сина ѝ Шарл IX и още петнадесет по време на властването на Анри III. Тя е доминираща фигура, въпреки че все още

не можем да кажем до каква степен определя съдбата на Франция. Кръвопролитният хаос по нейно време почти със сигурност е неизбежен, но ако трябва да сме честни, без нейното влияние страната би изпаднала в този хаос по-рано и за много по-дълъг период от време.

През последните години от петнадесети век Франция в лицето на Шарл VIII изсипва военната си мощ в Италия. В началото на следващото столетие италианската култура започва отново да прониква във Франция и положението се запазва през целия шестнадесети век. Катерина де Медичи насърчава процъфтяването и оставя вечни паметници на културата от замъци и балет до поставянето на основите на една велика кухня. С нея обаче идват и някои черти от мрачната страна на Италианския ренесанс — нейната политика е политиката на Макиавели и дори никога да не е чела „Владетелят“, то несъмнено възприема неговото послание по време на живота си във Флоренция и чрез самото ѝ съществуване като Медичи. Тя знае наизуст историите за своя пращяло Лоренцо Великолепни и като него по време на тежките моменти рационалният ѝ пресметлив хуманизъм се поддава на ирационалното, което също се възбужда с Ренесанса. Когато всичко друго се проваля, тя се обръща към астрологията, знаем за няколко случая, когато се съветва с великия френски пророк Нострадамус, който отговаря на въпросите ѝ с характерни за него многозначителни предсказания. В един от случаите, видение в едно огледало го кара да предрече, че династията Валоа ще изчезне, макар че не казва кога точно ще се случи това. Щом обаче трябва да се действа, Катерина предпочита да се уповава на методите на Макиавели, а не на магията и по тази причина остава една от най-великите личности във френската история — уважавана и хулена от мнозина, обичана от малцина. Невръстното сираче, изоставено в обсадена Флоренция не познава любовта — единственото, което чува за своето семейство, докато още е впечатлително дете, са легендарните истории за нейните предци и звука на оръдията, обкръжили града.

Три месеца след смъртта на Катерина де Медичи католическата лига превзема Париж и се опитва да свали от трона сина ѝ Анри III заради предполагаемата му търпимост към хугенотите. По време на обсадата кралят е убит от фанатизиран монах и Анри дьо Навар се възкачва на престола под името Анри IV, а дъщерята на Катерина де Медичи Маргьорит става кралица. През 1593 година Анри IV прави

отчаян опит да обедини Франция и приема католицизма, след няколко години решава да скъса френската кралска връзка с Катерина де Медичи, като се разведе със съпругата си Маргьорит, тъй като тя не му ражда наследник. Анри IV не само се нуждае от наследник, но и от богата съпруга, за да напълни кралската хазна, която е напълно изпразнена от борбата с католическата лига.

Великият херцог на Тоскана Фердинандо I, син на Козимо I, научава за това и се свързва с далечната си братовчедка Маргьорит. Внушава ѝ, че бъдещето на династията на Медичите е заложено на карта и тя трябва да го постави над личните си интереси. След тези съвети Маргьорит се съгласява да се разведе с Анри IV, но при едно условие — ако се ожени за братовчедка ѝ, племенницата на Фердинандо I Мария де Медичи. Същевременно Фердинандо I се свързва с Анри IV и му предлага, ако се съгласи с предложението, Мария де Медичи да получи значителната зестра от 600 000 флорина, достатъчни да се екипира войска, с която френската монархия да се защити. През октомври 1600 година Анри IV се жени за Мария де Медичи, а на следващата година тя ражда син, който е кръстен Луи — приемствеността е подсигурана.

Мария де Медичи е родена във Флоренция през 1573 година и на пет години остава почти пълен сирак. Умира майка ѝ, баща ѝ се жени повторно и се изнася от двореца Пити, като оставя Мария с по-големия ѝ брат и двете ѝ сестри на грижите на гувернантката под надзора на иконома на двореца. След четири години братът и едната сестра умират, а другата напуска, за да живее със съпруга си. От десетгодишна възраст Мария израства сред огромната празноти на двореца Пити с неговите многобройни мебелирани, но предимно необитавани стаи, зали и спални. Дворецът Пити е разширен в настоящия си вид едва през 1616 година, но и преди това вече представлява внушително здание. Сред пустотата на своята самота Мария дълбоко се привързва към Леонора Дори, дъщеря на нейната дойка. Леонора е с три години по-голяма от нея и е първата от няколко фаворитки, на които ще се уповава.

Мария е доста вяло, но волево дете със сиво-кафява коса и снобска представа за своя произход — майка ѝ е Хабсбург, а баща ѝ велик херцог и никой няма право да го забравя. Бързо се разгневява, когато ѝ противоречат, но бързо се помирява, щом става дума за някоя

от фаворитките ѝ. Подобно на своята далечна братовчедка и предшественик на френския трон Катерина де Медичи, Мария също е човек с твърд характер, който обаче има явни недостатъци. За разлика от Катерина тя не е умна, остроумна или енергична, всъщност често умът ѝ се нуждае от повече време и изпада в пристъпи на летаргия.

Мари дьо Медиси, както става известна във Франция, се омъжва за Анри IV чрез посредник и пристига в приемната си страна на сравнително късната за младоженка възраст от двадесет и седем години, тогава разбира, че е сключила брак с четиридесет и седем годишен флиртаджия французин. Нейната простота не се харесва на Анри IV, а Мария пък смята краля за примитивен и зловонен. Италианците запазват обичая на римляните често да се къпят, който обаче при по-студения климат на север от Алпите изчезва през Средновековието. Мария, която е ниска и пълна, с разочарование открива, че нейният сивобрад съпруг е дори по-нисък, макар че независимо от своята застаряваща външност Анри се радва на дворцовия си прякор „Зеления любовник“, препратка към нестихващата му похот.

Във Франция Мария де Медичи води своите двама фаворити — компаньонката си Леонора Дори и хомосексуалния кариерист Кончино Кончини, оженил се за нея по взаимно и безскрупулно договаряне с цел да подобрят общественото и материалното си положение. След блясъка на Медичите в двореца Пити във Флоренция кралската резиденция — Лувърът, е в плачевно състояние, а съседният на него Тюйлери, започнат от Катерина де Медичи, все още е незавършен. Лувърът е силно опустошен от гражданската война, а кралската хазна е прекалено празна, за да могат да си позволят ремонти, вследствие на което голяма част от стаите са пусти, а някои части на двореца остават дори без покрив. Мария незабавно започва да използва част от значителното си родово наследство, за да обнови кралската резиденция, в отговор на което Анри IV се премества при метресата си Анриет, въздигната от него в сан маркиза дьо Верньой. След известно време Мария ражда наследник на трона, Анриет също ражда момче, което е отгледано в Лувъра заедно с цяло ято незаконни деца, които също населяват двореца. Анриет веднага започва да крои планове как да обявят сина ѝ за престолонаследник, но за облекчение на Мария всичко приключва с обвинение в държавна измяна. Провежда се

съдебен процес, който е истински фарс, Анриет е осъдена на смърт, но след изтичането на определен период от време отново се връща в Лувъра, отказала се обаче от по-нататъшни династични амбиции.

Изглежда невероятно, но основните участници в това трескаво оживено кралско домакинство развиват истинско семейно чувство едни към други и само от време на време избухват домашни дразги. Мария дарява Анри IV с още деца, кралят започва да не обръща внимание на нейния невзрачен външен вид и дори кавалерски съобщава на всички, че ако Мария не му е съпруга, би я взел за метреса. Мария очевидно решава да приеме думите му за своеобразен комплимент и прави всичко по силите си, за да създаде щастлив дом за своя блуден царстващ съпруг, а италианските готвачи, които довежда със себе си от Флоренция, се грижат всички на кралската трапеза да са добре нахранени.

Подобно на Катерина де Медичи и Мария дава своя принос към френската кухня. Готвачите на Катерина оказват силно влияние върху кулинарното изкуство на Франция, но именно по времето на Мария модерната френската кухня започва да заема своето полагащо ѝ се място, което обаче се случва едва след като френските готвачи попиват основите на италианския начин на готвене. Основната идея на италианската кухня е да се подчертае вкуса на месото или рибата, а не да се задуши. Сосовите са предназначени да подсилват характеристики, които вече са налице, като ги извлекат на преден план, по тази причина месото се поднася със сос, приготвен от неговите сокове, а рибата се готви в бульон, в който са сложени отстранени части като главата и опашката. В миналото френските готвачи просто копират италианските рецепти, но вече разбират теоретичната основа на италианското готвене и бързо започват да създават своя национална кухня.

Първият изтъкнат готвач е Франсоа ла Варен, който се обучава в италианските кухни на Мария де Медичи, а след двадесет години написва „Le Cuisinier français“ („Френският готвач“) — първия систематичен и изчерпателен наръчник за приготвяне на френска храна. Ла Варен остава в паметта на поколенията заради новия начин, по който използва гъбите, за да подчертаят вкуса на говеждото и агнешкото. Именно в кралските кухни е създадено класическото ястие Турнедо „Медичи“ — бифтек със сос от Мадейра, кръстен на Мария де Медичи.

През 1610 година Анри IV е убит точно когато се готви за нов поход срещу Испания и Мария става регент от името на своя осемгодишен син Луи XIII. Мария никога не е харесвала антииспанската политика на своя съпруг и сега я отменя с помощта на своя фаворит Кончино, на когото дава титлата маркиз д'Анкр и който вече е неин близък съветник. През 1614 година Луи XIII навършва възраст, на която може да управлява, но регентката и съветникът ѝ решават да не обръщат внимание на този факт. Незрелият дванадесетгодишен младеж лесно се сплашва и съгласява и Мария продължава да властва над Франция от негово име. Властта насърчава по природа екстравагантния ѝ характер, поради което така изкривява преценката ѝ, че регентката прави известен брой отстъпки пред враждебно настроени представители на благородническото съсловие, продиктувани от недалновидни съвети. Но италианските угодници я защитават от нарастващата ѝ непопулярност.

Много скоро и Луи XIII се сдобива със свой фаворит — манипулативният и все по-могъщ Шарл д'Албер дьо Люин — заедно кроят планове как да изтръгнат властта от ръцете на Мария. През 1618 година маркиз д'Анкр е убит, а Мария де Медичи заточена в Блоа, където неуспешно се опитва да вдигне бунт срещу своя син. Допитва се до нов съветник, даровит и млад църковен прелат от аристократичен произход — Арман Жан дю Плеси дьо Ришельо, който се обръща към Луи XIII и използва значителните си политически умения, за да постигне помирение между краля и майка му.

Луи XIII отново започва борба с хугенотите, които получават подкрепа от външни сили, неговият съветник Люин е убит в битка и мястото му е заето от Ришельо. По това време продължаващите борби между католици и протестанти започват да предизвикват всякакви династични и териториални конфликти, а Европа е погълната от ожесточената и разрушителна Тридесетгодишна война, в която войските се бият от Русия до Франция и от Австрия до Балтийското крайбрежие. Ришельо прави всичко, което е по силите и уменията му, за да предпази Франция, но постига само относителен успех. През 1622 година Луи XIII като признание за службата помага на Ришельо да получи кардиналска шапка. Мария де Медичи горчиво негодува срещу „измяната“ на Ришельо към нея, поне така го вижда тя, защото не само я изоставя заради сина ѝ, но и променя нейната испанска и

прокатолическа политика за сметка на тактически съюзи с протестантските сили.

Влиянието на Мария е осуетено отвсякъде и тя насочва зора си към културата, където подобно на Катерина де Медичи ще повлияе най-много. Още през 1615 година Мария поръчва на най-добрия френски архитект Соломон дьо Брос да ѝ построи на брега на Сена двореца Люксембург. Той трябва да е копие на двореца Пити и Мария дори пише във Флоренция да ѝ изпратят чертежите на сградата. Дьо Брос вежливо ги приема и продължава работата по своя проект. Мария поръчва картини на няколко художници, включително и на младия френски художник Никола Пусен, макар че несъмнено любимият ѝ творец остава холандският бароков художник Петер Паул Рубенс, когото кани в Париж през 1622 година.

По това време Зрелият ренесанс в изкуството отстъпва пред пищността на барока, в който великолепието на външната техника отвежда изкуството отвъд разбирането за структура, обединявало го някога с науката. Изкуството надживява своя научен период, така както и науката започва да се измъква от това просто да бъде изкуство. Век след смъртта на Леонардо да Винчи съществуването на ренесансов човек, чийто гений да обхваща и обединява изкуството и науката, вече е невъзможно. В ателието на Леонардо чираците често се мотаят без работа, а господарят им собственоръчно стрива новооткритите смеси от пигменти или тайно попълва своите шифровани дневници с бележки за изкуството и науката. За разлика от него ателието на Рубенс прилича на кошер в своята трескава дейност и работливи помощници, сътрудници, чираци работят без прекъсване, направлявани от своя господар. Тук цари разделение на труда и дух на сътрудничество, нужни за създаването на огромните платна, които превръщат ателието на Рубенс в преуспяваща индустрия, а неговия собственик в милионер. Рубенс също е всестранно развит и в много насоки олицетворява бароковата еволюция на ренесансовия човек, но дарбите му се съсредоточават в дипломатията и ерудицията вместо в научни открития, при това не толкова интелектът му, колкото екстравагантността на характера му изпълват неговите произведения. Бароковият ренесансов човек се развива като импресарио, изразяващ завършеността на своята природа, а не като изследовател на тайните на природата. Както скоро ще видим, тази изследователска нишка на

ренесансовото старание изисква свой определен тип гений, за да може да се развие напълно.

Рубенс получава поръчка от Мария де Медичи да украси две големи галерии в почти завършения Люксембургски дворец. За тази цел той създава повече от двадесет огромни платна, изобразяващи основните събития в живота ѝ, като всички съответно са прославени в митологичен или легендарен план. Способността на Рубенс да изобразява огромни и пълни жени като олицетворения на неземна красота идеално подхожда на изискванията на Мария де Медичи и художникът ласкателно изпълнява задълженията си към своята кралица покровителка. Картините са сред най-добрите произведения на Рубенс въпреки тези тежки изисквания.

През 1629 година Ришельо убеждава Луи XIII да нахлуе в Италия, ход, който настройва враждебно католическите Хабсбургски сили (Австрия и Испания). Мария изисква от Луи XIII да освободи Ришельо и същевременно подбужда своя втори син херцог Гастон д'Орлеан да въстане срещу краля. Луи XIII първо се двоуми, след като се вижда изправен пред такава опозиция вътре в семейството, но после безрезервно взема страната на Ришельо. През 1631 година Мария де Медичи е прогонена и избягва в испанска Холандия, където живее във все по-самотно изгнаничество. Рубенс, който вероятно е единственият ѝ истински приятел, умира през 1640 година. След смъртта му тя заминава за Англия, където една от дъщерите ѝ е омъжена за Чарлз I, но бързо разбира, че е нежелана там и е принудена да се върне в Холандия. Тя е пречка където и да отиде, дори Испания започва да гледа с недобро око на присъствието ѝ в Холандия, тъй като кралят се опитва да оправи взаимоотношенията си с френския монарх. През 1642 година на шестдесет и девет години Мария умира в Кьолн, Германия, сама и необичана. Екстравагантният ѝ начин на живот я докарва до несъстоятелност, както финансова, така и духовна, а могъществото на Медичите извън Италия е пропиляно, макар че сега децата ѝ осигуряват кръвта на Медичите да потече във вените на всеки значим кралски дом в Европа.

КРЪСТНИЦИ НА НАУЧНИЯ РЕНЕСАНС

През лятото на 1605, пет години след като Мария де Медичи напуска Флоренция, за да се присъедини към съпруга си, френския крал Анри IV, великият херцог Фердинандо I търси временен възпитател за своя син Козимо. Петнадесетгодишният Козимо е весел и хубав младеж, но това не може да прикрие факта, че е мързелив — надарен е с пъргав ум, но изглежда предпочита забавленията пред образованието. Възпитателят, когото най-много препоръчват на Фердинандо I, е четиридесетгодишният преподавател по математика от университета в Падуа Галилео Галилей, който е първият велик учен на новата епоха.

Семейството на Галилео Галилей са граждани на Флоренция, произхождащи от Муджело, планинската долина на север от града, от която идват и Медичите. Самият Галилео е роден в Пиза на 15 февруари 1564 година, само три години преди кончината на осемдесет и девет годишния Микеланджело, последния герой на Зрелия ренесанс. Съпоставката е важна, тъй като авангардът на Ренесанса преминава от изкуството към науката. Бащата на Галилео Винченцо оказва голямо влияние за формирането на младия учен и има свои интереси. Той произхожда от благородническо семейство, чиито богатства се стопяват, има малко пари и войнствен характер, който му пречи да излезе от това положение. Същевременно обаче е човек с истински музикален талант, свири на лютня и композира произведения — умение, което изисква безпогрешни математически заложби.

През 1572 година семейството на Галилей се връща от Пиза във Флоренция и Винченцо е нает в двора на великия херцог в двореца Пити като музикант. Той подновява и връзката си с камерата Барди, група от даровити изпълнители и теоретици, които са подслонени от стария банкерски род, чието име носят. Винченцо има свои оригинални идеи за музикалната теория и се бунтува срещу ограниченията на контрапункта, предпочитан в средновековната музика. Бащата на Галилео настоява, че когато се изпълнява, музиката

трябва да носи удоволствие за ухото, а не да се съобразява с външната математическа красота на страницата. По-свободните произведения, към които Винченцо и други във Флоренция имат предпочитания по това време, довеждат до възраждане в музиката.

Най-забележителното е, че музикантите на Флоренция са отговорни за раждането на операта, която води своето начало от два отделни източника. От една страна, имаме средновековната религиозна драма, която представлява пиеси на библейски теми, поставяни за обществеността на различни дати от църковния календар. Съвсем различни от нея са класическите гръцки драми с техните хорови интерлюдии, преоткрити и поставяни от флорентинските хуманисти. Двете форми се обединяват и резултатът е операта — нерелигиозно произведение, съчетаващо музика и драма. Названието идва от италианския израз *opera in musica* („произведение с музика“). Обикновено действието на ранната опера е взето или от някаква легенда, или от митологията и изисква нова, по-свободна музикална форма, като онази, предпочитана от Винченцо Галилей.

Приема се, че първата опера е „Дафне“, драма на флорентинския поет Отавио Ринучини, музиката към нея е написана от певеца и композитора Якопо Пери, който е капелмайстор при двора на Медичите. Операта е изпълнена на карнавала, предхождащ Великите пости във Флоренция през 1598 година. Текстът на произведението е напълно загубен, най-старата опера, запазена до наши дни, е написана по текст на „Евридика“ от Ринучини и се знае, че е изпълнена през 1600 година в двореца Пити. Забележително, но се оказва, че Медичите са кръстници и на ренесансовата музика.

До края на седемнадесети век Ренесансът се усеща във все повече и различни сфери. Времената се променят, дори и в най-буквалния смисъл на израза — хората забелязват, че сезоните започват да се изместват от обичайното си място в древния календар и папа Григорий XIII се отказва от Юлианския календар, използван за първи път при Юлий Цезар през 46 г. пр.Хр. и през 1582 година се въвежда нов Грегориански календар като с един удар изместват датата с десет дни напред. Мнозина обаче изпитват големи подозрения към подобни промени и с въвеждането на новия календар през годините из Европа избухват бунтове, като възмутените тълпи искат обратно десетте дни, отнети от живота им. След векове на средновековен застой и сигурност

в толкова много сфери мнозина гледат на промяната като на заплаха и тя изобщо не е приета повсеместно.

Червенокосият и млад Галилео Галилей е необуздан бунтар, наследил много от чертите на своя баща, но за разлика от него е самоуверен и бързо се убеждава в собствената си гениалност, съвсем друг е въпросът къде трябва да бъде приложена тя. На седемнадесет години се завръща в родната си Пиза, за да учи в университета, но бързо се разочарова от нещата, които очакват от него да усвои. Застоялата средновековна схоластика се преподава наизуст, очаква се да бъде научена по същия начин и точно така възпроизведена на изпитите. Няма място за въображение, независимост на мисълта и нови идеи — Ренесансът може да е променил изкуството и архитектурата, може да започва да влияе и в много други сфери, но безплодните идеи на Аристотеловата естествена философия все още преобладават в университетите.

В характера на Галилео е заложено да не си затваря очите пред глупаците и той не скрива своето презрение към преподавателите си. Прекъсва ги по време на лекции и им задава иронични въпроси, чиято цел е да ги изложи. Защо, например, всички зърна от градушката, независимо от своя размер, падат на земята с една и съща скорост, след като Аристотел учи, че по-тежките тела падат по-бързо от по-леките? Лекторът отговаря, че по-леките зърна очевидно падат от по-ниско, така че само *изглежда*, че падат със същата скорост. Галилео осмива подобни обяснения, но си създава и много врагове. Бързо става ясно на всички, включително и на състудентите му, че е толкова умен, че дори вреди на себе си. Няма нищо, което да предизвиква ума му и Галилео търси стимул на друго място — в пивниците и бордеите на Пиза.

За късмет провинциална Пиза се оживява между Коледа и Великден, когато великият херцог на Тоскана премества двора си в града съгласно традиция, започната от великия херцог Козимо I, който се опитва да сближи тосканските градове и да обедини великото херцогство. За кратко време Пиза се превръща в социалния център на херцогството, пълен с всякакъв вид стимулиращи забавления — от музика до надбягване с колесници и лекции на широк кръг от теми. В един от случаите Галилео успява да се промъкне на една от частните лекции, давани от придворния математик Остилион Ричи. Постът е създаден от благоразположения към науката Козимо I. Галилей е

пленен от чутото, от много време е привлечен от теоретичните изчисления, но университетските власти смятат математиката за отвлечена. Няколко години преди пристигането на Галилео в Пиза преподавателят по математика умира, но неговото място остава незаето през цялото му следване.

Галилео започва да учи при Ричи, който го запознава с древногръцките математици и го превежда през доказателствата и аргументите на Евклид и Архимед. Традиционните схоластични доказателства, преподавани в университетите, почиват на авторитети като писанията на Аристотел, които да потвърдят правотата на думите им. Галилео с интерес научава, че аргументите на Евклид използват само неопровержимия довод на доказателството, за да докажат своята истина. После, когато Ричи и дворът се връщат обратно във Флоренция, Галилео продължава да учи самостоятелно в Пиза.

Бащата на Галилей изпада в гняв, когато синът му се връща във Флоренция през 1585 година, без да получи образователна степен и без никакви перспективи за работа. В крайна сметка Винченцо успява да използва връзките си в херцогския двор и Галилео от време на време изнася лекции във Флорентинската академия. После, през 1589 година заема поста на преподавател по математика в своя стар университет, като назначението изглежда доста странно заради квалификацията му, но вероятно Галилей се възползва от средновековната неточност. Другият възможен фактор е заплатата, тъй като е само шестдесет флорина годишно, по-малко от дохода на един дребен търговец. Галилео е оскърбен, когато научава за това, но нищо не може да направи, тъй като отчаяно се нуждае от парите, които може да получи. Възрастният му баща не може да работи повече и той трябва да издържа цялото семейство. За да обезпечи някакъв доход отгоре, се заема с допълнително преподаване, но има време и да продължи своите изследвания.

Тези изследвания се правят с характерен за него размах. Прочутата легенда гласи, че Галилео се качва на наклонената кула в Пиза и пуска два предмета с различно тегло, така показва на събралите се студенти и преподаватели, че предметите падат в пространството с една и съща скорост, което пък от своя страна противоречи на Аристотеловия възглед, че по-тежките тела падат по-бързо от по-леките. Независимо от това дали този опит се е състоял, или не, като

повечето хора в наши дни смятат, че не се е случил, анекдотът е идеална илюстрация как методите на Галилео се различават от Аристотеловата практика. Галилео прави опит, за да открие истината, докато последователите на Аристотел вярват в своята истина, защото така е записано в произведенията на древногръцкия философ. Разбира се, ако две тела с различно тегло се пуснат от една и съща височина, на практика няма да докоснат земята точно в един и същи миг. Това се дължи на разликата в съпротивлението на въздуха и последователите на Аристотел използват несъответствието, за да докажат своята гледна точка, което пък принуждава Галилео да заключи, че двата предмета наистина ще падат с една и съща скорост, ако бъдат пуснати във вакуум. Изминават 400 години и съждението на Галилей по драматичен начин е доказано пред голяма публика. През 1969 година астронавтът Нийл Армстронг пуска чук и перо, когато е на луната. Двата предмета докосват повърхността едновременно и тогава Армстронг отбелязва: „Виждате, че Галилео е имал право.“

В резултат на своите опити Галилео формулира определени закони за движението, като например: „Когато пада, скоростта на тялото е пропорционална на времето, за което пада.“ Крачката, направена от Галилей, е жизненоважна, тъй като прилага системата на мерките и теглилките във физиката, нововъведение, което в крайна сметка го извежда до формулирането на основополагащата идея за „сила“.

Гениалното хрумване на Галилео е прилагането на математиката във физиката, което в наши дни може да ни се струва очевидно, но по негово време те са смятани за две отделни и очевидно коренно различни дисциплини. Съвременната физика се ражда в мига, когато математиката и физиката се комбинират и създават понятия като измерваема сила. Нещата могат да бъдат претегляни, разстоянията измервани, времето записвано, всичко определяно с точни числа и прилагането на математическия анализ към физическите явления поражда понятието за опита. Подобни неща могат да бъдат определяни и измервани *само на практика*, което бележи началото на експерименталната наука. Определеният практически опит може да бъде представен с числови или концептуални определения, резултатите записани, а после сравнени с други резултати, получени при подобни условия, и така могат да бъдат формулирани общите закони. Името,

което Галилео дава на такива практически опити, е „cimento“, което на италиански означава „изпитание“, думата „експеримент“, която използваме в наши дни, произлиза от старофренска дума, която означава „подлагам на изпитание“. Прозренията и практиката на Галилео поставят основите на съвременната наука. Именно той казва: „Книгата на природата е написана на математически език. Нейното писмо са триъгълниците, кубовете и други геометрични фигури, без чиято помощ... човек напусто би бродил из тъмния лабиринт.“

Древните гърци загатват за това, а Питагор дори заявява: „Светът е изграден от числа.“ Той обаче няма предвид практическата страна на въпроса, Галилео е първият, *приложил* математиката по този начин, и така открива един напълно нов начин за разбиране на света. Възраждането в сферата на древната философия и изкуството поражда самоувереността и вярата на хуманизма. Възраждането в древните науки показва как този хуманизъм може да намери практическо приложение. Ренесансовият хуманизъм създава нов начин, по който да възприемаме себе си, ренесансовата наука създава нов начин, по който да възприемаме света.

Галилей бързо става известна личност в Пиза, студентите се прекланят пред своя непокорен и буен млад преподавател, но нещата са съвсем различни, когато става дума за властите. Мнозинството от останалите преподаватели в Пиза са монаси и публично изразяваното мнение на Галилео за неговите колеги духовници е, че са толкова посредствени, колкото и правоверни. Изпитва и почти същото презрение към академичното облекло, отказва да носи тога и дори съчинява кратко стихотворение, за да изрази виждането си:

*Носи само този-онзи тога,
що глупак намръщен е дори пред Бога,
тя е униформа за школата,
що прекланят се пред правилата,
във бордея няма да те пуснат,
щом не си другар разпуснат...*

Неизбежно е на властите в Пиза да им писне от техния бунтовен млад колега и през 1592 година Галилео е принуден да си търси работа

на друго място. За щастие мястото на преподавател по математика в престижния Падуански университет се освобождава и Галилей кандидатства. По това време работата му вече привлича вниманието на няколко важни и отворени за науката личности в Италия, славата му достига дори до великия херцог Фернандо I, който говори за него като за „един от най-добрите математици на Тоскана“. Препоръките му помагат на Галилео да заеме мястото в Падуа във Венецианската република.

Галилео бързо започва да се наслаждава на Падуа, където заплатата му е равна на 500 флорина годишно. Той все така не изпитва уважение към общоприетите правила и създава дом с темпераментната си млада любовница Марина Гамбия, от която впоследствие има три деца. Изследванията му дават резултати, които са също толкова в разрез с общоприетото. През този период Галилео започва да води кореспонденция с живеещия в Прага немски астроном Йохан Кеплер. Признава му, че вярва в правотата на Коперниковата теория, че земята и планетите се въртят около слънцето, но се страхува да го обяви открито, за да не стане за посмешище, тъй като мнозинството от колегите му в Падуа са последователи на Аристотел. Всъщност Галилео не съзнава, че тогава Кеплер едновременно потвърждава, но и подобрява хелиоцентричната идея на Коперник. С помощта на най-точните астрономически уреди от епохата преди появата на телескопа Кеплер достига до заключението, че планетите минават около слънцето в елипсовидни орбити, а не в кръгове, както предполага Коперник.

През 1604 година Галилео забелязва, че в небето се появява нова звезда, която всъщност е експлодираща звезда и е втората по рода си от 134 г. пр.Хр. насам. Появата ѝ предизвиква голям ужас сред праволинейните мислители, защото според Аристотел не може да има такова нещо като нова звезда, както не може и някоя стара да изчезне. Аристотел учи, че земята е изградена от четири елемента (земя, въздух, огън и вода), а небето е разделено от земята и се състои от „квинтесенция“, петият елемент, или есенция, най-съвършеният от всички, който е идеален и непроменим. Обектите като кометите, които противоречат на това гледище, се обясняват и отхвърлят изкусно, тъй като не принадлежат на небето. Те съществуват в областта под луната,

която е най-близо до земята, и по тази причина са метеорологични явления, а не звезди.

Галилео не е човек, който се бои от спорове и затова дава поредица от лекции за новата звезда, в които изрежда доводи за това как тя оборва теориите на Аристотел за небето. В резултат на това открито влиза във вражда с Чезаре Кремонини, който е професор по философия в Падуа. Кремонини поддържа общоприетото аристотелианско виждане, че законите на физиката и мерките се отнасят само до земята и не важат за небесата, където се намират всички планети и звезди. Те са изградени от квинтесенция и по тази причина не се изменят, както и не са предмет на същите закони, важащи за земята, въздуха, огъня и водата. Когато се правят измервания на небесата, те само *изглеждат* като противоречие на законите на Аристотел, но всъщност няма нищо такова, тъй като подобни закони просто са неприложими в тази сфера. Галилео е разочарован, защото не е способен да отрече доводите по своя начин и не може да даде никакво експериментално научно доказателство, че грешат. Не знае, че Кеплер прави точно това, тъй като математически изчислява елипсовидните орбити на планетите и така доказва, че математическите закони важат за небесата по същия начин, по който и за земята.

Амбициозният Галилео обаче става нетърпелив, вече е на четиридесет години, но славата и богатството, които му се полагат, все още му убягват. Дори заплатата на Кремонини е два пъти по-голяма от неговата, а останалите си създават име, без да демонстрират и половината от оригиналността на Галилей, който формулира всякакви оригинални идеи. Дори създава известен брой нови изобретения, в това число съоръжения за селското стопанство, военни машини и медицински инструменти, но нито едно от тях не му носи успех. След като свършва цялата работа, други просто ограбват идеите му и трупат пари от тях. Всекидневните му нужди за пари стават по-големи, трябва да издържа любовницата и трите си деца, да не говорим за семейството му във Флоренция, а дълговете му растат.

Като последно средство, решава да пише на великия херцог на Тоскана Фердинандо I и да го помоли за официален пост в неговия двор. Писмото му пристига в подходящ момент, тъй като Фердинандо I се нуждае от възпитател за лятото за своя петнадесетгодишен син и

наследник Козимо. Галилео е назначен и се нанася със своя повереник във вилата на Медичите в Пратолино на хълмовете извън Флоренция. Тук прекарва няколко приятни месеца, води лек и охотен живот, като същевременно спечелва симпатиите на своя млад повереник с вълнуващите си научни опити и гениални идеи. Лятото обаче свършва и той трябва да се върне в Падуа при своите кредитори.

През 1609 година Галилео отново получава поръчка от рода Медичи, но този път от съпругата на Фердинанде I великата херцогиня Кристина, която се нуждае от услугите му. За съжаление тя остава с впечатление, че Галилео е прочут астролог, а не славен астроном и иска от него да направи хороскоп на съпруга ѝ. Фердинандо е тежко болен, а Кристина иска да знае дали ще преживее болестта, и ако това се случи, колко му остава да живее. Галилео не желае да изпада в немилост и веднага се заема за работа, като прави изключително оптимистичен хороскоп, уверявайки великата херцогиня, че според звездите всичко вещае само добри неща за Фердинандо I, който бързо ще се възстанови от болестта и ще живее дълги години. В действителност Фердинандо умира след седмица и перспективите за нова работа при Медичите стават особено мрачни.

През същата година в Падуа Галилео узнава за ново изобретение, наречено телескоп, което е създадено в Холандия. Още преди да види такъв, Галилей бързо схваща принципа, заложен в изобретението, което основно се състои от тръба с две лещи, и веднага създава свой вариант, два пъти по-мощен от всеки телескоп, правен дотогава. Споходен от известна политическа прозорливост, после подарява своето ново „изобретение“ на дожа на Венеция. Огромната важност на телескопа за морска сила като Венеция бързо е оценена, защото това означава, че нахлуващите вражески кораби могат да бъдат видени на хоризонта и градът печели няколко допълнителни ценни часа, в които да подготви защитата си. Благодарният дож дава право на Галилео да заема преподавателското място в Падуа до края на живота си, за жалост обаче ученият не получава допълнителното финансово възнаграждение, на което се надява, и остава затънал в дългове.

Галилео бързо разбира как да направи по-добър телескоп и създава нов, който е тридесет и два пъти по-мощен от предишния. Нещо повече, разбира и как по-добре да се възползва от своя увеличаващ уред и през нощта го насочва към небето, където за свое

изумление вижда как пред очите му се разкрива една нова вселена. Както Колумб открива напълно неочакван нов континент, така Галилео бързо прави поредица от сензационни открития.

По същество за три хилядолетия и половина нищо ново не е откривано за небето, астрологическото наблюдение с невъоръжено око достига своя предел още при древните вавилонци, които, застанали на покривите на своите зикурати, нанасят местоположението на звездите. В мига, когато Галилео вдига телескопа към окото си и го насочва към луната, всичко се променя. В миналото смятат луната само за един светец диск, който последователно расте и намалява, но сега тя се превръща в огромно и загадъчно сферично тяло. Тя не увеличава и не намалява своя размер, вижда се, че сферата е разделена на светлина и сянка, а при по-внимателно разглеждане се забелязва, че повърхността на сферата е покрита с кратери, планини и дори места, които приличат на морета. Галилео знае, че това бележи последното поражение на Аристотеловата астрономия — небесните тела със сигурност не са съвършени сфери, изградени от непроменящата се квинтесенция, те са напълно нови светове с всички несъвършенства и характеристика на онзи, населяван от човечеството.

Галилео описва откритията си в книга, озаглавена „Звезден пратеник“, която с надежда посвещава на своя бивш ученик, понастоящем велик херцог на Тоскана, Козимо II. Произведението на Галилео предизвиква сензация из цяла Европа, сред многото му открития е и това, че Юпитер има спътници, като в чест на херцога нарича тези нови луни *Sidera Medicae* („Медичиеви звезди“). Сега Медичите са обезсмъртени в небето! От научна гледна точка много по-важни са наблюденията на Галилео над фазите на Венера — планетата нараства и намалява точно по същия начин, по който и луната. От земята се вижда как повърхността ѝ излиза от сянката и влиза в светлината, а после обратно. Това е неопровержимо доказателство, че Венера, както и земята, се въртят около слънцето, тъй като не може да има друго вероятно обяснение за явлението.

Галилео наблюдава слънцето, като използва опушено стъкло, за да предпази окото си, и открива, че има черни петна, които подобно на облаци придобиват всякаква форма и „сякаш се самопоглъщат“. Ето още едно доказателство, че небесата не са извън времето и не са непроменими, както твърди Аристотел. Неизбежно е наблюденията му

да предизвикат яростна опозиция от страна на много последователи на Аристотел и представители на Църквата. Най-характерното изказване е направено от баварски абат, който заявява: „Чел съм всички произведения на Аристотел, не откривам нищо, което да прилича на онова, което описвате... Вашите петна по слънцето са дефекти на оптическия инструмент или на окото.“ Отчайващото е, че Галилео не може да противоречи на подобни критики, тъй като *те просто не признават неговата гледна точка*.

Отговорът на Галилей е също толкова характерен — аристотелианците, Църквата, враговете и кредиторите му — всички са се съюзили срещу него. Идеите му придобиват все по-голямо значение и стават все по-оригинални, но с това расте и параноята му. Отговорите, давани на неговите опоненти, стават все по-неумолими и презрителни. Галилео си създава все повече и повече врагове на важни постове.

„Звездният пратеник“ обаче му носи и успех, тъй като деветнадесетгодишният велик херцог Козимо II е поласкан, че бившият му възпитател го помни, и почита Галилео по един щедър начин. Веднага му предлага поста на „първи философ и математик“ в Тоскана — работа, която му носи добра заплата и включва разкошно жилище във вила Белосгуардо на един хълм южно от Флоренция, идеално разположен за астрономични наблюдения. Галилео веднага напуска Падуа и взема трите си деца, а любовницата Марина изоставя, очевидно по взаимно съгласие. Остава ѝ обаче подходяща зестра, за да може да се омъжи, което тя прави на следващата година.

Този период се оказва връхна точка в живота на Галилей, но бележи и зенита на влиянието на Медичите върху научния ренесанс. Медичите стават кръстници на нова научна епоха и под тяхното покровителство и защита Галилео има възможност да разшири научните си изследвания, без да бъде възпрепятстван от своите критици. Новините за откритията му се разпространяват и се поглъщат с голям интерес от мислителите из цяла Европа. В Холандия философът и математик Рьоне Декарт започва да изучава работата на Галилей, вдъхновила го за неговата новаторска книга „Разсъждения за метода“, в която излага рационален и научен метод на мислене за откриване на истината и дава философска основа на всичко, започнато от Галилео.

Галилей започва поредица от свободни изследвания, като същевременно се залавя и с ред широки по обхват теоретични предположения. Вижданията му за близката връзка между математиката и физиката го карат да направи разграничение между двете характеристики на предметите. От една страна са физическите характеристики, които могат да бъдат измерени, като височина, тегло и т.н., те принадлежат на самите предмети. От друга, са характеристиките, които не могат да бъдат измерени, като мириса, цвета или вкуса на предмета, те не принадлежат на самите предмети, а са впечатления, предизвикани у хората, които ги наблюдават. Това жизненоважно разграничение по-късно е взето от английския философ Джон Лок и лежи в основата на неговата философия на емпиризма — първата истинска научна философия, която твърди, че всяка истина трябва да почива на опита.

Философиите на Декарт и Лок предизвикват възраждане във философската мисъл и е общоприето да се смятат за начало на съвременната философия. Двете философии — рационалната и емпиричната, дължат много на Галилео, който от своя страна разчита толкова много на покровителството и закрилата на Медичите. Самият Галилей предизвиква възраждането на една древна философска идея, която променя повече науката, отколкото философията. Вследствие на своите опити Галилео започва да разсъждава върху основната природа на материята, което го довежда до съживяването на идеята, изказана за първи път от древногръцкия философ Демокрит в началото на четвърти век пр. Хр. Демокрит твърди, че всички вещества в основата си се състоят от невидими единици, които нарича „атоми“, което произлиза от гръцката дума „atomos“ — неделим или невидим. С времето идеята прониква във физиката и химията, като опровергава древното съждение на Аристотел, че всички материи се състоят от смес от земя, въздух, огън и вода.

Изминават много векове, преди атомите да могат да бъдат наблюдавани или изброени на практика, но идеята стига до самото сърце на новата научна революция. Атомите, като отделни единици, могат теоретично да бъдат преброени, от което следва, че смесицата от земя, въздух, огън и вода е материя на характеристиките, а не на числата. Новата научна революция се измества от качествения свят към количествения, там, където математиката може да се приложи.

Галилео обмисля изводите на новата хелиоцентрична теория и размишлява, че инерционният път на планетата около слънцето трябва да е причинен от някаква форма на магнитна сила между двете тела. От дневниците му става ясно, че е на ръба да формулира идея, близка до тази за гравитацията, и да схване, че това е всеобхватна сила, която важи за цялото небе. Прилагането на законите на физиката от страна на Галилео към движението на планетите е епохална стъпка — Кеплер прилага математиката към цялата вселена, а сега Галилей показва, че земните закони на физиката също са всеобхватни. Смело обявява: „Земните закони важат на небето“.

Но вече върви по опасен път, тъй като властите във Ватикана започват да проявяват все по-голям интерес към революционните нови идеи на Галилео. Нищо обаче не може да го спре. През 1611 година е поканен в папския двор, за да покаже своя нов телескоп, а идеите му правят изненадващо добро впечатление. Галилео е окуражен от това и решава да разкрие всичко, което е открил, като веднъж завинаги покаже на всички истината за хелиоцентричната система. Написва книга, в която описва слънчевите петна, оборва идеята, че земята е център на вселената, и доказва как науката може да обясни небето. Произведението му бързо се разпространява из цяла Европа, а идеите му започват да трупат поддръжници сред студентите в университетите.

Аристотелианците най-после съзират огромната заплаха, която представлява Галилео, и доста късно подеват унищожителната си контраатака. Посочват, че Коперниковите идеи на Галилей не само противоречат на учението на Църквата, но и категорично отричат написаното в Библията. Църквата решава, че е време да действа — несъмнено е, че идеите на Галилей са еретични.

Дори на това ниво на развитие на нещата той все още има приятели и защитници сред представителите на Църквата. Папи и кардинали изиграват своята роля в подкрепа на идеите на Ренесанса, а много влиятелни прелати запазват своята благосклонност към развиващия се интелектуален прогрес. Показателно е, че великолепият нов купол на „Свети Петър“, гордостта на католическата църква, завършен само преди двадесет години, се смята за продукт на изкуството и науката. Сред онези, които се интересуват от последните научни идеи, е и неговият събрат флорентинец, влиятелният кардинал Матео Барберини, който съобщава на Галилео,

че докато се ограничава да говори само като математик, няма да има никакви проблеми. Съветът несъзнателно е ироничен, тъй като Църквата гледа на математиката в Платоновски смисъл, като основно идеалистична и абстрактна материя, която няма отношение към истинския свят. Главното научно прозрение на Галилео е да приеме точно обратното.

От гледна точка на нашето време конфликтът между Църквата и науката може да бъде разгледан в контекст — той е едновременно неизбежен исторически, а в интелектуален смисъл — напълно ненужен. Корените му се крият в ролята, изиграна от християнството за запазване на западната цивилизация. През Ранното средновековие след падането на Римската империя древното познание оцелява само в отдалечени християнски общности. С установяването на по-мирни времена през Средновековието това познание се разпространява в страните от Западна Европа, но остава прерогатив на Църквата. Процесът достига своя зенит в относителния интелектуален застой от Зрялото средновековие, когато Църквата все още смята, че цялата философия, познание и учения са изцяло нейни — знанието и ученията на Църквата са едно. С възраждането на интелектуалното любопитство, предизвикано от Ренесанса, Църквата се оказва в трудно положение. Не желае да се откаже от монопола си върху знанието, но същевременно постановява, че всяко ново знание трябва да е в съответствие с нейните учения, което на практика представлява парадокс и означава, че новите открития в науката са приемливи за Църквата само когато съвпадат с онова, което е вече известно! Прогресивното мислене е обуздано и доведено до пасивни интелектуални занимания, но с нарастване на напрежението е неизбежно нещо да не поддаде. Нещастieto на Галилео е, че се оказва в центъра на този все по-разрушителен процес.

През 1616 година Църквата поставя произведенията на Коперник в „Списъка със забранените книги“, а Галилей е предупреден, че не трябва да поддържа или защитава подобни виждания или ще бъде изправен пред Инквизицията. Органът е създаден като част от Контрареформацията и вече дейно се бори с всякаква опозиция срещу католическата църква. Целта на Инквизицията е да изкорени ереста дори ако трябва с мъчения, и по този начин всички семена на

протестантството на територията на католицизма скоро да бъдат премахнати.

Галилео отчаяно изпраща писма до кардинал Барберини, великия херцог на Тоскана и други влиятелни приятели. На вдовстващата велика херцогиня Кристина пише настоятелно: „Да се забрани Коперник сега, по моя преценка означава да се противоречи на истината.“ Но молбите му са напразни и той се оттегля във вилата в Белосгуардо, където остава под опеката на великия херцог Козимо II.

След седем години приятелят му Матео Барберини става папа Урбан VIII и Галилео, изпълнен с оптимизъм, заминава за Рим, за да защити своята теза. До известна степен Урбан VIII запазва своите симпатии и дава разрешение на Галилей да напише книга за „системите в света“. В нея може да изложи както гледната точка на Коперник за вселената, така и тази на Църквата, стига ясно да покаже, че църковната е правилната. Галилео написва „Диалог за двете главни системи в света“, в който излага възгледите на Коперник чрез остроумния интелектуален герой Сагредо, а Църквата и нейната аристотелианска гледна точка е представена от героя Симплицио. За нещастие Галилео и този път се увлича, в резултат на което Симплицио изглежда прекалено глупав. Нещо по-лошо, мнозина смятат, че в него разпознават олицетворение на самия папа. Урбан VIII е бесен, а съветниците му го подстрекават, като настояват, че подобни идеи само способстват за подкопаване на цялата Контрареформация. По това време Европа е в разгара на Тридесетгодишната война — разрушителният конфликт между католическите и протестантските войски, обхванал целия континент. В ужаса, обзел тогава всички, идеите на Галилей са обявени за по-зловредни „от Лутер и Калвин взети заедно“.

За нещастие закрилникът на Галилео и негов бивш ученик великият херцог Козимо II умира през 1621 година. Няма кой да го защити и той получава заповед да се яви в Рим, където през 1633 година започва процес срещу него по обвинение в ерес. Тридесет години по-рано философът и учен Джордано Бруно е обвинен в същото в Рим и всичко свършва с изгарянето му на клада. Галилео осъзнава, че се намира в смъртна опасност, сега е на шестдесет и осем години, здравето му се влошава, но се отправя към Рим. Бързо отстъпва, когато е изправен пред перспективата да бъде подложен на

мъчения от страна на Инквизицията. Принуждават го тържествено да се закълне, че „се отрича, проклена и ненавижда“ своето твърдение, че земята се върти около слънцето, макар че според легендата не успява да се въздържи да не промълви под носа си: „И все пак тя се върти.“

Галилео е осъден на доживотен затвор, но заради възрастта и влошеното му здраве му позволяват да се върне в Тоскана. Тук под любезната закрила на новия велик херцог Фердинандо II излежава своята присъда под домашен арест в малкото си имение в Арчетри на юг от Флоренция. След четири години започва да губи зрението си, но изобщо не е съсипаният човек, който изглежда на пръв поглед. Славата му подсигурава посещенията на няколко изтъкнати пътешественици от Северна Европа, в това число и на английския философ Томас Хобс и поета Джон Милтън. Месец преди Галилео да потъне в пълна слепота чрез наблюдения през своя телескоп открива, че луната се върти около своята ос, докато се върти около земята. Малко по-късно завършва своя последен шедевър „Двете нови науки“, в който обобщава идеите си. Ръкописът е пренесен тайно в Холандия, където е публикуван и разпространен между учените в цяла Европа. На 8 януари 1642 година Галилео умира на седемдесет и седем годишна възраст, само няколко месеца преди в Англия да се роди Исак Нютон. Триста и петдесет години по-късно Ватикана най-после признава, че в случая с Галилео „са допуснати грешки“.

„Помилването“ бележи значително отстъпване от позициите, тъй като по време на смъртта на Галилео Църквата изобщо не е в настроение да прощава простъпките му, а някогашният му приятел Урбан VIII остава особено отмъстителен. Когато великият херцог Фердинандо II повелява Галилео да бъде погребан в „Санта Кроче“, в която се намират гробовете на всички велики флорентинци като Гиберти, Макиавели и Микеланджело, папата забранява. Позволяват Галилей да бъде погребан по християнски обичай в „Санта Кроче“ чак седемдесет и пет години след смъртта му.

Великият херцог Фердинандо II изпитва голям интерес към дейността на Галилео и след като става пълнолетен и се възкачва на престола през 1632 година, от двореца Пити към учения често са оправяни поръчки за осигуряването на най-модерния телескоп за Негово височество. Фердинандо II особено се гордее с Медичиевите звезди, които гордо показва на изтъкнатите си гости през своя нов

телескоп. През 1635 година, след като Урбан VIII осъжда „Диалог за двете главни системи в света“ на Галилей, Фердинандо II прави всичко по силите си, за да запази книгата и да я разпространи. Малкият му брат Матиас де Медичи пренася тайно ръкописно копие на произведението от Флоренция в Северна Европа, където е преведено и издадено на няколко езика. Когато Хобс посещава Галилео по време на домашния му арест, съобщава на възрастния учен, че се е сдобил с английски превод на „Диалога“.

Защо тогава Фердинандо не защитава Галилео след първата публикация на „Диалог за двете главни системи в света“ през 1632 година? Защо позволява болният Галилео да бъде повикан в Рим под заплаха за живота му? Фердинандо II идва на власт през 1621 година на десетгодишна възраст, след смъртта на своя баща великия херцог Козимо II. По време на непълнолетието му Тоскана е управлявана от забележителната вдовствуваща велика херцогиня Кристина и нейната снаха, съпругата на Козимо II. За да разшири своя кръгзор, Фердинандо II е изпратен на пътешествие из европейските столици. Дори и след като през 1632 година поема властта, остава под влиянието на вдовствуващата велика херцогиня Кристина чак до смъртта ѝ през 1636 година. Когато извикват през 1632 година Галилео в Рим, Урбан VIII се свързва с младия Фердинандо II и го съветва да не се меси, тъй като, ако го стори, ще предизвика голямо дипломатическо безпокойство. Вдовствуващата велика херцогиня Кристина позволява Тоскана все повече и повече да попада под влиянието на Папството и през този период Флоренция става свидетел на наплив от свещеници. Многото манастири в града, които до този момент стоят полупразни, сега са почти препълнени. При управлението на Кристина на свещениците е позволено да заемат важни постове в управлението, нечуван досега прецедент, и нещо, което изрично е забранено от великия херцог Козимо I, когато разширява постоянния административен апарат.

Фердинандо II е закръглен, сговорчив млад мъж с дълга тъмна коса и елегантни засукани мустаци. Дори в ранния му портрет от Зюстерманс виждаме една леко абсурдна фигура, облечена в бляскави доспехи и с ръка на меч — малко наконтен и неправдоподобен воин. Но отпуснатата му и приветлива външност крие неочаквани способности, макар че през по-голямата част от времето остават

скрити заради неговия мързел. Фердинандо II се отнася към задълженията си като към развлечение, а не като към нещо сериозно, но по време на управлението му Тоскана успява да постигне трудното равновесие между често противоречащите си искания на Австрия, Франция, Испания, от една страна, и на папата, от друга.

През 1638 година Фердинандо II се жени за Витория дела Ровере и очаква бързо да създадат наследник, който да обезпечи приемствеността на Медичите. Задачата обаче не се оказва толкова лесна — Витория дела Ровере е пълна, превзета и деспотична жена, която въпреки своята физика смята раждането на деца за трудно. Първият ѝ син умира при раждането, след две години на бял свят се появява дъщеря със също толкова злочеста съдба, чието раждане едва не убива Витория. Мнозина започват да подозират, че няма да има наследник, особено когато забелязват, че Фердинандо II предпочита повече присъствието на красиви млади мъже от двора пред това на своята надменна съпруга. За щастие тези му забавления не го отвлечат напълно от династичните му задължения и през 1642 година се ражда наследник.

Същевременно майката на Фердинандо II Мадалена остава една могъща сила зад трона, като полага особени грижи за нравствеността в Тоскана, великият херцог пък изглежда доста доволен от това разпределение. Малко след раждането на сина, когото кръщават Козимо, вдовстващата велика херцогиня дава на Фердинандо II дълъг списък с имената на онези, които заемат висши постове във великото херцогство и са хомосексуални. Тя настоява да знае какво смята да направи сина ѝ по въпроса. Без да каже нищо, Фердинандо II поема списъка, прочита имената и добавя своето. Мадалена не губи присъствие на духа и му заявява, че действа така само за да избави грешниците от наказанието, което заслужават. Фердинандо II я пита какво наказание заслужават и тя отвръща, че трябва да бъдат изгорени. При което великият херцог хвърля хартията в огъня и възкликва: „Voilà^[1], заповедта ви вече е изпълнена“.

Анекдотът е показателен с това, че виждаме как под любезното държание решителността на Фердинандо II укрепва, но което е по-важно, дава знак за преобладаващата атмосфера на безнравственост във Флоренция. Въпреки спокойната и по-благоденстваща среда в града под управлението на великите херцози, все още има хора, които

желаят друго, и силите, издигнали Савонарола и Христовата република, могат отново, да се появят.

Подобно на мнозина от Медичите преди него и Фердинандо II обича да прави карнавални шествия за народа. Флоренция все още се гордее с достиженията си в изкуството, но те са само бледо подобие на великите дни. Мирът и благоденствието някак си не са способни да вдъхновят гения, родил се в града по време на насилието и нестабилността. Дори прочутият вкус на града запада — несигурността го изостря, прави го по-изтънчен, докато обикновеното състояние изисква само развлечения и хубави спомени за „добрите стари дни“. Това най-добре се олицетворява от най-известния художник от този период — Лука Джордано. Първо, любимецът на Флоренция дори не е флорентинец, Джордано е неаполитанец, чиято дарба е здраво свързана със сръчността му. На нечувана цена той прави копия на картини от Микеланджело, Рафаело и други велики ренесансови художници. Дните, когато Флоренция е сила в изкуството, са отминали, водещите центрове на изкуството са пръснати из цяла Европа — Рим, Париж и Амстердам. Копираният от Джордано Зрял ренесанс отдавна е в миналото, но флорентинците предпочитат анахронистичните му фалшификати пред бароковия стил, преобладаващ из артистичните среди в Европа.

Твърди се, че бароковият стил с неговата мелодрама, патос и любов към помпозния жест е чужд по темперамент на флорентинския вкус, който предпочита чистотата на линията и класическата форма. Тази гледна точка обаче може сериозно да бъде оспорена. Флоренция създава и взима присърце Микеланджело, чиито произведения са изпълнени с драма и мъка и които на практика проправят пътя на преувеличението на барока. Флорентинският вкус се развива от Мазачо през Ботичели към Микеланджело, но сега тази славна лекота на вкуса безвъзвратно е вкаменена. Неспособността на града да остане в авангарда на развитието на изкуството се дължи изцяло на провала в неговия вкус, а не на някаква предубеденост към бароковия стил.

Не всички произведения на изкуството от този период във Флоренция са копия. Малкият брат на Фердинандо II кардинал Джанкарло де Медичи наема неаполитанеца Салватор Роса, художник и поет със значителни дарби, който обаче така и не отговаря напълно на очакванията. За разлика от погледа на Джордано, отправен в

миналото, Роса е творец, изпреварил своето време. Някои от стихотворенията му, заедно с драматичните му пейзажи и портрети, сега се смятат за очевидни предшественици на епохата на романтизма, която все още не е започнала. На своя мрачно замислен „Автопортрет като философ“ Роса написва:

Aut tace
Aut loquere meliora
Silentio.

(Или замълчи,
или говори по-добре от
тишината.)

За съжаление самият Роса не живее според написаното и създава всякакви мимолетни сатирични драми и картини с батални сцени, отговарящи на всеобщото търсене. Той е отражение на времето и мястото, в което живее, изглежда несигурен в себе си. Като човек на изкуството желае да опита всичко, дори за кратко се изявява като комедиант. Само малка част от произведенията му са важни, но те говорят по-силно от артистичното мълчание на по-незначителните му работи и липсата на артистичен вкус, която го заобикаля във Флоренция.

Най-малкият брат на Фердинандо II Леополдо също става кардинал и преди да замине за Рим, поставя началото на последното значимо процъфтяване на ренесансовото покровителство на Медичите, което е в сферата на науката. През 1657 година Леополдо де Медичи основа Академия дел Чименто, която е пряка препратка към предпочитания от Галилео научен метод — *cimento* („опита“). Целта на „Експерименталната академия“ на Леополдо е да продължи научната работа, девизът ѝ е „Опитай и опитай отново“, а на герба ѝ е изобразена пещ за изпитване на метали.

Чименто провежда редовно своите срещи в двореца Пити и се мести в Пиза заедно с двора, а сред дванадесетте ентусиазирани участници е самият Фердинандо II.

Опитите се провеждат в двореца или в пещта в градините Боболи. В строгия смисъл на понятието академията няма действителни членове или правила, тя просто се състои от онези, които участват в неофициалните ѝ събирания. Участниците разпространяват своите открития в кореспонденцията си с учените из цяла Европа, тъй като по това време този е единственият начин да бъдат разпространени новините за най-новите научни открития. По време на Ренесанса се появяват различни общества за подкрепа на философските, литературни и теологични разисквания, но едва през седемнадесети век се сформират чисто научни общности. Първото от тези общества, което се появява в Италия, е основано в Рим през 1603 година и се нарича Академия деи Линчеи („Академия на рисовите“). През същата година Галилей е поканен да стане член и на едно от тези събирания се взема решение неговия уред *occhiale* да бъде наречен „телескоп“. След осъждането му обаче Линчеи се разпуска. Основаването на Академия дел Чименто става през 1567 година, което е колкото смело, толкова и първопроходно начинание. Британското кралско научно дружество е основано през 1662 година, Академията на науките в Париж четири години по-късно, Берлинската академия е създадена през 1700 година.

Чименто не е само свободно ръководен клуб за аристократи лаици в науката, интересуващи се от най-новите открития. Сред нейните членове е великият италиански физик Еванджелиста Торичели. През 1641 година Торичели заминава за Флоренция, за да постъпи като помощник при Галилео, което представлява рядко одобрение. Галилей умира на следващата година и Торичели е назначен за преподавател по математика във Флорентинския университет.

През 1643 година физикът започва да проучва идея, която за първи път му е подсказана от Галилео. Взема V-образна тръба, запечатва единият ѝ край и я напълва с живак. След това я обръща и поставя отворения край в съд с живак. Живакът изтича донякъде в съда, а откъм запечатания край на тръбата се образува празно място. Това е вакуум и Торичели е първият, създал устойчив вакуум по този начин. Докато изучава вакуума, физикът забелязва, че височината на живака всеки ден е различна. Така заключава, че това се дължи да промените във въздушното налягане и създава първия барометър.

Не всички идеи на членовете на Чименто имат същото огромно значение, но дори и някои от идеите им, родени от каприз, са прилагани с ентузиазъм. Фердинандо II продължава семейния интерес към биологията, чието начало е поставено от пращядо му Козимо I, като същевременно развива интерес и към екзотични животни. Така решава да внесе няколко камили от Индия, които първоначално са държани в градините Боболи. Фердинандо II е убеден, че търпението и издръжливостта на камилата я правят по-добро товарно животно от мулето и възнамерява да въведе използването им в местния превоз на товари. За удоволствие на местното население скоро по пътищата на Тоскана започват да се виждат камили, макар че, трябва да признаем, те са по-скоро екзотична рядкост, отколкото търговско приложение. Идеята се проваля, но самите камили остават, а доказателствата за това обречено начинание оцеляват чак до двадесети век под формата на стадо от около 200 камили в парка на великия херцог в Сан Росоре край брега на Пиза.

Фердинандо II е твърдо решен синът му Козимо да получи научно образование, но великата херцогиня Витория не позволява, тъй като смята науката за ерес. Тя държи синът ѝ да получи строго религиозно образование. Изборът не е разумен, тъй като само спомага за насърчаването на склонността на момчето към набожна меланхолия склонност, която по време на съзряването му се задълбочава и превръща в нездраво болезнено съсредоточаване върху християнските мъченици. Фердинандо II е доста обезпокоен от това, но решава да не се меси, вероятно предпочитанията му към спокойния живот надделяват над всички други доводи. Мнозина смятат това за доказателство за вродена слабост на характера, а и не можем да отречем, че в някои случаи Фердинандо II демонстрира такъв недостатък. Красноречив пример е изоставянето на Галилео в тежките за него времена, както и нежеланието да предотврати потъването на своя син в болезнена религиозност — не можем да ги охарактеризираме по друг начин освен като недостатъци на характера. Ако погледнем обаче отвисоко, виждаме, че преобладаващото желание на Фердинандо II за спокоен живот се оказва полезно за Тоскана. По време на дългото му управление, което продължава четиридесет и девет години, Тоскана почти не е въвличана във военни конфликти. Годишите обаче не са съвсем спокойни и началото на царстването на

Фердинандо II е белязано от природни бедствия. През 1621 година загива цялата реколта, при това след три години на лоши урожаи, и Флоренция е на ръба на гладната смърт. От 1630 до 1633 година в града избухват чумни епидемии, от които загиват почти 10 процента от населението. Великият херцог си спечелва популярност сред народа, когато през тези години раздава пари в зле осветената „Сайта Кроче“.

Оттогава властва като благ деспот, а великото херцогство постепенно поема по пътя на бавния и дълъг икономически упадък, тъй като по-евтината чуждестранна конкуренция подбива цената на местните платове и коприни. Има обаче компенсации — Флоренция е редовно посещавана от първите туристи. Разпространението на ренесансовото изкуство и идеи в Северна Европа предизвикват възраждане на интереса към Рим от класическата епоха и Италианския ренесанс. Младите богати мъже са изпращани в Италия на голяма обиколка като част от образованието им, а Флоренция с нейната ренесансова архитектура, статуи и съкровища на изкуството се превръща в традиционно място за престой по пътя на юг към Рим.

По време на царуването на Фердинандо II Тоскана е въввлечена само в един-единствен военен конфликт — през 1641 година папа Урбан VIII окупира малката полунезависима държава Кастро по южната тосканска граница. Фердинандо II внимателно прави дипломатически сондажи и е информиран, че нито Испания, нито Франция ще се намесят, ако той предприеме действия. Така през 1643 година навлича бляскавите си доспехи и повежда многобройната войска от доброволци и наемници от утайката на обществото към Кастро, където бързо обръщат в бягство папските сили. Гражданите на Флоренция тържествуват, но изобщо не остават доволни, когато разбират, че заплатите на армията почти изпразват хазната на великото херцогство. Тоскана вече не може да си позволи да плаща лихви по държавните ценни книжа, в които голяма част от гражданите влагат своите спестявания. Изглежда, че великото херцогство ще банкрутира, но очакваната треска за продаване на държавни ценни книжа не се осъществява, икономиката е толкова бавна, че на практика няма нищо друго, в което да си струва да се инвестира. В провинцията последвалият недостиг на парични средства е преодолян със съживяването на бартерната система за изплащане на заплатите на работниците в селското стопанство, а в града нарастващият поток на

пари от туристите позволява на икономиката да продължи да работи бавно.

До тогава голяма част от доходите на рода Медичи идват от църковните бенефиции и в тези оскъдни времена Фердинандо създава няколко благотворителни институции, които да се грижат за безработните. Така парите, събрани като дарения по време на църковните служби, пак се връщат при тях. Неизбежно е обаче родовото богатство на Медичите също да пострада, тъй като финансовите им средства до голяма степен са обединени с държавните. Лоренцо Великолепни бърка в градската хазна, за да финансира екстравагантните си развлечения, на Фердинандо II не се налага да прибегва до подобни кражби на обществените капитали, тъй като хазната на великото херцогство е неговата хазна. Това означава, например че продължаващите преустройства на двореца Пити се извършват от наети от държавата работници, а не от частно наети предприемачи. Отдавна са отминали дните, когато Медичите разчитат на доходите от семейната банка, именно през този период Фердинандо II преустановява и последните дейности на банка „Медичи“. Медичите са аристократи, сродени с кралските домове в Европа, и не искат да им се напомня, че водят началото си от търговията.

Фердинандо II прави смел опит да възстанови икономиката и финансира няколко програми за обществена заетост, най-амбициозната от които е големият строителен проект в Ливорно, тъй като градът отчаяно се нуждае от нови жилища. В резултат от указа на Козимо I за свобода на вероизповеданията пристанището се разширява и се превръща в процъфтяващ космополитен град, при това до такава степен, че през 1634 година е открито английско консулство в Ливорно, макар че благозвучното име е опорочено и на английски език става Легхорн. Градът привлича всякакъв вид търговци, бегълци по религиозни причини, странстващи търговци, моряци, дезертьори, бегълци от галерите и други изгнаници. Търговията тук е освободена от данъци и непряко носи на великото херцогство значителен доход под формата на многото помощни търговски дейности около пристанището. От друга страна, Ливорно се сдобива с недоброто име на главно пристанище за търговия с роби по северното Средиземноморие. Англичанинът Джон Ивлин, който го посещава през 1644 година, записва в своя дневник, че вижда „такова струпване на

роби, турци, маври и други нации, че броят им и неразборията са удивителни; едни купуват, други продават, трети пият, четвърти играят, някои работят, други спят, бият се, пеят, ридаят и всички са полуголи и окайващо оковани.“ Като част от обществената политика на Фердинандо II започват да се строят нови домове край каналите в района, който става известен като Новата Венеция, същевременно нежеланите „елементи“ са прибирани и депортирани в Алжир.

През петдесетте години от своя живот Фердинандо II има все по-силни пристъпи на воднянка, проявява склонност и към апоплексия. През 1670 година, на петдесет и девет години, е принуден да легне на легло, където получава най-доброто медицинско лечение за своето време. Един очевидец разказва: „Лекарствата на великия херцог не действаха, така че неговият личен лекар му пусна кръв, извади още един около тридесетграмов камък от пикочния му мехур... после допряха до главата му обгорено желязо, но напразно, сложиха и прах в ноздрите му... После разкъсаха четири живи гълъба и ги наложиха на челото му.“ Не е изненадващо, че скоро след това херцогът умира. Фердинандо II не е обичан, но гражданите на Флоренция свикват с великодушното му аристократично управление и кончината му, ако не дълбоко, то поне повсеместно е оплаквана.

[1] Voilà (фр.) — ето. — Б.р. ↑

28.

КРАЯТ НА КРЪСТНИЦИТЕ?

През 1670 година Фердинандо II е наследен от двадесет и осем годишния си син, великия херцог Козимо III. Негово царуване изпъква единствено заради продължителността си — трае повече от управлението на всеки друг Медичи — петдесет и три години, през които обаче почти нищо, имащо историческо значение, освен дългия, бавен и понякога жалък упадък на Тоскана и нейния владетел, не се случва. Козимо III е вторият син и вероятно е било по-добре да тръгне по пътя, обикновено отреден за непървородните синове в рода на Медичите — Църквата, но големият му брат умира при раждането и в резултат на това Козимо се превръща в неподходящия наследник.

Всички, срещнали младия Козимо, подчертават неговата меланхолия и набожност, всъщност посланикът на Лука стига дотам да твърди, че „никога не е виждал“ великия херцог да се усмихва. Властната му майка Витория насърчава неговата религиозност, която повече изглежда като психическо заболяване, отколкото като истинска духовност. Козимо говори само за мъченици и спасение, чете само теология и описания на чудеса, единственото, което изглежда, че прави, е да ходи на дневната литургия и на поклонения из параклисите в провинцията. Докато навърши деветнадесет години дори и за несигурния му баща става ясно, че нещо трябва да се направи — очевидният отговор е да го ожени.

Фердинандо II започва да прави сондажи и най-после успява да уреди изключително изгоден брак с една племенница на френския крал Луи XIII. Разделените френска и италианска линии на рода Медичи сега стават тревожно близки: съпругата на Фердинандо I, францужойката Кристина, е внучка на Катерина де Медичи, а сега правнукът му се жени за внучка на Мария де Медичи, която е далечна братовчедка на Катерина де Медичи. Други представители на рода вече са се сродили с големите кралски домове на Европа — Хабсбургите, Валоа и Бурбоните. Между тях също има брачни съюзи и сянката от браковете между близки родственици тежко надвисва над всички

подобни семейства, които искат да запазят своя чистокръвен произход, като се женят само за членове на кралските семейства, но това пък често означава да се женят помежду си. Лудост, изроденост и странни физически черти, като прословутата Хабсбургска брадичка, при която долните зъби застъпват горната челюст, вече са често срещано явление във всички европейски кралски семейства и при по-нископоставени, но често сродяващи се родове, като представителите на италианския херцогски клон на Медичите, които желаят да се женят помежду си. В стремежа си към величие на потеклото Медичите започват да играят опасна игра.

Бъдещата съпруга на Козимо е Маргьорит-Луиз д'Орлеан, дъщеря на херцог Гастон д'Орлеан. Бракът пък е уговорен чрез кардинал Мазарини, главен съветник на френския крал Луи XIV, наследил през 1643 година своя баща и син на Мария де Медичи Луи XIII. Кардинал Мазарини храни амбиции да стане папа и тайно информира Фердинандо II, че цената за брака е подкрепата на Медичите за кандидатурата му, когато се отдаде случай.

Във Флоренция научават, че петнадесетгодишната Маргьорит-Луиз има „кафяви коси, синьо-зелени очи и е мила и любезна по характер“. Що се отнася до характера ѝ, нищо не би могло да бъде по-далеч от истината. Маргьорит-Луиз е своенравна и напълно разглезена девойка, свикнала на собствената си свобода и решена всичко да става по нейната воля. По това време е влюбена в своя осемнадесетгодишен братовчед Шарл дьо Лорен и желае да се омъжи за него. Дори майката на Маргьорит-Луиз, херцогиня д'Орлеан, е против дъщеря ѝ да се омъжи за далечен и невиджан от никого италианец, но кардинал Мазарини я подкупва, за да го подкрепи.

Брачният договор е подписан през януари 1661 година, а брачната церемония чрез посредник трябва да се осъществи през април на същата годината. Уговорените кралски бракове в онази епоха са точно обратното на установения в наши дни ред и в най-добрия случай със сигурност включват някои доста странни психологически процедури. След сключването на брака чрез посредник Маргьорит-Луиз трябва да потегли за Италия, за да се срещне със своя непознат съпруг, да започне да води живота на омъжена жена и чак тогава да го опознае.

Още от самото начало Маргьорит-Луиз силно се противи на уредения брак. През март 1661 година умира кардинал Мазарини, при което херцогиня д'Орлеан веднага отправя молба към краля да разтури годежа. Луи XIV не иска и да чуе, тогава Маргьорит-Луиз отива лично при владетеля и пада на колене, умолявайки го да не я кара насила да се омъжва за Козимо де Медичи. Кралят остава непреклонен, бракът чрез посредник е „отпразнуван“ в Лувъра и Маргьорит-Луиз отпътува за Флоренция, като „открито плаче, за да я видят всички“. Това е тежка съдба за едно петнадесетгодишно момиче, която става още по-тежка заради неотстъпчивия ѝ характер. В Марсилия за кратко се развеселява, когато, за да се сбогува с нея, неочаквано пристига Шарл дьо Лорен, но в крайна сметка това само още повече влошава положението. Вероятно когато Маргьорит-Луиз се качва на борда на кораба, украсен с гирлянди и разноцветни панделки, който трябва да я отведе в Ливорно, всичко ѝ се е сторило като приказка без щастлив край.

Във Флоренция пък Фердинандо II с удоволствие забелязва определени промени в поведението на своя син. Козимо започва да се грижи за външния си вид и дори да се облича по френска мода, подготвя се да направи добро впечатление на своята френска невеста. Но под цялото това нехарактерно за него модно облекло е пределно ясно, че Козимо си остава дебелият и мрачен деветнадесетгодишен младеж, с тежките, надвиснали клепачи на Медичите и пълни устни.

Младоженците се виждат за първи път на 15 юни във вила Амброджиана, ловната вила на Медичите в Емполи, намираща се само на около двадесет и четири километра от Флоренция. Срещата не вещае нищо добро. Маргьорит-Луиз е навъсена, което обезкуражава Козимо, когото не могат да убедят дори да целуне булката. Въпреки непредразполагащите характери и на двамата, не можем да не изпитаме състрадание към тях в тази невъзможна ситуация, която отеква във всяко знатно семейство в цяла Западна Европа.

Такива са главните герои на едно от най-пищните празненства, на които Флоренция някога е ставала свидетел. Честванията започват след пет дни в град, чиито улици са променени заради случая. Флоренция не е украсявана така от век и половина, когато в града влиза папа Лъв X. Площад Сан Гало е заобиколен със седалки, а триумфални арки обрамчват пътя до катедралата. След една колона от

швейцарски гвардейци на площада излиза, яхнал кон и блеснал в черна туника, поръбена с искрящи диаманти, Козимо, а след него вървят сто въоръжени мъже, облечени в цветовете на Медичите. След него, облегнала се в открита карета, теглена от бели мулета, идва Маргьорит-Луиз, облечена в сватбена рокля, избродирана със сребро, над която има „верижка от диаманти с четиридесет крушовидни перли между тях, прикрепена за рамената с други два маргарита, големи колкото малки гълъбови яйца“. От слънцето я заслонява голям златен балдахин, обсипан с още перли и придържан от тридесет и двама млади потомци на всички знатни родове във Флоренция. Шествието следват ни повече, ни по-малко от триста карети, в които са останалите членове на знатните семейства в града. Младоженката и младоженецът слизат и се отправят към катедрата, където на входа са поръсени със светена вода от епископа на Фиезоле, докато дванадесет хора пеят „Те Деум“. На целия този фон лицето на младоженеца е дебело и безизразно, а булката не може дори да се усмихне.

След церемонията гражданите на Флоренция празнуват така, както само те знаят, а честванията продължават без прекъсване през цялото лято. След надбягванията с колесници на площад Санта Мария Новела идват рицарските турнири на площад Санта Кроче, надбягванията с коне предшестват нощните фойерверки, а между тях има балове с маски в двореца Пити, посветени на такива теми като герои от историята и древногръцките легенди. Дори Маргьорит-Луиз е впечатлена от пищната музикална драма, поставена пред 20 000 зрители в амфитеатъра в градините Боболи, в която живите картини пресъздават исторически събития, балетистите танцуват на гърбовете на коне и накрая самият Козимо се появява като Херкулес в обсипани със скъпоценни камъни доспехи. Но едва празненствата са свършили и Маргьорит-Луиз изпада във все по-задълбочаваща се мрачна депресия, а Козимо потъва в своята обичайна набожна меланхолия. Сред дворцовите слуги се носи клюката, че младоженката и младоженецът дотолкова не могат да се понасят, че дори не могат да се принудят да консумират брака. Това обаче се оказва невярно, защото в крайна сметка след двегодишен брак през август 1663 година Маргьорит-Луиз ражда син, когото кръщават Фернандо.

В този момент с брака е свършено. Маргьорит-Луиз прави всичко по силите си, за да отблъсне и унижи Козимо, който от своя

страна се оттегля сред утехата на молитвите. Веднъж, когато се приближава към леглото на съпругата си, тя грабва бутилка от нощната масичка и заплашва, че ще я разбие в черепа му, ако не напусне стаята ѝ. Маргьорит-Луиз се заобикаля с френски прислужници и мести покоите си от стая в стая из големия дворец, за да не може съпругът ѝ да я открие. В началото на брака им успява да го принуди да ѝ даде скъпоценностите на короната на Медичите, които веднага предава на слугите си със заповед да ги отнесат във Франция. Фердинандо II успява да ги залови, преди да достигнат брега. След раждането на детето Маргьорит-Луиз започва да пише поредица от писма на Луи XIV и го умолява да уреди папата да анулира брака ѝ. Луи XIV не обръща внимание на нейните молби и ѝ заповядва да спре да му пише. Вместо това тя започва да пише до Шарл дьо Лорен, казва му колко го обича, умолява го да дойде да я види. Накрая Шарл склонява и прави кратко посещение във Флоренция, но нищо не произлиза от това, а след него към Франция се понася нова поредица от писма. Фердинандо II разбира какво се случва и заповядва да прихванат писмата ѝ. В началото на 1667 година става ясно, че Маргьорит-Луиз е бременна за втори път, при което тя започва да галопира дълго с коне, за да предизвика аборт. Напразно, през август 1667 година ражда дъщеря си Ана Мария Луиза.

Страданията продължават: Маргьорит-Луиз се хвърля от яростен гняв в коматозно отчаяние, а Козимо потъва в едно състояние на почти постоянна свята депресия, като единствената наслада, която си доставя, са обилните закуски, обеди и вечери. Фердинанде II вече смята брака на сина си за нетърпим и в преследване на своето желание за спокоен живот предлага на Козимо да се отпрати на пътуване из Европа — сам. Освен че е бягство от домашните трудности, то ще му даде възможност да създаде полезни дипломатически връзки, които ще го подготвят за времето, когато ще наследи великото херцогство.

През лятото на 1668 година Козимо се отправя на дълго пътуване из Австрия, Германия и Холандия, но когато се връща вкъщи, положението не се променя. На следващата година Фердинандо II изпраща Козимо на още едно пътуване, този път в Испания, Португалия и Лондон. Външният му вид е отбелязан в дневниците на Самюъл Пийпс, който описва Козимо като „съвсем черен дебел мъж в траурен костюм“. Крал Чарлз II дава прием в чест на Козимо, а самият

той приема мнозина от лондонското общество на поредица от пищни вечерни приеми, на които, според поканените, се наслаждават всички присъстващи, включително и домакинът. По обратния път към Флоренция се отбива в Париж, където забелязват, че говори „възхитително по всяка тема и е добре запознат с начина на живот във всеки европейски двор.“ Изглежда, че пътуванията изваждат Козимо от черупката му, новата среда го кара да забрави за набожността и просто да се забавлява. Тази безгрижна интерлюдия обаче не продължава дълго, защото скоро след завръщането му от неговото второ пътуване баща му Фердинандо II умира. На двадесет и осем години неговият син го наследява като великия херцог Козимо III.

За изненада на двора новият велик херцог започва своето царуване като подема амбициозен план да реформира финансовата система на Тоскана, което е опит да съживи отслабващата икономика на страната. Делата обаче бързо се оказват много по-сложни, отколкото очаква, и Козимо III се обръща за съвет към своята майка Витория. Докато той губи интерес към проблемите на управлението, изключителната Витория постепенно поема юздите на властта и не след дълго кабинетът на великия херцог прави своите заседания в личните ѝ покои.

През 1671 година Маргьорит-Луиз ражда втори син, когото кръщават Джан Гастоне на френския му дядо херцог Гастон д'Орлеан. След още година Маргьорит-Луиз пише писмо до Козимо: „Заявявам, че повече не мога да живея с теб. Извор съм на твоето нещастие, както и ти на моето.“ Съобщава на съпруга си, че е писала на Луи XIV и иска разрешение от краля да постъпи в манастир в Париж.

Козимо III е вбесен от новините и заповядва на великата херцогиня веднага да напусне Флоренция. Нареща ѝ да се установи във вила Медичи в Поджо а Чияяно, на около двадесет километра от града в подножието на Албано и да остане там до второ нареждане. Маргьорит-Луиз явно демонстрира неудоволствието си и напуска Флоренция със своите повече от 150 слуги, готвачи, коняри и всякакви други прислужници. Козимо III заповядва да не позволяват на съпругата му да напуска вилата, освен в случаите, когато се разхожда или язди из прилежащите земи, но по всяко време трябва да бъде придружавана от въоръжен отряд.

Новините за това положение достигат до Луи XIV, който започва кореспонденция с Козимо във връзка със затварянето на великата херцогиня. Луи не е свикнал да позволява братовчедка с кралска кръв да бъде третирана по този начин. През декември 1674 година е решено Маргьорит-Луиз да получи позволение да се върне обратно във Франция, където ще постъпи в манастир в Монмартр, на север от Париж. Планът, изглежда, удовлетворява всички: Козимо III запазва трите деца, както и своята гордост, Луи XIV искрено си отдъхва, а Маргьорит-Луиз започва да води монашески живот по свой начин. Едва се установява в метоха и започва да изпраща писма, за да възстанови връзката си с Шарл дьо Лорен, но открива, че той е щастливо женен за друга. Вместо това се заема с уроци по танци и „игри на закрито“, в които участват и пазачите, изпратени да я следят. От време на време слага руса перука, начервява силно страните си и се отправя към Версай, където се отдава на хазарт. След като прахосва редовната си издръжка от Козимо III, му пише за още, като изпъстря исканията си с нежности от рода на „не минава и един час или ден, без да отправя горещи молби някой да те обеси.“ Абатисата на метоха не може да търпи повече поведението на Маргьорит-Луиз и се оплаква на своите началници. Маргьорит-Луиз отвръща, като заплашва да изгори метоха, при което Луи XIV урежда да я преместят в по-малкия манастир „Сен Манде“ на изток от Париж. Тук на петдесет и една годишна възраст и за свое удоволствие Маргьорит-Луиз научава, че е наследила малко състояние от свой далечен братовчед. Абатисата на „Сен Манде“, която обича да се облича в мъжки дрехи и да излиза извън манастирските стени, в крайна сметка избягва, при което Маргьорит-Луиз поема властта и се разпорежда както намери за добре. С годините буйният ѝ характер започва да омеква и тя започва да води спокоен домашен живот със свещеник-рenegат и групата ѝ от често бягащи монахини. На стари години си доставя наслада със спомените за славните години като велика херцогиня на Тоскана. Умира през 1721 година на седемдесет и шест години.

Маргьорит-Луиз едва напуска Козимо III през 1675 година, за да започне своя монашески живот в Париж, и великият херцог открива, че неговата съпруга му липсва. Освен факта, че домашната му самота е подчертана от писмата ѝ, в които тя искрено му желае смъртта, нещо в него остава безутешно. Все повече е погълнат от депресията,

успокоява се с все по-изобилни ястия и тези гастрономически маратони придобиват внушителни размери, както и главният участник в тях. Пиршествата са посветени на някоя национална тема, прислужниците са облечени в съответните национални носии. Ориенталските нощи изискват роби и фесове, английските ястия са сервирани от мъже в черни панталони до коляното и перуки. По време на мавърските вечери прислужниците трябва да почернят лицата си. Съответно не трябва да се скъпят с ястията — бутовете и птиците са теглени в присъствието на Козимо III, преди да удостоят масата му, онези, които не преминат изпитанието на везните, се изпращани обратно в кухнята. Сладоледите са скулптирани във формата на лебеди или лодки, желязата като крепости, чиито бойници са изобретателно украсени с екзотични плодове, като ананаси например. Особено любими на Козимо III са захаросаните плодове — деликатес, с който се сблъсква в Лондон и заради който един от готвачите му е изпратен в Англия, за да разкрие тайните на производството на тези наслади.

Подобно угаждане изглежда е продиктувано по-скоро от фактори, включващи психологическо изтласкване, отколкото от чиста лакомия, тъй като то не е съпътствано от други форми на открито упадъчно поведение или сексуална разпуснатост. Точно обратното, въпреки нарастващите килограми, Козимо е убеден, макар и не много правдоподобно, пуритан, запазва своята силна набожност и е твърдо решен, че нравите в Тоскана трябва да отразяват неговото благочестиво поведение. При това запазва доминиращото влияние на своята майка Витория до такава степен, че обичащите забавленията граждани на Флоренция, които толкова ентусиазирано празнуват сватбата му, сега изпитват определена студенина в нравствения климат на града, който става все по-краен с изминаването на годините през дългото властване на Козимо.

Университетът в Пиза, чиято слава в научните среди може да съперничи само на тази на Падуа, получава официален указ: „Негово височество няма да позволи нито един преподавател... да чете, преподава на обществени места или частно, да пише или изрича философията на Демокрит или каквито и да било други познания, освен тези на Аристотел.“ Няма начин да бъде избегната образователната цензура, защото същевременно е издаден и друг указ, забраняващ на гражданите на Тоскана да посещават който и да било

друг университет извън нейните граници, а философите и интелектуалците, които не се подчинят на указа, подлежат на наказателни глоби и дори ги застрашава затвор. Отминали са дните, когато Медичите са били покровители на поети и учени. Флоренция, някога един от великите интелектуални и културни центрове в Европа, сега е погълната от ограничението и невежеството.

Подобни укази защитават нравствените учения на религията, а други пазят моралните ѝ устои. Ежегодният Майски фестивал е отменен, защото има езически произход, на момичетата е забранено да пеят веселите майски песни по улиците под страх от бой с камшик. Обичаят младите мъже да подвикват на младите жени, надвесили се от прозорците, който е установен през годините начин за флиртуване и ухажване, също е забранен, защото води до „изнасилвания и аборти“. Направен е дори безплоден опит да бъде възродена църковната наредба, запрещаваща актрисите. Също толкова безрезултатна и невъзможна е забраната на проституцията, но от този момент нататък тя строго е държана под око. Всички проститутки трябва да закупят разрешение за една година, равно на шест флорина, което по това време се равнява на месечната заплата на един неквалифициран работник. Също така трябва да носят жълти панделки в косите си, а през нощта фенер по улиците. Ако не съблюдава закона, нарушителят е събличан гол до кръста и бит с камшик по улиците. Обвинените в содомия са обезглавявани. Царуването на Козимо III преминава от години в десетилетия и през това време броят на публичните екзекуции за всякакъв вид простъпки се увеличава. Дори относително дребни престъпления могат да обрекат извършителя им да гребе на галерите — участ, след която малцината завърнали се са приличащи на призраци съсипани хора.

Както винаги, когато става дума за чистота на обществото, новите закони придобиват расистки елементи. Години наред има забрана евреи да живеят във Флоренция, но сега тя е прилагана много строго, при това на територията на цяла Тоскана. Антисемитизмът се институционализира, на евреите е забранено да се женят за християни или дори да живеят в един и същи дом с тях. Евреите нямат право да ходят при проститутки християнки и всяка жена, призната за виновна за проституция с евреин, бива осъждана на бой с камшик, преди да бъде хвърлена в затвора. Ефектът от законите се усеща най-силно в

Ливорно, където еврейската колония достига 22 000 души. Много евреи търсят убежище другаде и приходите от данъците, събирани от търговията между свободното пристанище и вътрешността на Тоскана, рязко спадат. В подобна атмосфера са позволени всякакви ксенофобски предразсъдъци и новите закони представляват само върхът на айсберга, когато става дума за ежедневно социално общуване, особено във време на всеобщо пуританство и оскъдица. Така приблизително хилядата евреи, турци и представители на балканските народи, останали във Флоренция, се оказват преследвани малцинства. Благият деспотизъм на предишните велики херцози сега се превръща в съвършена тирания и докато Козимо III печално се тъпче в своя дворец, нощните улици на разорена Флоренция са тъмни и тихи.

Икономиката на великото херцогство продължава да запада, но Козимо III налага още данъци, които са нужни, за да се издържа администрацията, продължаваща да управлява страната. Ако е била оставена сама на себе си, администрацията е щяла да се окаже спасението за Тоскана, но тя също е засегната от тежката ръка на репресиите. Управлението е ефективно, но няма право да въвежда реформи, за да съживи икономиката. Единствено Църквата процъфтява — по-голямата част от свещениците и религиозните институции са освободени от данъци и Флоренция както никога досега се превръща в град на кюрета и монахини. По време на управлението на Козимо III броят на монахините се увеличава до такава степен, че по изчисления те са 12 процента от населението от женски пол.

Предприетите мерки за събиране на пари от малкото останали доходоносни звена на търговския сектор само задушават и тях. Ангросистите^[1] купуват монополи върху основни стоки като солта, брашното и зехтина, после дребните търговци имат право да закупуват „по изключение“, което им дава ограничен имунитет срещу монопола. Въпреки това подобни монополи не са приемани с лека ръка. Монополът върху солта е идеален пример — добиването на сол чрез незаконни средства, като варенето на рибна саламура, става углавно престъпление.

Дребните търговци и занаятчии, от чиито дела зависи просперитета на великото херцогство, също търпят загуби и изчезват, а в провинцията отдалечените земи за оран запустяват. Не разполагаме с точни цифри, но всичко сочи, че населението на Тоскана като цяло

намалява с 40 процента по време на дългото управление на Козимо III. Английският епископ на Кентърбъри Джилбърт Бърнет пътува из Италия през 1685 година и отбелязва: „Когато човек минава през Тоскана, тя му изглежда толкова обезлюдена, че започва да се чуди как една страна, извор на толкова голямо възхищение и толкова много войни, сега е толкова изоставена и бедна.“

Козимо III също го вижда, защото редовно пътува из Тоскана, макар че целта на пътуванията му не е да наблюдава положението на великото херцогство. Той силно вярва в поклоненията из многото забравени обители, пръснати из провинцията, а когато не е зает с подобни подхранващи духовността му пътешествия, прекарва часове наред на колене в сумрака на личния си параклис в двореца Пити.

Готвачите не са единствените в домакинството на Козимо III, които са изпращани със задачи извън страната. На негово разположение са и група от агенти, които бродят из Европа в търсене на реликви. Закупуват ги с пари от все по-изпразващата се хазна, а когато и тя се изчерпва, Козимо III прави набези над семейното богатство на Медичите. Покупката на скъпи религиозни дреболийки, много от които вече не са нужни на протестантските държави, може да се смята за последното издихание на меценатство на властващите Медичи, макар че меценатството им у дома все още не е престанало съвсем. Козимо III лично закриля и подпомага любимия си творец Гаetano Цумбо, сицилианец, който създава изкусни фигури от восък, които са като живи и изобразяват страданията на осъдените в ада светци, изтърпяващи ужасяващи мъчения, и зловещи образи на жертви на чумата, изискващи голямо творческо въображение. Козимо III има колекция от рисунки, изобразяващи с неимоверна точност различни изроди, включително двуглави телета и кучета, обезформени джуджета, както и въображаеми рисунки на екзотични създания и медицински изображения на болести. Последните допринасят за засилване на склонността му към хипохондрия, която лекува с благи лекове и съмнителни еликсири. За щастие те не засягат физическото му здраве, което е забележително крепко предвид огромното му тегло и нездравословния начин на живот. Разумът му обаче все повече е обсебен от страха пред смъртта.

На Медичите са нужни само два века и половина, за да достигнат това жалко състояние на упадък. Ако сравним положението с онова,

което преобладава по време на Козимо Pater Patriae, ще видим, че първият владетел от рода на Медичите е измъчван от болезнено и осакатяващо заболяване и живее в страх от адските пламъци, защото не спазва библейските забрани за лихварство. Неговият страх от смъртта обаче създава църкви и приюти за сираци, библиотеки, пълни с древни знания, и много първопроходци на хуманизма и шедьоври на ранното ренесансово изкуство.

През 1694 година изключителната и благочестива майка на Козимо III Витория умира, като оставя пред своя син перспективата да управлява сам великото херцогство. Сега му се налага да проявява поне бегъл интерес към държавните дела. Администрацията може практически да се управлява сама, но външната политика изисква решения, които са далеч отвъд полезрението на бюрокрацията. В тази сфера Козимо III се оказва неочаквано умел и следва политиката на бездеен неутралитет, поддържана от баща му Фердинанде II. Продължаването на тази политика означава, че сега Тоскана предимно е пренебрегвана на голямата сцена. В миналото кралете на Франция и Неапол я ухахват и заплашват, императорите на Свещената римска империя и папите се допитват до нея и правят опит да я заставят да им се подчини, но сега смятат, че владетелят на Тоскана просто няма отношение. За щастие пренебрегват и териториите му, което означава, че Тоскана не е въввлечена в основни резки политически промени като войната за испанското наследство, продължила от 1701 до 1714 година и по време на която Северна Европа е съсипана, докато французите, англичаните и Холандската република се бият за немските, испанските и австрийските територии на Свещената римска империя. В Италия Савоя и Неапол се включват във войната, но Козимо III не извършва нищо, с което да застраши съдбата на Тоскана, главно като не прави нищо.

Неутралитетът е не само мъдро решение за Тоскана, но и необходимо, тъй като през тези години великото херцогство не би било способно на никакви военни действия. Един поглед към подробните военни архиви, водени от винаги ефективната административна машина, е достатъчен. Упоменато е, че към гарнизона в Ливорно се числят 1 700 души, въпреки че една по-внимателна проверка разкрива, че мнозина от войниците, водещи се на заплата, са над седемдесетгодишни, някои дори над осемдесет. Описанията на

годността им за военна служба се превръщат във фарс, тъй като са записани неща от рода на „загубил зрението“ и „не вижда, поради напредналата възраст и ходи с бастун“. Колкото до някогашната велика тосканска военноморска флота, тя е намалена до три галери и няколко помощни съда с общ екипаж едва от 198 души.

Политиката на Козимо III никога не е напълно неутрална. В първите години от своето управление с подobaваща дипломатическа секретност започва тайна кореспонденция с императора на Свещената римска империя Леополд I, който тогава е възрастен и болен. Дългото царстване на Леополд I се изражда в борбите, предшестващи Войната за испанското наследство, но Козимо III повече се интересува от друго. Той настоява великите херцози на Тоскана да бъдат въздигнати до кралски статус, така че вместо обръщението „Ваше височество“ към тях да се използва „Ваше кралско височество“. Леополд I най-после се съгласява, за да сложи край на тази явно безкрайна кореспонденция, и през 1691 година дава разрешение за това „trattamento real“ („отношение като към представител на кралски род“) на великите херцози на Тоскана. Въоръженият с това звание Козимо III може да се съсредоточи върху проблемите с наследството на Медичите. Това означава да се опита да ожени децата си за представители на европейските кралски домове, така че да се родят наследници, което обаче се оказва доста трудна задача, заради родовото наследство, намиращо се на негово разположение.

На пръв поглед най-големият син на Козимо III Фердинандо изглежда обещаващ династичен материал. Въпреки че детството му е разрушено от своенравното и непредсказуемо поведение на майка му Маргьорит-Луиз, той израства млад мъж с голям интелект, който е истински познавач на изкуството и без съмнение се очертава като най-изтънченият сред всички велики Медичи, колекционери на картини. В миналото колекционерите в рода винаги използват меценатството с определена цел — като средство за увеличаване на политическото влияние и властта, или като изкупление за гузната им съвест, или пък за да спечелят нечие приятелство. Неизменно зад поръчката към някой художник се крие мотив, който няма нищо общо с изкуството. Фердинандо пък събира картини само защото му харесват, макар за съжаление изкуството, творците и финансите, които са на негово разположение, да са далеч по-незначителни от онези на неговите

предшественици. В резултат на което колекцията му в апартаментите в двореца Пити и вилата на Медичите в Поджо а Чияяно се състои от прелестни второстепенни шедьоври, а не от самопрославящото майсторство на картините на Ботичели, вдъхновени от Лоренцо Великолепни и неговия двор. Колекционирането на Фердинандо остава триумф на чистия вкус, а не проява на меценатство издигнато в политика.

Фердинандо изиграва значителна роля и в процъфтяването на музиката през този период — събитие, което е пряко културно следствие от по-ранното възраждане на другите изкуства. Най-голямото му постижение в тази сфера е близкото приятелство с родения в Сицилия композитор на опери Алесандро Скарлати. Операта се ражда във Флоренция преди повече от век и половина, разпространява се из цяла Италия и стига до двора на Луи XIV във Франция и във Виена при новия император на Свещената римска империя Йосиф I. Италианската опера обаче остава върхова, особено във Венеция и Неапол. Скарлати е водещият композитор на своето време, разширява операта отвъд ранния ѝ бароков образ и я прехвърля в новата музикална епоха, известна като Предкласика. Той придава форма на операта, кара я да се движи около речитатива и арията по времето, през което действието спира, за да може изпълнителят да даде оперен отдушник на своите емоции, при това често доста продължително. Това пък проправя пътя на виртуозните певци, като обикновено женските роли се пеят от кастрати. По характер и роли това са първите примадони, при това до такава степен, че бързо успяват да си присвоят и повечето главни мъжки роли!

През 1702 година Фердинандо кани Скарлати във Флоренция, където той композира пет опери, които трябва да бъдат поставени във вилата на Медичите в Пратолино (някога Галилей е преподавал там на младия Козимо II). Тези опери са високо ценени за времето си, макар че в наши дни са запазени само откъси. След две години Скарлати се мести в Рим, а после във Венеция, но продължава редовно да си разменя писма с Фердинандо през следващите приблизително десет години, а в наши дни тези писма са основният извор за живота на композитора през този период.

Младият Фердинандо бързо осъзнава липсата на интерес у своя баща към управлението на великото херцогство и се обръща към

Козимо III с надеждата да поеме част от задълженията му, но категорично е отблъснат. Това води до предсказуема психологическа реакция и от този ден нататък способният и умен син прави всичко възможно, за да вбесява своя глупав и фанатичен баща. За съжаление става дума за все по-самоунищожително поведение и онова, което започва като своенравен бунт, бързо се изразжда в шумен разгул, към който неговият характер на истински Медичи се оказва твърде предразположен. Фердинандо заминава за Венеция, където има повече възможности за подобно поведение, и след известно време се завръща, взел под свое покровителство един безочлив кастрат на име Чекино.

След радостите на Венеция Флоренция се оказва обезсърчителен и жалък завършек. Улиците са пълни с лицемерно набожни свещеници и монахини, а на всеки ъгъл има по един окаян просяк. В опит да съживи нещата и да вбеси баща си през 1689 година Фердинандо организира голям рицарски турнир за карнавала, предшестваш Великите пости, който се провежда пред ентусиазираната тълпа на площад Санта Кроче. Темата на турнира е битката между Европа и Азия. С изблик на енергия и размах, достоен за самия Лоренцо Великолепни, Фердинандо създава два отбора от доста екзотични рицари. Едните са облечени като азиатски воители, като някои от членовете на отбора носят истински доспехи, пленени по време на военните походи срещу османците, другият отбор е в доспехите на европейски рицари. Дали това не е знак за онова, което ще последва, когато Фердинандо стане велик херцог? Или просто се оказва последното бляскаво зрелище в духа на старата традиция на Медичите?

Фердинандо продължава с безотговорното си поведение. В един момент си кореспондира с немския композитор Хендел и се опитва да го убеди да посети Флоренция или пък се заема да спасява изгниващата картина на Рафаело в една от църквите в града. В следващия отново се отправя с кастрата към разврата из бордеите на Венеция, където се заразява със сифилис, както твърдят от Чекино. Козимо III не се обезсърчава и упорито продължава своите сондажи из европейските дворове в търсене на високо ценена съпруга за своя син, която ще създаде още наследници, които да продължат съществуването на династията на Медичите. В крайна сметка успява да осигури принцеса Виоланта Баварска, която, след като пристига във

Флоренция, се оказва глупаво и доста уплашено шестнадесетгодишно момиче. Въпреки това по настояване на Козимо III се омъжва за Фердинандо, макар че разгулният начин на живот и хомосексуалните му наклонности почти със сигурност показват, че няма да може да създаде наследник.

Когато Козимо III осъзнава, че манията му за наследници от мъжки пол вероятно тук претърпява крах, обръща своето внимание към второто си дете, дъщеря си Ана Мария Луиза, която е високо, кокалесто, непохватно и с доста мъжко поведение момиче с дълга черна коса. Пред редица кралски семейства са направени предложения за подходящ съпруг. Испанците не се интересуват, нито португалците; французите и Савойската династия вежливо, но твърдо му отказват, а после предложението му е отхвърлено и от испанците. Най-после Козимо III прави пробив в Германия, където успява да подsigури палатинския електор Йохан Вилхелм като престижен младоженец. Оказва се обаче, че той е болен от сифилис, и в резултат на това Ана Мария прави само поредица от аборти.

Загрижеността на Козимо III нараства и той насочва вниманието си към своето последно дете и втори син Джан Гастоне, който е интелектуално надарен и склонен към изящното млад мъж, който предпочита да бъде сам вместо с други хора. Джан Гастоне се оказва още по-неизгодна партия за брак от своя по-голям брат. С наднормено тегло е и невероятно чувствителен, а грубостите на реалния свят вече са насочили този чувствителен великан към пиенето. Отвращението, което изпитва към присъствието на представители на нежния пол пък ясно показва, че и той е хомосексуален. Но дори и тези препятствия могат да бъдат преодолені, ако изборът на Козимо III за съпруга на неговия чувствителен син не е толкова катастрофален.

Принцеса Ана Мария Франциска фон Сакс-Лауенбург, наскоро овдовяла след смъртта на палатинския граф Филип фон Нойберг, е считана от Козимо III за много изгодна партия. Тя донася със себе си още титли и по наследство от своя покоен баща може да предяви претенции към Саксония, което означава, че един ден нейният съпруг може да стане принц на Свещената римска империя. От друга страна, Ана Мария Франциска фон Сакс-Лауенбург е описвана като „невероятно тежка, с огромно упорство и никакъв чар“. Казват, че надменното ѝ поведение принуждава само след три години брак

нейния съпруг да се напие до смърт. За разлика от своя бъдещ съпруг естет Ана Мария Франциска е необразована, упорита еснафка, която обича селския живот. Според историка на Медичите и почти неин съвременник Якопо Галуци „любимите ѝ занимания са дългата езда, ловът и разговорите с конете в конюшните ѝ.“

Само слуховете за тази бъдеща съпруга са достатъчни да докарат на Джан Гастоне пристъп на безпокойство, но баща му е непреклонен в решението си сватбата да се осъществи. Джан Гастоне се отправя обезсърчено и примирено на север през Алпите, за да се ожени за своята династично надарена годеница. Когато пристига в Дюселдорф, с ужас установява, че бъдещата му съпруга е дебела колкото него и по свой си начин е също толкова физически непривлекателна. Ако Джан Гастоне е просто непривлекателен, годеницата му е невероятно грозна, бързо става ясно, че между тях двамата няма нищо общо, освен взаимната им физическа чудовищност.

През юли 1697 година неподходящата един за друг двойка е венчана от епископа на Оснабрюк в параклиса на двореца на електора в Дюселдорф. Казват, че и двамата са на по двадесет и пет години, макар че огромната булка изглежда доста по-възрастна. Сватбените тържества включват дълга програма от селски танци. Селските облекла, шумната музика и дрезгавият тенор на тези тържества се оказват мъчителни за свикналите с изтънчената музика уши на Джан Гастоне, но пък съпругата му ръкопляска бурно.

Младоженката настоява веднага след приключването на сватбените тържества да напуснат Дюселдорф и съобщава на своя съпруг, че не може да търпи никакъв градски живот или каквато и да била изискана компания. Джан Гастоне придружава своята съпруга в кралската карета, която поема по дългия и изровен път през Бавария, през планините на Бохемия към Прага, а от там към село Райхщад, където над колибите и наклонените покриви се издигат мрачните бойници на порутената крепост на младоженката. Ана Мария Франциска е щастлива, че се е прибрала у дома, и бързо изчезва към конюшните, които изглеждат далеч по-добре оборудвани от влажните и студени жилищни помещения, където младоженецът е оставен сам и обезсърчен да си блъска главата. Бързо става ясно, че няма никаква вероятност за наследник, нито от мъжки пол, нито от женски. Ана Мария Франциска възобновява прекъснатите диалози със своите коне,

а Джан Гастоне започва скръбно да се утешава с италианския коняр Джулиано Дами. След известно време двамата с Дами започват от време на време да бягат в Прага, където се отдават на разгулен живот. В спомените на един съвременник пише: „В Прага имаше голям брой дворци, принадлежащи на велики и богати благородници. В домакинствата им имаше цели полкове от слуги, лакеи и прислужници с ниско потекло и скромно положение. Джулиано склони негово височество да търси развлечения с тях и свободно да се смесва с тях, така че да избира всеки екземпляр, който допада само на неговия вкус.“

С времето Джан Гастоне става по-смел и дори веднъж пътува до Париж. Козимо III е силно раздразнен, когато научава за това, и пише писмо на Джан Гастоне, в което оплаква липсата му на интерес към създаването на наследник и го укорява заради нечестивото му поведение. По това време Козимо III вече е още по-благочестив и по-голям пуритан и дори се научава да укротява страстта си към храната. Според английския пътешественик Едуард Райт, който посещава Флоренция: „През последните двадесет години от живота му, единствената му напитка бе водата. Храната му бе проста, изяждаше само едно ястие и винаги сам, с изключение на празненствата, посветени на свети Йоан, и други определени дни, когато семейството е поканено да се присъедини към него.“

Флоренция преживява подобна аскетичност. Населението на града намалява с 50 процента и достига до около 42 000 души. Между плочите по страничните алеи никнат плевели, къщите са изоставени и падат сами. Резкият спад на богатствата на Флоренция засяга всички слоеве на обществото — просяците правят всичко по силите си, за да изкарват пари от туристите, а междувременно знатните семейства са принудени да се установяват като на лагер в своите празни дворци и да вземат храната си от местните кръчми. Освободените готвачи и слуги висят край портите на дворците, в които са били наети, разказват при какви знатни хора са работили някога и сами се препоръчват да бъдат взети на работа. През студените зими и по време на оскъдна реколта под прозорците на двореца Пити се събират групи и жално молят за хляб. Козимо III се оттегля в личния си параклис, за да се моли за тях, а дворцовата стража ги прогонва. През 1705 година тосканската хазна е почти банкрутирала.

Новините за това състояние на нещата бързо се разпространяват в чужбина. Австрийците започват да правят набези в Северна Италия, предявяват претенции към Парма и Ферара, става ясно и че австрийският император на Свещената римска империя Йосиф I планира да разшири владенията си още повече и да прибави Тоскана. Перспективите за продължаване на управлението на Медичите изглеждат доста мрачни — синът и наследник на Козимо III Фердинанде е алкохолик, като пристъпите му на халюцинации се редуват с амнезия, макар че обществото почти не знае затова, тъй като Фердинандо става от леглото само през нощта и рядко излиза. Същевременно е ясно, че Джан Гастоне просто е неспособен да управлява великото херцогство. Император Йосиф I е убеден, че под австрийско управление Тоскана отново може да бъде превърната в процъфтяваща провинция, като в същото време централноевропейската империя на Австрия ще извлече огромни ползи от подобна съживена икономическа сила.

Йосиф I започва дипломатически преговори с възрастния Козимо III, чийто син вече развива епилепсия и е ясно, че скоро ще умре. Населението възлага големи надежди на Фердинандо, като вярва, че идването му на власт ще върне едни по-добри дни, а за мнозина той е един „добър Медичи“. Йосиф I предупреждава Козимо III, че смъртта на Фердинандо може да предизвика сред обезсърченото население бунтове срещу Медичите, които дори могат да доведат до свалянето им от власт. Катастрофата може да бъде избегната, ако на тосканска територия бъдат разположени австрийски войски.

Козимо III се съпротивлява на предложението, но Йосиф I ясно показва целите си, като му съобщава, че имперските адвокати са проучили родословните дървета на основните кралски домове в Европа, което ги довежда до заключението, че всъщност Тоскана принадлежи на Свещената римска империя. Една от дъщерите на Фердинандо II се омъжва за Фердинанд Карл Австрийски, а друга за херцога на Парма, териториите на която сега са австрийски. Цяла Италия е разтърсена от тази новина — изфабрикувани или не, претенциите на Йосиф I могат да предизвикат война на целия полуостров и Тоскана да бъде опустошена.

Папа Инокентий XII, чиито владения вероятно са следващите, които са заплашени от съдбата на Тоскана, спешно се свързва с Козимо

III и му казва да плати на император Йосиф I. Козимо отвърща, че няма пари, при което Инокентий XII веднага му дава право да изтегли църковните налози от тосканските данъци. Така Козимо III успява да събере сума, равна на 150 000 флорина, които използва, за да плати на Йосиф I и го убеждава да оттегли претенциите си.

Но дори и при това положение австрийската окупация на Парма и Ферара означава, че Тоскана е под заплаха, макар че по това време Австрия не е единствената опасност, тъй като великото херцогство е застрашено от всички страни. В своето жалко състояние тосканската флота не е в състояние да защити бреговете си от френско нападение, а испанските войски са разположени заплашително близо отвъд южната граница. Единствено перспективата, че австрийските войски ще влязат в Тоскана, държат другите две сили настрана. Козимо III продължава да се колебае и в крайна сметка тази липса на политика като по чудо му се отплаща. През 1711 година император Йосиф I умира, а след кончината му настъпва затишие във Войната за испанското наследство и имперските териториални амбиции. След две години умира синът и наследник на Козимо III Фердинанде, очакваните бунтове не се осъществяват, защото населението вече е прекалено сплашено и обезсърчено, за да излезе по улиците.

Властта на Козимо е все така нестабилна и през 1720 година тя бележи своята петдесетгодишнина. Английският пътешественик Едуард Райг описва Козимо III през същата година:

„Негово височество е на около осемдесет години, здравословното му състояние е такова, че не позволява да пътува извън страната, но докато можеше, посещаваше по пет или шест църкви на ден. Казаха ми, че в апартаментите му има машина, на която има сложени образи от сребро на всеки светец от календара. Машината се завърта, за да извади отпред съответния за деня светец, пред когото той изпълнява своите религиозни обреди. Храни се и си ляга рано и съответно става рано.“

По това време религиозните мании на Козимо го превръщат в лесна жертва за тесногръдите му съветници, повечето от които са свещеници. Всички голи статуи са премахнати от улиците и галериите на основание, че „предизвикват разврат“, дори Микеланджеловият „Давид“, великият символ на Флоренция, е скрит зад насмолен брезент. Козимо III рядко излиза извън очертанията на двореца Пити,

но когато го прави, тълпи от любопитни граждани се събират сред една потискаща тишина, за да зърнат своя омразен владетел. През септември 1723 година получава странен пристъп на тремор, докато седи зад бюрото, тази конвулсивна болка продължава два часа и го напуска изтощен и изпълнен с лоши предчувствия. През октомври Козимо III е на смъртния си одър, ежедневно се моли и проси от Бог опрощение на греховете си, но все пак успява да подпише указ, с който увеличава данъците на съсипаното велико херцогство. На 31 октомври, на осемдесет и една години, Козимо III умира и слага край на най-дългото и най-разрушително управление на Медичите.

[1] Ангросисти — търговци на едро. — Б.р. ↑

29. ЗАВЕСА

Няма друг наследник и през 1723 година вторият син на Козимо III Джан Гастоне става велик херцог. Той е на петдесет и две години и изглежда ще бъде последният от рода на Медичите, тъй като всички увещания на баща му да създаде наследник от мъжки пол са напразни.

В годините след бракосъчетанието с ужасната принцеса Ана Мария Франциска фон Сакс-Лауенбург Джан Гастоне е принуден да остане да живее в отблъскващата ѝ крепост в Бохемия, тъй като съпругата му отказва дори и да помисли за преместване във Флоренция. Внушила си е, че Медичите имат навика да тровят съпругите си. Според разказите на съвременници Ана Мария Франциска има привичка да броди из студените зали на своя замък, облечена в грубите си кожени дрехи за лов и ботуши за езда, и строго да гълчи своя безпомощен съпруг. Когато тя отива на лов за глигани, той застава на прозореца, загледан над пушешите колиби на Райхщад и както дъждът струи надолу по изкривените вертикални елементи на прозорците, така и сълзите на самосъжаление струят по пълните му бузи. Започва да играе хазарт със своя любовник италианския коняр Джулиано Дами и неговите приятели, като губи сериозно, тъй като го мамят. За да плати дълговете си, тайно краде от бижутата, които съпругата му не носи, и ги залага по време на честите си пътувания до Прага. Там се забавлява. „Преоблича се и се присъединява към непочтителната група от лакеи и окаяните дрипльовци, които се клатушкат полупияни из долните свърталища и пивници на града... По тези места се отдава изцяло на порок и разврат, пуши тютюн и дъвче дълги чушки с хляб и кимион, за да пие точно по немска мода.“

Козимо III е бесен, нуждае се от своя син и наследник във Флоренция. Когато научава, че съпругата на Джан Гастоне отказва да го придружи в Италия, измисля план, с който да я принуди да напусне замъка си. През 1707 година Козимо се свързва с папа Климент XI, който изпраща архиепископа на Прага в Райхщад, за да напомни строго на принцесата, че нейно задължение като съпруга е да

придружи мъжа си във Флоренция. Принцесата изпада в яростен гняв и описва на архиепископа по най-груб и подробен начин защо няма смисъл да придружава своя съпруг, тъй като е „напълно импотентен“.

През 1708 година Джан Гастоне се връща у дома, като оставя съпругата си. Никога няма да се видят отново и принцеса Ана Мария Франциска фон Сакс-Лауенбург остава да живее сама в отдалеченото си имение в Бохемия до края на своя живот. Дори и на средна възраст е страстен ловец, а с годините става все по-упорита и живее самотно. Умира през 1741 година на седемдесет години. Други клонове на рода ѝ ще дадат крале на Прусия, както и крале и кралици на Англия, но нейният клон, както и този на Медичите секват.

Джан Гастоне заживява в Тоскана, заедно със своя фаворит Джулиано Дами, който се грижи за домакинството му. Извънредната чувствителност на Джан Гастоне го кара все още да изпитва голяма нужда от продължителни периоди на усамотение. През нощта с часове седи сам, пие и гледа към луната. А иначе прекарва по-голямата част от своето време в местене от една вила на Медичите в друга, за да избягва срещите с членове на семейството си. Ненавижда религиозността на баща си и не обича снаха си, вдовицата на големия му брат Фердинандо, принцеса Виоланта, защото му мърмори, че трябва промени своя начин на живот. По-късно любимата му сестра палатинската електорка Ана Мария Луиза де Медичи се завръща във Флоренция след смъртта на своя сифилитичен немски съпруг, но сега Джан Гастоне изобщо не я обича, тъй като я обвинява за катастрофалния си брак. Като палатинска електорка тя е оглеждала за Козимо III немските дворове и в крайна сметка е препоръчала принцеса Ана Мария Франциска фон Сакс-Лауенбург. Така наследникът на великото херцогство се крие във Флоренция и живее в тревога за деня, когато баща му ще умре и той ще се изправи пред отговорностите на управлението.

Прочутият френски пътешественик Гийо дьо Мервий, който по това време пребивава във Флоренция, пише за Джан Гастоне и „изключителната му апатия“: „Говорят, че стига дори дотам, че не отваря писмата, за да не трябва да им отговаря. Този начин на живот може да му позволи да доживее до дълбока старост, стига да не страда от астма и да не утежнява състоянието си с количеството силни

стимулиращи лекарства, които поглъща. Някои се боят да не изпревари своя баща, което няма да е изненадващо.“

До смъртта на Козимо III през 1723 година Джан Гастоне е вече огромна физическа развалина. В много отношения изглежда много по-стар от своите петдесет и две години, но подпухналото му лице запазва една странно младежка закръгленост. Често с дни наред лежи в леглото и постоянно е в такова объркано състояние, че понякога изглежда сякаш е перманентно сенилен. Джулиано Дами събира група от паразити, които да го забавляват — обикновено това са хубави мъже от обеднели флорентински семейства, известни като руспанти от *ruspi* („монети“), с които им плащат, макар че думата означава и „ровя из боклуците“ или пък се използва за билетата, ровещи на бунището. Алчността на тези паразити преминава всякакви морални граници. Джан Гастоне лежи в огромното си легло, двама или повече от неговите руспанти са се мушнаели при него, а техните колеги разиграват похотливи, импровизирани маскарadni пиески, насърчавани от Джулиано Дами. Джан Гастоне сквернословя с пълно гърло и ги насърчава да развратничат едни с други по най-безобразен начин, после заспива, а малката му уста с плътни устни е отпусната и отворена над гънките на двойната му брадичка.

За изненада на всички новият велик херцог започва своето царстване с изблик на енергия и дори приема сериозно своите задължения. Много добре съзнава как дългото властване на баща му е разбило великото херцогство, и прави всичко, което е по силите му, за да оправи нещата като въвежда поредица от реформи. Преустановява публичните екзекуции, решително намалява могъществото на духовенството и отменя антисемитските закони. В опит да съживи икономиката в застой силно намалява данъците за работниците, занаятчиите и други, а просяците са прибрани и им дават да вършат общественополезен труд. Университетът в Пиза получава разрешение да разшири своята програма извън умирация аристотелианизъм, дори позволява да се преподава от произведенията на Галилей, много от които все още са забранени от Църквата.

Реформите неминуемо се нуждаят от няколко години, за да започнат да действат, и Флоренция постепенно си връща част от някогашното си оживление. Личният живот на Джан Гастоне отдавна е публично достояние, но сега гледат на него с известна търпимост. Той

е по-добър от своя лицемерно набожен баща, поне вече ги няма шпионите, дебнещи за противоречащо на религията поведение. Великият херцог по свой начин постига известна популярност — прави, каквото може.

За съжаление Джан Гастоне не е достатъчно добър. Постепенно се връща към стария си развратен начин на живот и поредицата от реформи се изчерпват. Тоскана остава достатъчно бедна, за да накара минаващия от там френски писател Монтескьо да отбележи: „Няма град като Флоренция, където хората живеят сред толкова малко разкош.“ Парадоксално, но след това пише, че „управлението във Флоренция е много умерено. Никой не чува или не усеща принца и неговия двор. Именно по тази причина малката страна изглежда сякаш е велика.“

Хората не усещат присъствието на принца или неговия двор, което изобщо не е изненадващо, тъй като сега Джан Гастоне често със седмици лежи в леглото си. В ежедневието му няма нищо, което да е свързано с обществени прояви — става късно следобед, след което съветниците му се опитват да стигнат до него по държавни дела. Обикновено Джулиано Дами получава заповеди да ги отпрати на входа на двореца, но понякога някой чрез подкуп успява да се промъкне през един от страничните входи. Последвалата аудиенция е кратка и обикновено не се постига съгласие, докато през това време Джан Гастоне успява да намери камбанката между чаршафите и да позвъни, за да може Джулиано да изпрати държавния служител извън пределите на двореца. В пет часа се сервира дълъг обяд, последван от „забавления“, организирани от руспантите, а великият херцог е подпрян на възглавници, оригва се и крещи с пълно гърло груби шеги. Около два през нощта се сервира обилна вечеря. Великият херцог се облича, като се окичва с дълго муселинено шалче, което бързо се покрива с капки, остатъци от храна и облачета енфие, което той настоява да смърка и между ястията. След това понякога заповядва да отворят капците и всички да го оставят, за да съзерцава луната, която къпе покривите, кулите и купола на катедралата на Флоренция в бледата си безплътна светлина. Разбиването на някоя бутилка, паднала от леглото му на пода призори, съобщава на прислужниците, чакащи отвън пред вратата, че е заспал.

Снаха му прави опит да го накара да се появи пред обществото и организира поредица от официални банкети, на които от великия херцог се очаква да седи начело на масата. Целта ѝ е да отдели Джан Гастоне от неговите руспанти и да го въведе в изтънченото общество. Остроумните и обаятелни аристократични приятели от кръга на принцеса Виоланта внимателно наблюдават, ветрилата потрепват, а през това време прислугата помага на великия херцог да седне в стола начело на масата. За съжаление притеснението, че се намира в подобна компания, го кара да поглъща огромно количество вино, при което дотолкова се „отпуска“, че започва да се държи така, сякаш е със своите руспанти. Перуката му се килва и той разпалено крещи вулгаризми, които за щастие в по-голямата си част остават неразбрани. Краят на социалните експерименти на принцеса Виоланта настъпва, когато по средата на вечерята великият херцог изобилно връща в кърпата си първата половина от вечерята, която току-що е погълнал, а след това продължава да бърше устата си с къдрите на своята перука като изобщо не чува стърженето на столовете по пода и суетнята на напускащите дами.

Когато Джан Гастоне се оттегля за постоянно в своето легло, из Флоренция плъзва слух, че всъщност е мъртъв. За да сложи край на тези приказки, сестра му, палатинската електорка Ана Мария Луиза, настоява през 1729 година той да се появи пред обществото на конните надбягвания на празника на свети Йоан Кръстител, които се провеждат при портата Прато. След като Джан Гастоне се стяга достатъчно, за да се изправи пред своите поданици, с мъка го натоварват в каретата в двора на двореца Пити, която след това потегля от големия площад пред двореца, а огромното като на кит туловище на великия херцог се мята вътре от едната страна на другата. Ефектът от това друсане върху стомаха на пътника е неизбежен и събралите се любопитни граждани виждат как от време на време великият херцог подава глава през прозореца на друсащата се карета, за да повърне на улицата. Джан Гастоне се възстановява до известна степен, докато каретата стигне западната порта, заема почетното място на трибуната и се наслаждава на надбягванията, като от време на време крещи весели вулгаризми към каймака на флорентинското общество, което е насядало около него. Най-накрая заспива дълбоко и трябва да го отнесат в двореца Пити на носилка, така че онези, които са по улиците и го виждат да

минава, могат да се убедят, че пъшкащият и проснат велик херцог не е мъртъв, а просто в безсъзнание.

Вече е пределно ясно, че няма да има наследник от мъжки пол на Медичите. Но кой ще предяви претенции към великото херцогство Тоскана? Положението е доста опасно и европейските сили го признават. След Войната за испанското наследство престолите в Европа, които остават без неоспорим наследник, се разпределят къде повече, къде по-малко на равни начала между двете велики континентални сили — Бурбоните и австрийските Хабсбурги. През 1731 във Виена е свикана международна конференция, която трябва да реши кой да наследи великото херцогство Тоскана след смъртта на Джан Гастоне, събитие, което според докладите на дипломатите предстои. На конференцията присъстват представители на Англия, Холандия, Испания и Савоя, самият Джан Гастоне нито е поканен, нито му е поискано мнението. Силите решават, че петнадесетгодишният дон Карлос Бурбонски трябва да наследи великото херцогство и трябва да заживее там колкото е възможно по-скоро, за да се осигури една гладка приемственост. Решението е ратифицирано с Договора от Виена.

На практика решението за следващия владетел е взето от ръцете на Джан Гастоне, макар че привидно го назначават за настойник на младия дон Карлос и го молят да подпише документ, с което го потвърждава. Джан Гастоне изглежда доста доволен и след подписването отбелязва с безразличие: „Току-що с един замах на перото получих наследник. А като си помисля, че за тридесет и четири години брак не можах да се сдобия с такъв.“

През 1732 година дон Карлос влиза в Тоскана, придружен от шестхилядна испанска войска, която безпрепятствено го отвежда до Флоренция. По улиците гражданите посрещат с радост младия испански принц, който изглежда облекчен, че няма да има война за наследството, а жителите на града изглеждат доволни най-много от това, че имат владетел, когото да приветстват. По ирония на съдбата, това е традиция, която първоначално е наложена на гражданите на републиката от Медичите. Дон Карлос е приветстван и от Джан Гастоне, който подарява на своя наследник малка, тапицирана с кадифе карета, теглена от две бели магарета, и избродиран със златна сърма слънчобран. Това е последният знак за прочутата щедрост на

Медичите — нелепа детска играчка, която да кара из градините Боболи. Дон Карлос вече не е дете, младият юноша с кралска кръв е страстен ловец, но приема неподходящия и доста унизителен подарък с охота.

Проблемът с наследството на Тоскана обаче не е решен, тъй като събитията в Европа се намесват. Не всички династични наследства се уреждат толкова лесно и континентът за пореден път се озовава на ръба на катастрофата. През 1733 година кралят на Полша умира и ускорява Войната за полското наследство, защото французите и испанците не признават договора от Виена и влизат в конфликт с Австрия. За щастие войната свършва бързо и този път великите сили подписват Договора от Торино, в резултат на което следва нова размяна на фонове из Европа. Младият дон Карлос става крал на Неапол, а малкият му брат Франц Лотарингски става наследник на великото херцогство Тоскана. Франц Лотарингски е сгоден за Мария Тереза, наследницата на Хабсбургския трон, тоест сега Тоскана минава от испански в австрийски ръце. През 1737 дон Карлос и шестте хиляди испански войници напускат Тоскана, а по-късно през същата година Флоренция е заета от шестхилядна австрийска войска под командването на принц дьо Краон, представител на Франц Лотарингски.

Джан Гастоне е раздразнен от промяната на уговорката, защото се привързва към дон Карлос, но нищо не може да направи, освен да подпише още един указ за наследство, съгласно Договора от Торино. Принц дьо Краон пише на Франц Лотарингски и описва Джан Гастоне така: „Намерих този принц в състояние, достойно за съжаление. Не може да стане от леглото. Брадата му е толкова дълга, чаршафите и бельото толкова мръсни и без набори. Погледът му е мътен и отслабнал, гласът му е тих и приглушен. Най-общо казано, има вид на човек, на когото не му остава и един месец живот.“ Човек може едва ли не да подуши тази картина — ненапразно въздухът в спалнята на Джан Гастоне е изпълнен с тежката миризма на тамян.

Самите граждани на Флоренция също са обидени от деспотичното назначаване на Франц Лотарингски и намразват австрийските войски, които презрително наричат „лотарингците“. Новите окупационни сили са различни от тактичните испанци и бързо започват да играят дейна роля в управлението на града, като

„лотарингците“ заменят флорентинците на ключови постове в администрацията. Символичната окупация от чужда сила се превръща в силно омразна действителност и когато френският учен Шарл дьо Бос посещава Флоренция през 1739 година, отбелязва: „Тосканците ще дадат две трети от богатството си, за да си върнат Медичите, а другата третина, за да се отърват от лотарингците. Мразят ги.“ Официалните празници в чест на Медичите са забранени — ход, който нанася удар на всичко скъпо за Флоренция — нейната уникална история, постижения и традиция. Тези официални празници отбелязват рождения ден на Козимо Pater Patriae, избирането за папа на Джулио де Медичи и избирането от Сеньорията на Козимо I, първия велик херцог на Тоскана. Австрийските войски окупират Фортеца да Басо и оръдията, защитаващи Флоренция, са преместени на бойниците, гледащи към града.

На практика Джан Гастоне е последният представител на рода Медичи. Снаха му принцеса Виоланта умира, сестра му палатинската електорка Ана Мария Луиза живее все още в покоите си в двореца Пити. Но вече е на седемдесет години — една аристократична възрастна дама, която продължава да пази достойнството на Медичите. Джан Гастоне ѝ забранява да влиза в покоите му, но независимо от това тя го посещава и тогава над легналия велик херцог се излива порой от думи, в който са изредени грешките му. Джан Гастоне умира продължително, но дори и за него няма съмнение, че умира. Ана Мария Луиза най-после успява да убеди брат си да приеме религията, която цял живот е отричал. Отслабената разплута фигура на великия херцог вдига разпятие пред посивялото си, покрито със сплъстена брада лице и въздъхва: „Sic transit gloria mundi“ („Така преминава световната слава“) и на 9 юли 1737 година след едно позорно царуване, продължило тринадесет години, издъхва. Може би оставя Тоскана в по-добро състояние, отколкото я намира след тиранията на Козимо III, но импотентността му, във всеки смисъл на думата, струва на великото херцогство неговата независимост. Така умира последният владетел на Флоренция от рода на Медичите.

Когато Джан Гастоне издъхва, Франц Лотарингски е на Балканите, където се бие с турците. Като знак на уважение принц дьо Краон предлага на Ана Мария Луиза поста регент, докато Франц се върне. Титлата ще бъде напълно символична, а принц дьо Краон и

назначените от него хора ще държат цялата истинска власт. Ана Мария Луиза гордо отказва поста.

През следващите шест години тя остава да живее в двореца Пити и макар че няма власт, все още е собственик на богатството на Медичите, както и много добре съзнава ролята си на последен представител на един стар и славен род. Рядко виждат възрастната жена, която излиза от двореца Пити само за да отиде на църква или от време на време на кратка разходка в някоя лятна вечер, когато я развеждат из улиците в каретата, теглена от осем коня и следвана от личната ѝ охрана. Британският дипломатически представител сър Хорас Ман съобщава: „В последната част от своя живот тя бе пълна противоположност на своя добродушен и немарлив брат. Всъщност тя дори не се усмихваше, за да не загуби достойнството си... Мебелите в спалнята и бяха от сребро — маси, столове, табуретки и паравани.“ От това, както се твърди, тя изглежда „по-скоро странна..., отколкото хубава“. Когато някой рядък посетител се отбие в двореца Пити, за да види палатинската електорка Ана Мария Луиза, тя го приема застанала под огромен черен балдахин. Последният представител на рода Медичи доживява дните си като непреклонна и високомерна дама.

В края на 1742 година тя се разболява от лека треска, която я прави много немощна и през февруари 1743 година Ана Мария Луиза умира. Сър Хорас Ман пише: „Простите хора са убедени, че си е отишла от този свят сред ураганен вятър. Той задуха много яростно тази сутрин и продължи така около два часа, но сега слънцето свети ярко както винаги, това е доказателство... Нищо не може да накара хората да променят мнението си за онова, на което мислят, че са били свидетели. Целият град плаче, мнозина много основателно, защото са я загубили.“

След смъртта ѝ откриват, че Ана Мария Луиза оставя завещание, в което се разпорежда всички „галерии, картини, статуи, библиотеки, бижута и други ценности“ на Медичите „за благото на народа и за стимул на любопитството на чужденците нищо да не бъде отчуждавано или изнасяно извън столицата или територията на великото херцогство“. Съкровищата на Медичите и тяхното културно наследство завинаги остават във Флоренция, градът, който по толкова много начини допринася за тяхното съществуване и който по толкова много начини вече е заплатил за тях.

БЛАГОДАРНОСТИ

Искам да изразя особената си благодарност за помощта, оказана ми в написването на настоящата книга, на Йорг Хенсен, чието добросъвестно и точно редактиране допринесе за стила и съдържанието на творбата. Бих искал да благодаря и на читателите ми, чиито фактологични съвети се оказаха безценни. Всички останали неудачни изрази в стила или съдържанието си остават мое дело.

Бих искал да използвам възможността и да поднеса благодарностите си — нещо, което трябваше да направя много отдавна — към винаги услужливите служители на Британската библиотека и на библиотеката към музея на Имперския колеж, които дълги години ми помагат в моите проучвания.

Пол Стратърн

ИЗВОРИ

Не прилагам пълен и подробен списък с библиография, тъй като книгата е научнопопулярна. Обикновено е посочено откъде са цитатите в текста и много от съответните произведения са споменати. По-долу са изброени изворите за всяка глава, които могат да предизвикат интерес за допълнително четене.

ПРОЛОГ: ЗЕНИТЪТ

Описанието на събитията, случили се по време на заговора Паци, почива на няколко съвременни и исторически извора. Най-доброто описание на жив свидетел е оставено от Анъоло Полициано, което във всички подробности се опира на разказите на очевидци. За съжаление то не е преведено. „April Blood“ от Lauro Martines (Cape, 2003) е научно, но изключително достъпно описание на целия заговор.

ЧАСТ I: ПРОИЗХОДЪТ НА ЕДНА ДИНАСТИЯ

Глава 1 и 2

Най-достоверен източник за ранната Флоренция е „Renaissance Florence“ от Gene A. Brucker (Wiley, 1969). „The Rise and Decline of the Medici Bank“ (Harvard University Press, 1963) на Raymond de Roovere класическо произведение по темата и е пълно с всякакви интересни подробности, свързани със сметките, истории за престъпленията на провинили се управители на далечни клонове и т.н. Книгата дава изключително интересна картина на банковото дело на Медичите през периода от 1397 до 1494 година.

Глава 3

Най-проницателното изследване за този период е на Dale Kent „The Rise of the Medici“ (Oxford University Press, 1970). Като извори, близки до епохата, вижте Francesco Guicciardini „The History of Italy and the History of Florence“ (Brown, 1966) (съкратена) и Niccolo Machiavelli „The History of Florence“ (Bell, 1995). На нито един от

двамата не можем да се доверим напълно, но те дават усещането за периода и пресъздават живата картина на много от жизненоважните събития. Съжденията ми почиват на тези произведения.

Глава 4 и 5

Вижте „Cosimo de Medici pater patriae“ от Curt S. Gutkind (Oxford University Press, 1938), която представлява добро и авторитетно изследване за ранния период на Козимо до 1464 година.

ЧАСТ II: КРАЯТ НА МРАКА

Глава 6 и 7

„Cosimo de Medici“ от K. D. Ewart (Hale, 1989) си остава добро изследване, въпреки годината на писане. „The Medici: A Florentine Family“ от Marcel Brion (Elek, 1969) е преведена от френски и също много добре покрива периода, особено влиянието на изкуството. „The Renaissance Book Hunters“ на Phyllis W. G. Gordan (Columbia University Press, 1974) дава подробности за миналото на редица от учените хуманисти и приятели от обкръжението на Козимо.

Глава 8

„The Council of Florence“ от Joseph Gill (Cambridge University Press, 1959) е най-обаятелното и може би най-доброто описание на това събитие. Съдържа всякакви екзотични подробности и пресъздава една завладяваща картина на един малко познат период, както и обяснява истинските византийски теологични спорове.

Глава 9

Изключително достъпна и заслужено популярна книга, която навлиза в известни подробности по темата, е „Brunelleschi's Dome“ на Ross King (Chatto & Windus, 2000). „The Life of Brunelleschi“ на Antonio Manetti (Pennsylvania State University, 1970) вероятно е най-добрият съвременен източник за живота му и епохата.

Глава 10 и 11

„Florence and the Medici“ на J. R. Hale (Phoenix, 2001) най-добрата научна работа върху политиката и смяната на властта през този период. Леснодостъпна и изпълнена с много интересни наблюдения.

ЧАСТ III: ПРИНЦЪТ И ПРОРОКЪТ НА СТРАШНИЯ СЪД

Глава 12 и 13

Класическата биография е „Lorenzo the Magnificent“ от W. Roscoe (Bohn, 1872), но подходът в нея не е съвременен. За заговора Папи вижте бележките по Пролога. „The Penguin Book of Renaissance“ ed J. H. Plumb (Penguin, 1982) включва различни по съдържание текстове за този период на Ренесанса. Интересуващите се могат да потърсят и „Lorenzo de Medici: Selected Poems and Prose“ ed. John Thiem (Pennsylvania State University, 1991).

Глава 14

Изненадващо, но няма добри биографии на Пико дела Мирандола на английски език. За неговите произведения, съпътствани с някои добри обяснителни бележки, вижте „Pico Della Mirandola“ ed. Sir Thomas More (Nutt, 1890). Най-доброто ранно изследване на този период остава прочутата „The Civilization of the Renaissance“ от Jacob Burckhardt (8 vols, Torch Books, 1958).

Глава 15

Най-достъпното произведение за ренесансовите хора на изкуството си остава „Животописи на художници, ваятели и архитекти“ на Джорджо Вазари. Въпреки че не всички разказани истории са верни, почти винаги хвърлят светлина по проблема. Има глави, свързани с всички основни творци, споменати в настоящата книга. Добра биография на Ботичели е на Wadia Bettina „Botticelli“ (Hamlyn, 1968). За Микеланджело вижте или „Michelangelo“ на Howard Hibbard (Penguin, 1998), или „Michelangelo“ на Herbert Von Einem (Methuen, 1973), която е преведена от немски. „Сонетите“ на Микеланджело имат няколко добри издания. Най-добрата и общодостъпна биография на Леонардо да Винчи е от Michael White „Leonardo the First Scientist“ (Little Brown, 2000).

Глава 16 и 17

„Savonarola“ на Roberto Ridolfi (Routledge & Kegan Paul, 1959) е най-изчерпателната книга, посветена на живота му. Авторът донякъде се опитва да го реабилитира, но човек може да си проправи път през повечето от призивите за невинност на обекта.

ЧАСТ IV: ПАПАТА И ПРОТЕСТАНТЪТ

Глава 18 и 19

Най-добрата и общодостъпна книга за „Давид“ на Микеланджело несъмнено е на Anton Gill „Il Gigante“ (Review, 2003), което въпреки заглавието си е написана на английски. Онези, които искат да узнаят повече за тази част от работата на твореца, трябва да прочетат „Michelangelo the Sculptor“ от Martin Weinberger (2 vols, Routledge & Kegan Paul, 1967).

Глава 20

Най-интересната и научнопопулярна съвременна биография на Макиавели е „Niccolo's Smile“ от Maurizio Viroli (Taurus, 2001). Като по-подробна, но почти толкова достъпна книга, вижте изследването на темите в живота на Макиавели, спечелилата награда „Machiavelli in Hell“ на Sebastian De Grazia (Papermac, 1996).

Глава 21

Биографиите на папите са малко и рядко се появяват в наши дни. „Leo X“ на W. Roscoe (2 vols, Bohn, 1883) може да е сравнително стара, но съдържа много интересни подробности.

Глава 22

„Martin Luther: An Illustrated Biography“ от Peter Manus (Crossroad, 1982) пресъздава интересна картина за живота, вярата и времето на тази винаги интригуваща личност. За един по-научнопопулярен подход вижте биографията „Luther the Reformer: the Story of the Man and His Career“ от James Kittelson (Augsburg, 1986).

Глава 23

Най-известната биография на Климент VII е в класическия труд „The Medici Popes“ на Herbert M. Vaughan (Methuen, 1908), който представлява цяла мина от информация и си остава сравнително леснодостъпна, заслужава си да се прочете и частта за Лъв X. Изключително интересната, но и изключително недостоверна „Автобиография“ на Бенвенуто Челини е класика, тя е една от първите автобиографии и обрисова ярка картина на Ренесансова Италия, както и разказва за всякакви неприятности и неправдоподобни победи, постигнати от безскрупулния й, но трогателен автор.

ЧАСТ V: БИТКАТА ЗА ИСТИНАТА

Глава 24 и 25

Бурният период, разгледан в тези глави, най-добре е описан в по-подробните произведения за Медичите. Най-ранната класика е „The

Medici“ на G. F. Young (2 vols, Murray, 1909), която има много точни и възхитителни възгледи за изкуството. На някои може да се стори малко старомодна. По-съвременно произведение е „The Medici“ от James Cleugh (hale, 1976), което си остава сравнително интересно и покрива голяма част от историята на рода.

Глава 26

Двете забележителни и толкова оклеветени личности в тази глава отдавна очакват да бъдат оценени критично. За момента най-пълната биография остава „Catherine de Medicis“ на Paul Van Dyke (2 vols, Murray, 1923) г., „Marie de Medicis“ на Julia S. H. Pardoe (3 vols, Samuel Bagsten & Sons, 1902), която е съсредоточена върху престоя ѝ във Франция. За добър разказ за живота вижте „Catherine de Medicis“ на Hugo Ross Williamson (Michael Joseph, 1973).

Глава 27

Книгата на Stillman Drake „Galileo at Work“ (Chicago University Press, 1978) остава класическа биография на този винаги интересен обект. Авторът свързва човека и научните му открития с епохата, в която живее.

Глава 28 и 29

Последният упадък в целия му зловещ блясък и низост толкова вярно е описан от Harold Acton „The Last Medici“ (Methuen, 1973). Друго произведение за Медичите, което обхваща и този период, е класическата книга на Christopher Hibbert „The Rise and Fall of the House of Medici“ (Penguin, 1995).

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.